

**NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

**TUNCELİ'DE DOĞUM, SÜNNET, NİKÂH VE CENAZE
MERASİMLERİNİN DİNLER TARİHİ AÇISINDAN TAHLİLİ**

Hüseyin YILDIRIM

**Danışman
Prof. Dr. Mustafa Sami BAYBAL**

DOKTORA TEZİ

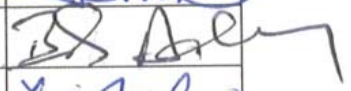
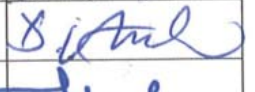
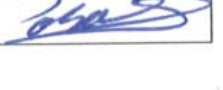
Konya 2016

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTUSU

DOKTORA TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hüseyin YILDIRIM
	Numarası	018102043001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri / Dinler Tarihi
	Programı	Doktora
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mustafa Sami BAYBAL
	Tezin Adı	Tunceli'de Doğum, Sünnet, Nikah ve Cenaze Merasimlerinin Dinler Tarihi Açısından Tahlili

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Tunceli'de Doğum, Sünnet, Nikah ve Cenaze Merasimlerinin Dinler Tarihi Açısından Tahlili başlıklı bu çalışma 21/09/2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof. Dr.	Mustafa Sami BAYBAL	
2	Prof. Dr.	Baki ADAM	
3	Prof. Dr.	Durmuş ARIK	
4	Doç. Dr.	Doğan KAPLAN	
5	Yrd. Doç. Dr.	Ahmet ARAS	

	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hüseyin YILDIRIM		
	Numarası	018102043001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri / Dinler Tarihi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora		
	Tezin Adı	Tunceli’de Doğum, Sünnnet, Nikah ve Cenaze Merasimlerinin Dinler Tarihi Açısından Tahlili		

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası
Hüseyin YILDIRIM

Özet

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hüseyin YILDIRIM		
	Numarası	018102043001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri, Dinler Tarihi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. M. Sami BAYBAL		
	Tezin Adı	Tunceli’de Doğum Sünnet Nikah ve Cenaze Merasimlerinin Dinler Tarihi Açısından Tahlili		

Günümüzde Alevîlik kendi inanç ve fenomenleri ile incelenmesi gereken dini ve kültürel bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Tunceli Alevîliği ise daha özel kendine has iç dinamikleri ve tarihsel süreçte oynadığı rol gereği gelecekte de aynı rolü üstleneceği öngörülmektedir.

Ülkemizde yaşayan Alevî topluluklarının adet ve geleneklerinde bazı farkların olduğu hata bazen bu farkın çok fazla olduğu savunulmaktadır. Tunceli Alevîliği üzerine yaptığımız araştırma da Tunceli’de doğum sünnet nikah ve cenaze geleneklerinin dini inanç ve dini pratikler olarak nasıl uygulandığı araştırmamızın konusunu oluşturmaktadır.

Tunceli Alevîliğinde var olan doğum, sünnet, nikah ve cenaze merasimlerinin temel çıkış noktasının inanç orijinli olduğunu gördük. Eskiden yaşanan ve bugün yaşayan Alevî adet ve gelenekleri tarihsel süreçte değişik inançlardan etkilenmiştir. Fakat bu çalışmamızda ana etken faktörün İslam ve Ehli-i Beyt kültürü olduğunu gördük.

Author's	Name and Surname	Hüseyin YILDIRIM		
	Student Number	018102043001		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph.D.)	X	
	Supervisor	Prof . Dr. M. Sami BAYBAL		
	Title of the Thesis/Dissertation	Religious Historical Analysis Of Birth, Circumcision Feast, Marriage And Funeral Ceremonies İn Tunceli		

ABSTRACT

Today, Alawism is accepted as a religious and cultural fact which is needed to be considered with its own belief and phenomenon. On the other hand, Tunceli Alawism, because of its own interval dynamics and role in historical process, is seen as the same prospective role in future.

It is supported that there are many, even major, differences between the traditions of Alawi groups living in our country. Based on our research of Tunceli Alawism, the practise of birth, circumcision, wedding and funeral traditions are performed as religious belief and practices form the subject of our study.

We have witnessed that the origin of the ceremonies of birth, circumcision, wedding and funerals in Tunceli Alawism is based on faith. Alawi rituals and traditions, both used to and do exist, have been affected by various beliefs through the historical process. However, in our study, we have seen that the main element for this is the culture of Islam and Ahl al-bayt.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	VI
KISALTMALAR	XI
GİRİŞ	1
I.Araştırmanın Konusu, Önemi ve Sınırları	1
II. Araştırmada İzlenen Metot ve Yöntem	4
III. Araştırmanın Kaynakları	24
IV.Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi	26
A. Alevîlik İle İlgili Kavramlar	27
B.Örf-Adet, Gelenek-Görenek	51
C.Halk İnancı.....	54
V.Tunceli (Dersim)	57
A.Tunceli'nin Bulunduğu Coğrafya.....	70
B.Tunceli'nin Dinî Tarihine Genel Bir Bakış .	78
1.Mecûsiler.....	89
2. Hıristiyanlar	91
a. Mamakonlar	91
b. Ermeniler.....	92
3.Müslümanlar	103
C.Tunceli'de Hayat Tarzı ve Sosyo-Ekonomik Durum.....	117

BİRİNCİ BÖLÜM 121

TUNCELİ'DE DOĞUM VE SÜNNETLE İLGİLİ İNANIŞ VE GELENEKLER 121

A.DOĞUM ÖNCESİ..... 121

1.Kısırlılığı Giderme ve Hamile Kalma ile İlgili İnanışlar..... 122

2.Yaşamayan Çocuk 130

3.Hamilelik ve Aşerme 130

4.Cinsiyet Tayini..... 131

5.Hamile Kadının Dikkat Etmesi Gereken Hususlar 132

6.Doğuma Hazırlık..... 134

7.Doğumun Kolay Ya da Tez Olması..... 134

B. DOĞUM SONRASI 135

1.Çocuğun Göbeğini Kesme 135

2.Müjde 136

3.Yıkama ve Kundaklama..... 136

4.Ad Koyma..... 137

5.Lohusalık Dönemi ve Çocuğun Kırkını Çıkarma..... 141

6.İlk Saç ve İlk Tırnağını Kesme 143

7.İlk Diş (Diş Hediği) ve Gelişini Kutlama 144

8-Niyaz Kaçırma..... 145

C.SÜNNET 146

1.Kirvelik 157

2.Honça İndirme	160
3.Sünnet Yemeği.....	165
4.Sünnet ve Dua	166
5.Sünnette Eğlence.....	169
İKİNCİ BÖLÜM	171
TUNCELİ'DE NİKAH VE DÜĞÜN İLE İLGİLİ GELENEK VE İNANIŞLAR.....	171
A.TUNCELİ'DE EVLİLİK ŞEKİLLERİ	171
1.Normal Evlilik	176
2.Çapraz Dünür	178
3. İç Güveyi.....	179
4.Kız Kaçırma	179
B. DÜĞÜN ÖNCESİ ÂDETLERİ	180
1.Kız Seçme ve Tanışma.....	180
2.Elçi Gönderme ve Söz Kesme	180
3.Nişan	182
4.Dinî Nikah Merâsimi	183
5.Süt Hakkı Parası.....	230
6.Kurban Kesilmesi ve Yemek İkramı.....	231
7.Resmî Nikah Yapılması	232
C. DÜĞÜN VE DÜĞÜN SONRASI ÂDETLERİ.....	232
1.Kız Kınası	233
2.Kız Oyunları.....	234

3.Çeyiz Gösterme.....	235
4.Gelinin Hazırlanışı ve Elbiselerinin Giydirilmesi	235
5.Gelinin Evden Çıkışı.....	235
6. Gelinin Eve Gelmesi	237
7.Elma Atma ve Tahta Kaşık Kırma.....	237
8.Gerdek.....	239
9.Düğün Sonrası.....	239
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	243
TUNCELİ'DE ÖLÜMLE İLGİLİ GELENEK VE İNANIŞLAR.....	243
A.ÖLÜM ÖNCESİ İNANIŞ VE ÂDETLERİ.....	243
1.Halk İnanışları Açısından Ölümün Habercisi Olan Ön Belirtiler	244
2.Vasiyet	264
B.ÖLÜM VE ÖLÜM SONRASI UYGULAMALARI.....	267
1. Ölüm Olayının Duyurulması.....	270
2.Ağlama ve Ağıt Yakma	271
3.Mezar Kazma	272
4.Yıkama.....	273
5.Kefenleme	280
6.Cenaze Namazı	285
7.Techiz (Helâllik) Yardımı.....	305

C. DEFİN MERASİMİ.....	315
1.Defin	315
2. Yas Tutma.....	327
3.Baş Sağlığı	329
4.Ölü Aşı	329
5.Kişinin Ölümü Sonrası Belli Günleri (Üçü, yedisi, kırkı ve yıllığı).....	339
SONUÇ.....	373
BİBLİYOGRAFYA.....	383
EKLER.....	402
Ek-I.....	402
EK-II.....	403
EK-III ANKET FORMU	404
Ek-IV TABLOLAR LİSTESİ.....	411
EK-V ANKET GRAFİK TABLOSU	414
EK-VI CEM İBADETİ (Töreni)	479
EK-VII FOTOĞRAFLAR	558
EK-VIII PİLVENK AŞİRET ŞECERESİ.....	561

ÖNSÖZ

Tunceli’de tarih boyunca çok farklı inanç gruplarının yaşadığı bir gerçektir. Tunceli halkı günümüzde ise genellikle Alevî-Bektâşî olarak isimlendirilen sosyo-kültürel ve kendine has dinî ritüelleri olan bir topluluktur. Bu yüzden Tunceli halkı son yıllarda ülkemizde ve dünyada kendinden sıkça söz ettirmiştir. Aslında bu çalışmanın konusu Tunceli Aleviliğinin mahiyeti değildir. Aksine “Ben Dersim Alevîsiyim” diyen bir halkın kültürünü ve toplumsal yaşamını oluşturan bir takım âdet ve geleneklerin Tunceli’de nasıl makes bulduğudur. İşte, Tunceli halkının sahip olduğu hem Alevîlik inancı ve kültürü hem de bu kültürün ortaya çıkardığı pek çok âdet ve gelenek son zamanlarda farklı kesimden insanların, ilgisini giderek artırmıştır.

Türkiye topraklarında uzun yıllardır kendini Alevî kabul eden, farklı bir İslam yorumuna sahip topluluklarda bulunmaktadır. Bu topluluklar tarihte

Şîâ, Kızılbaş, Rafizî, Bektâşî gibi değişik isimlerle anılmışlar, Osmanlı Devleti'inde de Kızılbaş, Rafizî ve Tahtacı gibi isimlerle zikredilmişlerdir. Cumhuriyet döneminde ise Alevî ve Alevî-Bektâşî olarak ifade edilmişlerdir. Bu gün genelde Alevî-Bektâşî ismi daha çok kabul görmektedir.

Türkiye'de var olan kırsaldan şehirlere göç her topluluk gibi Tunceli'de yaşayan halkı da etkilemiştir. Son yıllarda temel olarak olmasa da Alevî toplumu inanç sisteminde değişimler olmuştur. Genelde günümüz Alevîliği ve özelde Tunceli Alevîliği kendi yazılı kaynakları üzerinden tanımlanamamaktadır. Çünkü Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber, Hz. Ali, Ehl-i Beyt ve Buyruk olarak bilinen temel dinî fenomenler üzerinden yapılan tanımlar çok farklılık arz etmektedir. Bu da günümüzde çok farklı Alevîlik tanımlarının yapılmasına neden olurken beraberinde pek çok soruyu da getirmektedir.

Biz bu çalışmada Tunceli yöresini oluşturan Alevî toplumunda var olan temel âdet ve gelenekleri Dinler Tarihi açısından tahlil ederek inanç

temelinde, pratikte uygulanış biçimleriyle ele almayı ve tespit etmeyi amaçladık.

Günümüzde Tunceli Alevîliği; inanç, kültürel, politik ve yaşam tarzı olarak kısaca hayatın her alanında sorgulanmakta ve tartışılmaktadır. Dünya genelinde, ülkemizde ve Tunceli yöresinde de bugün Alevîlik ve tarihsel fenomenleri araştırılmakta ve sorgulanmaktadır. Anadolu Alevîliği'nin doğru anlaşılması ve analiz edilmesi için bilimsel yöntemlerle yapılacak alan araştırmasına yönelik çalışmaları zorunlu kılmaktadır. Bu çalışmamızda, Anadolu Alevîliği'nin önemli bir merkezi olan Tunceli ilinde yapılan alan araştırması sonucunda elde edilen verilerden yola çıkarak, Tunceli halkının; tarihsel, sosyal, kültürel, ekonomik ve inanç bağlamında Doğum, Sünnet, Evlenme ve Ölüm Merâsimine ilişkin gelenek ve âdetlerinin durumu ele alınmıştır.

Tunceli Alevîliği; son dönemde toplumsal, siyasî, kültürel ve dinî kurumların işlevselliği açısından değişimler geçirerek, varlığını dünyada ve

Ülkemizde kendine has kimliği ile daha etkin, bilinir ve görünür hale gelmiştir.

Araştırma Tunceli’de Doğum, Sünnet, Nikah ve Cenaze Merasimleri ile ilgili inançları, gelenek ve âdetleri kapsayacaktır. Yörede coğrafi şartların zorluğu ve 1938’den sonra kanaat önderlerinin ili terketmesi dinî hayatı etkilemiş, yaşanan inanç, gelenek ve âdetlerin unutulmasına ve çok çeşitliliğe neden olmuştur. Yörede her şey şifahî olduğu için en yakın yerleşim yerlerinde bile dinî âdetlerin uygulanışında farklar vardır. Bu nedenle çalışmada bazı eksiklerin bulunmasının tabiî karşılanacağını mit ediyoruz.

Araştırma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde; araştırmanın kavramsal erevesi çizilerek; konusu, önemi, amacı, sınırları, metodu ve yöntemi, Dersim’in tarihî, sosyal, kültürel ve coğrafi yapısı gibi özellikleri hakkında kısa bilgi verilmiş, dinî tarihine genel bir göz atılmıştır. Birinci bölümde; Tunceli’de var olan doğum ve sünnet gelenekleri incelenmiştir.

İkinci bölümde; evlenme ile ilgili âdetleri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise Tunceli'deki cenaze merasimlerinde karşımıza çıkan farklı inanç ve uygulamalar incelenmiş ve sonuç kısmında da elde ettiğimiz bulgular ve veriler topluca değerlendirilmiştir.

Bu araştırmanın gerçekleştirilmesinde her türlü destek ve yardımı esirgemeyen, bizzat Tunceli'ye teşrif edip yöreyi aynel-yakîn gören hocam Prof. Dr. Mustafa Sami Baybal'a özel teşekkürlerimizi sunuyoruz. Prof. Dr. Baki ADAM ve Prof. Dr. Durmuş ARIK hocalarıma katkıları için saygıyla teşekkür ediyorum. Ayrıca çalışmamızın her aşamasında kıymetli fikirlerinden istifade ettiğimiz Doç. Dr. Doğan Kaplan'a ve Yrd. Doç. Dr. Ahmet Aras'a da teşekkür etmeyi bir borç biliriz.

Hüseyin YILDIRIM

Konya-2016

KISALTMALAR

a.g.e.	:Adı geçen eser
a.g.m.	:Adı geçen makale
a.g.md.	:Adı geçen madde
B.	:Bekar
BOA.	:Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Bk, bk.	:Bakınız
C	:Cilt
Çev.	:Çeviren
D.	:Dul
DİA	:Türkiye Diyanet Vakfı İslam
Ansiklopedisi	
DİB	:Diyanet İşleri Başkanlığı
E.	:Evli
Ed.	:Editör
Haz.	:Hazırlayan
Hız.	:Hazreti
MEB.	:Milli Eğitim Bakanlığı
S	:Sayfa
Sy	:Sayı
Sad.	:Sadeleştiren
Sav	:Sallallâhu Aleyhi Vessellem
Ter.	:Tercüme
Üniv.	:Üniversite
vb	:Ve benzeri
Vd.	:Ve diğerleri
vd	:Ve devamı

GİRİŞ

I.Araştırmanın Konusu, Önemi ve Sınırları

Araştırmamızın konusu Tunceli bölgesinde yaşayan halkların doğum, sünnet, nikâh ve cenaze merasimlerinde var olan âdet ve geleneklerdir. Tunceli’de yaşayan toplulukların çoğunluğunun Alevî olması, yörede var olan âdet ve geleneklerin temel Alevî referanslarından etkilenmemesi düşünülemez. Alevîlik İslam tarihinde hep bir ekol olarak değişik bölgelerde yaşayan Müslümanlar arasında taraftar bulmuştur. Temelde Alevîlik, “Hz. Muhammed’den sonra halifelik Hz. Ali’nin hakkıydı” inancını savunan aynı zamanda Ehl-i Beyt ve Hz. Ali sevgisi ortak paydasında buluşan kişileri ifade eder.

Anadolu topraklarında Alevîlik, tarihî, siyasî, dinî, batınî ve kültürel alanlarda kendi fenomenlerini yaşatagelmıştır. Anadolu Alevîliği’nin ve özellikle

Tunceli Alevîliğinin sistematik bir teolojisinin olmayışı nedeniyle alevî toplulukları bulundukları yöreye göre birbirinden farklı inanış ve kültürel değerlere sahip olmuşlardır. Tarihsel süreçte alevî inanç sistemi ve değerleri sembolist, mistik ve kültürel bir inanmayı oluşturmuştur.¹

Tunceli halkı diğer bölgelerden farklı inanç fenomenleri ile çok özel bir konuma sahiptir. Tunceli’de yaşayan halk topluluklarının dinî fenomenleri kadar etnik orijinleri son yüzyılda araştırma konusu olmuştur. Genelde yapılan çalışmalar sosyoloji bilimi temel alınarak yapılmıştır. Son yıllarda Tunceli halkı hakkında yapılan çalışmaların tamamı hemen hemen inanç ve ibâdet fenomenlerinin incelenmesi üzerinedir.

Araştırmamızda Tunceli’de doğum, sünnet, evlenme ve ölüm âdet merasimleri konusunda bir alan araştırması yapılmadığını gördük. Biz hayatın en tabi akışı içinde doğum, sünnet, evlenme ve ölüm geleneklerini dinler tarihi metodolojisi açısından

¹Yağmur Say, *Anadolu Alevîlerinin Tarihi*, Su Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 44.

incelemeyi planladık. Günümüzde dünyanın iletişim imkânlarıyla küçük bir köye dönüştüğünü görmekteyiz. Ülkemiz'in Avrupa Birliği yolundaki süreçte Tunceli, Anadolu Alevîleri ve belki Dünya Alevîliği açısından tarihte ve bugün hep ayrıcalıklı bir yere sahip olmuştur. Hatta Tunceli'de halk arasında “Alevîliğin Merkezi (Başkenti)”² ifadesi yaygın olarak söylenir ve bir o kadar da kişileri manen motive edici kavram olarak kullanılmaktadır. Bugün Anadolu kentlerindeki Alevî derneklerinin pek çoğunun yönetici veya yönetim kurulu üyelerinin bir kısmının mutlaka Tunceli kökenli olduğunu katıldığımız her etkinlikte bizzat müşahade ettik.

Dersim bir coğrafi isim olup ileride açıklayacağımız üzere geniş bir alanı içermektedir. Tunceli halkı, Tunceli ilini yerelde Dersim olarak adlandırmaktadır. Araştırma konumuzu, Tunceli bölgesinde yaşayan halkların en temel dinî âdet ve gelenek ritüelleri olan Doğum, Sünnet, Nikah

²Ali Ekber Yurt, 1976, Hozat, Üniversite, Dede-Sarı Saltık

(Evlenme) ve Cenaze (Ölüm) Merasimleri uygulamaları ile sınırladık.

Araştırmamızın alanını ise Tunceli ili ile sınırladık. Tarihsel süreç içerisinde Tunceli halkının sahip yazılı kaynakların azlığı nedeniyle gelenek ve âdetler kuşaktan kuşağa hep sözlü aktarımlarla yaşatılmıştır. Bu da aynı ilde ve hatta aynı ilçede yaşayan dinî önderlerin, dedelerin uygulamalarında farklar oluşturmuştur.

II. Araştırmada İzlenen Metot ve Yöntem

Dinler Tarihi, yeryüzünde var olan dinî olarak isimlendirebileceğimiz olguları yer ve zaman açısından konu edinen tarihsel bir disiplindir. Dinî olarak isimlendirilen her fenomeni objektif, bilimsel bir yolla var olan yöntem ve metotları kapsamında inceler, aynı zaman da açıklar.³ Bu nedenle Dinler Tarihi, insanlığın başlangıcından günümüze kadar bütün toplumların dinî yapılarını ve fenomenlerini

³Ugo Bianchi, *Dinler Tarihi Araştırma Yöntemleri*, çev: Mustafa Ünal, Geçit Kitabevi, Kayseri, 1999, s. 5.

konu edinir. Bu da göstermektedir ki, Dinler Tarihi çok geniş bir sahayı ve çok uzun bir zaman dilimini içermektedir.

Çalışma konumuz Dinler Tarihi disiplinine bağlı hem teorik hem pratik yönü bulunan bir alan araştırmasıdır. Bu nedenle araştırmamızda Tunceli ili sınırları içerisinde doğum, sünnet, evlilik ve ölüm uygulamaları inceleneceğinden din bilimlerinin farklı tekniklerinden ve yöntemlerinden faydalanılacaktır. Bu çalışmamızda fenomenolojik metod da kullanılacaktır. Bu yüzden bir olguyu tanımak, bilmek ve anlamak için temelde onun fenomenlerinin iyi bilinmesi zorunluluktur.⁴ Fenomenolojik metod analitik bir yaklaşım benimser.⁵ Dinî inanç, gelenek ve adetlerin oluşmasında iklim, coğrafya, çevre, ekonomi ve kültürel bir çok faktör etkili olmaktadır.⁶

⁴Zeki Aslantürk, *Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2002, s. 18.

⁵Müstafa Ünal, *Din Fenomenolojisi*, Geçit Kitabevi, Kayseri, 1999, s. 75.

⁶Ali Selçuk, *Tahtacılar*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2004, s. 22.

Alan araştırmasında, pratikler, âdet ve gelenekler sistemli bir biçimde önceden tespit edilen kaynak kişilerden karşılıklı görüşme yoluyla derlenmiş, doğum, sünnet, nikah ve ölüm âdetleri tarafımızdan sahada uzun süre kalmak suretiyle gözlenmiştir. Çalışmada alan araştırması yapılmıştır ve derleme sırasında çeşitli yöntem ve teknikler kullanılmıştır, bunlar bire bir görüşmeler, sahadaki gözlemlerdir. Alan araştırmamızda gözlem, mülakat ve anket yöntemi kullanılmıştır. Gözlem yöntemi günümüzde hala uygulanan geleneklerde ve bu geleneklerin icra edildiğı doğal ortamda yapılmıştır. Yaptığımız gözlemlerle çalışma sahamızı daha iyi tanımış, edindiğimiz bilgi ve izlenimlerle görüşme yaptığımız kaynak kişilere daha doğru yaklaşmış, daha doğru sorular sorulmaya çalışılmıştır. Kaynak kişilerin bilgi hazinelerinde var olan âdet ve gelenekler, mülakat ile, fakat unutulmaya yüz tutmuş inanç ve âdetler ise önceden hazırlanan soruları görüşme sırasında kaynak kişiye yöneltip hatırlatma yoluyla elde edilmiştir.

Çalışmamızda doğum, sünnet, evlenme ve

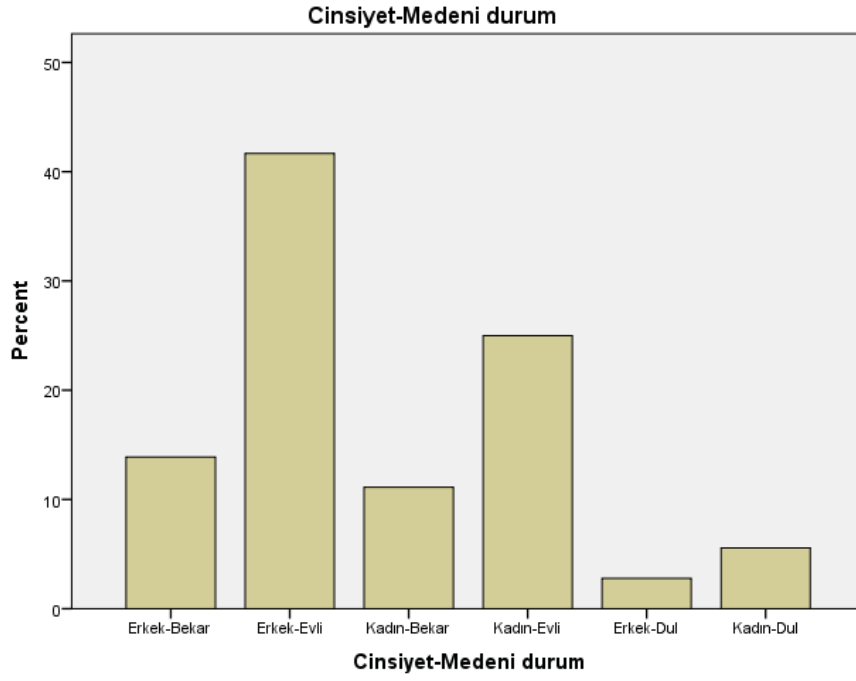
ölüm âdet ve gelenekleri konusunda Tunceli ilinde anket çalışması yapılmıştır. Alanda yapılan anket çalışması yetmişiki kişiye uygulanmıştır.

Araştırmada kullanılan istatistiksel teknikler anket uygulaması sonucu elde edilen veri seti SPSS 20.0 paket programında analiz edilmiştir. Veri seti analizinde frekans tabloları, çapraz tablolar, bar grafikler ve ki kare analizinden yararlanılmıştır.

Tunceli halkının çok büyük oranda inanç olarak Alevî-Bektaşî geleneğini benimsemesi nedeniyle anket sorularımızda Alevîlik ve Alevî inanç, örf ve âdetlerini içeren sorular kullanılmıştır. Ankete katılan katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim, iskan ve Tunceli toplumu içindeki konumları gibi temel on soruya verilen cevapları burada aktarmak istiyorum.

Tablo 1: Ankete Katılanların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

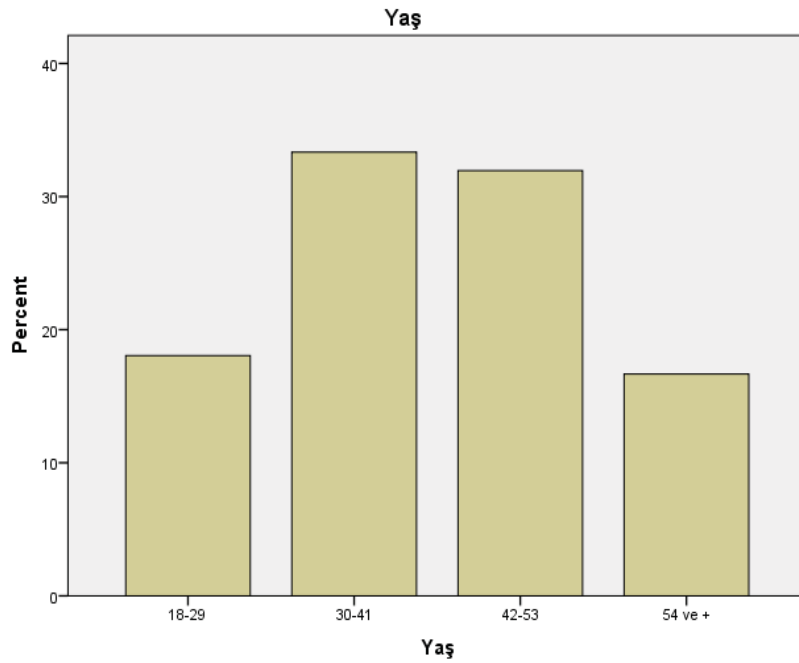
	Sayı	%
Erkek-Bekar	10	13,9
Erkek-Evli	30	41,7
Kadın-Bekar	8	11,1
Kadın-Evli	18	25,0
Erkek-Dul	2	2,8
Kadın-Dul	4	5,6

Alanda yaptığımız ankete katılanların %13,9' u erkek-bekar, %41,7 'si erkek-evli, %11,1' i kadın-bekar, %25' i kadın-evli, %2,8' i erkek-dul, %5,6' sı kadın-dul olmak üzere cinsiyet ve medeni durum dağılımı göstermiştir.

Tablo 2: Ankete Katılanların Yaşlarına Göre Dağılımı

	sayı	%
18-29	13	18,1
30-41	24	33,3
42-53	23	31,9
54 ve +	12	16,7

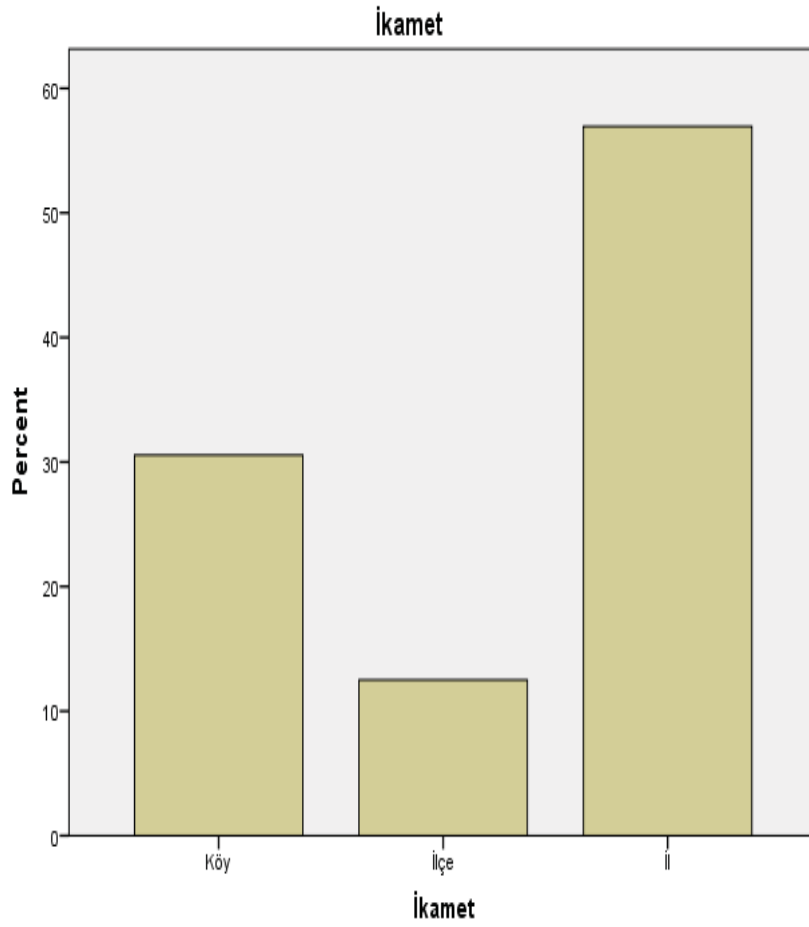

Ankete katılanların %18,1'i 18-29 yaş aralığında, % 33,3' ü 30-41 yaş aralığında, % 31,9' u 42-53 yaş arası olan kişilerden oluşmaktadır. Yine Anketimize katılanların %16,7' si 54 ve üzeri yaş aralığında olduğunu ifade etmişlerdir.

Bu da bölgede anketimize katılan katılımcıların yaş aralıklarının farklı olması çalışmamıza olumlu yansımıştır. Çünkü her yaş aralığının dinî inanç gelenek ve âdetlerine bakışı aynı zamanda pratikte onu uygulayışı farklı olacağından verilerimizin daha sağlıklı olduğu kanaatindeyiz.

Tablo 3: Ankete Katılanların Yaşadıkları Yerleşim Birimlerine Göre Dağılımı

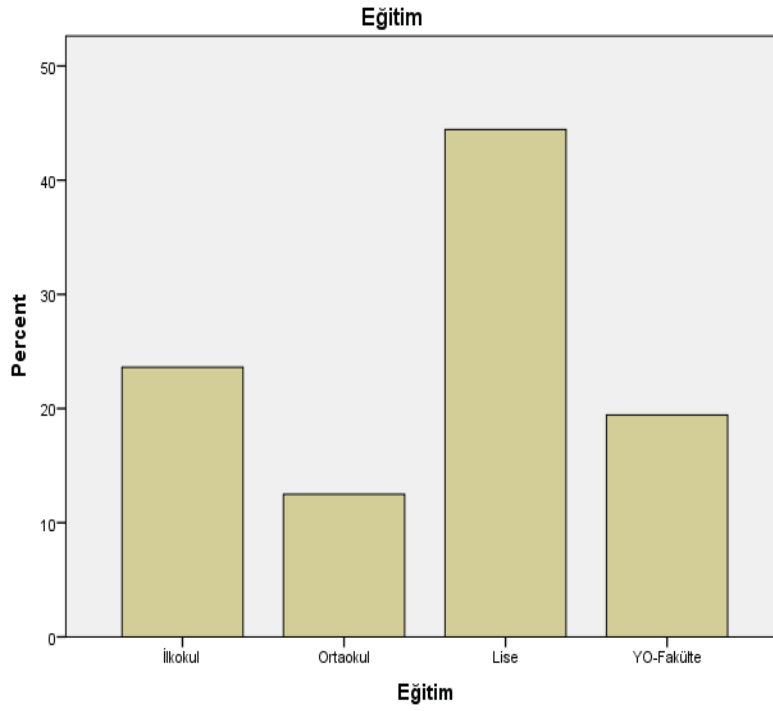
	Sayı	%
Köy	22	30,6
İlçe	9	12,5
İl	41	56,9

Anketimize katılanların yerleşim dağılımı konusunda verdikleri cevaplar şöyledir. Anketimize katılanların % 30,6' sı köylerde ikamet ettiğini beyan etmiştir. Yine katılımcıların % 12,5' i ilçelerde ikamet ettiğini söylemiştir. Ayrıca ankete katılanların % 56,9' u ilde ikamet etmekte olduğunu beyan etmiştir.

Tablo 4: Ankete Katılanların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

	Sayı	%
İlkokul	17	23,6
Ortaokul	9	12,5
Lise	32	44,4
Yüksek Okul- Fakülte	14	19,4

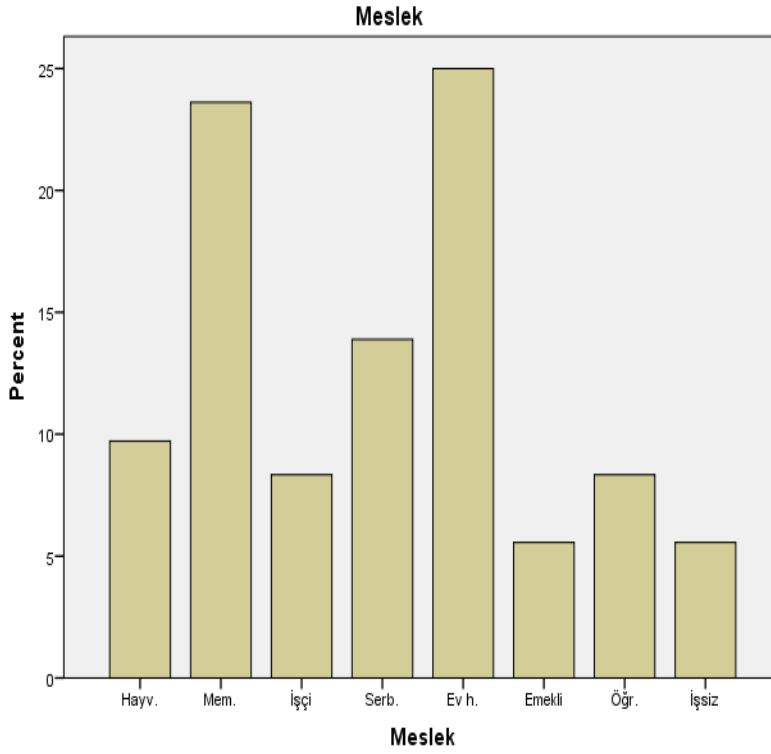

Ankete katılanların, eğitim düzeylerinin ölçülmesi için sorulan soruya verdikleri cevaplarda % 23,6' sını ilköğretim mezunu, % 12,5' i ortaokul mezunu olduğunu beyan etmiştir. Yine

katılımcıların en yüksek oranda % 44,4' ü ise lise mezunu olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca ankete katılanların % 19,4' ü Yüksek Okul-Fakülte düzeyinde öğrenime sahip olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 5: Ankete Katılanların Meslek Durumlarına Göre Dağılımı

	Ssyı	%
Hayancılıkla uğraşıyor	7	9,7
Memur	17	23,6
İşçi	6	8,3
Serbest çelisiyor	10	13,9
Ev hanımı	18	25,0
Emekli	4	5,6
Öğrenci	6	8,3
İşsiz	4	5,6

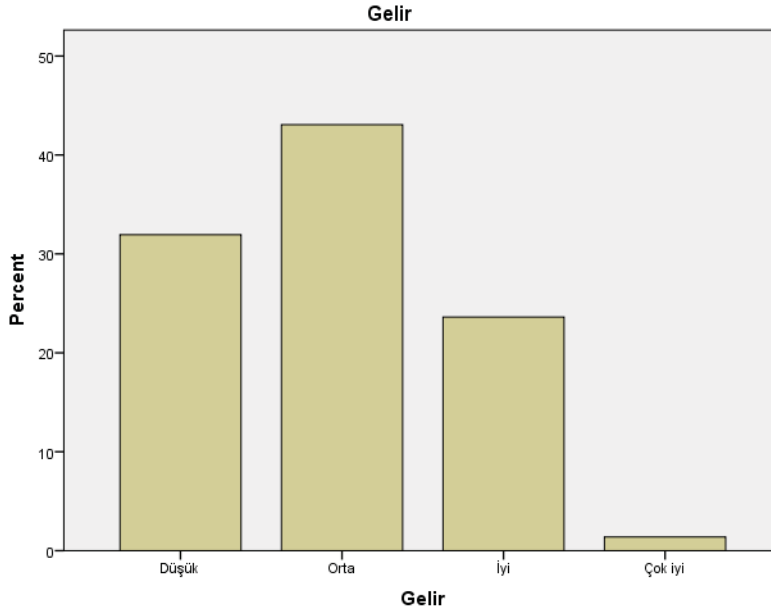

Ankete katılanların, mesleklerini ölçmek için sorulan soruya verdikleri cevaplar şöyledir: Ankete katılanların % 9,7' si hayvancılık yaptığını beyan etmiştir. Ankete katılanların % 23,6' sı kamu veya kamu iktisadi teşkilatlarında çalışan memur şeklinde ifade etmişlerdir. Ankete katılanların % 8,3' ü mesleklerini işçi olarak belirtmişlerdir. Ankete katılanların % 13,9' u mesleklerini serbest meslek olarak beyan etmiştir. Bu grubun çoğu veya tamamının esnaf ve iş adamı olduğu kanaatindeyiz.

Anketimize katılanların % 25' i ev hanımı olduğunu söylemiştir. Anketimize katılanların % 5,6' sı emekli olduğunu ifade etmiştir. Ankete katılanların % 8,3 ü öğrenci olduğunu beyan etmiştir. Ankete katılanların genel yaş oranlarına bakıldığında bu grubun üniversite veya açık öğretim öğrencisi olduklarını söyleyebiliriz. Ayrıca ankete katılanların % 5,6' sı işsiz statüsünde olan kişilerden oluşmaktadır.

Tablo 6: Ankete Katılanların Ekonomik Durumlarına Göre Dağılımı

	Sayı	%
Düşük	23	31,9
Orta	31	43,1
İyi	17	23,6
Çok iyi	1	1,4

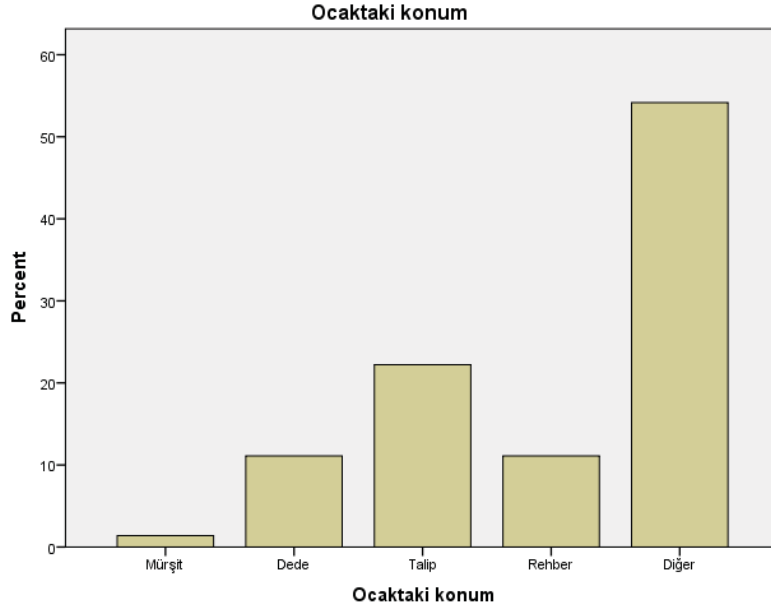

Ankete katılanların, ekonomik seviyelerini ölçmek için sorulan soruya verdikleri cevaplarda % 31,9' u gelir düzeyini düşük olarak beyan etmiştir. % 43,1' i olan çoğunluğu gelir düzeyini orta olarak ifade etmiştir. % 23,6' sı gelir seviyesini iyi olarak ifade etmiştir. Ayrıca ankete katılanların % 1,4' ü ise gelir düzeylerini çok iyi olarak görmektedirler.

Tablo 7: Ankete Katılanların Ocaktaki Konumlarına Göre Dağılımı

	Sayı	%
Mürşit	1	1,4
Dede	8	11,1
Talip	16	22,2
Rehber	8	11,1

Diğer	39	54,2

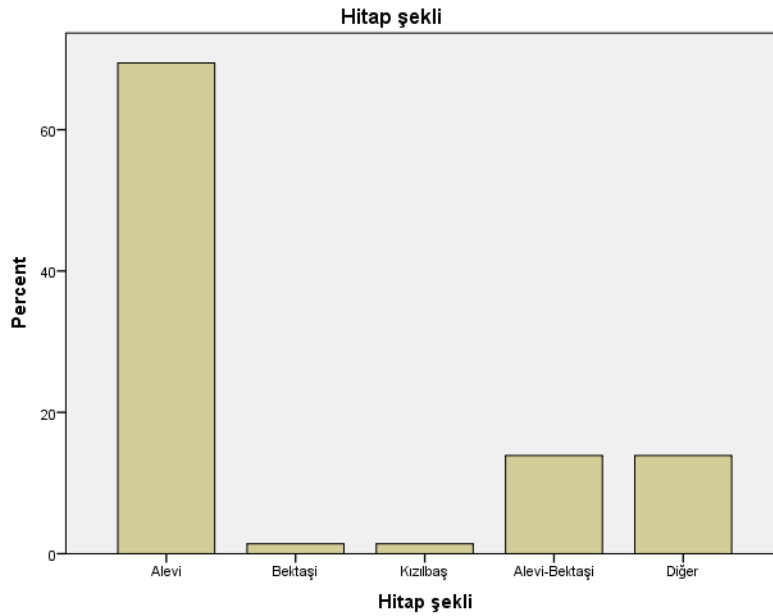

Ankete katılanların, Ocaktaki konum dağılımının da %1,4'ü kendisini mürşit olarak ifade etmiştir. % 11,1'i kendilerini dede olarak beyan etmiştir. % 22,2'si kendinî talip beyan etmiştir. % 11,1'i kendinî rehber olarak beyan etmiştir. Ayrıca katılımcıların büyük çoğunluğunu teşkil eden %54,2'si ise kendilerini diğer şeklinde beyan etmiştir. Bu da son yüzyıl da Tunceli halkında görülen değişimin çok açık göstergesidir. Bölgede çağdaş ve modern eğitim ve hayat tarzı Alevî toplumunu temelden sarsmıştır.

Yeni yaşam modelinde Dede -Talip ilişkisi yok olmuştur. Yörede var olan hayat felsefesi artık eski geleneksel Alevî hayat tarzını yaşam alanı dışına itmiştir.

Tablo 8: Ankete Katılanların Kendilerini Tanımlamalarına Göre Dağılımı

	Sayı	%
Alevî	50	69,4
Bektaşî	1	1,4
Kızılbaş	1	1,4
Alevî-Bektaşî	10	13,9
Diğer	10	13,9

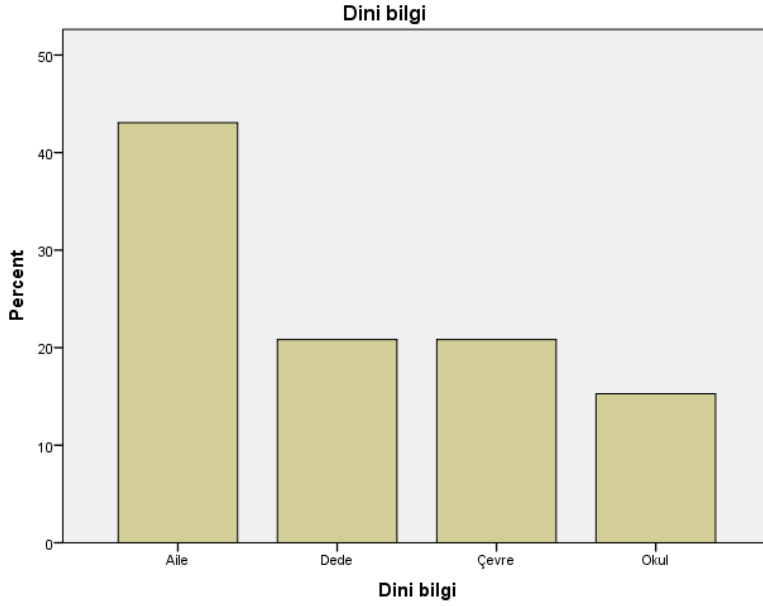

Ankete katılanlardan, % 69,4'ü kendilerini hitap şekli olarak Alevî olarak tanımlamak istediklerini söylemişlerdir. %1,4' ü kendilerini Bektaşî olarak tanımlamışlardır. %1,4' ü kendilerini Kızılbaş olarak tanımlamışlardır. %13,9' u kendilerini Alevî-Bektaşî olarak ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcılardan %13,9' u diğer hitap şekillerini tercih etmektedir.

Bu anket verilerine göre bölgede yaşayan Alevî toplumunda yüzde altmış dokuz üzeri Alevîlik bilincinin var olduğu ve kendilerini Alevî olarak tanımladıkları sonucu çıkmaktadır. Bu verilere göre kendinî Kızılbaş ve Bektaşî olarak tanımlayanların oranlarının çok düşük olması Kızılbaş ve Bektaşî tanımının yörede çok kullanılmadığı sonucunu vermektedir.

Tablo 9: Ankete Katılanların Dinî Bilgilerini Öğrenmelerine Göre Dağılımı

	Sayı	%
Aile	31	43,1
Dede	15	20,8
Çevre	15	20,8
Okul	11	15,3

Ankete katılanların %43,1' i dinî bilgilerini ailelerinden öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Bundan da yörede Alevî toplumunda dinî bilgilerin çoğunlukla bireylerin ailesinden öğrendiği sonucu çıkmaktadır. Anketimize katılanların dinî bilgilerini %20,8' i dedelerden öğrendiğini beyan etmiştir. Bölgede bu anket verilerine göre kanaat önderi ve Alevî toplumunda en bilgili kişi olarak bilinen dedelerin din eğitimi konusunda yeterince etkin olmadığı anlaşılmaktadır. Ankete katılanların %20,8' i dinî bilgilerini çevreden öğrendiğini söylemiştir. Ayrıca %15,3' ü dinî bilgilerini

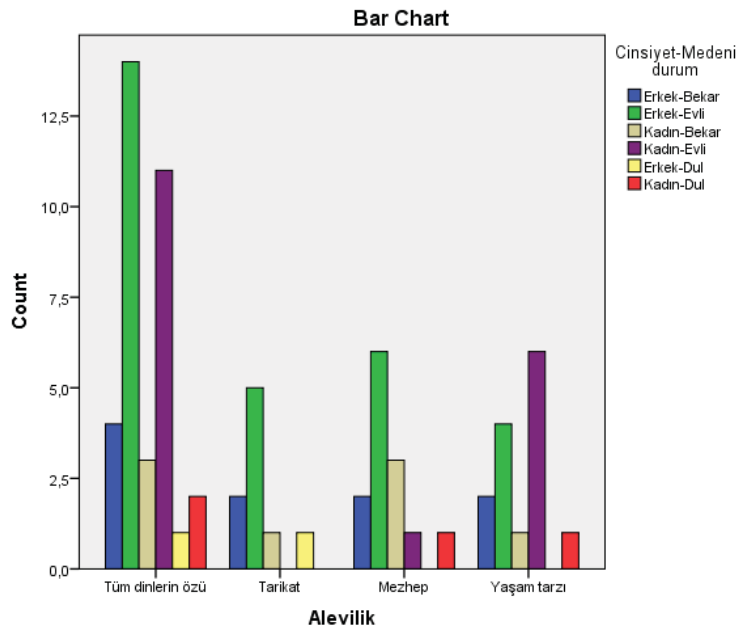
okuldan edindiklerini belirtmiştir. Bölgede okullaşma ve eğitim seviyesinin yüksek olmasına karşılık okullarda yeterli Alevîlik eğitiminin verilmediği anlaşılmaktadır. Bu verilere göre Alevî toplumunda sağlıklı ve doğru bir din eğitimi edinilemediği anlaşılmaktadır.

Tablo 10: Ankete Katılanların Alevîliği Tanımlama Biçimlerine Göre Dağılımı

		Cinsiyet-Medeni durum						Topla m
		Erkek - Bekar	Erkek -Evli	Kadın - Bekar	Kadın -Evli	Erkek -Dul	Kadın -Dul	
Alevîlik	Tüm dinleri n özü	4 40,0 %	14 48,3 %	3 37,5 %	11 61,1 %	1 50,0 %	2 50,0 %	35 49,3 %
	Tarika t	2 20,0 %	5 17,2 %	1 12,5 %	0 0,0% %	1 50,0 %	0 0,0% %	9 12,7 %
	Mezh ep	2 20,0 %	6 20,7 %	3 37,5 %	1 5,6% %	0 0,0% %	1 25,0 %	13 18,3 %
	Yaşa m tarzı	2 20,0 %	4 13,8 %	1 12,5 %	6 33,3 %	0 0,0% %	1 25,0 %	14 19,7 %
Toplam		10 100,0 %	29 100,0 %	8 100,0 %	18 100,0 %	2 100,0 %	4 100,0 %	71 100,0 %

Anketimize katılanlardan “Size göre Alevîlik nedir?” sorusuna % 49.3’ü Alevîlik tüm dinlerin özü, % 12.7’si tarikat, % 18.3’ü mezhep, % 19.7’si ise yaşam tarzı cevabını vermişlerdir. “Size göre Alevîlik nedir?” sorusuna verilen yanıtların

cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla ki kare testi yapılmış ve cinsiyet ile “Size göre Alevîlik nedir?” Sorusuna verilen yanıtlar arasında anlamlı bir ilişki olmadığı belirlenmiştir.

Anket çalışması yanında, bölgede yaşayan halk arasında Mürşid, Pîr, Dede, Rehber ve Talip konumunda olan kişilerle söyleşi gerçekleştirdik. Söyleşimizi, gelenek ve âdetlerin oluşumunda rol aldığına inandığımız Dede, Alevî Ocakzade kişiler

ile sade alevî kimliğine sahip kişilerle gerçekleştirdik.

Bu nedenle araştırmamızda Dinler Tarihi, Din Sosyolojisi, Din Fenomenolojisi, İstatistik, Mitoloji ve Antropoloji gibi ilmi disiplinler ve bunların metodlarından da zaman zaman faydalandık.

III. Araştırmanın Kaynakları

Alevîlik ile ilgili Temel Alevî Klasikleri Diyanet İşleri Başkanlığı ve Türkiye Diyanet Vakfınca ortak bir akademik çalışma ile istifadeye sunulmuştur. Ülkemizde doksanlı yıllardan sonra Alevî dernekleri ve vakıfları kurulmaya başlamıştır.

Günümüzde akademik çalışmalar, alevî kanaat önderlerinin ve araştırmacı yazarların eserleri oldukça fazladır. Ülkemizin en büyük kütüphanesi olan Milli Kütüphane’de bir kaynak taraması ile üç binden fazla “Dersim , Tunceli ve Alevîlik” konulu eser adı önümüze gelmektedir. Bu da bize gösteriyor ki Dersim ve Alevîlik ile ilgili yazılan eser sayısı

azımsanmayacak kadar çoktur. Bu yazılan eserlerin çoğunda Alevî öğretiminde birincil kaynak olan “Buyruk” adlı eserlere çok fazla yer verilmemiştir. Sayın Doğan Kaplan hocamızın “Yazılı Kaynaklarına Göre Alevîlik” Ankara-2010 adlı çalışması alanda yapılmış en özgün çalışmalardandır. Ayrıca değişik tarihlerde “Caferi Sadık Buyruğu” İstanbul-2005, “Şeyh Safî Buyruğu” İstanbul-1994 ve “Hacı Bektâşî Veli Makâlatnâmesi” Ankara-2009 değişik yazarlarca istifadeye sunulmuştur.

Araştırmamızda temel Alevî klasikleri ve son dönemde yazılmış ibâdet fenomenlerini anlatan Nuri Dersimi’nin Kürdistan Tarihinde Dersim Halep-1952, Ali Yama’nın Alevîlikte Dedeler-Ocaklar İstanbul-1998, Mehmet Yaman’ın Alevîlik İnanç-Edep-Erkan İstanbul-2001, Mehmet Yaman’ın Alevîlikte Cenaze Hizmetleri İstanbul-1999 ve Haydar Kaya’nın Alevîlik Kuralları İstanbul-1995 gibi eserleri inceledik. Ayrıca Dersim yöresinde yaşayan kanat önderleri ve kişiler ile söyleşi gerçekleştirdik.

Bu alanda araştırma yapanlar arasında Yeritsan Antranik, Vital Cuinet, F.R. Hasluck, İrene Melikoff ve Vladimir Fedoroviç Minorski sayılabilir. İlmî olarak Tunceli Alevîliği üzerine de bazı çalışmalar yapıldığını gördük. Erdal Yıldırım'ın Tunceli Alevîliği Erzurum-2010, Talip Tuğrul'un Tunceli Alevîliği'nde İnanç ve İbâdet (Sarı Saltık Örneği, Özelde Pîr Ahmet Yurt Dede) İstanbul-2006 gibi çalışmalardır.

IV.Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi

Araştırmamızı Tunceli ili ile sınırlı tuttuk. Bugün Tunceli halkının sahip olduğu âdet ve gelenekleri tarih boyunca hep var olmuş ve üzerinde menfî veya olumlu hep konuşulmuş ve yazılmıştır. Tunceli halkının çoğunluğunun sahip olduğu Alevîlik İnanç esasları, ibâdet fenomenleri ve tüm kurumlarını incelememiz zamanın ve konumuzun sınırlılığı dikkate alındığında hiçbir zaman mümkün değildir.

Biz alışmamızı “Tunceli’de Doğum, Sünnet, Nikah ve Cenaze Merâsimlerinin Dinler Tarihi Açısından Tahlili” olarak belirledik. Çünkü, Tunceli’ de yaşayan, kendisini Alevî ve Bektâşî olarak tanımlayan bu topluluğun beşikten mezara var olan ve her insanın hayatının bir parçası olan dinî referans alan inançlarının yukarıda zikrettiğimiz alanlardaki yansımalarını geleneksel olarak nasıl uygulandığını incelemeye çalıştık.

Her zaman inanç kelimesini toplum hayatına yansıyan uygulamalardan kesin çizgilerle ayırmak oldukça zordur. Toplumların hayatlarında var olan bir takım âdet ve gelenekler ile pratikte folklorik uygulamalar aslında belli bir inancın yansımaları olarak değerlendirilmelidir.

A. Alevîlik İle İlgili Kavramlar

Araştırmamızın temel kavramsal çerçevesini şunlar oluşturmaktadır. Kızılbaşlık, Rafizîlik, Alevîlik, Bektaşîlik, Ehli-i Beyt, Mürşid, Pîr, Dede, Rehber, Cem, Çıra, Çerağ, Musahip ve Kirve’dir.

Kızılbaş, kavram olarak, X. yüzyıldan itibaren İslâmiyet'i kabul etmeye başlayan ve bu yeni dini önceki birtakım inanç ve gelenekleriyle kendilerine has biçimde bağdaştıran konar göçer Türkmen oymakları için kullanılan isimlerden biridir. Bu adın eski Türkler'de bir baş giysisi olan kızıl börkle ilgili olduğu, siyah başlık giyen bir Türk zümresinin Karapapak veya Karakalpak, Kıpçaklar'dan bir bölümün Karabörklü, Buhara mektebine mensup bir sûfî geleneğin Yeşilbaş adıyla anıldığı zikredilmektedir. Önceleri bütün Türkmen oymakları kızıl börk giydiği halde yaygın İslâmî anlayışa mensup kesimlerin zamanla kızıl börkü terketmesi üzerine sonraları Alevî adıyla anılacak zümrelere kızılbaş denilmeye başlandığı ifade edilmektedir.⁷ Ayrıca “Kızılbaşlık, Türk tarihinin en önemli göç dalgalarından birisinin sonucu olarak ortaya çıkmış olan, temelinde Türk kültürü, vehdet-i vücûd görüşünü benimseyen ve

⁷İlyas Üzümlü, “Kızılbaş” *DİA*, İstanbul, 2002, XXV, 546-557; bk. Ömer Faruk Teber, *XVI. Yüzyılda Kızılbaşlık Farklılaşması*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 2005, s. 29-40.

mezhep kaygısını fazlaca taşımayan sûfilik anlayışıyla yoğrulmuş Müslümanlık ve yoğun Ehl-i Beyt sevgisi olan bir sosyopolitik farklılaşma olarak tarif edilmektedir.⁸

Kızılbaşlık, Türkmen Aleviliğinin tarihsel ve özgün adı olarak belirtilmektedir.⁹ Aleviler, giydikleri kızıl(kırmızı) renkli başlıklardan dolayı bu isimle anılmışlardır. Bazı eserlerde ise Şah İsmail'in babası olan Şeyh Haydar zamanında ilk defa “on iki dilimli kızıl fes” giyildiği iddia edilmektedir.¹⁰ Osmanlı Devleti'nde Kızılbaş sözcüğü Safevi Devleti yanlılarını ifade etmek için kullanılmıştır. Safevi Devleti “Kızılbaş vilayeti” ve Yavuz Sultan Selim'in, Şah İsmail'e karşı yaptığı mücadelelere Kızılbaşlarla yapılan savaş olarak isimlendirilmiş olması¹¹ bu görüşü

⁸Hasan Onat, “Kızılbaşlık Farklılaşması Üzerine”, *İslâmiyât*, Ankara, 2003, Cilt. VI, s.111-126.

⁹İsmail Arabacı, *Türklerin ve Türkiye'nin Toplum Yapısı*, B Yayınları, İstanbul 2009, s. 654.

¹⁰ Irene Melikoff, 'Bektaşilik/Kızılbaşlık, Tarihsel Bölünme ve Sonuçları', *Alevi Kimliği* (Editörler. T. Olsson, E. Özdalga, C. Raudvere), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s.9.

¹¹Cemal Şener, *Osmanlı Belgelerinde Aleviler ve Bektaşiler*, Karacaahmet Sultan Derneği Yayınları, İstanbul 2002, s. 49.

güçlendirmektedir. Ayrıca Safevi Devletini kuran Erdebil şeyh ve müritlerinin “On iki dilimli kızıl taç” giydikleri ve mensuplarının bu tacı eski bir ananenin devamı kabul ettikleri ifade edilmektedir.¹² Bu taç, Alevîler tarafından “Taç-ı Haydar” olarak adlandırılmaktadır ki, bu taçın ilk defa Şeyh Haydar tarafından müritlerine giydirilmesinden dolayı bu şekilde isimlendirildiği savunulmaktadır.¹³

Rafizîlik, sözlük olarak Arap dilinde “bir şeyi terk etmek” manasına “refada” fiilinden türemiş bir isimdir. Bu ismin ilk defa Zeyd b. Ali¹⁴ tarafından kullanıldığı belirtilmektedir. Zeyd b. Ali, insanları kendisine biat etmeye çağırdığında, biat etmeyi kabul etmeyenler için “Rafida” ismini kullanmış ve “Hariciler Ali”den ayrıldıkları gibi, Rafizîler de benden ayrıldılar’ demiştir.¹⁵ Osmanlı

¹²Abdülbaki Gölpınarlı, ‘Kızıl-Baş’, *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul, 1993, VI, 789-795.

¹³Doğan Kaplan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevîlik*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2010.s.7-9; Mustafa Ekinci, *Anadolu Aleviliğinin Tarihsel Arka Planı*, Beyan Yayınları, İstanbul 2002, s. 103.

¹⁴Asıl adı: Ebü’l-Hüseyn Zeyd b. Ali Zeynilâbidîn b. el-Hüseyn b. Ali b. Ebî Tâlib el-Alevî el-Hâşimî el-Kureşî, (ö. 122/740) Hz. Hüseyin’in torunu, Zeydiyye mezhebinin imamı.bk. Saffet Köse, Zeyd b. Ali, *DİA*, İstanbul, 2013, XXXIV, 313-316.

¹⁵Daha geniş bilgi için Bk Teber, a.g.e. s.19-28; Erkan Yar, *Alevi-Bektaşî Teolojisi*, Elazığ, 2007, s. 18.

Devleti döneminde, Alevîlerin Rafizî olarak isimlendirildikleri rivayet edilir.¹⁶ Bu kelimenin siyasi bir karalama olarak, Anadolu’da Sünniliğin dışındaki zümreler için bir kötüleme sıfatı olarak kullanıldığı belirtilmektedir.¹⁷ Osmanlı kaynaklarında kullanılan bu tabir, Zeydiyye, İmamiyye ve Keysaniyye gibi fırkalarla birlikte anılmaktadır.¹⁸ Alevîler hakkında kullanılması ise Safevî devletinin etkisiyle Alevîlikte gelişen, oniki imam öğretisine dayanmaktadır. Bu ismin, genel olarak Şia hakkında kullanılmasına karşın, Alevîlere de bu ekolün bazı inançlarından etkilenmiş olmaları nedeniyle verilmiştir.¹⁹

Alevîlik, Arapça bir kelime olup, “Ali’ye mensup”, “Ali’ye ait” onun

¹⁶Ahmet Refik, *Onaltıncı Asırda Rafizilik ve Bektaşilik* (Sad. Mehmet Yaman), Ufuk Matbaası, İstanbul 1994, s.76.

¹⁷Mustafa Keskin, *Kentleşme Sürecinde Alevilik-Gelenek ve Modernizm Arasında Gelgitler-Elazığ Örneği*, Özgün Ofset Yayınları, İstanbul 2009, s. 26.

¹⁸Ebu Mansur Abdulkadir b. Muhammed el Bağdadi, *Mezhepler Arasındaki Farklar* (Çev. Ethem Ruhi Fırlalı), Kalem Yayınları, İstanbul 1979, s.32-51.

¹⁹ Yar, *a.g.e.* s. 20.

soyundan gelen, onu seven, ve ona bağılılığını ifade eden kişilere verilen isimdir.²⁰

Alevîlik, genel anlamda Ali' yi sevmek ve onun soyunun yani Eh-i Beyt'in yolundan gitmek olarak tanımlanmaktadır.²¹ Bu anlamı itibariyle Alevî sözcüğü, Anadolu Alevîlerini tanımlayan bir isim olmakla birlikte Hz. Ali'ye bağılılığını ifade eden diğer gruplar için de kullanılmaktadır. Hz. Muhammed'den sonra onun halife olması gerektiğini kabul eden Şia ile eş anlamlı kullanılmıştır.²² Alevîlik, inanç ve ritüelleri yönünden, siyasal bir fırka olarak tanımlanan Şia'dan, Ali ve Ehl-i Beyt sevgisi ve bağılılığı dışında, tamamen farklıdır.²³ Alevîlerin yedi büyük ozanından biri olarak kabul edilen halk şairi Virani ise Aleviliği, "Allah'ın birliğine, Hz. Muhammed'in

²⁰Bk.Ahmet Yaşar Ocaktan, "Alevîlik" *DİA*, İstanbul, 1989, II,368-369; Dini Kavramlar Sözlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2009, s. 17.

²¹Ali Yaman, *Alevilikte Dedeler ve Ocaklar*, Karacaahmet Sultan Dergah Yayınları, İstanbul 2004, s.50.

²²Ethem Ruhi Fırlalı, *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, Selçuk Yayınları, İstanbul 1994, s.7.

²³ Fırlalı, a.g.e. s.7.

nübüvvetine ve Ali'nin imametine ikrar vermek olarak tanımlamaktadır".²⁴

Alevîlik kavramı, tarihsel süreç içerisinde iki farklı anlam çerçevesi ile karşımıza çıkmaktadır. Yeniçeri Ocağının kaldırılması döneminde yaşanan siyasi olayların Bektaşî tekkelerini etkilemesi sürecine kadar olan Alevilik; ki bu dönemlerde Anadolu'da yaşayan ve Ehl-i Beyt sevgisi güden topluluklar için Bektaşî, Kızılbaş ve Rafizî gibi isimler kullanılmıştır. İkincisi ise, Hz. Ali ve Ehli Beyt takipçileri anlamında ve özellikle de Şiiler için kullanılan Alevîliktir. Yeniçeri Olayı sonrası Bektaşî tekkelerinin de kapatılması ile birlikte Bektaşîlerle, Kızılbaşlar Hz. Ali ve Ehli Beyt sevgisi ortak paydasından hareketle Alevi olarak anılmaya başlanmışlardır. Dolayısıyla Yeniçeri Olayından sonra Alevîlik kavramı, şemsiye bir kavram olarak kullanılmaya başlanmış ve cumhuriyetin kurulması ile birlikte tekkelerinin ve

²⁴*Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2009, s. 18.

zaviyelerinin kapatılması sonrası daha da belirgin bir hale gelmiştir.²⁵

Alevî kelimesine tarihte çeşitli anlamlar yüklenmiştir. İslam siyasi tarihinde bu terim hilafetle ilgili anlaşmazlıklar sırasında kullanılmış ve Hz. Ali taraftarlarına “Aleviyye” denilmiştir. Bu siyasal duruş dinî gerekçelere dayandırılmış, daha sonra Sünnilik dışındaki düşünüş biçimleriyle de beslenen İslamiyeti kabul eden topluluklarda egemen karşı bir inanç ve hareket niteliğinde şekillenmiştir. Ayrıca tasavvufta tarikatlar meşruiyetlerini dini bir otoriteye bağlamak için tarikat şeyhini Hz. Peygambere bağlayan bir silsile ileri sürmüşlerdir. Dolayısıyla silsilesini Hz. Ali’ye dayandıranlar kendilerini ‘Aleviyye’ olarak isimlendirmişlerdir. Ancak Alevîlik, genel anlamını yaygın olarak itikat alanında kazanmış ve Hz. Ali hakkında beslenen inançlarla ilgili olarak kullanılmıştır. Hz. Ali’yi en üstün sahabi olarak görenler, kendisine peygamberlik konusunda paye

²⁵Gürsoy, Şahin,-Kılıç, Recep, *Türkiye Alevîliği Sosyo Kültürel Dinsel Yapı Çözümlemesi*, Nobel Yayınları, Ankara, 2009, s.45.

verenler ve ona uluhiyyet atfederlere varıncaya kadar çok geniş bir yelpazede ifade edilebilecek çeşitli inançları taşıyanlar bu terimin kapsamında değerlendirilmiştir.²⁶ Bununla birlikte, son yıllarda bazı yazarlar ve fikir adamları Alevîliği İslam'ın bir yorumu,²⁷ Alevîliğin heteredoks bir yapıya sahip olduğunu ve İslam içi kabul edilmiş dini temel esaslara muhalefet eden bir inanç biçimi,²⁸ halk İslamlığı,²⁹ olarak tanımlamışlardır.

Günümüzde Alevîlik gerek kelime gerekse ıstılah olarak kazandığı bu anlamlar yanında çok değişik disiplin ve kişilerce farklı biçimlerde tanımlanmıştır.³⁰ Her disiplin olayı kendi tarafından değerlendirip tanımladığı için, Alevîliğin ne olduğu konusunda anlaşılması güç bir takım belirsizlikler

²⁶Cenksu Üçer, *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2005, s. 38.

²⁷Niyazi Öktem, “Anadolu’da Alevi Düşüncesinin Oluşumu ve Gelişimi”, *I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri*, (22-24 Ekim 1998), Ankara 1999, s. 252.

²⁸Lütfi Kaleli, *Binbir Çiçek Mozaiği Alevilik*, Can Yayınları, İstanbul 1996, s. 429.

²⁹Baki Yaşa Altınok, *Alevilik-Hacı Bektaş Veli Bektaşilik*, Oba Kitabevi, Ankara 1998, s. 2.

³⁰Alevilik ile ilgili tanımlar için bkz. Rıza Yürükoğlu, *Okunacak En Büyük Kitap İnsandır- Tarihte ve Günümüzde Alevilik*, Alev Yayınları, İstanbul 1990, s. 140-142.

ortaya çıkmıştır. Bazıları Alevîliği, bir kültür bir hayat felsefesi,³¹ insanlık ve bilim yolu³² olarak tanımlarken; Alevîliği felsefi ve ideolojik boyutlarda ele alan yaklaşımlarda vardır. Yine Alevîliği, felsefi bir materyalizm, sosyalizmin ve komünizmin yücelttiği değerleri barındıran bir inanç olduğunu iddia edenler vardır.³³ Buradan hareketle Alevîlik, toplumsal bir başkaldırı,³⁴ Kürt uygarlığının bir ürünü olup temelinde Zerdüştlük³⁵ ve Mazda inancı olan³⁶ Anadolu uygarlığının ürünü olan bir inanç odağı ve yaşam anlayışı³⁷ özgün bir inanç³⁸ ve Hristiyanların değişmiş yüzü ve Hristiyan Azizlerinin kültleri üzerinde yükselen bir

³¹Şener, *Alevilik Olayı*, s. 131.

³²Ünsal Öztürk, *Damlanın İçindeki Gerçek-Alevilerin Büyük Sırrı*, Yurt Kitap Yayınları, Ankara 2006, s. 302.

³³İsmail Kaygusuz, *Görmediğim Tanrıya Tapmam-Alevilik, Kızılbaşlık ve Materyalizm*, Alev Yayınları, İstanbul 1996, s.12.

³⁴Atilla Özkırımlı, *Alevilik-Bektaşilik-Toplumsal Bir Başkaldırının İdeolojisi*, Cem Yayınları, İstanbul 1998, s.7.

³⁵Cemşid Bender, *12 İmam ve Alevilik*, Berfin Yayınları, İstanbul 1994, s.9.

³⁶Ethem Xemgin, *Aleviliğin Kökenindeki Mazda İnancı ve Zerdüş Öğretisi*, Berfin Yayınları, İstanbul 1998, s.8.

³⁷İsmet Zeki Eyüboğlu, *Alevilik-Sünnilik-İslam Düşüncesi*, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1979, s.8

³⁸Nejat Birdoğan, *Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik*, Berfin Yayınları, İstanbul 1995, s.10

kültürdür³⁹ şeklinde **yanlış yaklaşımlar** vardır. Günümüzde Alevîlik kelimesine gerek kelime gerekse ıstılah olarak bir çok anlamlar yüklenmiştir.⁴⁰ Bu çalışmada Tunceli Alevîliği doğum, sünnet, nikah ve cenaze merasimlerinde görülen geleneksel Türk inançları ile birlikte, atalar kültü ile ve daha çok İslâm'ın yaygın âdet ve geleneklerinin birleşmesinden meydana gelmiş⁴¹ geleneksel halk dindarlığı olarak ele alınmıştır.

Bektaşîlik, Hac-ı Bektaş Veli'ye nispetle Bektaşîlik olarak isimlendirilmiştir. Bektaşîlik, bir tarikat yapılanma biçimi olup, genel olarak da mistik yorumların etkisindedir. Alevîlik ve Bektaşîliğin birlikte anılması, Hacı Bektaş Veli'nin müritlerinin Alevîlerin yaşadıkları bölgelerdeki mistik görüşleri yaymaları nedeniyledir.⁴² Alevîlik ve Bektaşîlik arasında öz bakımından bir fark olmamakla birlikte biçim bakımından farklılıklar vardır. Alevîlerin ve

³⁹F. W. Hasluck, *Anadolu ve Balkanlarda Bektaşîlik*, İstanbul ,1995.

⁴⁰Bk. Baki Öz, *Alevilik Nedir?*, Der Yayınları, İstanbul 1997.

⁴¹Yahya Mustafa Keskin, *Değişim Sürecinde Kırsal Kesim Aleviliği-Elazığ Sünköy Örneği*, İlahiyat Yayınları, Ankara 2004, s. 6 .

⁴² Yar, a.g.e. s.18.

Bektaşîlerin her ikisinin de tarikata adını veren Hacı Bektaş Veli'den medet ummaları, inançlarının ve doğmalarının aynı olmalarına rağmen ikisinin farklı gösterilmesi bir parçalanmayı göstermektedir. Kızılbaşlar, Köy Bektaşîleri olup, eğitimsiz kalmış olanlardır. Yani Bektaşîler kültürlü kesimi temsil ederken, Kızılbaşlar okuma yazma bilmeyen kırsal kesimi temsil etmektedir. Bu durum, “Bütün Kızılbaşlar Bektaşî, fakat bütün Bektaşîler Kızılbaş değildir” iddiasını doğrular gibidir.⁴³ Dolayısıyla Bektaşîler, kentsel merkezlerinde yerleşmiş, şehir yaşamıyla şekillenmiş, göçer olguların izlerini taşıyan ve tarikat yönü çok ağır basan sosyal bir yapı iken, Kızılbaşlar, eski dini kültlerin de izlerini taşıyan halk Müslümanlığı tarzında gelişmiş ve sosyo-kültürel yaşam içerisinde mistik olgular etrafında gelişmiştir.⁴⁴ Osmanlı Devleti son döneminde 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması

⁴³İrene Melikoff, “*Anadolu'da Heterodoks İslam-Uygunsuzluk-Baağdaştırmacılık-Bilinirlik*”, *Tuttum Aynayı Yüzüme Ali Göründü Gözüme* (Çev. İlhan Cem Erseven), Ant Yayınları, İstanbul 1997, s. 51-79.

⁴⁴Gürsoy- Kılıç, a.g.e. s. 167

sonucu tüm Bektaşî tekkeleri kapatılır. Bektaşîlik genellikle Hac-ı Bektaş Veli'nin evli olup olmadığı meselesinden dolayı iki kola ayrılmaktadır: Çelebiler kolu, Babalar kolu: Çelebiler, Hünkar Hacı Bektaş Veli'nin Kadıncık Ana ile evli olduğu inancında olup, O'nun soyundan geldiklerini kabul edip, kendilerini soy anlamında “bel oğlu” olarak isimlendirirler.⁴⁵ Babalar kolu ise, Hacı Bektaş'ın hiç evlenmediğini ve çocuklarının olmadığını inancı taşıyarak, önemli olanın belinden gelmek değil, yolundan gitmektir demektedirler.⁴⁶ Bu nedenle kendilerine “yol oğlu” demektedirler.

Ehl-i Beyt, Arapça bir kavramdır. “Ehl” kelimesi; kişiye izafe edildiğinde ailenin fertleri anlamına gelmektedir.⁴⁷ “Beyt” sözcüğü ise, insanların barınmak için yaptıkları barınak anlamında ev olarak kullanılmaktadır. Kavramlar, belirli zaman ve mekanlarda anlam kaymasına

⁴⁵Abdülkadir Sezgin, *Alevilik Deyince*, Burak Yayınevi, İstanbul 1996, s. 47.

⁴⁶Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektaşîlik ve Alevilik*, Ardıç Yayınları, Ankara 1998, I, 101.

⁴⁷İbn Munzur, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el- Ensari, *Lisanü'l Arab*, 1-10, Darü'l Kütübü'l İlmiye, Beyrut, 2009.

uğramakta ve kavramın asıl anlamı, kullanıldığı zaman ve mekanda açığa çıkmaktadır.

Ehl-i Beyt, kısaca “ev halkı” demektir. Ehl-i Beyt: İslâm’ın doğuş yıllarında “Ehl-i Beyti” “Ev halkı” anlamına gelen Ehl-i Beyt teriminin İslam Alevî terminolojisinde özel bir yeri vardır. Terimi sahiplenen alevî inanç sahipleri bunu özel bir anlamla donatır ve öyle kullanır. “Ehl-i Beyt”, “Ehl-i Aba”, “Al-i Aba”, “Pençe-i Ali Aba” kelimelerinin tanımı ve kapsamı Sünni ve Şii yorumculara göre değişmektedir. Alevî Bektâşî yorumu ise Peygamber’in soyunun devam ettiği Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin den oluştuğu görüşüdür. Yine Alevî kanaat liderleri Ahzab, 33 ve Al-i İmran, 61. ayetlerinde geçen Ehl-i Beyt ifadesinin “Hz. Muhammed, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin” olduğu fikrini savunurlar. Ev, Hz. Muhammed’in evi, ailesi ve mekanıdır.⁴⁸ İslam tarihinde Ehl-i Beyt’in tam olarak kimleri ifade etmekte olduğu hususunda bir

⁴⁸Mustafa Öz, “Ehl-i Beyt” *DİA*, İstanbul, 1994, X, 498-501; Ethem Ruhi Fırlalı, *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İzmir

fikir birliği oluşmuş değildir. Farklı delillerden yola çıkılarak değişik şekillerde tarif edilen bir tabirdir. Buna göre dar tanımıyla Hz. Fatma, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i, geniş tanımıyla Hz. Peygamberin eşlerini de içine alan bir ifadedir.⁴⁹ Ehl-i Beyt tabirinin anlamı ve içeriği üzerindeki tartişmalar, bu kelimenin Kur'an-ı Kerim'deki kullanımlarından ve tefsirinden ortaya çıkmaktadır. Ehl-i Beyt kelimesi Kur'an-ı Kerim'de, tabir olarak üç yerde geçer. Doğrudan doğruya Hz.Peygamberin ev halkından söz eden ayet mealen şöyledir: "... Ey Peygamberin ev Halkı. şüphesiz Allah sizden kusuru gidermek ve sizi tertemiz yapmak ister."⁵⁰ Alevîler tathir ayetinin Ehl-i Beyt hakkında nazil olduğunu kabul etmektedirler.⁵¹ Alevîlik inancında, bu ayetteki ev halkı Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatma, Hasan ve Hüseyin'dir.⁵² Alevî –Bektaşî

2006, s. 190; Esat Korkmaz, *Alevî Bektâşî Terimleri Sözlüğü*, Ant Yayınları, İstanbul, 1993, s. 112.

⁴⁹Gülgün Uyar, *Ehl-i Beyt (İslam Tarihinde Ali Fatıma Evladı)*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2008, s. 33.

⁵⁰Ahzab, 33.

⁵¹Veli Baba, *Menakıbnâme* (Haz. Bedri Noyan), Can Yayınları, İstanbul 1996, s. 59.

⁵²Korkmaz, *a.g.e.* 112.

inanişında Ehl-i Beyt, aynı zamanda kurtuluşa ermiş olan topluluktur. Bilindiğı gibi Hz. Peygamber'den değışik rivayetleri olan bir hadis nakledilmektedir. Buna göre, İslam ümmeti 73 fırkaya ayrılacak ve Resulullah ile Ashabının yürüdüğü yolda olan biri dışında diğeri cehenneme gidecektir; cennete gidecek o bir fırka da Kurtuluşa Eren Fırka (el-Fırkatün Naciye)'dır.⁵³ İşte bu hadisde geçen 'fırka-i naciye', Alevî-Bektaşî kültüründe 'Güruh-i Naci' şeklinde kendilerince temsil edilmektedir ve sadece Ehl-i Beyt'i sevenlerin topluluğudur.⁵⁴

Mürşid, halk arasında vuku bulan dava ve hadiselerde hüküm veren hâkim konumundadır. Manevî en üst makamdır.⁵⁵ Davacı ve davalıya eşit muamelede bulunup orada hazır bulunan taliplerin kendilerini serbestçe arz ettikleri hadiseleri orada hazır bulunanların çoğunluğunun müşterek

⁵³ Ebû Dâvud, Süleyman es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünen*, Sünne, 1.

⁵⁴ Fığlalı, *a.g.e.* 192.

⁵⁵ Mehmet Yaman, *Şeyh Erdebili Şeyh Safi ve Buyruğu*, Ufuk Matbaası, İstanbul, 1994, s.121.

rızalarıyla hüküm verme yetkisine sahiptir. Mürşidin kararı kesindir. Karara itiraz edilemez.⁵⁶

Pîr, Farsça bir kelimedir. Aksaçlı, tecrübeli kişi demektir. Tasavvufta talip ve salike rehberlik eden bilge kişidir. Ehli sünnet ekolünde şeyh ve mürşid ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Alevîlikte Mürşid’ den sonra gelen manevi makamdır. Pîr, ehli sünnet tasavvufi anlayışta da kullanıldığını görmekteyiz. Hem ehli sünnet hem alevî geleneğinde Mürşid kabul edilen Ahmet Yesevi ‘‘Ey genç! Pîrlerin kapısındaki kulluk, hürriyet’ten daha iyidir. Hakk’a and olsun, Pîr yolunun gamı bile sevinç sebebidir.’’⁵⁷ Pîr soyundan olması, dört kapı kırk makam eğitimini tamamlamış, ahlâklı, idari yönden muktedir ve taliplerin birliğini koruyabilmelidir. Mürşitten sonra gelen manevi makamdır.⁵⁸

⁵⁶Korkmaz, *a.g.e.* 259.

⁵⁷Cihan Okuyucu, Yesevi Menakıbnamesi, Erciyes Üniversitesi Yayını, Kayseri, 1995, s. 204 ; Safi Arpaguş, ‘‘Pîr’’ *DİA*, İstanbul, 2007, XXXIV, 272-273;

⁵⁸Korkmaz, *a.g.e.* 287.

Dede, Alevî toplumunda Dedeler⁵⁹ Hz. peygamber soyundan geldiklerine inanılan “Seyyid” ve “Ocakzade” gibi ünvanlarla anılırlar.⁶⁰ Alevî topluluğunda Dede’nin statüsü üst düzeydedir ve hakimi mutlaklıdır. Dedeler, genellikle seçimle değil, silsileyi takip ederek gelirler. Peygamber soyundan olduğuna inanılan, seyit denilen, babadan oğula intikal eden manevi bir makamdır. Pîr makamından sonra gelir.⁶¹ Peygamber ve Ali sülalesi bütün seyitlerin ortak paylaştığı bir kavramdır. Çünkü, Hz. Peygamber’in soyundan gelmek, kutsallık derecesini yükseltir. Dedeler soy gütmeleri nedeniyle Alevî topluluğunda yüksek statü temsilcileri olarak kabul edilirler. Sosyal işlevleri de bu yüzden önemlidir.⁶² Dini lider olarak dedenin temel görevleri örnek bir model olarak toplumu aydınlatma ve yönlendirmedir.

⁵⁹ Bk. Süleyman Uludağ, “Dede” *DİA*, İstanbul, 1994, IX, 76

⁶⁰ Cemal Sofuoğlu- Avni İlhan, *Alevilik-Bektaşilik Tartışmaları*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2005, s.113.

⁶¹ Korkmaz, *a.g.e.* 90.

⁶² Orhan Türkdöğün, *Alevi Bektaşî Kimliği*, Timaş Yayınları, İstanbul 1995, s. 493.

Rehber, (Rayber): “Tunceli’de halk dilinde rehbera rayber denmektedir.” Yol açıcı, yol gösterici veya ruhani önderdir. Talipleri eğitip yetiştiren öğretici konumundadır.⁶³ Cemi yönetmek, cenaze hizmetlerini yerine getirmek, nikâh kıymak vb. inanç bazındaki bütün hizmetleri yerine getirmekle görevli olup liyakat sahibi olmalıdır. Bir Rayber dört kapı kırk makamı, toplumun örf ve âdetlerini bilmelidir. Diğer ilimlerden de haberdar olması lazımdır. Rayber, talibini eğiterek doğru yola iletir. Bunu yapamazsa Pîr’e havale eder, Pîr de yola getiremezse Mürşid’e havale eder. Mürşitte başarısız olursa, dergâhta düşkün ilân edilerek, selamı alınıp verilmez. O kişiyi tekrar kazanmak için çaba sarf edilir.⁶⁴

Cem, “cem” kelimesi; toplamak, topluluk ve toplantı anlamlarına gelmektedir. Tasavvufta cem, yaratılmışları görmeyerek Hakkı görmek, kısaca birlik; ayn ise, öz, asıl demektir. Dolayısıyla “aynu’l

⁶³Yaman, *Buyruk*, 90

⁶⁴Korkmaz, *a.g.e.* 293.

cem” birliğin özü anlamına gelmektedir.⁶⁵ Alevîliğin sırrı olarak kabul edilen cem⁶⁶, kökeni itibariyle Türklerin İslamiyet’e girmeden önceki devirlerde sıkı disiplin kuralları içerisinde uygulaya geldikleri kımızlı dini toplantılar olup⁶⁷, İslam’ın kabulü ile birlikte bir ölçüde İslami unsurlarla şekillendirilmiş ibadet amaçlı Alevî Bektaşî töresi içinde biçim kazanmış olabilir.⁶⁸ Bu uygulama bazılarınca “Kırklar Cemi” ile ilgili rivayetlere dayandırılmıştır.⁶⁹ Cemlerin birçok çeşidi vardır. En önemli cemler ise ikrar ve görgü cemleridir. İkrar cemi, bir kişinin Alevî yoluna girme törenidir. Alevîlik’te evli bir çiftin başka alevî bir çiftle musahip olması için yapılan merasimdir. Görgü cemi ise, özellikle kış aylarında canların ikrarlarını tazelediği, birbiriyle küs veya kavgalı olanların barıştığı ve tövbe ettiği ayındır. Bütün cemler meydan denilen gelenlerin rahatça oturabilmesine

⁶⁵Fırlalı, *Türkiye’de Alevilik Bektaşilik*, s.265.

⁶⁶İlyas Üzümlü, *Günümüz Aleviliği*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, s.104.

⁶⁷Ahmet Yaşar Ocak, “Cem”, *DİA*, İstanbul, V, 376.

⁶⁸Ahmet Uğurlu, *Alevilikte Cem ve Musahiplik*, Ufuk Matbaası, İstanbul, 1991, s. 15.

⁶⁹Rıza Zelyut, *Öz Kaynaklarına Göre Alevilik*, İstanbul 1992, s. 306.

uygun bir evin odası veya varsa cem evinde yapılır. Cem evine gelmeden görgüsü yapılacakların ise gusül abdesti almaları şarttır. Erkekler önde halkalar halinde, kadınlar da arkada otururlar. Bazen bir tarafta erkekler bir tarafta kadınlar oturur.

Cemde, on iki hizmet sahibi görev yapmaktadır. Cemde oniki hizmet yapan kişiler ve görevleri:

Mürşid, Pîr, Dede; Cemi yöneten kişi. Rehber; cem de on iki hizmetten sorumlu kişidir. Zâkir; saz ile düvazımam, deyiş, mersiye okuyan kişi. Gözcü; cem de düzen ve intizamı sağlayan gözlemci kişi. Çırağcı; günümüzde ışıkçı da denilen mum yakma ile görevli kişi. Peyk; haberci de denilen tüm halkı ceme ve oturma düzenine çağıran kişi. Niyazcı; sofracı, lokmacı ve kurbancı denilen kişi cem de dağıtılacak yiyeceklerin düzenli ve eşit dağıtımından sorumlu. Pervane; cem meydanı ve semahla ilgilendiği için semah ve meydan sorumlusu olan kişi. Ferraş; cem yapılacak yerin simgesel temizliğinden sorumlu olan ve süpürgeci denilen kişi. İznikçi; temizlik ihtiyaç maddelerini

bulunduran ve tedarik eden kişi. Saka; cem de su dağıtmakla görevli kişi. Kapıcı; cem de dışarıdan ve içeriden gidenleri kontrol eden izinsiz giriş ve çıkışa izin vermeyen kapı görevlisi kişidir.⁷⁰

Bu iki önemli cem dışında çeşitli sebeplerle düzenlenen bir takım cem törenleri vardır. Bunlardan başlıcaları şunlardır:⁷¹ Abdal Musa cemi: Dede geldiğinde köy halkını bir araya toplamak veya bir mesele çıktığında onu çözmek için yapılan cemdir. Muharem Ayı cemi (Kerbela): Kerbela şehitlerini anma ve matem tutma amacıyla Muharrem ayının 1. ve 12. günlerinde yapılan merasimlerdir. Dardan İndirme Erkanı: Ölen bir Alev nin ruhunu temize çıkartmak için yapılan cemdir. Kısaca, Cem, Alevîlerin dini hayatının merkezinde yer alan bir ibadettir. Cem, Alevî dini hayatı için önemli bir ritüel olup, Alevîlerin dini zihniyetini oluşturan simge ve semboller burada ifadesini bulmaktadır. Meleklerin Adem'e secdesi, Hz Peygamberin miraca çıkarak, Hz. Ali'nin sırrına

⁷⁰Cem de on iki hizmet için bk. Korkmaz, *a.g.e.* 278; Yaman , *Buyruk*, 108.

⁷¹Sofuođlu-İlhan, *a.g.e.* 119; zm, *a.g.e.* 114-116.

mazhar olması, Kıklar Bezmi gibi Alevîliğe ana karakterini veren bütün mitolojik inançlar Cem Ayini esnasında canlandırılmaktadır. Ayrıca toplumdaki bazı problemlerin halledilmesi, küskünlerin barıştırılması ve alacak verecek olaylarının halledilmesi gibi sosyal hayatın parçası olan işlerin görüşülmesi gibi konular da cem ayininin Alevîler için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Çıra, (mum, çırağ): Perşembeyi cumaya bağlayan her gece çıralar yakılır. Yakılan çıra veya mumlar evlerin doğu yani güneşin doğacağı tarafa konulur. Eski evlerde, bilhassa köylerde güneşin doğuşuna bakan tarafına bakıldığında yakılan çıraların siyah islerine rastlanılmaktadır. Bu gün artık Cem tutma dahil her yerde çıra yerine mum yakılmaktadır. Ziyaret ve mezarlarda da eskiden beri var olan çıra yakma adeti devam etmektedir. Bu gün her ziyaret yerinde ve cem evlerinin bahçesinde

mum yakma yerleri vardır. Halk mum yakmayı bir ibadet anlayışı ile yapmaktadır.⁷²

Çerağ, (yörede Çıralık): On iki imamlardan kalma bir gelenek olduğuna inanılmaktadır. Alevî geleneğinde Ehl-i Beyt soyundan kureyş kabilesinden, o soydan geldiğine inanılan kişilere verilen hediyedir. Yılda bir defa olur. Genellikle harman sonu sonbahar aylarında eve gelen Mürşid, Dede ve Pir'e, Talip yani Dersim halkı sahip olduğu maldan bir miktar gönül rızasıyla verir. Buna ‘’Hak lokması’’ da denmektedir. Her talip bağlı olduğu pîrine çıralık vermekle mükellef olduğu gibi, pîr de aldığı çıralığın bir kısmıyla giderlerini temin eder, diğerini ihtiyaç sahiplerine dağıtmakla sorumludur.⁷³

Musâhip, İki kişi arasında kurulan manevi dostluk ki yörede kardeşten üstündür. Dünya ve ahiret yol arkadaşlığıdır.⁷⁴ “Hz. Muhammed'den kalmadır. Allah'ın emri ile Hz. Muhammed ve Ali

⁷²Korkmaz, *a.g.e.* 80.

⁷³Korkmaz, *a.g.e.* 81.

⁷⁴Yaman, *Buyruk*, 122

musahip olmuşlardır. Bu nedenle her mümine Musahiplik hem farz hem sünnet olmuştur”⁷⁵ denilerek yörede köklü bir gelenek oluşmuştur. Birbirlerinden kız alıp vermezler. Biri günah işlerse diğeri de günah işlemiş olur. Nikâhta yan yana otururlar.⁷⁶

Kirve, Alevî inancında kirvelikte peygamber dostluğunun var olduğuna inanılır. Kirve kardeş kabul edilir. Bölgede kutsal sayılan bir görev ve sorumluluktur. Buna “Hz. Muhammet dostluğu” denmektedir.⁷⁷

B.Örf-Adet, Gelenek-Görenek

Örf, sözlükte “iyi olan, yadırganmayan, bilinen, tanınan, peş peşe gelen” anlamlarındadır. Kelime Arapça “urf” kelimesinin Türkçe’deki söylenişi olan “’örf”, birçok belli nitelikteki sosyal davranış biçimlerini ve dildeki yerleşik kullanımları

⁷⁵Daha geniş bilgi için bk. Uğurlu, *a.g.e.* 18

⁷⁶Korkmaz, *a.g.e.* 253.

⁷⁷Özdemir Nutku, “’Kirve’” *DİA*, İstanbul, 2002, XXVI, 68-69.

ifade eder.⁷⁸ Toplumda genel olarak kabul görmüş, devamlı ve çok fazla uygulama alanı bulunan sosyal davranış kuralları ve uygulamadaki yerleşik olan kurallar anlamındadır.

Örf kurallarının uzun zamana yayılan ve ağır seyreden bir süreç içinde oluşması, toplumun derinliklerine nüfuz etmiş ve genel kabul görmüş eğilim ve tercihleri yansıtması örfün olumlu yönleri arasında sayılmaktadır.⁷⁹

Âdet, sözlükte, “eski duruma dönmek, geri çevirmek, bir şeyi tekrarlamak, üst üste yaparak alışkanlık haline getirmek” gibi anlamlara gelmektedir.⁸⁰ Arapça “ava” kökünden türemiş olup Türkçe “âdet” olarak telaffuz edilmektedir. Genelde âdet “özel bir çaba harcamaksızın bir işi alışkanlık haline gelinceye kadar tekrar etmek” anlamındadır. Türkçe’ de bilhassa halk arasında bu iki kelimenin birbiri yerine ve aynı anlamı belirtmek üzere “örf ve âdet” şeklinde kullanımı oldukça yaygındır.⁸¹

⁷⁸İbrahim Kâfi Dönmez, ‘‘Örf’’ *DİA*, İstanbul, 2007, XXXIV, 87-93.

⁷⁹Dönmez, a.g.md. 87.

⁸⁰Hayrettin Karaman, ‘‘Âdet’’ *DİA*, İstanbul, 1988, I, 369-373.

⁸¹Dönmez, a.g.md., 87.

Âdet, toplum nazarında genel kabul görmüş ve öteden beri tekrarlanarak yerleşmiş bulunan uygulama anlamında bir terimdir. Aynı zamanda âdet, en uygun davranış tarzının seçilmiş olması halidir denebilir. Toplum hayatında makbul olan ve tekrarlanan uygulamaların gönüllere yerleşmesidir. Öyle ki âdetin sahası yaşayan hayatın bizzat kendisidir.

Gelenek ve görenek, her toplumun geçmişten gelen davranış biçimi ve tutumunu anlatan öğelerdir. Geleneğin özünü teşkil ettiği ifade edilen dinî referanslar, kutsalla olan ilişkiden dolayı geleneğin zengin ve kutsal değerler içeren en köklü yanıdır. Bu anlamda gelenek, hem fenomenolojik hem de ilâhî bir yön taşıyan kuşaktan kuşağa aktarılan, dededen toruna anlatılan, hayata karşı tutumu belirli ölçülerde tanımlayan ananelerdir. Türk toplumunun da kendi yapısını anlatan gelenekler, yaşam boyu devam eden bir kültürün kalıplaşmış resmîdir. Her toplumun bilincini, dokusunu yansıtan, değişmez kurallar bütünüdür. Türkçe’de örf ve âdeti ifade etmek üzere “an‘ane,

gelenek, görenek, teamül kelimeleri de kullanılır.⁸² Toplumların varlığını başka milletlerden ayıran biçimdir. Evlilik törenleri, sünnet, kına geceleri, kız isteme, kına türküleri, asker uğurlama, doğum, ölüm ve bayram gelenekleri her toplumun anlayışına göre devam etmektedir.

Örfteki yapılma zorunluluğu, âdet ve gelenekteki yapılması gerekli olma özelliği, görenekte yapılabilme özelliğini alır. En yalın tanımıyla birşeyi görüle geldiği gibi gerekli ve uygun yöntemleri kapsar. Ama bunların mutlaka yerine getirilmesini istemez. Bunlar süreklilik kazandığı gibi bir süre sonra kalkabilir.

C.Halk İnancı

“Halkbilim, bir ülke ya da belirli bir bölge halkına ilişkin maddi ve manevi alandaki kültürel ürünleri konu edinen, bunları kendine özgü yöntemleriyle derleyen, sınıflandıran, çözümleyen,

⁸²İbrahim Kâfi Dönmez, a.g.md., 87-93.

yorumlayan bir bilim”⁸³ olarak tanımlanmaktadır. Halkbilim, insanlığın başlangıcından başlayıp zamanımıza kadar az ya da çok bozulmuş bir biçimde ulaşan kültür kalıntıları ve konusu halka özgü her şey olup halkın ortak görgüsü, bilgisi, geleneği ve her türlü sosyal eylemidir denilebilir.

“Halk inançları, dinî insan olan insanın ayrılmaz bir özelliği olarak gözükmektedir. İnsanların evreni algılayış biçimi, günlük hayatlarında karşılaştıkları soruları anlamlandırma, bireysel ve toplumsal ümit, beklenti, kaygı ve korkuları, yaptıkları eylemleri meşrulaştırma, kutsallarını belirleme de halk inançlarının ortaya çıkmasında ve şekillenmesinde etkili olmaktadır.”⁸⁴ Halk inançları incelenirken sadece Halk Bilimi ile değil Dinler Tarihinin metotları da kullanılmalıdır.⁸⁵

Halk inancı toplumsal kabullenme ve toplumsal benimseme demektir. Genel anlamda din,

⁸³Sedat Veyis Örnek, *Türk Halkbilimi*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ank. 1995, s.16

⁸⁴Ahmet Hikmet Eroğlu, *Türk Halk İnançlarına Giriş*, Aziz Andaç Yayını, Ankara, 2006, s.14.

⁸⁵Eroğlu, *a.g.e.* 14

ekonomi, hukuk veya hayatın diğ er tüm değerlerine ait olan görgü ve bilgi sahasını açan bir kabul ve bağlanıştır. Toplumların hayatlarında en üst bilgiyi oluşturan inançlar sosyal normlar şeklinde kendini gösterir. Toplumlarda var olan bu normların müsamaha sınırı dışında kalan davranışlar, toplumların hoş karşılamadığı davranışlar olarak kabul edilirler.⁸⁶

Toplumsal hayatın bünyesinde olmuş bir olay tarihî süreçte unutulmuş olabilir, fakat vicdan ve akıllarda bıraktığı izler daima öylece canlı kalmıştır. Böylece bazı fenomenler ve olaylar zaman içinde halk inançlarını oluşturan bir motif olarak yerini almıştır.⁸⁷

Halk inançları, çok çeşitli kaynaklardan gelmektedir. Bu kaynaklar arasında dinin temel kaynakları, dinin yorumlanması, birey, toplum, kültür ve gelenek gibi bir çok konunun etkileşimiyle

⁸⁶Hilmi Ziya Ülken, *Sosyoloji Sözlüğü*, Milli Eğitim Yayınları, Ankara, 1969, s.146 .

⁸⁷Bircan Kalaycı, *Halk Bilimi/Folklor Tarihsel Süreç*, <http://turkoloji.cu.edu.tr>. 25.06.2015.

geniş bir alanda şekillenmekte ve varlığını çok yönlü olarak göstermekte ve devam ettirmektedir.

V.Tunceli (Dersim)

“Dersim olarak bilinen yer aslında bugünkü Tunceli'yi değil, o yörenin adını belirlemektedir. Doğuda Bitlis ,Güneyde Harput, Batıda Sivas, Kuzeyde Erzincan’a kadar bölgenin adı tarihte Dersim olarak bilinir. Bugünkü Tunceli merkezinin eski isimleri ise Mamiki, Mameki (Kırmançça: Mamekiye) ve Kalan (Kırmançça: Qalan) idi. Dersim, tarih boyunca pek çok uygarlığın yaşadığı ve hüküm sürdüğü bir yöredir. Dersim kelimesinin menşei hakkında bir görüş birliği yoktur. Dersim kelimesi Farsça DER-kapı, SİM- gümüş ‘Gümüş Kapı’ anlamına gelmektedir.”⁸⁸

Yöreye Dersim isminin verilmesi konusunda tarihçiler arasında görüş ayrılığı mevcuttur.⁸⁹

⁸⁸Nuri Dersimi, *Kürdistan Tarihinde Dersim*, Ani Matbaası, Halep,1952, s. 1;Bilal Aksoy, Tarihsel Değişim Sürecinde Tunceli, Yorum Yayınları, 1983, s. 24.

⁸⁹Aksoy, *a.g.e.* 23

Yörede var olan zengin maden yataklarından dolayı bu isim verilmiştir.⁹⁰ Diğer bir görüşe göre Milattan yaklaşık altı yüz yıl önce Yunanlı coğrafyacı ve tarihçiler yöreye hakim olan Pers kralı Dara “Darius”’un isminden dolayı “Daranis” ismini vermişlerdir.⁹¹ Bazı kaynaklarda “Daranalis” ve “Daranisse” olarak ifade edilmiştir.⁹² Yine Dara’nın Bisitun Kitabelerinde bu bölgeye ‘Zuza’ denilmekte iken Daranis’in zamanla Dersim’e dönüştüğünü savunanlar da vardır.⁹³ Diğer bir görüşe göre ise bu yöreye yerleşen Dirsimli veya Disimli olarak bilinen aşiretler nedeniyle yöreye, coğrafi isim olarak Dersim denilmiştir.⁹⁴ Bazı tarihçiler Dirsimli –Disimli aşiretinin yaşadığı yerleşim yerlerini tanımlarken genellikle Dersim yöresini bu aşiretin yerleşim bölgesi olarak zikretmektedir.⁹⁵ Dersim yöresinin en köklü bilinen aşiretlerinden

⁹⁰Ali Kaya, *Başlangıçtan Günümüze Dersim Tarihi*, Can Yayınları, İstanbul 1999,s.15; Şükrü Aslan, *Herkesin Bildiği Sır Dersim*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 18.

⁹¹Kaya, *a.g.e.*15.

⁹²Aksoy, *a.g.e.* 23.

⁹³Dersimi, *a.g.e.* 1.

⁹⁴Necmi Günel, *Dersim İsyanı*, Paraf Yayınları, İstanbul, 2010, s. 16.

⁹⁵Cevdet Türkay, *Osmanlı İmparatorluğunda Aşiret, Oymak ve Cemaatler*, Tercüman Yayınları,1988, s. 76.

Dersimliler (Dersimalı) ile Seyit Hasananlılardır. Bir rivayette Dersimli ve Hasananlı aşiretlerinin Malatya bölgesinden göç ederek Dersim Çemişgezek civarına yerleştikleri savunulmaktadır.⁹⁶ Dersimliler aşiretinin Seyit Hasananlılardan önce gelerek yöreye yerleşmesi ve coğrafi olarak Dersim isminin kullanılması bu kanıyı daha güçlü kılmaktadır.⁹⁷

Tunceli, Çemişgezek Sakyol (eski adı Pulur) köyünde yapılan kazı çalışmalarında ortaya çıkan bulgulara göre yörede ilk yerleşimin M.Ö. VII. binlere kadar uzandığı görüşü yaygındır.⁹⁸ M.Ö. 2200 yıllarında Hurrilerin, bölgede yaşadıkları varsayılmaktadır.⁹⁹ M.Ö. 1200 yıllarında Hititlerin,¹⁰⁰ daha sonra Urartuların yörede hakim oldukları bilinmektedir.¹⁰¹ Urartular döneminden kalma olarak bilinen Pertek, Mazgirt ve Bağın

⁹⁶Cihangir Gündoğdu-Vural Genç, *Dersim'de Osmanlı Siyaseti*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 25.

⁹⁷Kalman, *age.* s. 14.

⁹⁸Aksoy, *a.g.e.* 31; Ömer Kemal Açar, *Tunceli-Dersim Coğrafyası*, Türkiye Basımevi, İstanbul, 1940, s. 23.

⁹⁹Aslan, 19.

¹⁰⁰Metin Tuncel, Tunceli, *DIA*, İstanbul, 2012, XXXXI, 378-380.

¹⁰¹Aslan, *a.g.e.* 19.

Kalelerinin sağlam kalıntıları taş işçiliği sayesinde bugün hala görülmektedir.¹⁰² Mazgirt ilçe sınırları içinde kalan Bağın Kale kitabelerinde Urartu izleri görülmektedir.¹⁰³ Yine M.Ö. 810-786 yıllarında Urartuların Khuzana'yı işgal ettikleri bilinmektedir ki Gürdal Aksoy tarafından bu adı geçen yerin Osmanlı Devleti son dönemlerinde Dersim'in sancak merkezliğini yapan bugünkü Hozat ilçesi olduğu iddia edilmektedir.¹⁰⁴ M.Ö. 640 yıllarında kısa süre Asur krallığının egemenlik alanında fakat sınırda kalan bir bölge olarak zikredilmektedir.¹⁰⁵ M.Ö. 700 civarında doğudan bir çok kavim bölgeye göç eder. Kimerler, İskitler bölgeye gelirler.¹⁰⁶ Büyük Dikran döneminde kuzeyden etkin bir şekilde gelen Ermeniler yörede yönetime hakim olmuşlardır.¹⁰⁷

¹⁰²Aslan, *a.g.e.* 18.

¹⁰³Aksoy, *a.g.e.* 59.

¹⁰⁴Gürdal, Aksoy, *Anadolu Alevîliğinden Dersim'e*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2009, s. 62.

¹⁰⁵Aksoy, G,*a.g.e.* 61.

¹⁰⁶Aslan, *a.g.e.* 19.

¹⁰⁷Aslan, *a.g.e.* 19 .

M.Ö. 600 yıllarından itibaren doğudan gelen Medler Kızılırmak'a kadar bölgeyi istila eder.¹⁰⁸ Dersim'in dağlık vadiler arasında ziraate elverişli alanlarına yerleşen Medler sahip oldukları Zerdüşt inançlarını yörede var olan tüm toplumlara intikal ettirmişler ve bugün bazı uygulamalar halkın arasında canlılığını sürdürmektedir.¹⁰⁹ Medler aynı zamanda tarihte Pers İmpratorluğu'nu kuran Perslerin atası kabul edilmektedir.¹¹⁰

M.Ö. 322 gibi Tunceli'nin bugünkü Mazgirt ilçesine bağlı Akpazar kasabası merkez olmak üzere yöreye hakim olan Makedonyalıların etkisi alanında kaldığı bilinmektedir.¹¹¹

Bölgede M.Ö. 17 ve M.S. 200 yıllarında Romalılar ve kısa bir süre ise Partların, etkin olduğu bilinmektedir. Ermenistan kralı Arsaces ölünce iki oğlundan biri Roma'dan yardım isteyerek yöreye hakim olmak ister. Diğer oğlu ise Sasanilere sığınır ve onların himayesinde bazı şehirlere hakim

¹⁰⁸ Aslan, *a.g.e.* 19.

¹⁰⁹ Aksoy, G, *a.g.e.* 67.

¹¹⁰ Aslan, *a.g.e.* 19.

¹¹¹ Aksoy, G, *a.g.e.* 75; Ağar, *a.g.e.* 26.

olur.¹¹² 200-639 yılları arasında Doğu Roma İmparatorluğu ve Sasaniler arasında çok net bir sınır olmadığından bölge uzun süre Ermeni prenslerinin kontrolünde kalmıştır.¹¹³

Roma İmparatorluğu'nun IV. yüzyıl sonlarında ikiye bölünmesinden sonra 532 yıllarında Bizans İmparatorluğu ile Sasani Devleti arasında yapılan bir anlaşmaya göre Fırat Irmağı'nın batısında kalan topraklar Bizans İmparatorluğu'na kalır. Fırat Irmağı'nın doğusunda kalan Dersim ve Elazığ Sasani Devleti'nde kalmıştır.¹¹⁴ Dersim'in dağlık yapısı ve ulaşım zorlukları nedeniyle hiçbir devlet yöreye tam hakim olamamıştır. Sasaniler de bölgede mutlak bir hakimiyet kuramamışlardır. Çünkü bölgenin arazi yapısı dış egemenliklere hep engel olmuş ve genellikle yarı müstakil otonom bölge olarak değişik devirlerde değişik devletlerin himayesinde aşiret yapısı içinde kalmıştır.¹¹⁵

¹¹²Aksoy, G. *a.g.e.* 67.

¹¹³Aksoy, G. *a.g.e.* 68.

¹¹⁴Aksoy, G. *a.g.e.* 68.

¹¹⁵Aksoy, *a.g.e.* 86; Ağar, *a.g.e.* 26.

Bölgeye milattan önce kuzeyden gelen Ermeni Paulisyenler (Pavlikonlar) diğer devletlerin işgaline karşın bölgenin zor coğrafi şartları nedeniyle hep birer otonom idare olarak kalmışlardır.¹¹⁶ Gürdal Aksoy, Hozat ilçesinde Balikan köyü yakınındaki aynı adı taşıyan dağ ismi ve Mazgirt ilçe sınırlarında bulunan Bağın kaplıca isminin Ermenice “Palin” den geldiğini ve yörede çok fazla Ermenice yer adlarının olması nedeniyle Dersim’in en eski yerleşimcilerinin Ermenilerin atası kabul edilen Pavlikonlar (Mirakyanlar)¹¹⁷ olduğu görüşünü savunmaktadır.¹¹⁸ Aynı zamanda Dersim, eski kuzey batı Ermenistan’ın bir parçası olduğu ve antik dönemden beri bu yörede Ermenilerin yaşadığını ifade etmektedir.¹¹⁹

Yöre halkı 639-972 yıllarında Arapların (Abbasiler) egemenliği altında yaşamıştır. Fakat o dönemde çok etkin kültür etkileşimi ve değişimi

¹¹⁶Aksoy, G. *a.g.e.* 69.

¹¹⁷Antranik, Yeritsyan, *Dersim Seyahatname*, çev. Payline Tomasyan, Aras Yayınları, İstanbul, 2012, s. 131.

¹¹⁸Gürdal Aksoy, *Dersim Alevilik Ermenilik, Kürtlük*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2012, s. 273.

¹¹⁹Aksoy, *a.g.e.* 14.

olduğuna dair tarihsel bir bilgi bugün elimizde yoktur.       yörede Arap ve Abbasi kültür izlerine rastlanmamaktadır.

Türk boylarının Horasan'dan Anadolu'ya gelmeleri Malazgirt'ten önce Abbasi halifelerinin teşvikiyle 756/760 yıllarında olduğunu bir çok tarih i rivayet etmiştir.¹²⁰ Malazgirt'ten önce Anadolu'ya Bulgar, Peçenek ve Kumanlar gelmişlerdir. Dersim yöresinde Bulgar ve Kuman Türk gruplarının izleri vardır. Bunlar Tunceli Karsan a ireti,  opak ur ve Çemişgezek'teki yer adlarının bazılarının Bulgar ve Kuman Türklerinin  ahıs ve yer adları olduğu savunulmaktadır.¹²¹

Bugün Tunceli'de dağ, dere ve çoğu aşiret isimleri Türkçe kökenlidir. Bu isimlerin bazıları Kızılkale, Ulukale, Kurupınar, Kızıldağ, Buyurbaba, Kırıklar, Köseoğlu gibi yer isimleri; Gülperi, G labi, Doğan, Tursun,  nci, Tosun gibi kişi isimleri; La ınu ağı, Kırganlı, Balabanlı,

¹²⁰Mehmet Z lf  Yolga, *Dersim Tarihi*, Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları, Ankara, 1994, s. 18.

¹²¹Yolga, *a.g.e.* 18.

Keçel, Koçuşığı ve Çarıklı gibi aşiret isimleri Türkçe kökenlidir.¹²²

Tunceli’li araştırmacı Ali Kaya, Deylemliler ile Dersim arasında bir bağ olduğunu savunmaktadır.¹²³ Dersimli halkı Kuzey Horasan, Mazdaran, Gilan, Rest, Ramsar, Teberistan ve Hazar Denizi arasında kalan bölge olan Deylem taraflarından MS 700- 1258 yılları arası yöreye gelmişler, yerli halklarla kaynaşmışlardır. Bugün Dersim’de 120 aşiret ve boydan oluşan halk topluluğu vardır.¹²⁴ En iyimser ifade ile en az 39 ana aşiret olduğu ifade edilmektedir.¹²⁵ Dersim MS 904-1071 arası dönemde Bizans ve Araplar arasında sürekli idari açıdan el değiştirmiştir.¹²⁶

Dersim bölgesi 1071 Malazgirt Meydan Muharebesi’nden sonra Anadolu’da Türklerin egemenliğinin hızla yayıldığı dönemde 1087 yılında kesin olarak Türklerin egemenliği altına girmiştir.

¹²²Yolga, *a.g.e.* 95; Ağar, *a.g.e.* 25.

¹²³Ali Kaya, *Deylem’den Dersim’e*, Can Yayınları, İstanbul, 2001, s. 31.

¹²⁴Kaya, *a.g.e.* 31.

¹²⁵Şükrü Aslan, *Herkesin Bildiği Sır Dersim*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 40.

¹²⁶Yolga, *a.g.e.* 48.

Malazgirt Savaşı'ndan sonrada yöreye Türk-İslam göçleri devam etmiştir. Alparslan'ın vefatından sonra oğulları arasında çıkan anlaşmazlıklarda Melikşah'ın yanında yer alan Müslim b. Kureyş ve Bahaüddeve Mansur b. Dubeyş'e Melikşah'ın bazı bölgeleri ikta olarak verdiği ifade edilmektedir.¹²⁷ **Tunceli'de var olan Baba Mansur ve Kureyşan aşiretlerin bu dönemde yöreye geldiği kanaati yaygındır. Çünkü bugün bile bu aşiretler atalarının yöreye Horasan'dan İran üzerinden geldiklerini söylemektedirler.**¹²⁸ Yöre 1087 yılından itibaren 1252 yılına kadar beylikler döneminde, Mengücekler Beyliği Dersim'in ekseri bölgelerinde hakim durumdaydı.¹²⁹ Moğolların 1243 Köseadağ Savaşı'nı kazanmasından sonra Anadolu'ya doğudan gelen bazı obalar sarp Dersim dağlarına sığınır. Bir rivayette Cellaeddin Harzemşah Tunceli Pertek civarına gelir.¹³⁰ Moğollar Dersim'in kuzeyinden Erzincan,

¹²⁷Aksoy, *a.g.e.* 117.

¹²⁸Hüseyin Erdoğan, Pertek-Yeniköy, 1934, İlkokul, Dede.

¹²⁹Aksoy, *a.g.e.* 122.

¹³⁰Aksoy, *a.g.e.* 135.

güneyinden Malatya illerine akın etmişlerdir.¹³¹ Timur' un akınlarından sonra Horasan civarından gelip Dersim'e yerleşenler olmuştur.¹³² 1402-1473 yılları arası Dersim'de Osmanlı Devleti hâkimiyetini göremiyoruz.¹³³ Akkoyunlular, on dördüncü asrın sonlarında Ovacık ve Nazımiye (Kızılkilise) Dereova köyü bölgelerine yerleşmişlerdir.¹³⁴ Bu yıllarda Akkoyunlu Devleti hakim oluncaya kadar beylikler arasında hakimiyet kavgaları olmuştur. Akkoyunlular yörede idareyi sağladığı zaman Osmanlı için bir tehdit olmaya başlayınca Fatih Sultan Mehmet 1473' te doğu seferi başlatmış, Akkoyunlu Devleti padişahı Uzun Hasan muharebede yenilince Akkoyunlu Devleti dağılmıştır. Bu hadiseden sonra Dersim de Akkoyunlulara biat eden ve destek veren aşiretler Pülümür ve Ovacık'ın ücra yerlerine çekilmişlerdir¹³⁵

¹³¹ Aksoy, *a.g.e.* 134; Yolga, *a.g.e.* 48 .

¹³² Yolga, *a.g.e.* 47; Doğan Doğan, *Dersim Olayı ve Dersim'in Türklüğü Üzerine*, Analiz Yayınları, İstanbul, 2012, s. 71.

¹³³ Akgül, *a.g.e.* 15.

¹³⁴ Yolga, *a.g.e.* 47.

¹³⁵ Akgül, *a.g.e.* 15.

Yavuz Sultan Selim döneminde 1515 yılında Dersim yöresi artık Osmanlıların egemenliği altına girmiştir. XVI. Yüzyıla kadar Dersim’de bir çok Türkmen aşiretleri Yıva, Ağaçeri, Çepni, Çavundur, Döğer, Bozoklu ve Bozulus başta olmak üzere yörede iskan tutmuşlardır.¹³⁶ Yavuz Selim Döneminde Dersim, Çemişgezek Sancağı adı altında yurtluk-ocaklık adı ile Osmanlı Devleti idaresine bağlanır ve Çemişgezek beylerine verilir.¹³⁷ Osmanlı Devleti 1518 tarihli tahrir defterinde Diyarbakır Beylerbeyliği’ne bağlı on iki sancak arasında Çemişgezek sancağı da zikredilmektedir. Aynı zamanda Çemişgezek sancağına bağlı 19 nahiyeden bahsedilmektedir. Bu adı geçen tahrir defterinde Dersim adı geçmemektedir.¹³⁸ Yavuz döneminde Pertek-Sağman Kalesi yapılmış ve uzun süre bölge Çemişgezek ile beraber ehli sünnet geleneğinden gelen beyler tarafından idare edilmiştir. Diyarbakır

¹³⁶Akgül, *a.g.e.* 16.

¹³⁷Gündoğdu, *a.g.e.* 23.

¹³⁸Aksoy, G. *a.g.e.* 71.

Beylerbeyliği'ne ait 1540 tarihli belgede 15 sancak ve 11 ocaklık belirtilmiş fakat ocaklıklar arasında Pertek ve Mazgirt sayılmış olmasına rağmen Çemişgezek sancak olarak sayılmamıştır.¹³⁹

Osmanlı Devleti'nin 1568-1574 yıllarında yapılan bir düzenleme ile Çemişgezek, Sağman, Mazgirt ve Pertek livaları Erzurum vilayetine bağlanmıştır.¹⁴⁰ Nihayet Osmanlı Devleti yönetiminde 1847 yılında, Hozat merkez olmak üzere Dersim Livası adıyla sancak yapılarak Erzurum'a bağlanmıştır.¹⁴¹ 1879 yılında Dersim adıyla Hozat merkez olmak üzere ayrı bir vilayet yapılmıştır.¹⁴² 1886 yılında mutasarrıflığa indirilmiş ve 1888 yılında Hozat merkez olarak Ovacık, Çemişgezek, Mazgirt, Pertek, Kuzican, Kızılkilise ve Pah kasabalarıyla Mamuratü'l Aziz (Harput) vilayetine bağlı bir sancak yapılmıştır.¹⁴³

¹³⁹Aksoy, G. *a.g.e.* 72.

¹⁴⁰Aksoy, G. *a.g.e.* 72; Yolga, *a.g.e.* 73.

¹⁴¹Akgül, *a.g.e.* 16.

¹⁴²Akgül, *a.g.e.* 17.

¹⁴³Akgül, *a.g.e.* 17.

Dersim adı Cumhuriyetin ilanından sonra 25 Aralık 1935 tarihinde çıkarılan 2884 sayılı Tunceli Vilayeti'nin İdaresi Hakkında Kanun ile değiştirilmiştir. 1935' de geçici olarak il merkezi Elazığ yapılmıştır. Elazığ'ın Nazimiye, Hozat, Mazgirt, Pertek, Ovacık, Çemişgezek ilçeleri ve Erzincan'ın Pülümür ilçesi ile yeni Tunceli vilayeti oluşturulmuştur. Kalan kasabasının merkezi olan Mamiki köyü yeni il olan Tunceli ilinin merkezi yapılmıştır. Mamiki ile eski bir köy olan Siğenk Tunceli'nin birer mahallesi haline getirilmiştir.¹⁴⁴

Aralık 1946 tarihinde Tunceli İl merkezi, eskiden Kalan Kasabası olarak bilinen şu andaki yere nakledilmiştir.

A.Tunceli'nin Bulunduğu Coğrafya

Tunceli kuzeyde Erzincan-Tercan ve Kemah ilçeleri; doğuda Bingöl- Kığı ve Elazığ-Karakoçan ilçeleri; güneyde Elazığ-Palu ve Keban ilçeleri ile

¹⁴⁴Ömer Kemal, Ağar, *Tunceli Coğrafyası*, Türkiye Basımevi, İstanbul, 1940, s.39.

batıda Erzincan-Kemaliye ilçesi ile çevrilmiştir. Diğer bir taraf ile tabii sınırları; kuzeyde Munzur dağları, doğuda Peri suyu, güneyde Murad suyu ve batıda Fırat Nehri ile çizilmiştir.¹⁴⁵ Yörede en eski yerleşim yerleri Çemişgezek, Pertek, Hozat ve Mazgirt olarak bilinmektedir.¹⁴⁶

Munzur Dağı yörenin 3449 metre ile en yüksek dağdır. ¹⁴⁷ Munzur Dağı genellikle yılın sekiz ayı karlarla kaplıdır. Tunceli Erzincan arasında bu dağlardan geçiş çok zordur. İki il arasında geçiş noktaları olan Mercan ve Kemah boğazları yaklaşık 3000 metre yüksekliğe yaklaşır. Munzur Dağları boyunda Karacakale 3000 metre, Akbaba 3449 metre, Katırtepe 2300 metre, Koçgölü 3250 metre, Ferandah 3050 metre, Ortadağ 3200 metre, Kurt Dağı 2950 metre ve Büyük Gölbaşı mevkiileri 3000 metre yüksekliğindedirler.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Ağar, *a.g.e.* 6; Dersimi, *a.g.e.* 2.

¹⁴⁶ Suat Akgül, *Amerikan ve İngiliz Raporları Işığında Dersim*, Yaba Yayınları, İstanbul, 2000, s. 10.

¹⁴⁷ Ağar, *a.g.e.* 8.

¹⁴⁸ Ağar, *a.g.e.* 8.

Ovacık ilçesinde Ziyaret Tepesi'nin yamacından berrak ve soğuk bir su kaynağı fişkirir ki bu sudan ibâdet amacıyla içmenin efsanevi kişilik Munzur Baba'yı hoşnut edeceği inancı yaygındır.¹⁴⁹ Bugün Munzur Gözeleri olarak bilinen bu su kaynağında yöre insanı ve Alevî kişiler ibâdet amaçlı ziyaret ederken orada mum yakar, dilek tutar. Türkiye'nin her bölgesinden Alevî inancına mensup insanlar burada yapılan kurban kesme yerinde kurbanını keser ve orada dağıtır. Bugün Munzur Gözeleri ibâdet amaçlı ziyaret edilen bir “İnanç turizm merkezi” olmuştur.

Munzur Nehri'nin doğusunda Harcı Dağ 3025 metre, Kaçgerekbaba Dağı 2125 metre, Küçük Göl Dağı 2750 metre, Karasakal Dağı 1950 metre, Zelibaba Dağı 2200 metre, Bobyazbaba Tepesi 2100 metre, Kızıltepe 3260 metre, Kozdağ 2125 metre ve

¹⁴⁹Ağar, *a.g.e.* 8.

Dojikbaba¹⁵⁰ mevkii 2890 metre yükseklikte olan yerlerdir.¹⁵¹

Hozat ile Ovacık arasında Balkan Dağı 2150 metre, Sivribaba Dağı 2250 metre, Sarısaltık¹⁵² Dağı

¹⁵⁰Yöredeki inanışa göre savaş zamanları Dojikbaba Dağı'ndan top sesi gibi sesler geldiği, bu velinin de savaşa katıldığı efsanesi vardır. Aynı zamanda Dojikbaba ile ilgili farklı görüşler vardır. Tujik, Tacik baba adından gelme ve Moğol zulmünden kaçıp yöreye gelen Celaleddin Harzemşah'ı simgelemektedir. Bk. Nazmi Sevgen, *Zazalar ve Kızılbaşlar*, Kalan Yayınları, Ankara, 1999, s. 25, 48-49 .

¹⁵¹Ağar, *a.g.e.* 9.

¹⁵²Sarı Saltık: Alevî-Bektaşî kültürü XIII. yüzyılda Anadolu'daki gelişimine paralel olarak Balkan coğrafyasında da organize olmuştur. Öğretinin, XIII. yüzyılda Balkan topraklarındaki karizmatik temsilcisi Sarı Saltık'tır. Sarı Saltık, Hacı Bektaş Veli düşünce geleneğini Doğu Avrupa topraklarında örgütleyen erenlerdendir. Sarı Saltık adına Balkanlarda ve Anadolu'da onlarca makam mezarının bulunması onun, XIII. yüzyılda oluşturduğu sosyal gücün bir göstergesidir. Sarı Saltık'la Balkan topraklarında çıkışını yapan Hacı Bektaş Veli düşüncesi daha sonraki dönemde Seyyid Ali Sultan (Kızıldeli), Otman Baba, Akyazılı Sultan, Demir Baba, Gül Baba gibi erenlerle temsil edilmiştir. Sarı Saltık adıyla bir Alevî inanç-dede ocağı da bulunmaktadır. Sarı Saltık Ocağı Tunceli ili Hozat ilçesi merkezli olup Tunceli, Erzincan, Sivas. Gümüşhane ve Çorum gibi birçok ile bağlı yerleşim birimlerinde yaşayan talip topluluklarına sahiptir. Hacı Bektaş Veli Velâyetnamesi'nde Sarı Saltık, Hacı Bektaş Veli ile çağdaş olarak kabul edilmektedir. Velâyetnameye göre aslen bir çoban olan Sarı Saltık'ı Hacı Bektaş Veli irşat etmiş ve Rumeli'ye görevli olarak göndermiştir. Sarı Saltık, Hacı Bektaş Veli tarafından kendisine yardımcı olarak verilen Ulu Abdal ve Kiçi Abdal'la Sinop'a gitmiş, oradan Karadeniz yoluyla Gürcistan'a geçmiştir. Buralarda bir gazi-eren olarak faaliyetlerde bulunmuştur. Ardından Kaligra'ya geçen Sarı Saltık çalışmalarına burada devam etmiştir. Yaşamı süresince Balkan topraklarında geleneğin temsilciliğini yapmıştır. Üstün sıfatlar taşıyan Sarı Saltık, velâyetnamede insanlara yardım eden, kötülöklere karşı savaşıan biri olarak tanıtılır. Türkmen erenlerine bu Tablode insanüstü güçler atfetme, Türkmen kültüründe sıkça rastlanan bir durumdur. Hacı Bektaş Veli Velâyetnamesi'nde Sarı Saltık ile ilgili pasajlarda işlenen Hızır kültü, tahta kılıç, İslâm'a davet unsurları Alevî ve Bektaşî geleneklerinde yaygındır. Ebü'l-Hayr-ı Rûmî tarafından kaleme alınan, Sarı Saltık'ın yaşamını menkıbe ve efsanelerle iç içe işleyen Saltukname adlı eser, Sarı Saltık ile ilgili en önemli kaynaktır. Saltukname'de de Sarı Saltık, Hacı Bektaş Veli ile çağdaş ve düşünsel açıdan bağlantılı bir eren olarak tanıtılmaktadır. Eserde Sarı Saltık, Hacı Bektaş Veli dışında adları Alevî ve Bektaşî geleneklerinde önemsenen Tapduk Emre, Yunus Emre, Karacaahmet

2275 metre, Hizan Dağı 1810 metre, Hozat'ın doğusunda Kızıl Dağ 2200 metre, Akdağ 2180 metre, Tavuk Dağı 1900 metre, Kızıl Ziyaret Tepesi 1750 metre yüksekliğindedirler.¹⁵³

Çemişgezek ilçesinin kuzeyinde Kırklar Tepesi 2700 metre, Pilav Tepesi 2000 metre, Hanife

Sultan gibi kişilerle de irtibatlandırılmaktadır. Saltukname'de geçen menkıbe örneklerinde Sarı Saltık'ın; Mevlana, Ahi Evran ve Nasreddin Hoca ile görüştüğü de anlatılmaktadır. Sarı Saltık hakkında bilgi veren bir diğer kaynak Evliya Çelebi Seyahatnamesi'dir. Evliya Çelebi, seyahatnamesinde geniş Tablode Sarı Saltık'ı anlatmış ve hakkındaki sözlü anlatıları işlemiştir. Eserin Sarı Saltık hakkında bilgi veren bölümlerinde, yazarın Balkanlarda ziyaret ettiği ve Sarı Saltık'a atfedilen türbe ve tekkeler tanıtılmaktadır. Tarihte Kaligra Sultan tekkesi olarak geçen ve Sarı Saltık'a ait olduğu söylenen türbeyi Evliya Çelebi, Kaligra Sultan'ın Sarı Saltık olduğunu, Sarı Saltık'ın Hacı Bektaş Veli ile beraber Anadolu'ya geldiğini belirtir. Hacı Bektaş Veli'nin Sarı Saltık'a; tahta kılıç, seccade, davul, sancak vererek Rumeli'ye görevlendirdiğini ifade eder. Seyahatnamedeki tabirle Moskof, Leh, Çeh, Dobruca diyarlarına giden Sarı Saltık buralarda, Saltukname ve Hacı Bektaş Veli Velâyetnamesi'nde yer alan menkıbelerde anlatıldığı gibi bir eren olarak çalışmalar gerçekleştirir. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde, Babadağı ile ilgili bilgilerin verildiği bölümde de Sarı Saltık anılır. Babadağı'nın adının Sarı Saltık'ın mezarının burada bulunmasından kaynaklandığı belirtilerek Babadağ'daki Sarı Saltık tekkesinden ve türbesinden detaylı Tablode bahsedilir. Evliya Çelebi, Sarı Saltık'ın asıl adının Hazret-i Sarı Saltık Muhammed Buhari olduğunu aktararak Sarı Saltık'ın yaşamı hakkında açıklamalar yapar. Bazı çalışmalarda Sarı Saltık'ın kolonizatör derviş olarak Anadolu'dan Rumeli'ye 1263 yılında, 12.000 hane Türkmen kitle ile geçerek Kırım, Dobruca yörelerine bu Türk toplulukları iskân ettiği de anlatılmaktadır. Sarı Saltık'ın Türk kültür ve tarihine tesiri, Türk tasavvuf düşüncesinin XIII. yüzyıldaki en önemli temsilcilerinden Yunus Emre'nin eserlerine yansıyacak derecededir. Yunus Emre bağlı olduğu düşüncenin temsilcileri olarak Tapduk Emre'yi, Barak Baba'yı ve Sarı Saltık'ı zikreder. Sarı Saltık kültü aynı zamanda inanç dede ocağı özelliği taşımaktadır. Tunceli, Hozat merkezli Sarı Saltık Ocağı, Anadolu Alevîliğinin önemli dinamiklerinden biridir. Başta Tunceli olmak üzere Anadolu'nun farklı yörelerinde ocaklı dede ve talip toplulukları yaşamaktadır. Machiel Kiel, "Sarı Saltuk" *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVI, 147-150; "Sarı Saltık" <http://www.sarisaltik.com>, 30.05.2015.

¹⁵³Ağar, a.g.e. 9; Dersimi, a.g.e. 3.

Tepesi 2100 metre ve Yılan Dağ 3000 metre yüksekliğindedir.¹⁵⁴

Nazımiye ilçesi sınırlarında Boncuk Dağı 1950 metre, Sap Baba Dağı 1700 metre, Düzgünbaba¹⁵⁵ Dağı 2800 metre ve Mazgirt ilçe sınırlarında Kökerik Tepesi 1850 metre, Solahan Dağı 2050 metre, Sindamtaş Dağı 1750 metre ve

¹⁵⁴Ağar, *a.g.e.* 9.

¹⁵⁵-Düzgünbaba: Şah Haydar Seyyid Mahmud-i Hayrani'nin oğludur. Zeve yakınlarında bulunan Zargovit tepesinde hayvanlarını otlatmak için bir ev yapar. Burada hayvanlarıyla meşgul olur. Kışın zemherisinde keçilerinin gayet güzel beslendiklerini gören Seyyid Mahmud-i Hayrani "Acaba Şah Haydar bu kışın ortasında bu hayvanlara ne yediriyor ki hayvanlar bu kadar güzel besleniyorlar." diye merak eder ve Şah Haydar ile hayvanların bulunduğu yere gider. Bir de bakar ki Şah Haydar elindeki çubuğu hangi meşe ağacına değdiriyorsa o ağaç hemen yeşeriyor. Taze filizlerle süsleniyor, keçiler de bu filizlerden yiyerek besleniyorlar. Seyyid Mahmud-i Hayrani bu durumu görünce sesini çıkarmadan geri dönmek ister. Ancak o sırada bir keçi, birkaç kez üst üste hapşırır. Şah Haydar ne oldu babam Derviş Mahmud'umu gördün ki bu kadar hapşırırsın, der ve arkasına baktığında babasının kendisine görünmeden gitmek istediğini görür. Babasına bizzat ismi ile hitap ettiği için mahcup olur. Mahcubiyetinden kaçıp halen Düzgün Baba Dağı olarak söylenen bir tepeye çıkar ve burada mekan tutar. Rivayet olunur ki Şah Haydar babasına ismen hitap ettiği için mahcubiyetinden ötürü kaçtığı zaman ayağında kışın karda giyilen hedik veya leken varmış. Bu hediklerle Zargovit'ten Düzgün Baba Tepesine kadar (takriben 5 km.) üç adım atmış, bastığı her yerde hedikler taşa iz bırakmıştır. Bu izler hala durmaktadır. Şah Haydar bir iki gün eve gelmeyince annesi endişelenir. Durumunu öğrenmesi için Şah Haydar'ın babasına rica eder. O da yanındaki müritlerine "Gidin bakın bakalım bizim Şah Haydar ne alemde?" der. Müritlerden birkaç kişi 2500 metre yükseklikteki dağın tepesine çıkıp Şah Haydar ile görüşürler. Durumunun iyi olduğunu ve herhangi bir sorununun olmadığını öğrenerek tekrar Zeve'ye dönerler. Seyyid Mahmud-i Hayrani'ye, Şah Haydar'ın durumu düzgündür, merak edilecek herhangi bir şey yoktur. Selam ve hürmet eder ellerinizden öper derler. Bu işi düzgündür sözü dilden dile dolaşır ve asıl adı Şah Haydar olan bu zata artık bir süre sonra Düzgün Baba olarak bir isim atfedilir. O günden, bugüne Düzgün Baba olarak söylenir. "Düzgün Baba" <http://www.tuncelikulturturizm.gov.tr>,30.05.2015.

Pertek ilçesinde Sakaltutan Dağı 1800 metre yüksekliğindedir.¹⁵⁶ Tunceli’de genelde dağların yüksekliği güney kısımda 800 metreden başlayarak kuzeyde 3450 (Munzur Dağı) metreye kadar çıkmaktadır.

Tunceli’in batısında Çemişgezek taraflarında Ali Boğazı denilen mevkide yüzlerce insan ve hayvanın barınabileceği sayıda büyük tabi mağaralar mevcuttur.¹⁵⁷ Halk arasında Ali Boğazı mevkiine bir Yavuz Sultan Selim döneminde bir de Cumhuriyet döneminde askeri harekat yapılmıştır. Tarihte bu boğaza başka milletlerin giremediği darb-ı mesel olmuştur.

Tunceli’in önemli akarsuları Munzur Çayı, Peri Suyu, Harçık Deresi, Singeç Deresi, Avuşkert Deresi, Emirgan Deresi ve Barasor Dereleridir.¹⁵⁸ Tunceli’nin en alçak yeri Fırat ve Murat akarsularının birleştiği yerdir. Burası deniz seviyesinden 700 metre yüksektir.

¹⁵⁶Ağar, *a.g.e.* 9.

¹⁵⁷Ağar, *a.g.e.* 10.

¹⁵⁸Ağar, *a.g.e.* 14.

Kamus'ul Alam' da Dersim tarif edilirken “Dersim hemen her taraftan nehirleriyle, dağlarıyla sarp bir yerdir. Öteden beri aşiret ektradının himayesinde kalmıştır. Erzurum vilayetine bağlı ehemmiyetsiz bir yer iken, ayrı vilayet yapılmış ancak istenen netice hasıl olmayınca sancak sayılmış ve Mamuratü'l-Aziz vilayetine bağlanmıştır. Daha sonra artan önemi nedeniyle vilayet yapılmıştır.”¹⁵⁹ Genelde dağ isimlerinde görüldüğü gibi çoğu isim Türkçe kökenlidir.

Tunceli'nin ilçe ve 1946 yıllarındaki nahiyeleri:

Çemişgezek ilçesinin nahiyeleri; Başvartinik, Vaskovan ve Germili'dir.

Pertek ilçesinin nahiyeleri; Dere, Vagirt ve Şavak'tır.

Hozat ilçesinin nahiyeleri; Sin ve Amutka (Peyik)' dir.

Ovacık ilçesinin nahiyeleri; Havaçor ve Karaoğlan (Kakbil)' dir.

¹⁵⁹Şemsettin Sami, *Kamus 'ul Alam*, Mihran Matbaası, İstanbul, 1891, III, 2131.

Kalan merkez ilçesinin nahiyeleri; Kahmut ve TÜRÜŞMET'dir.

Mazgirt ilçesinin nahiyeleri; Çarsancak, Muhundi ve Paha' dır.

Pülümür ilçesinin nahiyeleri; Danzik, Deşt, Seteri ve Eşil'dir.¹⁶⁰

B.Tunceli'nin Dinî Tarihine Genel Bir Bakış

Tarih öncesi dönemde yörede çok tanrılı bir inanç sistemi olduğu savunulmaktadır. Tunceli, tarih boyunca farklı din ve inanç sistemlerine sahne olmuştur. Hatti, Hitit, Hurri, Ermeni, Urartu, Med, Mekadon, Pers, Roma, Bizans, Arap, Türk, Selçuklu, Moğol, Karakoyunlu, Akkoyunlu, Anadolu Beylikleri ve Osmanlı Devleti'nin himayesinde kalan bölgede inanç sistemi ve gelenekler birbirinden etkilenmiş, heterodoks bir anlayışla günümüze kadar gelmiştir.¹⁶¹

¹⁶⁰Ağar, *a.g.e.* 37.

¹⁶¹Aksoy, *a.g.e.* 211; Yolga, *a.g.e.* 45.

Dersim’de uzun süre hakim olan Medler sayesinde yörede Zerdüştlüğün bazı temel dinî öğeleri olan ateş ve güneş kültünün etkileri halk üzerinde çok derin izler bırakmış ve bugün bile bu izler hâlâ görülmektedir.¹⁶² Su gözelerine ve mezardaki ağaçların altlarına cuma geceleri mum yaktıklarını, eski Nazımiye (Kızılkilise) kaymakamı Mehmet Zülfü Yolga rivayet etmektedir.¹⁶³ Bugün ise cuma akşamı evlerin pencerelerinde cam önünde mum yakıldığı müşahade edilebilir. Sabah ilk güneş ışığına karşı dua ettikleri bilinmektedir.¹⁶⁴

Tunceli genelinde eski Anadolu halk inançlarıyla Safevî geleneğinden gelen farklı bir sûfî anlayış yörede etkisini hâlâ göstermektedir.

Yörede atalara büyük saygı vardır. Bugün bile halk, sosyal olaylarda genellikle aşiret kararına göre hareket etmektedir. Her köyün veya aşiretin kutsal saydığı bir ziyaret yeri vardır. Ziyaret yeri eskiden yaşamış bir atanın mezarı, yüce bir dağ, bir

¹⁶²Aksoy, *a.g.e.* 67.

¹⁶³Yolga, *a.g.e.* 97.

¹⁶⁴Yolga, *a.g.e.* 97; Ağar, *a.g.e.* 24.

ağaç, bir kaya veya bir su kaynağıdır. Bu ziyaret yerlerinde bir dal veya yaprak koparılmaz.¹⁶⁵ Dersim’de Hozat-Karaca Höyük Köyü’nde bulunan Sarı Saltık Türbesi en çok ziyaret edilen ziyaretgâhlardandır. Horasan erenlerinden Sarı Saltık’ın babasının pabucunun bulunduğu inanılan Karaca Ziyareti diye meşhurdur.¹⁶⁶ Dede ve aşiretin büyüğünden dua almak niyetiyle ziyaret de çok yaygın bir âdettir.

Osmanlı Devleti’nin son döneminde Fransız Vital Cuinet Anadolu’yu Duyûn-u Umûmiye İdaresi sekreteri vazifesi ile gezen ve ilk dört cilti hayatta iken beşinci cilti vefatından sonra Paris’te yayınlanan Fransız Vital Cuinet “Asya Türkiyesi” isimli bir eser yazmıştır. Cuinet eserinde Dersim’in nüfus oranlarını “Müslüman 15.460 kişi, kızılbaş 27.830 kişi ve kürd 12.000 kişi kadar” olarak vermiştir.¹⁶⁷ **Demografik yapıyı Müslüman,**

¹⁶⁵ Ağar, *a.g.e.* 45.

¹⁶⁶ Rıza Zelyurt, *Dersim İsyanları ve Seyit Rıza Gerçeği*, Kripto Yayınları, Ankara, 2010, s. 126 .

¹⁶⁷ Vital Cuinet, *La Turquie d’Asie*, Tome, Qutrieme, Paris. 1894, s. 384-410 .

kızılbaş ve kürd olarak tasnifi, ilmî olmaktan uzak olduğu kadar çok yanlış bir tasniftir. Dersim’de insanlar kendilerini, Alevî, Bektaşî ve ehl-i beyt olarak ifade ederler, ancak Müslüman olduklarını da her platformda dile getirmektedirler. Bu tasnifin farklı gayeleri olduğu kanaatindeyiz. Çünkü kürd nüfus verilmiş, fakat inanç değerlendirmesi yapılmamıştır. Araştırmacı Ömer Kemal Ağar Dersim yöresinde yaşayan halkın % 97’ sini alevî olarak saymıştır.¹⁶⁸

Dersim bölgesi 1900 yıllarda batılı misyonerlerin akınına uğramıştır. İngiliz Harry Riggs 1911 tarihli bir yazısında “Dersim’de yaşayan Kürtlerin Hıristiyan inancına daha yakın” olduklarını savunmaktadır.¹⁶⁹ Fakat aynı yazıda “kendilerini ehl-i hak Müslüman tanımlıyorlar” demektedir.¹⁷⁰ Kanaatimizce yörede var olan güneş, ağaç, su gibi nesnelere gösterilen saygı çerçevesinde

¹⁶⁸ Ağar, *a.g.e.* 18.

¹⁶⁹ Akgül, *a.g.e.* 72.

¹⁷⁰ Akgül, *a.g.e.* 73.

ortaya çıkan gelenekler bazı araştırmacıların hatalı sonuç çıkarmasına neden olmuştur. Bazı batılı seyyahlar Kızılbaşlığı “Şii kolun Muhammedileridir” şeklinde tanımlamışlardır.¹⁷¹ Dersimlilerin kendilerine özgü kitaba bağlı olmadan sözlü aktardıkları bir dinî gelenekleri vardır.¹⁷² Bir İngiliz askeri olan M. Seel 1911 yılı Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında Dersim bölgesinde yaptığı gezide izlenimlerini naklederken yöre insanını şöyle tanımlar: “Türkler bu insanlara kızılbaş demektedir. Onlar ise kendilerini tanımlarken “Yoluşağı, Doğru yolun çocuğu” olarak ifade etmektedir. Kendilerini İslam olarak tanımayan Kızılbaş mezhebi Şii kolunun Muhammedîleridir ve ayrıca dinî yapıları belirli Hristiyan ayinleri temsil eder. Kızılbaş dinî ne Dersimliyle ne de Kürt ırkıyla sınırlıdır. Fakat Kurmancı’dan çok farklı olan Zaza diyalektiğinden olanlar bu mezhebe çok bağlıdır.”¹⁷³ Dersim’in

¹⁷¹Akgül, *a.g.e.* 87.

¹⁷²Yeritsan Antranik, *Dersim Seyahatname*, çev. Payline Tomasyan, Aras Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 122.

¹⁷³Akgül, *a.g.e.* 87.

Alevî inanç fenomenleri hakkında bilgi veren M. Seel “Ne cami ne kiliseye sahiptirler. Ne de namaz kılarlar. Fakat sabahleyin güneş doğmadan Ali’nin yardımını dua ederek istemeye başlarlar. Genel ibâdetlerini iyi kızılbaş olmaları koşuluyla kadın ve erkeklerin bulunduğu Seyidlerin evlerinde yaparlar. Bütün Seyitler bir torba ve bir asa taşırlar. Bunların bir sihiri olduğuna inanılarak bazı pagan ayinlerinde kullanılır. Ancak Seyidlere göre asa Musa’nın sopasının bir parçası, torba ise Aziz John the Baptist’in (Hz. Yahya) taşıdığı torbanın bir benzeridir. Kızılbaşların dinî bayramları yoktur. Cuma (akşamı) günleri Seyit’in evinde ibâdet için toplanırlar.”¹⁷⁴demektedir. Ayrıca genel bir değerlendirme yaparken; “Dersimliler Zaza denilen bir lehçe konuşmaktadırlar. Bunu şöyle açıklayabiliriz: Bu lehçeyi konuşan bir Muhammedî ırkı bu dağları istilâ etmiş ve buranın Ermeni yerlilerinin büyük kesimine kendi dillerini empoze etmiştir. Kızılbaşlık olarak bilinen bu inanç de her

¹⁷⁴Akgül, *a.g.e.* 106.

iki tarafın dinlerinin karşılıklı etkileşiminden doğmuştur. Dersim Kızılbaşların beşiğidir. Fakat bu mezhep Dersim dışında da bulunmaktadır. Ayrıca Türkler ve Türkmenler arasında da kızılbaşlar vardır. Kızılbaşların çoğu Türkler tarafından cezalandırılma korkusuyla dinlerini gizlemekte ve namaz kılmaktadırlar.”¹⁷⁵ ifadelerini kullanmıştır.

Riggs ve Seel’in verdiği çok az bilgi bizim araştırmamızla uyuşmakta, bazı bilgiler ise uyuşmamaktadır. Çünkü bu yazarların Kızılbaş inanç ve kültüründe var olan her fenomeni ya Hristiyan ya da Ermeni kadim gelenekleri ile irtibatlandırmak gayretinde oldukları görülmektedir. Sopa için bazı Dedeler Musa asası demektedirler. Torba ise Dedelere verilen Çırağ (yıllık humus, para, hayvan nev’inden hediye) için taşınmaktadır. Fakat Seel bunu Aziz John the Baptist (Hz. Yahya) ile irtibatlamıştır. Kendilerini İslam olarak tanımlayan Muhammediler olarak anlattığı, yöre insanını ya

¹⁷⁵Akgül, *a.g.e.* 108.

tam tanıyamamış veya farklı yansıtmak istemişlerdir.

Tunceli’de herkesinden insan geçmişte olduğu gibi bugün de “İslamızı, Müslümanızı” vurgusunu yapmaktadır.

Tunceli yöresinde halk Hz. Ali, Hızır,¹⁷⁶ Hz. Hüseyin, Ehl-i Beyt, On iki İmam, Munzur Baba, Baba Mansur¹⁷⁷ ve Düzgün Baba gibi dinî

¹⁷⁶Hızır: Hz. Musa döneminde yaşamış melek, nebi veya veli olduğu ihtilafli manevi kişi. Hızır’ın Hz. Ali , Ahmet Yesevi ve bar çok Allah dostu ile görüştüğüne inanılır. Daha fazla bilgi için bk. Süleyman Uludağ, ‘‘Hızır’’ *DİA*, İstanbul, 1998, XVII, 409-411; Cemal Kurnaz, ‘‘Hızır’’ *DİA*, İstanbul, 1998, XVII, 411-412.

¹⁷⁷-Baba Mansur: Baba Mansur bugünkü Tunceli’nin Mazgirt ilçesine bağlı Muhundu köyünde bir ev inşaatına başlamıştır. Fakat kimsesi olmadığından, tek başına evini yapmak mecburiyetinde kalır. Durum, Seyyid Kureyş’e ayan olur ve yardıma koşar. Baba Mansur’un ikamet ettiği Muhundu köyü ile Seyyid Kureyş’in ikamet ettiği Zeve köyü arası dört saatlik yoldur. Seyyid Kureyş, yola çıktığı vakit esasını eline alır ve eline aldığı anda da asa zehirli yılanı dönuşür. Dağlık, ormanlık ve engebeli arazide ilerlemeye başlar. Muhundu köyü yakınına vardığında ziyankâr bir boz ayı (kimi yerlerde aslan ile karşılaştığı anlatılır) ile karşılaşır. Ayı, Seyyid Kureyş’i görünce saldırır, şaha kalkar ve pençeleriyle hücum eder. İkisi arasında birkaç metrelik mesafe kaldığında, Seyyid Kureyş ‘‘Ya Allah’’ deyip sağ elini ayıya doğru uzatır. Seyyid Kureyş’in elini uzatmasıyla ayının olduğu yerde durması bir olur. O an, Seyyid Kureyş ayının yanına gider ve eliyle sırtını sıvazlar. Sırtına binerek yoluna devam eder. Baba Mansur kesme taşlardan ördüğü duvarları bir metre kadar yükseltir. O gün, ördüğü duvarın üstüne çıkar ve köşe taşlarını yerleştirmekle meşgul olur. Birden, vahşi hayvan bağırtısını işitir ve başını çevirip sesin geldiği tarafa baktığında, Seyyid Kureyş’in boz bir ayıya bindiğini ve ‘‘Kızıl Yılan’’ esasını da kamçı olarak kullandığını görür. O anda, kendi kendine: ‘‘Seyyid Kureyş vahşi ayıya binmiş, Kızıl Yılan’ı eline almış, bizden keramet istiyor.’’ der ve ayağa kalkarak ‘‘Ya Kureyş’in Ceddi’’ diyerek üzerinde oturduğu duvara ‘‘Yürü’’ der ve o anda üstünde oturduğu duvar yürüyüp Seyyid Kureyş’in önünde durur. Seyyid Kureyş, Baba Mansur’un üzerine oturduğu duvarı yürütüp geldiğini ve önünde durduğunu görünce, onun eline gider ve ikrar verir. O anda Baba Mansur: ‘‘Benim senin eline gelmem

fenomenlere özel önem verir. Güneş, su ve bazı tabii unsurlara dinî bir kudsiyet atfederler.¹⁷⁸

Cumhuriyet döneminde 1938 yılında yapılan nüfus sayımında nüfus 51.942 kadın, 49.866 erkek olmak üzere toplam 102.778 kişi olarak tespit edilmiştir.¹⁷⁹

Ermeni seyyah Antranik Dersimli halkını tarif ederken, “ Bu bölgede büyük 25’ den fazla aşiret yaşar. İsimlerine bakarak ne Osmanlı, ne Pers, ne Kürt, ne Pert, ne Med ne de başka bir millet olduklarını söyleyebiliriz. Tıpkı din ve dilleri gibi bu kavimlerin bir karışımıdır, Babil’deki karışıklık gibi, Ermenistan’da gözükp kaybolmuş milletlerin tam bir karışımıdır.”¹⁸⁰ ifadelerini kullanmıştır. Dersim bölgesinin dinî fonemenlerinin şekillenmesinde özellikle Türkmen boylarının Orta Asya’dan Anadolu’ya gelirken zaten var olan yer, gök, su ve atalar kültleri ile Şamanizm, Zerdüştlük,

gerek. Sen niye geldin?” diye sorunca, Seyyid Kureyş: “Benim bindiğim canlıydı, sen cansız duvara can verdin.” yanıtını verir. Bu karşılaşmadan sonrada Seyyid Kureyş, Baba Mansur’un müridi olur. “Baba Mansur” <http://www.efsaneler.net>, 31.05.2015; Akgül, *a.g.e.* 96.

¹⁷⁸ Ağar, *a.g.e.* 44.

¹⁷⁹ Ağar, *a.g.e.* 22.

¹⁸⁰ Antranik, *a.g.e.* 119.

Maniheizm ve yörede var olan Hristiyanlık inançları ile beslendiğini savunanlar olduğu bilinmektedir.¹⁸¹

Bugün yörede dinî hayatı canlı tutan kanaat önderi olarak Tunceli’de yedi seyit soyu (İslam Peygamberi Hz. Muhammed’in soyu) olduğu söylenmektedir. Bunlar;

-Ağuiçen Ocağı¹⁸²

-Baba Mansur Ocağı¹⁸³

-Delil Bircan (Berhucan) (Pilvenk) Ocağı¹⁸⁴

-Seyyit Cemal (Derviş Cemal) Ocağı¹⁸⁵

-Kureyşan (Mahmut Hayrani) Ocağı¹⁸⁶

-Sarı Saltık Ocağı¹⁸⁷

¹⁸¹Ertuğrul Danik, *Alevî Bektâşî Mitolojisi (Öteki Tanrılar)*, İmge Kitap Yayınevi, Ankara, 2006, s. 13.

¹⁸²Bk. <http://kureysan-talibi.tr> , 05.06.2015.

¹⁸³Bk. <http://kureysan-talibi.tr> , 05.06.2015.

¹⁸⁴Bk. <http://www.suvaridergi.org> , 05.06.2015, Rivayete göre Şeyh Delili Belhican (Abddurrahman Horasani) Pilvenk köyüne gelir mekan tutar. Sabah onu gören Ermeni Keşiş Pîro Şeyh Abdurrahman Horasani ile iskan edilen yer üzerine tartışma olur. Keşiş benim yerimde iskan edinemezsin der. Şeyh bura benim mekanımdır diyerek sohbet uzar. Akşam olur. Bir kuzu kesilir, pişirilir. Şeyh cemaate, etler yendikten sora kemikler kaybedilmeden toplansın der. Yemekten sonra şeyh kemikleri toplayıp posta (derinin içine) yerleştirir ve Şeyh asasıyla dokununca kuzu canlanır ve yürür. Bunun üzerine Şeyh kuzuya can veren anlamında Şih Delili Belhican olarak adlanıp anılır. Hüseyin Erdoğan, 1935, Pertek-Yeniköy, Dede-Pilvenk.

¹⁸⁵Bk. <http://kureysan-talibi.tr> , 05.06.2015.

¹⁸⁶Bk. <http://kureysan-talibi.tr> , 05.06.2015.

¹⁸⁷Bk. <http://sarisaltuk.com> , 05.06.2015.

-Şeyh Çoban Ocağı¹⁸⁸ olarak bilinmektedir.

Bu aşiretler yörede en saygın ve sözü geçen aşiretlerdir.

Tunceli’de dinî hayatı canlı tutan temel fenomenlerden biri de ibâdet amacıyla yapılan ziyaret fenomenidir. Ziyaret¹⁸⁹ mekanları, alevî olan inanç sahibince ibâdet maksadıyla ziyaret edilir, mumlar yakılır, niyaz (ikram) dağıtılıp para atılır. Oralarda yapılan duanın daha çok kabul edildiğine inanılır. Bölgede bu âdetler oldukça yaygındır. İki suyun birleştiği yer kutsal sayılır. En meşhur yer il merkezindeki cem evinin altındaki Harçık Çayı ve Munzur suyunun birleştiği yer de bu anlamda kutsaldır. “Gole Çetu” denilen bu yer her çarşamba

¹⁸⁸Tunceli’nin Mazgirt ilçesine gelip yerleşmiştir. Halk arasında anlatılan bir menkıbeye göre ise; “Şeyh Çoban yaşadığı bölgede sürü otlatmaktadır. Sürüden bir gebe koyun ayrılır. Şeyh Çoban da koyun kuzusunu telef etmesin, doğurabilsin diye peşinden gider. Koyuna, ‘Gitme koyun, geri dön koyun’ diyerek, yalvarır. Bir hayli gittikten sonra koyun doğurur. Hayvan dile gelir, ‘Ey çoban! Benim yavruladığım yere bir çeşme yaptır, kendi dergâhını da hemen şuraya kur. Yaptırdığın çeşmenin iki gözü olsun, bir gözünden her baharda süt akacak, diğer gözünden su akacak’ der. Yöre halkı o çeşmenin gözlerinden birinden her perşembe akşamı beyaz renkli su aktığına inanır.” Bk.<http://www.asikremzani.net> ,05.06.2015. Tunceli’de bazı Seyitlerin unvanları “Şeyh” olarak anılmaktadır. Şeyh unvanı ise genellikle ehli sünnet kanaat liderleri için kullanılmaktadır. Bu da yöreye Horasan’dan gelen aşiretlerin inanç özelliklerini aksettirmektedir. Bk. Reşat Güngör, “Şeyh” DİA, İstanbul, 2010, XXXIX, 50-52 .

¹⁸⁹Korkmaz, *a.g.e.* 384.

ziyaret edilir. Mum yakılıp niyaz dağıtılır ve kurban kesilir. Burası Hızır’la İlyas’ın buluştuğu yer olarak kabul edilir.¹⁹⁰

Yörede var olan Allah, Muhammed inancı , Ali ve Ehl-i Beyt sevgisi göstermektedir ki tarihi süreçte bazı kültürlerden etkilenme olmakla beraber kendilerini “Alevî” olarak tanımlayan yöre insanı inanç bağlamında İslâm’ın genel iman esaslarına inanmakta; kültürel ve geleneksel bir yaşam tarzı benimsemektedir.

Tunceli yöresinde tarihte yaşamış bazı dinî grupları şöyle sayabiliriz.

1.Mecûsiler

Pers kralı Dara “Dareios”un M.Ö. 519 yıllarında Anadolu’ya yaptığı sefer ile Dersim bölgesi Perslerin egemenliğine girmiştir. Persler yönetimleri altındaki yerleri 20 veya 23 satraplığa (otonom bölgeye, eyalet, yönetim bölgesi)

¹⁹⁰Ali Ekber Yurt.

ayırmışlardır. Armenia (Ermeni) idare bölgesi Ağrı Dağı ile Fırat Irmağı arasındır.¹⁹¹ Dersim yöresi Persler döneminde Ermeni satraplığı içinde kalmıştır. Pers İmparatorluğu'na yıllık vergilerini vererek otonom olarak yönetim Ermeni idarecilerde kalmıştır.¹⁹²

Medlerden itibaren yörede var olan politeist tanrı inancı yerini Zerdüştlüğe (Mecusilik) bırakmıştır. Persler döneminde ise Perslerin resmî dinî Zerdüştlük çok etkin Tablode bölgede yayılmıştır. Bazı rivayetlerde Perslerin Zerdüş olmayanlara karşı sert tutumu bölgede uzun süre mecusiliğin etkilerini devam ettirmiştir.¹⁹³ Bu gün yörede var olan her ziyaret ve duadan önce mum yakma geleneğinin kaynağı bu durum olabilir. Aynı zaman da sabah güneşe dönüp dua edilmesi, güneş kültü ile ilgili âdetlerin çok eskiye dayandığı söylenebilir.

¹⁹¹Aksoy, *a.g.e.* 70 .

¹⁹²Aksoy, *a.g.e.* 70.

¹⁹³Aksoy, *a.g.e.* 85.

2. Hıristiyanlar

Bu gün Tunceli’de Hıristiyan bir topluluğun yaşamadığı bilinmektedir. Yörede faal kilise yoktur. Fakat tarihte Hıristiyan kabilelerin yaşadığı rivayet edilmektedir.

a. Mamakonlar

Tunceli’de halk arasında Ermenilerin atası kabul edilen Ermeni kabilelerinin eskiden yaşadığı kabul edilmektedir. Mamakon (Mamaikon, Mamikonyan, Mirakyan), Ardzruni ve Bagratlı kabileleri Ermeni boylarıdır.¹⁹⁴ Tunceli merkez mahallesi olan Mamaki en eski yerleşim yeri olarak bilinmektedir. Bunlar Bizanslar döneminde Hıristiyanlığın bir kısım yönlerini kabul etmişler, eskiden var olan Mecusi inançları ile birleştirerek eklektik bir inanç oluşturmuşlardır. Antranik, 1890 yıllarında Dersim’e yaptığı yolculuğunu anlatan çalışmasını 1900 yılında Tiflis’ de yayınlamıştır. Mirakyanlardan bahsederken “Kiliseleri ve okulları

¹⁹⁴Aksoy, *a.g.e.* 107.

yok, yılda bir iki kez köylerine papaz gelir ayin icra eder. Hem evi, insanları, eşyaları ve hayvanları kutsar gider. Böylece Mirakyanlar dinî görevlerini yaptıklarına ve dindar olduklarına inanırlar” demektedir.¹⁹⁵

Dersim’de bugünkü Tunceli’nin merkezinde ikamet eden Ermeni boyu Mamikonlar 772 yılında Abbasi halifesinin yöredeki idarecilerine karşı ayaklanmışlardı. Bugün bu bölge halk tarafından “Mameki” olarak bilinir.¹⁹⁶

b. Ermeniler

Büyük Dikran döneminde kuzeyden etkin bir Tablode gelen Ermeniler yörede yönetime hakim olmuşlardır.¹⁹⁷ Vital Cuinet’in Duyun-u Umumiye İdaresinde genel sekreterlik yaparken ve bu idare finansmanııyla 1880-1892 yıllarında Osmanlı Devleti’nin Asya Kıtasında bulunan tüm sancak ve

¹⁹⁵Antranik, *a.g.e.* 137.

¹⁹⁶Aksoy, *a.g.e.* 107.

¹⁹⁷Aslan, *a.g.e.* 17.

kazalarını gezerek hazırladığı ‘‘Lâ Turquie d’Asie’’ adlı eserinde Dersim sancağı verilerine göre nüfus dağılımı şöyledir:

Müslümanlar: 15.460

Kürdler : 12.000

Kızılbaşlar : 27.800

Ermeniler : 7.560

Protestanlar : 610

TOPLAM : 63.430

Ermeni nüfusunu 7560 olarak vermiştir.¹⁹⁸

1908 yılında Harput Amerikan konsolosu yazdığı bir raporda Dersim’de yaşayan Kızılbaşların çoğunluğunun Hıristiyan kökenli olduklarını ifade etmiştir.¹⁹⁹

1911 yıllarında Kığı’da görev yapan Ermeni Piskoposu’nun ‘‘Dersim halkının saf Ermeni’’ olduğunu söylediği nakledilmektedir.²⁰⁰

Dersim’de yaşayan Ermenilerin büyük çoğunluğunun 1895 yıllarında Ortodoks ve

¹⁹⁸Vital, *a.g.e.* I, 384-410.

¹⁹⁹Akgül, *a.g.e.* 56.

²⁰⁰Akgül, *a.g.e.* 83.

Protestan oldukları, fakat Ermeni Katolikler' in yok denecek kadar az olduğu bilinmektedir.²⁰¹

Dersim'e 1900'lü yıllarda seyahat eden bir Ermeni seyyahın verdiği bilgilere göre 19 . yüzyılda Dersim'de Ermeni nüfusun diğer nüfusa oranının 5/1 kadar olduğu savunulmaktadır.²⁰² Yine 1911 yılında M. Seel'in yaptığı gezide Mazgirt Peri kasabası hakkında verdiği bilgilerde "Peri küçük bir kasaba olmasına rağmen halkın 3/2 si Ermenidir. Kasabanın yukarısında Kaya Hisarı'nın batı yakasında eski kilise kalıntıları vardır."²⁰³ ifadesi yer almaktadır. M. Seel Çemişgezek ilçesi için ise "Dersim'in en büyük kasabasıdır. Üçte ikisi Osmanlı Kürtleri, diğerleri Ermenilerin yaşadığı bin hanedir. Çemişgezek köyleri arasında Ermeni ve Greklerin yaşadığı köyler vardır. Grekler kendi dillerini konuşmayı unuttular, Ermenice ve Türkçe konuşmaktadırlar. Fakat kendi öz geleneklerini devam ettirmektedirler." bilgisini vermektedir.²⁰⁴

²⁰¹ Antranik, *a.g.e.* 99.

²⁰² Antranik, *a.g.e.* 41.

²⁰³ Akgül, *a.g.e.* 87.

²⁰⁴ Akgül, *a.g.e.* 102.

Ayrıca Hozat ilçesi için ‘’ Dersim sancağının merkezi ve hükümet konağının olduğu yerdir. Munzur vadisinde Halvori Vank diye bilinen ‘‘St. John the Babdsit’in manastırı’’ (Vaftizci Yahya Manastırı) Surp Garabet Van Ermenilerinin son manastırı olup Dersim’in kalbindedir. Bu Manastırın yeri Dersim’in kalbinde seçilmiştir. O zaman o dönemde bölgede hakim unsur Ermeniler olmalıdır. Bu nedenle bölgede bir çok köy ismi Ermenice olmakla birlikte bazı köy isimleri değiştirilmesine karşın kolayca bilinmektedir. Manastır bugün hala civardaki kürtler tarafından delilik hastalığının tedavisi için ziyaret edilen mekanlardandır. Manastırın cemaati ise bir papaz üç yeğeninden ibarettir. Kilise, küçük normal haç şeklindedir. Daha sonra hemen bütün Ermeni manastır kiliselerine eklenen çan kulesi gibi süslerden yoksundur. Kilisenin bin yıl önce inşa edildiği söylenmektedir. Kilisenin içinde söylentiye göre kiliseye sonradan konulmuş sekiz yüz doksan yılına ait olduğu söylenen kalın tahta bir kapı vardır. Tarih Ermeni din adamlarının dönemine göre

belirlenmiş, bu da Ermenistan'ın Hristiyanlığı kabulünden çıkarılmıştır. Manastırın yanında yıllardır işletilmeyen ve girişi cüruf ile dolmuş bir altın madeni vardır.”²⁰⁵ demiştir. Bu açıklamalar Dersim yöresinde tarihte Ermeni nüfusun yaşadığı tezini doğrulamaktadır fakat biraz abartılı rakamlar olabilir.

Mazgirt Peri kasabasında bir mezar taşında “Dokuz bin Ermeni'nin terzisiyim.” yazısı yörede iskan eden Ermeni nüfusu hakkında bilgi vermektedir. Antranik'in verdiği bilgilere göre Çarsançak kasabası ve köylerinde 1893-1894 yıllarında Ermeni nüfus 14.152 kişi olup toplam nüfusun 20.172 olduğu düşünüldüğünde kasabadaki Ermeni nüfus yüzde atmıştan fazladır.²⁰⁶ Dersim'de 1850 yıllarında 136 âdet kilise ve dört âdet manastır olduğu rivayet edilmektedir.²⁰⁷

1880-1897 yılları arası bazı Ermeniler Dersim'den ayrılmışlardır.²⁰⁸ Yine 1890 yıllarında

²⁰⁵Akgül, *a.g.e.* 102.

²⁰⁶Antranik, *a.g.e.* 101.

²⁰⁷Akgül, *a.g.e.* 91.

²⁰⁸Aköl, *a.g.e.* 109.

Ermenilerin yoğun olduğu kasabalarda kilise, papaz ve okul olduğu rivayet edilmektedir.²⁰⁹ Yörede 1889-1898 yıllarında sekiz Ermeni Sıbyan mektebi olduğu rivayet edilmektedir.²¹⁰ Bazı küçük köylerde okul ve kilise olmadığı için cenaze ve düğünlerde civar büyük köylerden papaz geldiği, ayrıca Paskalya ve Noel yortularında civardaki kilise papazlarının en az yılda iki kez bu küçük köyleri ziyaret ettikleri bilinmektedir.²¹¹ Pertek'te her hafta cuma günü alış veriş pazarı kurulduğu, pazara Ermeni, kızılbaş ve kürd herkesin katılabildiği rivayet edilmektedir. Pertek'te Surp Digin adında bir manastırın varlığı bilinmektedir.²¹²

Dersim bölgesinde Ermeni nüfusun kasaba ve nahiye merkezlerinde aynı zamanda Derova, Hakis, Dujig, Çukur ve Torud gibi yerlerde daha çok yoğunlukta iskan ettikleri rivayet edilmektedir.²¹³

²⁰⁹Antranik, *a.g.e.*102.

²¹⁰Şemseddin Sami, *a.g.e.* III, 2131

²¹¹Antranik, *a.g.e.*102.

²¹²Antranik, *a.g.e.* 104.

²¹³Gündoğdu, *a.g.e.* 25.

Tunceli'yi Pülümür yoluyla Erzincan'a bağlayan Kutu Deresi boyunca vadide bir çok eski Ermeni kilisesi kalıntılarının olduğu bilinmektedir ve söylenmektedir.²¹⁴

M. Seel 1911 yılında ki gezisinde, Kızıl Kilise (Nazımiye) hakkında verdiği bilgide şunlar geçmektedir: ‘‘Kızıl kiliseden ayrıldıktan sonra, Der Ova olarak anılan küçük bir oval vadiye girilir. Der Ova'nın Der Ohan' dan bozma olduğunu söyleyen Ermeniler ‘‘Seigneur Jean’’ olarak adlandırdıkları manastır nedeniyle bu isim verilmiştir demektedirler. Der Ohan köyünde kırk yıl önce çok zengin ve etkili meşhur bir Ermeni yaşardı. Kürtler bile aralarındaki anlaşmazlıklarda bu Ermeniye gelir, onun kararlarını kabul ederlerdi. Bir gün Kutu Dere köyünden kırk Kürt Ermeni Melike gelirler. Aralarındaki meseleler hakkında Malikin karar vermesini isterler. Der Ohan' da kaldıkları sırada Kürtler Melikin güzel gelini kuyudan su çekerken ona aşk sözleri söylerler. Köyün Ermeni gençleri

²¹⁴Akgül, *a.g.e.* 90.

buna kızar ve aynı gece bütün Kürt temsilcileri öldürürler. Daha sonra korkunç bir katliamdan korkan Ermeniler hayvanlarını ve taşınabilir eşyalarını alarak üç yüz kişi Erzincan civarı Ermeni köylerine göç etmişlerdir. Geride birkaç yaşlı Ermeni çift kalmıştır. Bunlardan en az yüz yaşında olan biri halen burada yaşamaktadır. Yaşlı adamın iki oğlu ve iki kızı varmış. Oğulları Müslüman olup Kürt kızlarla evlenmiş. Kızları da aynı şekilde Kürtlerle evlenmişlerdir.”²¹⁵ demektedir. Bu da göstermektedir ki, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde evlilikler yoluyla veya misafirperverlikle yörede aileler birbirleriyle kaynaşmışlardır. Yörede Ermenilerden bilgi veren Cunet ve Antranik’in verileri arasında farklar vardır. Burada Antranik’in verilerin abartılı olduğu söylenebilir.²¹⁶

Bugün Dersim’de tarihî kilise kalıntılarının bulunduğu bazı yerler yöre halkı tarafından ziyaretgâh olarak ziyaret edilmektedir. İngiliz

²¹⁵Akgül, *a.g.e.* 93.

²¹⁶Antranik, *a.g.e.* 101; Cunet, *a.g.e.* 384-410

misyoner Herry H. Riggs 1911 yılında yazdığı bir makalede bölgeden izlenimlerini anlatırken; “Dersim’e yakın bölgelerde Ermeni kiliselerine bağlı fakat bugün Ermenice konuşmayan Ermenileri hiç andırmayan Hristiyan toplulukları vardır. Dilde, geleneklerde, dış görünüşte ve kişisel özelliklerde onlardan yalnızca farklı dinden olan Kürtlere benzerler. Ayrıca Kızılbaş Kürtler arasında Ermeni köy, aile ve insan isimlerine ara sıra rastlanmaktadır. Bir defa yolda bir Kürt’e nerede oturduğunu sordum. “Khozakpiur” diye cevap verdi. İsim “’domuz pınarı” anlamına gelen Ermenice bir isimdi.”²¹⁷ bilgisini vermiştir.

Ayrıca Riggs bölgeye ait kendi kanaatlerinde “Türkler bölgeyi feth ettikleri zaman bu dağlı Hristiyan aşiretlerle karşılaştı. Kendi milliyeti ve dili olan Ermeni topluluklarının bazıları Hristiyanlığı bırakıp İslam’ı seçti, bazıları ise kalpleriyle Hristiyanlığa sarıldılar. Gittikçe İslam adı altında ama daha çok Hristiyanlığın ruhunu ve

²¹⁷Akgül, *a.g.e.* 80.

biçimini içeren bir din geliştirdiler.”²¹⁸ görüşünü savunmaktadır.

Bugün Tunceli’de halk arasında var olan bir söylenceye göre alevî her aileye bir Ermeni ailesi sığınarak yörede kalmış ve alevîleşmiştir. Bazı yazarlara göre 1915 olaylarında yirmi bin Ermeni Dersim’de alevî ailelere sığınmış ve bölgede kalmışlardır.²¹⁹

Dersim’de iskan eden Ermeniler Osmanlı Devleti’nin zayıfladığı dönemlerde hep isyan eğiliminde olmuşlardır. Abbas Uşağı Aşireti merkezi olan Gırlevik köyünde Ermeni ve Dersimli bazı aşiretlerin katılımıyla bir toplantı yapılmıştır.²²⁰ Daha sonra Ermeni ve bazı alevî aşiretler 30 Ağustos 1916’da Çemişgezek ilçesine saldırılar düzenlemiş ve çoğu ailenin Elazığ’a göç etmesine neden olmuşlardır.²²¹ Yine 1920’ de İngilizlerin desteği ile Hoybun isimli Ermeni Kürt teşkilâtı

²¹⁸Akgül, *a.g.e.* 81.

²¹⁹Turan Bozkurt, *Dersim Gerçeği*, Yılmaz Basın Yayın, İstanbul, 2011, s. 96.

²²⁰Dersimi, *a.g.e.* 113; Akgül, *a.g.e.* 42.

²²¹Akgül, *a.g.e.* 42.

kurulmuş ve Dersim’de etkin faaliyetler yapmıştır.²²²

Dersim’de Osmanlı Devleti son döneminde bazı diğer Hıristiyan gruplarında olduğu iddia edilmiştir. Fakat bunlar sayıca çok azdırlar. Sason Naibi Fazıl Efendi kaleme aldığı bir layihada Dersim’de faaliyette bulunan dinî oluşumları sayarken Keldanileri de saymıştır.²²³

Bugün Mazgirt ilçe merkezinde kendilerini Süryani olarak ifade eden üç aile vardır. Bu aileler normalde alevî gelenek ve âdetlerini yaşamaktadır. Fakat atalarının ve kendilerinin Süryani olduğunu ifade etmektedirler.

Pertek İlçesi Til köyünde bulunan kiliselerden Süryani Kilisesi ise baraj gölü suları altında kalmıştır.²²⁴

Dersim yöresinde XIX.yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Protestan misyonierlerin ziyaret ve faaliyetlerinin çok fazla olduğu savunulmaktadır.

²²²Dersimi, *a.g.e.* 210 ; Akgül, *a.g.e.* 70.

²²³Bk. BOA, Y.E.E. Gömlek No, 32, Dosya No, 131, 29/Ra/1313.

²²⁴Bk. <http://www.pertek.gov>. 09, 07.06.2015.

Özellikle Cizvitlerin bu misyonerlik faaliyetleri Ermeni nüfusa yönelik gibi algılansa da aslında çoğunluğu oluşturan Alevîleri hedef aldığı düşünülmektedir.²²⁵

3.Müslümanlar

Hz. Ömer döneminde Kadisiye’de Sasani ordusunun yenilmesi ile bölgede dengeler değişmiştir. Yine 644 yılında yöreye yapılan akında Bizans’ın Ermeni valisi (Simbat) İslam akıncılarının yanında yer alır. O dönemde Armania (Ermeni) eyaleti sınırlarında olan yöre İslam orduları egemenliğini tanımış oluyordu. Fakat yörede Bizans etkisi devam ettiği için mutlak bir İslam hakimiyeti kurulamamıştır. Ancak VII. yüzyılın ikinci yarısında bölge İslam orduları hakimiyetine girmiştir.²²⁶

Malazgirt’ten sonra Anadolu beylikleri döneminde Mengücek oğulları 1071-1252 yılları arası Mazgirt yöresi başta olmak üzere bölgede

²²⁵Gündoğdu, *a.g.e.* 32.

²²⁶Aksoy, *a.g.e.* 102.

idareye hakim olmuşlardır.²²⁷ Selçuklular sınır boylarına bazı aşiretleri yerleştirmişlerdi. Bu durum merkezî otorite zayıflayınca her aşiret bulunduğu bölgede beyliğini kurma çabasında olmuş ve böylece Anadolu Türk Müslüman beylikleri oluşmuştur. Bir nevi devletleşme eylemine giren beylikler zaman zaman kendi aralarında da muharebe etmişlerdir.²²⁸

Horasan civarından gelen aşiretlerin bazıları Ehl-i Beyt (Hz. Ali ve Fatma'nın nesli) olduklarını ellerinde var olan şecerelerle ispat etmektedirler. Pertek-Yeniköy ve civarında iskan eden Pilvenk aşiretine Şıh Delil Belhican evlatları olarak Osmanlı Devleti'nin kendilerine verdikleri belgeleri halen mevcuttur.²²⁹ (Bk. Ek- VIII)

Hozat-Karaca Höyük köyünde iskan eden Sarı Saltık aşiretinin Horasandan gelen Ehl-i Beyt

²²⁷Aksoy, *a.g.e.* 120; Yolga, *a.g.e.* 49.

²²⁸İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, Atatürk Dil Tarih Kurumu, Ankara, 1988, s. 199.

²²⁹Hüseyin Erdoğan, 1935, Pertek-Yeniköy, Dede-Pilvenk.

soyundan olduğu yörede kabul edilmiş ve bu aşiret en çok sevilen, saygı duyulan aşiretlerden biridir.²³⁰

Nazımiye ilçesi sınırlarında ikamet eden Kureyşan aşireti Horasandan gelen Ehl-i Beyt aşiretlerdendir.²³¹ Bu aşiretlerin dışında Horasandan geldiklerini ifade eden Baba Mansur, Ağu İçen, Seyit Hasananlar ve bir çok küçük aşiret sayılmaktadır.²³²

Anadolu Selçuklu Hükümdarı İzzeddin Keykavus, Mengücek oğullarından Behramşah'ın kızıyla evlenerek arada akrabalık bağı kurulur.²³³ Alaeddin Keykubat döneminde Çemişgezek yönetimi alınınca²³⁴ daha sonra Yelmaniye Camii 1396-1404 yıllarında yapılır.²³⁵ Aynı zamanda Alaeddin Keykubat sufi geleneklere sahip unsurlara yakın ilgi ve alâka göstermiştir.²³⁶ Bu nedenle

²³⁰Ahmet Yurt, 1934, Hozat, İlkokul, Dede.

²³¹Kadir Bulut, 1983, Ovacık, Üniversite, Dede.

²³²Hüseyin Erdoğan; Akgül, *a.g.e.* 53.

²³³Yolga, *a.g.e.* 50; Akgül, *a.g.e.* 13.

²³⁴Aksoy, *a.g.e.* 127.

²³⁵Bünyamin Kara, "Tunceli" "mimari" *DİA*, İstanbul, 2012, XXXXI, 380-381.

²³⁶Ahmet Yaşar Ocak, *Babai İsyanı Aleviliğın Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslam-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, Dergah Yay, İstanbul, 2011, s. 43; Akgül, *a.g.e.* 13.

yörede Anadolu Selçuklularına bir sevgi bugün de mevcuttur. Mazgirt Beydamı mezrası halkı bugün Mengüç Oğullarının torunları olduklarını ifade etmektedirler. Mazgirt Peri kasabasında var olan Cami için 1891 yılında bölgeyi gezen M. Seel şu bilgiyi vermektedir: “ Kasabada minaresi harap bir küçük cami vardır. Bölgedeki Türk halkı caminin yedi yüz elli yıllık olduğunu söylemektedir. Bu da caminin Osmanlı Devleti’nden önceki yüzyıllarda yapıldığını gösterir.”²³⁷ Bilgisini vermiştir. Yöreye gelen bazı aşiretlerin Mazgirt, Mazgirt Peri kasabası, Çemişgezek ve Çemişgezek Ulukale köyü gibi yerleşim birimlerinde küçük de olsa cami inşa etmeleri bizim görüşümüze göre ilk gelenler arasında ehli sünnet çizgisinde Ehli Beyt olanlarda vardı veya Alevî inançlarına bağlı olsalar da cami ve namaz konularına yaklaşımları farklıydı.

Dersim yöresinde Selçuklular döneminde çok geniş alanda yaşayan Türk boyları Moğolların akınları sonrası Erzincan, Erzurum ve Elazığ-Palu

²³⁷Akgül, *a.g.e.* 88.

civarlarında yaşarken bu büyük zulümden kaçarak Dersim'in kuytu bölgelerine yerleşmişlerdir.²³⁸

Moğolların 1243 tarihinde Köseadağ Savaşı'nı kazanmasından sonra Anadolu Selçukluları çok büyük sarsılmıştır. İşte bu tarihten sonra Dersim yöresinde Moğolların etkisi görülmektedir.²³⁹

Timur 1433 yılından sonra Anadolu'yu terk ederken Diyarbakır ve çevresini Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey'e bırakır. Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey Çemişgezek dahil yörede hakimiyeti sağlamıştır. Mazgirt'te Akkoyunlu Hakanı Uzun Hasan döneminde kız kardeşi adına Elti Hatun Camii²⁴⁰ 1252 yıllarında yapılmış ve vefat edince Elti Hatun Türbesi inşa edilmiştir. Bugün cami ibâdete açıktır. Türbe ise yörede en fazla ziyaret edilen yerlerden biridir.

Şah İsmail Safevi Devleti'nin başına geçince Anadolu'ya kabiliyetli Şia dervişler ve halifeler

²³⁸Akgül, *a.g.e.* 13.

²³⁹Akgül, *a.g.e.* 14.

²⁴⁰Kara, *a.g.e.*380-381.

göndermeye başlamıştır. Dersim bölgesine Nur Ali Halife'yi gönderir. Nur Ali Halife o dönem Çemişgezek sancak beyi Hacı Rüstem Bey'i ikna ederek Şah İsmail'e bağlılığını sağlar.²⁴¹ Böylece Dersim bölgesinde ilk Çemişgezek ve çevresi Safevi Devleti himayesine girer. Bir müddet sonra Hacı Rüstem Bey Şah İsmail'in sarayına gider, orada çok iyi karşılanır ve Irak'a vali olarak tayin edilir.²⁴²

Hacı Rüstem Bey daha sonra Yavuz Selim tarafından öldürülünce²⁴³ oğlu Pîr Hüseyin Osmanlıdan yana Yavuz Sultan Selim'in yanında yer alır. Çemişgezek ilçesi merkez olmak üzere Hacı Rüstem ve Nur Ali Halife dönemlerinde Dersim kırk yıl²⁴⁴ kadar Safevi idaresinde kalır ve bu dönemde yoğun Şii mistik anlayışı yörede yerleşmiştir. Bu durum Nur Ali Halife'nin 1515 yılında öldürülmesine kadar devam etmiştir.²⁴⁵

²⁴¹Aksoy, *a.g.e.* 176; Yolga, *a.g.e.* 52; Ağar, *a.g.e.* 27.

²⁴²Aksoy, *a.g.e.* 176; Yolga, *a.g.e.* 52.

²⁴³Yolga, *a.g.e.* 52.

²⁴⁴Yolga, *a.g.e.* 53.

²⁴⁵Cafer Demir, *Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminde Dersim*, Umut Yayınları, İstanbul, 2009, s. 10.

Yavuz Sultan Selim, bağılılığını bildiren Hacı Rüstem'in oğlu Pîr Hüseyin'e aynı aileden bir beye Dersim ve çevresinin idaresini verir.²⁴⁶ Osmanlı Devleti 1515 yılından sonra Çemişgezek, Pertek ve Mazgirt gibi yerlerde tam hakimiyet kurmakla beraber diğer sarp ve dağlık alanlarda daha çok seyit ya da aşiret ağalarının sözü geçmeye devam etmiştir.²⁴⁷ Bölgenin iklim ve coğrafi şartları ve aşiret yapısı bunu sürekli kolay kılmıştır. Kırsal alanda merkezi idare tarihte de çok etkin olamamıştır.

Babası Hacı Rüstem Bey Yavuz Sultan Selim tarafından idam edilmesine²⁴⁸ karşın Pîr Hüseyin ölünceye kadar Osmanlı himayesinde kalır ve hiç isyan hareketlerine katılmaz.²⁴⁹ Pîr Hüseyin Bey vefat edince geride on altı evladı kalır. Aralarında anlaşılmayınca Kanuni Sultan Süleyman'dan Çemişgezek Beyliği'nin paylaşılmasını istemişlerdir. Çemişgezek Beyliği,

²⁴⁶Aksoy, *a.g.e.* 176 ; Demir, *a.g.e.* 10.

²⁴⁷Demir, *a.g.e.* 11.

²⁴⁸Yolga, *a.g.e.* 52.

²⁴⁹Yolga, *a.g.e.* 54.

Çemişgezek Sancağı, Mazgirt Sancağı, Pertek Sancağı ve Sağman Sancağı olarak dört sancağa ve on iki idari alana (zeamete) bölünür. Böylece yöre Pîr Hüseyin evlatlarınca idare edilmeye başlamıştır.²⁵⁰ Mehmet Zeki Yolga ‘‘Çemişgezek ve Pertek halkı kültür ve irfanları sebebiyle Türk olarak kalmıştır. Bunun nedeni her iki kasabanın idare merkezi olmasıdır.’’²⁵¹ Görüşünü savunmaktadır. Bizde bu görüşe katılmaktayız.

Osmanlı Devleti’nde 1788-89 yıllarında yapılan teşkilâtlanmada yörede Ovacık ve Sağman olarak iki kadılık ihdas edilmiştir. Osmanlı Devleti bu dönemde kaymakamları ve nahiye müdürlerini yerel eşraftan tayin etmeye başlamıştır. Yine 1848 yılında Hozat sancak olarak Erzurum vilayetine bağlanmıştır. Sancak idare azalığına Kara Ballı aşireti reisi Yusuf Ağa, mahkeme azalığına Ferad Uşağı reisi Kahraman Ağa, Yusuf Ağa’nın oğlu Mehmet Ağa jandarma yüzbaşılığına, Ferad Uşağı aşiretinin ikinci adamı Yeşil Ağa jandarma

²⁵⁰Yolga, *a.g.e.* 54; Açar, *a.g.e.* 28.

²⁵¹Yolga, *a.g.e.* 57.

mülazimliğine ve bazı ağalarda yol korucusu unvanları gibi vasıflarla görevlendirilmişlerdir. Bu da yörede var olan aşiret, ağa etkisini ve baskısını artırmış böylece halk ağaların nüfuzundan çok zarar görmüştür.²⁵²

Safevi Devleti'nin dervişleri Dersim'de güçlü bir mistik anlayış ve Seyyidlik (Evladı-ı Resül) ünvanlarıyla köklü bir gelenek oluşturmuşlardır.²⁵³ Bu gün cemlerde ve diğer ibâdet fonemenlerinde söylenen deyişler başta Şah İsmail olmak üzere Safevi şairlerin eserlerine daha fazla yer verilmektedir.

XVII. yüz yılda yörede pek çok gezgin dolaşmış ve bazı bilgiler vermişlerdir. Evliya Çelebî, Pertek ilçesi hakkında bilgi verirken, “Şehrin ilk kurucuları Hıristiyanlardır. Bu ismin verilme nedeni eskiden kale üzerinde şehrin simgesi olan bir kara kuş heykel varmış.²⁵⁴ Hâlâ o kuş heykelinin yeri kalenin üzerinde bellidir. Moğol

²⁵²Yolga, *a.g.e.* 59.

²⁵³Yolga, *a.g.e.* 60.

²⁵⁴Yolga, *a.g.e.* 46; Ağar, *a.g.e.* 28.

lisanında kara kuşa pertek denir. Bey ile idare olunur. Müftüsü yoktur.”²⁵⁵ demektedir. Çemişgezek ilçesi için ise, “Çemşid’in bir kölesi kaçarak bu sarp yerlerde zengin olmuş. Çemşid korkusundan bu kaleyi yapmıştır. Çemşid-kenzik’den yanlış olarak Çemişgezek denmiştir. Selim Han’a itaat etmiş. Diyarbakır eyaletine bağlı sancak merkezidir. Müftüsü vardır. Ovacık’ dan Munzur Baba Aziz’ in dağından bir pınar doğar ve Murat Nehrine karışır.” bilgisini verir.²⁵⁶ Bizlere o dönem halk inanışı hakkında da şu bilgiyi vermektedir. “Bu nehir her sene ağustos ayından başlayarak kırk gün acı ve kırk gün tatlı akar. Eğer nehrin ziyaret yerinde balık avlanır ise balıklar pişmez.”²⁵⁷ Avcılar aşağıda nehir boyunca ancak avlanırlar. Bu pınarın kuzeyinde bir dağ vardır. Orada Munzur Baba’nın²⁵⁸ diktiği bir ağaç vardır.

²⁵⁵Evliya Çelebi, *Seyahatname*, haz. Mehmet Zıllıoğlu, Üçdal Neşriyat, III , 864.

²⁵⁶Evliya Çelebi, *a.g.e.* III, 865.

²⁵⁷Bu inanış bugünde Ovacık’ ta halk arasında yaygındır. Hüseyin YILDIZ, 1979, Ovacık, Ortaokul, Dede- Babamansur

²⁵⁸Munzur Baba: Zamanın birinde bir Pîr (Dede) varmış, onun da bir tek kızı. Kızı bir gün ölür. Dede birkaç gün üst üste kızını rüyasında görür. Kızı, “Baba” der “Benim mezarımı aç. Bende bir emanet var onu al.” Dede gördüğü rüyayı taliplerine anlatır. Bunun üzerine karar verilip mezar açılır. Kızın tabutunun

Ağaç siyahtır. Bu ağaçtan kim keserse zarar görür.’’²⁵⁹ Evliya Çelebi’nin naklettiği ağacı kutsal

içerisinde beşiğe benzer bir şeyin içerisinde bir çocuk şahâdet parmağını emmektedir. Çocuğu oradan alırlar. Dede rüyasında tekrar görür kızını. Kız, rüyasında babasına, “Çocuğun adını ‘Munzur’ bırakın.” der. Gel zaman git zaman Munzur, yedi yaşına gelir ve Tunceli’nin Ovacık İlçesine bağlı Koyungölü civarında yaşayan bir ağanın koyunlarını gütmek için yanında çobanlık yapmaya başlar. Munzur’un ağası hac zamanı geldiği için hacca gitmiş. Ağasının hacda olduğu bir gün Munzur ağanın hanımının yanına gelir ve;

-Hanımım, ağamın canı sıcak helva ister. Helvayı yaparsan ben kendisine götürürüm, der. Ağanın hanımı önce şaşırır, sonra herhalde zavallı çobanın canı helva yemek istiyor, doğrudan söylemeye dili varmıyor, utanıyordur. Ağasını da bahane ediyor. Kendisine bir helva yapayım da yesin, der. Helvayı pişirir, bir bohçanın içine bağlar ve Munzur’a; -Al evladım götür, der. O sırada ağa hacda namaz kılmaktadır. Namaz sırasında sağa selam verirken bir de bakar ki sağ yanında elinde bir bohça ile Munzur dikilmiş duruyor. Namazını bitirip Munzur’a; -Hoş geldin evladım, burada ne arıyorsun? Nedir o elindeki? der. Munzur’da; Ağam canın sıcak helva istemişti, onu sana getirdim, der. Elindeki bohçayı ağasına uzatır. Ağası bohçayı açar ve bakar ki içinde sıcacık helva paketlenmiş duruyor. Ağa hayretler içinde Munzur’a bir şeyler söylemek için başını çevirdiğinde bir de bakar ki Munzur yanında yok. Ağa hac görevini tamamlayıp köyüne döndüğünde komşuları herkes elinde bir hediye ile hacıyı karşılamaya giderler. Munzur’da götürecek başka bir hediyesi olmadığından bir çanağın içerisine koyunlarından bir miktar süt sağlar ve bununla ağasını karşılamaya gider. Ağa Munzur’u görünce yanındakilere; Asıl hacı Munzur’dur. Öpülecek el varsa Munzur’un elidir. Önce ben öpeceğim der ve Munzur’a doğru koşar, Munzur bu konuşmaları duyduğunda; Aman ağam Allah aşkına. Böyle bir şey olmaz. Ben yıllarca senin ekmeğinle, aşınla büyüdüm. Sen nasıl benim elimi öpersin. Ben sana elimi öptürmem, der ve kaçmaya başlar. Munzur önde ağa ve yanındakiler arkasında bir kovalamaca başlar. Şimdiki Munzur Irmağı’nın çıktığı ilk yere geldikleri zaman Munzur’un elindeki süt dolu çanak dökülür ve sütün döküldüğü yerde, süt gibi bembeyaz bir su fışkırır. Munzur kırk adım daha atar. Fışkıran bu sulardan bir ırmak meydana gelir. Munzur’un arkasından koşanlar bu ırmaktan öteye geçemezler. Munzur da bu dağlarda kaybolur gider. Yöre halkının efsaneleştirdiği Munzur ile Tanrı’nın varlıklı ve sözü geçen kişiler yanında bir çobanın da keramet sahibi olabileceğini, çoban olsa bile Tanrı’nın sevgisine mahzar olabilecek temiz yürekli, imanlı insan olabileceği belirtilmekte, Munzur’u bu inançla efsaneleştirmektedirler.

<http://www.tuncelikulturturizm.gov.tr> , 23.05.2015; Akgül, *a.g.e.* 98-99.

²⁵⁹Evliya Çelebi, *a.g.e.* III, 866.

sayma, kanaatimize göre Orta Asya kökenli geleneksel Türk kültürünün etkisidir.

Osmanlı Devleti döneminde yöreye yapılan askeri müdahaleler hep geçici olmuş, arazi yapısı ve çok kültürlülük gibi nedenlerle tam güvenlik sağlanamamıştır.²⁶⁰ Osmanlı'nın son dönemlerinde huzursuzluk yörede çok artmıştır. 1892 yılında Koç Uşağı ve Şam Uşağı aşiretleri etrafa tecavüze başlamışlar, sonunda te'dib edilmişlerdir. 1907 yılında Kızılkilise (Nazımiye)' de Kureyşan aşiretinden Ali Çavuş, Koç Uşağı, Şam Uşağı ve Resik Uşağı aşiretleri başkaldırınca Cibranlı aşiretine mensup Hamidiye Süvari alayı desteği ile çoğu aşiret (Abbas Aşireti, Bahtiyar Aşireti, Karaballı Aşireti, Ferhad Uşağı itaat altına alınır ve itaat etmeyen Koç Uşağı, Şam Uşağı, Resik Uşağı ve Haydaranlı Aşireti te'dib edilirler.²⁶¹ Bu dönemde Lolanlı Aşireti, Bal Uşağı Aşireti, Keçel Uşağı Aşireti, Ferhad Aşireti, Laçın Aşireti, Bahtiyar Aşireti, Kırgan Aşireti, Karaballı Uşağı

²⁶⁰Yolga, *a.g.e.* 61; Ağar, *a.g.e.* 30.

²⁶¹Yolga, *a.g.e.* 65.

Aşireti ve Abbas Uşağı Aşireti silahlarını ve telgraf malzemelerini teslim ederek itaat ederler.²⁶² 1908 yılında Koç Uşağı ve Karaballı aşiretleri baş kaldırırlarsa da tedib edilirler ve harekâta son verilir, ıslahat çalışması yapılması kararı alınır.²⁶³ 1905 yılında Dersim'e gelen İbrahim Paşa otuz beş aşiret reisi ile toplantı yapar ve itaat altına alınır. Haydaranlı ve Demanlı Aşiretlerine tedib hareketi düzenlenir ve eylül 1909 da tedib nihayet bulur.²⁶⁴

Daha sonraları 1914 ve 1916 yıllarında Karaballı Aşireti, Aşağı Abbas Aşireti, Abbas Uşağı Aşireti, Koç Uşağı Aşireti ve Ferad Uşağı Aşireti isyan edince Erzurum ve Erzincan'dan gelen askerî birliklerce te'dib etmişlerdir.²⁶⁵

Daha sonra Cumhuriyet döneminde 1926-1931 yıllarında yörede huzur tam olarak sağlanamaz. Mehmet Zeki Yolga bunun nedenini yörede var olan mutlak ağalık sistemine bağlamaktadır: “İnsan dahil canlı-cansız her şeye

²⁶²Yolga, *a.g.e.* 65.

²⁶³Yolga, *a.g.e.* 67.

²⁶⁴Yolga, *a.g.e.* 69.

²⁶⁵Yolga, *a.g.e.* 72.

ağa sahip idi. Onun izni olmadan delikanlılar evlenemez ve kız miras almazdı. Erkek çocuk on beş yaşına kadar babasının yanında, ondan sonra ağanın malı idi.’’²⁶⁶

Nihayet Cumhuriyet döneminde 25 Aralık 1935’ de çıkarılan kanunla halktan toplanan silah sayısı 7.880 civarındadır.²⁶⁷ 1937 yılında Yusufan Aşireti, Reşan Aşireti, Haydaran Aşireti ve Yukarı Abbas Uşağı Aşireti (Seyit Rıza’ın aşireti) fiili isyan etmişlerdir.²⁶⁸

Tunceli’de geniş bir askerî harekât yapılmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde 18 eylül 1937 tarihinde İsmet İnönü ‘’.....Artık Tunceli’de ne seyyid, ne ağa, ne de reis var. Şimdi Tunceliler de yurdun öteki yerlerindeki vatandaşlar gibi devlet kanunlarının koruması altında Cumhuriyet feyzlerinden geniş ölçüde faydalanarak sulh ve sükûn içinde yaşıyorlar.’’²⁶⁹ sözleriyle yörede uygulanan ıslahatı özetlemiştir. Fakat bu

²⁶⁶Yolga, *a.g.e.* 73; Ağar, *a.g.e.* 30.

²⁶⁷Yolga, *a.g.e.* 75; Ağar, *a.g.e.* 33.

²⁶⁸Yolga, *a.g.e.* 75; Ağar, *a.g.e.* 34.

²⁶⁹Yolga, *a.g.e.* 76 .

tarihten sonra yörede göç veya değişik nedenlerle dini bilen Alevî kanaat önderi kalmaz. Şu hikaye bunun güzel örneğidir. Hüseyin Yıldız dedenin anlattığı hikaye çok ilginçtir: “Kış mevsiminde uzak bir köyde cenaze olur. Fakat köyde dede olmadığı için cenaze ilk üç gün evde bekler. Kış çetin, kar çok olduğu için dedenin köyüne gidip dede getirilemez. Fakat o köye dede geldiğinde genellikle akşamları sofî meşreb tek bir ailede misafir kaldığı için cenaze sahipleri o alevî vatandaşa (sofî meşreb sahibi) cenaze erkanını, en iyi sen bilirsin, cenaze hizmetini sen yapmalısın derler. O kişi cenazeyi yıkar, kefenler, cenaze namazını kıldırır ve halk cenazeyi defneder. Aradan zaman geçince ne okuduğu sorulur. Verdiği cevap bir o kadar garip ve üzücüdür: “Allah’ım sana her şey âyan, iyi ise iyi, kötü ise ona göre muamele et” dedim, der.

C.Tunceli’de Hayat Tarzı ve Sosyo-Ekonomik Durum

Tunceli yöresinde tarıma elverişli alanlar oldukça azdır. Pertek, Çemişgezek, Mazgirt ve Ovacık'ın az bir kısmında ziraat yapılabilir. Bunların dışında kalan arazi dağlık, orman veya ziraate elverişli olmayan meralardan oluşmaktadır.

1960 yıllarına kadar Tunceli'de sosyal hayat Seyit²⁷⁰, Dede ve aşiret ağalarının idaresinde devam edegelmiştir.²⁷¹

Tunceli'de 1940 yılında il genelinde ilkokulda okuyan öğrencileri 1718 erkek çocuk, 567 kız çocuk olmak üzere toplam 2185 çocuktur. Bu tarihte Tunceli ilinde ortaokul yoktur. Ortaokul okumak isteyenler Elazığ iline gitmek zorundaydılar.²⁷² Tunceli'nin Çemişgezek, Hozat, Mazgirt, Nazımiye, Ovacık, Pertek ve Pülümür isimli yedi ilçesi vardır. Mazgirt ilçesine bağlı Darıkent ve Akpazar belediyeleri ile merkez ilçe dahil toplam on belediyesi vardır. Genel üç yüz

²⁷⁰Seyyid: Hz. Muhammed'in kızı ve damadı Hz. Ali'nin soyundan gelenlere verilen isimdir. Bazı kaynaklarda Hz Hüseyin soyundan gelenlere Seyyid, Hz. Hasan'ın soyundan gelenlere Şerif denmiştir. Bk. Mustafa Sabri Küçükaşcı, "Seyyid", *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVII, 40-43.

²⁷¹Ağar, *a.g.e.* 30.

²⁷²Ağar, *a.g.e.* 48.

yetmiş iki köy ve bin yüz otuz sekiz mezrası bulunmaktadır.

İlin 2014 yılı toplam nüfusu 86.226'dır. Nüfusun yüzde 34,03'ünün köy ve beldelerde yaşadığı Tuncelililerin temel ekonomik etkinliği tarım ve hayvancılıktır. Tarıma elverişli alanlar oldukça kısıtlıdır.

Geleneksel el sanatları arasında bugün için kaybolmaya yüz tutmakla birlikte dokumacılık ve dericilik yapılmaktadır. Çeşitli kesimlerinde maden cevheri yataklarına rastlanan Tunceli, Pülümür yöresindeki tuzlalar dışında yer altı kaynakları bakımından da incelenmemiş bir bölgedir. Tunceli'de bitkisel üretim, canlı hayvan ve hayvansal ürünler yetiştirilmektedir. Tarımsal ürünlerde dış ticaret söz konusu değildir. Toplam arazinin 113.180 hektarında tarım yapılabilmektedir.

Tunceli başta Pülümür olmak üzere arıcılık açısından mükemmel sayılabilecek bir tabiata ve endemik bitki yapısına sahiptir. Başlıca bitkisel

ürünler arasında Ovacık fasulyesi ve ceviz üretilmektedir.

Tunceli Üniversitesi bölgeye ekonomik ve kültürel bir canlılık getirmiştir. Tunceli Üniversitesi; Mühendislik Fakültesi, Su Ürünleri Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Edebiyat Fakültesi, Sağlık Meslek Yüksek Okulu ve Sosyal Bilimler ile Fen Bilimleri Enstitülerinden oluşmaktadır. Tunceli Üniversitesi'nde yaklaşık 7000 civarında talebe eğitim görmektedir. İlk, orta ve liseler de toplam Milli Eğitim'e bağlı 74 okulda 12.567 öğrenci eğitim görmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TUNCELİ'DE DOĞUM VE SÜNNETLE İLGİLİ İNANIŞ VE GELENEKLER

A.DOĞUM ÖNCESİ

İlk insan²⁷³ Hz. Âdem'in²⁷⁴ ve eşi Havva'nın yaratılmasından²⁷⁵ sonra cennette yaşarken yeryüzüne gönderildikten sonra insanoğlunun ilk doğumu gerçekleşmiştir.²⁷⁶ Tarihî devirler içerisinde insanoğlunun doğum pratikleri ve gelenekleri oluşmuştur. Bu gün de aynı Tablode doğum gelenekleri ve pratikleri toplumlarda gelişerek devam etmektedir.²⁷⁷

Tunceli'de atalarının Orta Asya'dan geldiğini söyleyen Sarı Saltık, Kûreyşan ve Pilvenk

²⁷³ İlk insan Adem'in dünyanın değişik yerlerinden alınan topraktan yaratıldığı düşüncesi için bk. *Hacı Bektaş-ı Veli*, Makalat, Haz. Osman Eğri, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2009, s. 110.

²⁷⁴ *Kur'an-ı Kerim*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2011, Bakara, 2/30 ; Hicr, 15/26-27; Saffat, 37/11; Mü'minun, 23/12.

²⁷⁵ Nisa, 4/1.

²⁷⁶ Nisa, 4/1.

²⁷⁷ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara, 1990, s.83.

²⁷⁸ aşireti gibi yörede yaşayan Alevî toplumu var olan doğum gelenekleri ve inanışları açısından Orta Asya'dan izler²⁷⁹ taşımanın yanında, kendine has yerel dinamikler ile şekillenmiş hâlâ da şekillenmeye devam etmektedir.

1.Kısırlığı Giderme ve Hamile Kalma ile İlgili İnanışlar

Tunceli'de Alevî toplumunda eskiden beri Seyyid olan dedeler halkın her konuda ilk başvurduğu en etkin toplumun dinî lideri ve kanaat önderidir. Tunceli'de çocuğu olmayan kadınlar öncelikle dedeye ve ocaklara²⁸⁰ giderler. Aynı zamanda yeni evli çiftler dahi dede veya bir ziyaret mekanına giderler. Ziyaret yerleri genellikle bir mezar (türbe) olmaktadır. Yapılan ziyaretlerde ilk olarak kişi bir mum yakar, ekonomik durumu iyi ise kurban keser ve dua ederek ziyaret erkanını

²⁷⁸ Hüseyin Erdoğan , Pertek-Yeniköy, 1935, İlkokul, Dede .

²⁷⁹ Ali Yaman, *Geçmişten Günümüze Alevîlik- Kızılbaşlık Tarihi*, Nokta Kitap, Bolu, 2011, s.61.

²⁸⁰ Nuri Dersimi, *Kürdistan Tarihinde Dersim*, Anı Matbaası, Halep, 1952, s. 33.

tamamlar. Genelde Tunceli Alevîliğ'in de ziyaret fenomeni en çok kabul görmüş geleneklerdendir. Alevî aileler genellikle dede ve ocakzade pîrlerden çocuk olması için himmet ve dua dilerler.²⁸¹ Pertek-Dorutay köyünde bulunan Arap Baba türbesi en çok ziyaret edilen yerlerden biridir.²⁸² Pertek-Zeve köyünde Sultan Hıdır (Üryan Hıdır) türbesi çocuğu olmayan ve erkek çocuk isteyen insanların en çok ziyaret ettiği yerlerdendir.²⁸³ Ovacık ilçesinde olan Munzur Çayı (Munzur Gözeleri) çocuğu olmayan kadınların ziyaret yerlerinden biridir. Munzur Gözeleri ziyaret edilir, mum yakılır, suyundan üç-yedi yudum içilir ve çocuk olması için dua edilir. Orada bir kurban kesilir.²⁸⁴ Bölgede her türbenin yanın da kurban kesim yeri vardır. Kurban kesim yeri olmayan hiç türbe ve ziyaret mekanı yoktur. Türbe ve bazı mekanları ibâdet amaçlı ziyaret Alevî

²⁸¹ Mamo Baran, *Koçgiri*, Saresur Kızılbaş Yayınevi, Ankara, 2011, s. 222.

²⁸² Hüseyin Erdoğan; Mehmet Polatcan; *Pertek ve Çevresinde Yaygın Halk İnanışları*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006. s.5-8.

²⁸³ Ertuğrul Danık, *Koç ve At Şeklindeki Tunceli Mezar Taşları*, Ankara, 1993, s. 37.

²⁸⁴ Hüseyin Yıldız, Ovacık, 1979, Ortaokul, Dede.

toplumunda çok yaygındır. (Tablo-28) Bu konuda ki anket verilerimiz şöyledir:

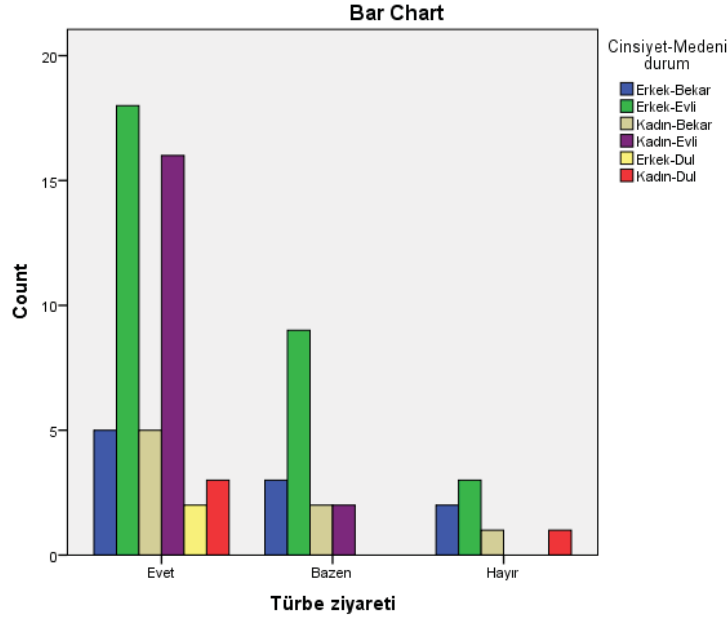
Tablo-28
Türbe ve Belli Mekanları İbâdet Amaçlı Ziyaret Tutumu

		Cinsiyet-Medeni durum						Topla m
		Erkek		Kadın				
		- Bekar	Erkek -Evli	- Bekar	Kadın -Evli	Erkek -Dul	Kadın -Dul	
Türbe ziyare ti	Evet	5 50,0%	18 60,0%	5 62,5%	16 88,9%	2 100,0 %	3 75,0%	49 68,1%
	Baze n	3 30,0%	9 30,0%	2 25,0%	2 11,1%	0 0,0%	0 0,0%	16 22,2%
	Hayı r	2 20,0%	3 10,0%	1 12,5%	0 0,0%	0 0,0%	1 25,0%	7 9,7%
Toplam		10 100,0 %	30 100,0 %	8 100,0 %	18 100,0 %	2 100,0 %	4 100,0 %	72 100,0 %

Anketimize katılanların % 68,1'i türbeleri ibâdet amaçlı ziyaret ettiğini söylemiştir. % 22,2'si türbeleri ibâdet amaçlı bazen ziyaret ettiğini ifade etmiştir. % 9,7'si ise ziyaret etmediğini söylemiştir. Türbe ve belli mekanları ibâdet amaçlı ziyaret

geleneğinin yüzde doksanın üzerinde olması yörede Alevî toplumunda ziyaret fenomeni ve ibâdet anlayışının en açık göstergesidir.

	Değer	p
Ki Kare	9,785	,460

Türbe ve özel mekanları ibâdet amaçlı ziyaret etme durumu ile cinsiyet arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Bazı dedeler otlardan karışım yaparak ilaç hazırlayıp çocuğu olmayan kişilere kısırlığı tedavi etmek amacıyla uygulamalar yapmaktadır.²⁸⁵

Tunceli yöresinde var olan ziyaret âdetleri, Eski Türkler de var olan ziyaret, adak adamak ve bazı ağaçları veya mekanları kutsal kabul edip oralara bez bağlayarak yardım ve çocuk dilemek âdetleri Orta Asya steplerine kadar uzanır.²⁸⁶ Tunceli’de ocak- zade dedeler (Pilvenk, Sarı Saltık, Kurayşan) atalarının Orta Asya’dan geldiklerini ifade etmektedirler.²⁸⁷ Kanaatimizce İslamlaştıktan sonra eski Türk gelenekleri adak ve ziyaret şeklini alarak günümüzde Tunceli’de canlı şekilde yaşatılmaktadır. Düzgün Baba, Sarı Saltık, Munzur Gözeleri ve Kureyşan köyü en çok ziyaret edilen yerlerdir.

Araştırmacı Ertuğrul Danık, Tunceli’de ki bazı hamile kalma mitoslarının Ermeni kaynaklı²⁸⁸

²⁸⁵Baran, *a.g.e.* 211.

²⁸⁶Kalafat, *a.g.e.* 71.

²⁸⁷Ahmet Yurt, Hozat, 1934, İlkokul, Dede; Hüseyin Erdoğan.

²⁸⁸Ertuğrul Danık, *Alevî Bektâşî Mitolojisi (Öteki Tanrılar)*, İmge Yayınları, İstanbul, 2006, s , 33.

olduğunu ifade etmektedir. Fakat Tunceli'nin sert tabiat koşulları insanları mucizevi ve kerametvari anlayışa sevk etmiştir. Çünkü Alevîlik ve Bektaşilik temel yazılı kaynaklarında azımsanmayacak kadar olağandışı anlatımlar vardır. Hamile kalma inanışları Hacı Bektaş-i Veli'nin Velayetname'sinde Kadıncık Ana'nın abdest suyunu içmesi ve hamile kalması anlatılır.²⁸⁹ Bu da Alevîlik Bektaşilik geleneğinde tabiatüstü mucizevi bir hayat algısının her zaman olduğunu göstermektedir. Adı geçen Velayetname de “mercimek yiyenin kızı, buğday yiyenin oğlu olsun. Üç gün oruç tutsunlar. Cuma gecesi eşleriyle beraber olunca dişlerine değdirmeden dilleriyle birbirlerine inzal vakti versinler. Çocukları olmayan hatunlar evliyanın velayetiyle hamile olsun ve hamilelikte evliyaya bir şey adayıp versinler ihmal etmesinler denilmektedir.”²⁹⁰ Yörede hamile kalmak için yapılan her uygulamadan sonra şayet

²⁸⁹ Hacı Bektaş-ı Veli, *Velayetname*, haz. Hamiye Duran, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, Ankara, 2007, s. 285.

²⁹⁰ Hacı Bektaş-ı Veli, *a.g.e.* 265.

hamilelik gerçekleşmiş ise ziyaret edilen ocak veya dedeye gidilir, mutlaka kurban kesilir.²⁹¹ Ayrıca dua ve himmet beklenir. (Tablo-29) Yöre Alevîliğinde kurban kesme tutumu anketimizde şöyle ifade edilmiştir:

Tablo-29

Türbelerde Kurban Kesme Tutumu

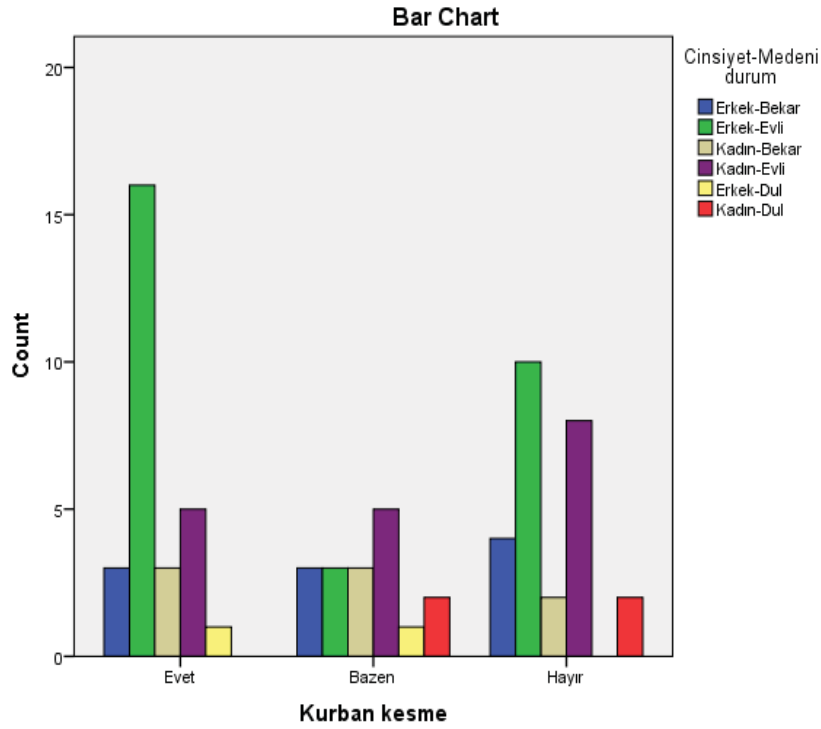
		Cinsiyet-Medeni durum						Topla m
		Erkek	Erkek	Kadın	Kadın	Erkek	Kadın	
		-. %	-E. %	-B. %	-E. %	-D. %	-D. %	
Kurban kesme durumu	Evet	3	16	3	5	1	0	28
		30,0%	55,2%	37,5%	27,8%	50,0%	0,0%	39,4%
	Bazen	3	3	3	5	1	2	17
		30,0%	10,3%	37,5%	27,8%	50,0%	50,0%	23,9%
	Hayır	4	10	2	8	0	2	26
		40,0%	34,5%	25,0%	44,4%	0,0%	50,0%	36,6%
Toplam		10	29	8	18	2	4	71
		100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Anketimize katılanların % 39,4'ü türbelerde kurban kestiğini ifade etmiştir. % 23,9'u ise bazen türbelerde kurban kestiğini beyan etmiştir. % 36,6'sı

²⁹¹ Baran, *a.g.e.* 222; Cevahir Yeşilgöz, 1968, Tunceli, İlkokul, Ev kadını.

ise hayır demişlerdir. Hayır denmesinin temel nedeni ekonomik ve bir kısmı için sosyalist düşünce sahiplerinin varlığı olabilir. Fakat Alevî geleneğinde yüksek oran da türbelerde ibâdet amaçlı kurban kesme âdetinin çok yaygın olduğunu göstermektedir.

	Değer	p
Ki Kare	10,719	,380

Kurban kesme ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Alevîlik ve Bektaşiliğin temel kaynaklarında var olan bu rivayetler yöredeki Alevî toplumunda genel mistik bir inancı oluşturmaktadır.

Günümüzde özellikle gençler modern tıbbın imkanlarından yararlanırlar. Fakat gelenekten gelen dede, türbe ziyareti, adak adama, kurban kesme ve muska taşıma gibi âdetler oldukça yaygındır.

2.Yaşamayan Çocuk

Doğan çocukları yaşamayan aileler çok üzülür. Dedelere dua ve himmet istemeye giderler. Ziyaret yerlerine gider, kurbanlarını bizzat ziyaret mekanında keserler.²⁹² Ocak ziyaret edenler orada bir gece kalır ve oradan alınan biraz toprağı başlarının altına koyarlar.²⁹³ Böylece doğacak çocuğun yaşayacağına inanılır.

3.Hamilelik ve Aşerme

²⁹² Hüseyin Erdoğan; Mihriban Uçar, 1968, Tunceli, İlkokul, İşsiz.

²⁹³ İlksen Çakmak, 1971, Tunceli, Ortaokul, Ev kadını.

Geleneksel olarak bir bayanın, baş dönmesi, mide bulanması, âdetten kesilmesi ve bazı gıdalara karşı aşırı istek duyması hallerinde hamile olduğuna hamledilir.²⁹⁴ Eski geleneklerde kirpikleri yukarı doğru çok kıvrık olan bayanın hamile olduğuna inanma âdeti olduğu ifade edilmektedir.²⁹⁵ Bir bayanın hamile olması onun ailede ve çevrede saygınlığını artırır. Tunceli genelinde hamile kadına “gebe”, “yüklü”, “İki canlı” ve “burnu karnında” gibi ifadeler kullanılır.²⁹⁶ Halk arasında hamile sözcüğü çok yaygın kullanılmaz. Günümüzde tıbbi olarak hamilelik testi yapılması da çok yaygınlaşmıştır.²⁹⁷

4.Cinsiyet Tayini

Tunceli yöresinde doğacak çocuğun cinsiyetiyle ilgili bazı âdetler ve inanışlar vardır. Hamile kadın çok tatlı yemek isterse doğacak

²⁹⁴Gülten Güneş, 1981, Tunceli, Lise, Ev kadını.

²⁹⁵ Baran, *a.g.e.* 222.

²⁹⁶ Ahmet Yurt.

²⁹⁷ Ali Ekber Yurt.

çocuğun erkek olacağı inancı çok yaygındır. Fakat hamile kadın fazla miktarda ekşi gıdalar yemek isterse kız çocuk olacağı düşünülür. Halk arasında “ye ekşiyi doğur kızını, ye tatlıyı doğur atlıyı” manisi zaman zaman söylenir.²⁹⁸ Hamile kadının karnı ileri doğru çok şişmiş ise erkek çocuk doğuracağı beklentisi fazla olmaktadır. Şayet hamile bayanın karnı fazla büyük değil ise kız çocuğu doğuracağına inanılır.²⁹⁹

5.Hamile Kadının Dikkat Etmesi Gereken Hususlar

Tunceli yöresinde hamile kadınlar davranışlarında daha dikkatli olmalıdırlar.³⁰⁰ Çünkü dışarıdan gelen bazı etkilerin çocuk üzerinde tesiri olduğu inancı yaygındır. Anne karnında ki bebek ilk defa kimin yanında hareket ederse huyu ve fiziğinin ona benzemesine inanılır.³⁰¹ Hamile kadın

²⁹⁸ Hüseyin Erdoğan.

²⁹⁹ Elif Özdemir, 1969, Tunceli, Ortaokul, Ev kadını.

³⁰⁰ Haydar Kaya, *Alevilik Kuralları*, Ehli Beyt İnanç ve Kültür Vakfı Yayını, İstanbul, 1995, s. 8.

³⁰¹ Baran, *a.g.e.* 222; Mesude Tan, 1969, Tunceli, Ortaokul , Ev kadını.

süpürgeye oturur ise çocuğun kız olacağına inanılır.³⁰² Hamile kadın kime daha çok bakarsa çocuğun ona benziyeceğine inanılır.³⁰³ Bebek anne karnında hareket etti mi anne kötü insanların önünde durmamalıdır. Yoksa onlara benzer, onların artığını yememeli, kör ve deli önünde durmamalı, köpek ve eşek önünde durmamalı, eşek önünde durursa kıt akıllı olur inancı vardır.³⁰⁴ Fakat çocuk anne karnında iken hareket ettiğinde anne yakışıklı birinin önünde durursa bebek ona benzer inancı vardır.³⁰⁵ Hamile kadınlar ete dokunmaz. Şayet ete dokunursa doğacak çocuğun vücudunda lekeler oluşacağına inanılır.³⁰⁶ Hamile kadınlar saçlarını kestirmezler. Saçları kesilen kadınların çocukları saçsız olur inancı yaygındır.³⁰⁷ Hamile çok gül koklarsa çocuğun yanaklarının al al olacağına inanılır.³⁰⁸

³⁰² Ahmet Yurt.

³⁰³ Aynur Can, 1973, Tunceli, Ortaokul, Ev kadını.

³⁰⁴ Doğan Munzuroğlu, *Toplumsal Yapı ve İnanç Bağlamında Dersim Aleviliği*, Fam Yayınları, İstanbul, 2012, s. 153.

³⁰⁵ Munzuroğlu, *a.g.e.* 153.

³⁰⁶ Öznur Tacim, 1971, Tunceli, Ortaokul, Ev kadını.

³⁰⁷ Aynur Kişi, 1969, Tunceli, İlkokul, Ev kadını.

³⁰⁸ Songül Karadağ, 1974, Tunceli, Ortaokul, Ev kadını.

6.Doğuma Hazırlık

Yörede doğuma yakın çocuk için bir beşik ve genelde bebeklerin ilk kullandığı giyim eşyaları hazırlanır. Hamile kadınlara hamileliklerinin son zamanlarında hiç iş buyurulmaz.³⁰⁹ Hamile kadınlar yüksekten atlamaz ve yükseklere yük kaldırmaz,³¹⁰ Cenaze merasimlerine girmemeliler.³¹¹

7.Doğumun Kolay Ya da Tez Olması

Tunceli’de eskiden doğumu ebeler yaptırırdı. Daha da eskiden yöre de yaşlı, bu işi bilen kadınlar doğum anı yardımcı olurdu.³¹² Günümüzde doğumların çoğu hastahanelerde olmaktadır.

Eskiden hamilenin sancısı başladığında gezdirilir, banyo yaptırılır, hamur açtırılır, evde kapalı veya düğümlü olan eşyalar açılırdı. Böylece

³⁰⁹ Kaya, *a.g.e.* 8.

³¹⁰ Emine İnanc, 1960, Tunceli, İlkokul, Ev kadını.

³¹¹ Kaya, *a.g.e.* 8.

³¹² Hüseyin Erdoğan.

yapılan bu âdetlerin doğumun kolay olmasına yardım ettiğine inanılır. Kadına kahve içirilir. Saçları örgülü ise örgüsü çözülür ve doğum anı saçları kadının ağzına konurdu.³¹³

Günümüzde yaygın olarak doğum anında kadının yanında sadece ebe kalır. İnsanlar olduğu zaman kadının çekinip çocuğun gelmeyeceğine inanılır. Ebe isterse bir yardımcı bayan yanında kalabilir.

B. DOĞUM SONRASI

1.Çocuğun Göbeğini Kesme

Yörede doğumu yaptıran ebe çocuğun göbeğini keser. Baba veya en yakın birisine verir. Onlar da çocuğun ne olmasını düşünüyorlar ise onun bahçesine veya yakınına toprağa kesilen göbeği gömerler.³¹⁴

³¹³ Nurgül Akdağ, 1979, Tunceli, Ortaokul, Ev kadını.

³¹⁴ Ahmet Yurt.

2.Müjde

Doğumdan sonra çocuğun erkek veya kız olduğu babaya, varsa dedeye haber verilir. Onlarda müjdeyi verene bahşış verirler. Eskiden bu bahşış küçük veya büyük baş hayvan olabilirdi.³¹⁵ Doğan çocuk erkek ise eskiden hediyeinin daha değerli olduğu söylenmektedir. Günümüzde doğumlar hastahanelerde olduğundan genelde bu âdet artık yok gibidir.

3.Yıkama ve Kundaklama

Tunceli’de doğan çocuklar genellikle yıkanır. Çocuk kundaklanır yani giydirilir. Çocuk beşiğe konduktan sonra kötü ruhlardan korumak için beşiğin başına ekmek parçası konulur.³¹⁶ Beşik nazar boncukları ile süslenir.³¹⁷

³¹⁵ Hüseyin Erdoğan.

³¹⁶ Zarife Gül, 1974, Ortaokul, Tunceli, Ev kadını.

³¹⁷ Hüseyin Erdoğan.

4.Ad Koyma

Doğan çocuklara ad koyma her dönemde önemli bir ritüel olmuştur. İslam Peygamberi Hz. Muhammed sav.’ in örneği ve tavsiyeleri vardır.³¹⁸

Tunceli’de doğumun üç veya yedinci günü Mürşid, Pîr, Dede ya da âdeti iyi bilen biri tarafından isim verme merasimi yapılır.³¹⁹ Çocuklara ad verme âdeti çok eski bir âdettir. Öyle ki eski Türklerde isim verilmemiş çocuklar isim verilinceye kadar adsız diye çağırılmıştır.³²⁰ Genellikle aileler doğumun üçüncü günü “üç yemeği” hazırlar. Ekonomik durumu iyi olan aileler isim verildiği günü bir kurban keserler.³²¹ Yemeğe aile ve çok yakınlar davet edilir.

³¹⁸ Ebu Hüseyin Müslim b. Haccac b. Müslim el-Kuşeyri en-Neysaburi, *el-Camii’s-Sahih*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, I-VIII Edep, 27.

³¹⁹ İsmail Özmen, *Simgeler ve Rıza Kenti*, Parşömen Yayınları, İstanbul, 2010, s. 53.

³²⁰ Yaşar, Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının Etkisi*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2010, s. 279.

³²¹ Kaya, *a.g.e.* 13.

Ön hazırlık olarak bebek yıkanır, kundağı yenilenir. Dede ve baba loğusa yatağında olan annenin yanına gelir. Anne önce dedeye niyaz³²² (el öper) eder. Bebeği kucağına alan dede üç defa Maşallah diyerek bebeğin yüzüne doğru üfürür.³²³ Dede çocuğa verilecek ismi babanın adıyla beraber yüzüne veya kulağına üç defa fısıldar.³²⁴ Dua ettikten sonra çocuğu babasının kucağına verir.³²⁵

Törenden sonra önceden hazırlanan şerbet önce küçük bardağa konur. İlk olarak dede bir yudum içer, bardağı veya çay kaşığı ile bebeğin ağzına dokundurur, sonra baba ve kalanı da anne içer.³²⁶ Daha sonra törene katılan misafir ve aile fertlerine ikram edilir. Geleneksel aileler, aile büyüklerinin ismini verirler. Fakat son yıllarda kitle iletişim araçlarının etkisi ile farklı isimler verilmektedir. Kabirde isimle çağrılma inancı gereği bazı aileler çocuklarına göbek adı olarak inanç

³²² Niyaz: Mürşidi hakka ermiş bilerek yanında edepli bir Tablode elini, eteğini öpmek, saygı ile rica ve yalvarma demektir. bk. Ethem Ruhî Fığlalı, *Türkiye'de Alevîlik ve Bektâşîlik*, Selçuk Yayını, Ankara, 1996, s. 377.

³²³ Özmen, *a.g.e.* 53.

³²⁴ Kaya, *a.g.e.* 10; Özmen, *a.g.e.* 53.

³²⁵ Hüseyin Erdoğan.

³²⁶ Kaya, *a.g.e.* 126.

kaynaklı veya aile büyüklerinin ismini verirler. Fakat nüfusa güncel kullanılan başka isim yazdırılarak çocuğa iki isim verilmektedir.³²⁷

Tablo-14

Çocuklara İsim Verme Tutumu

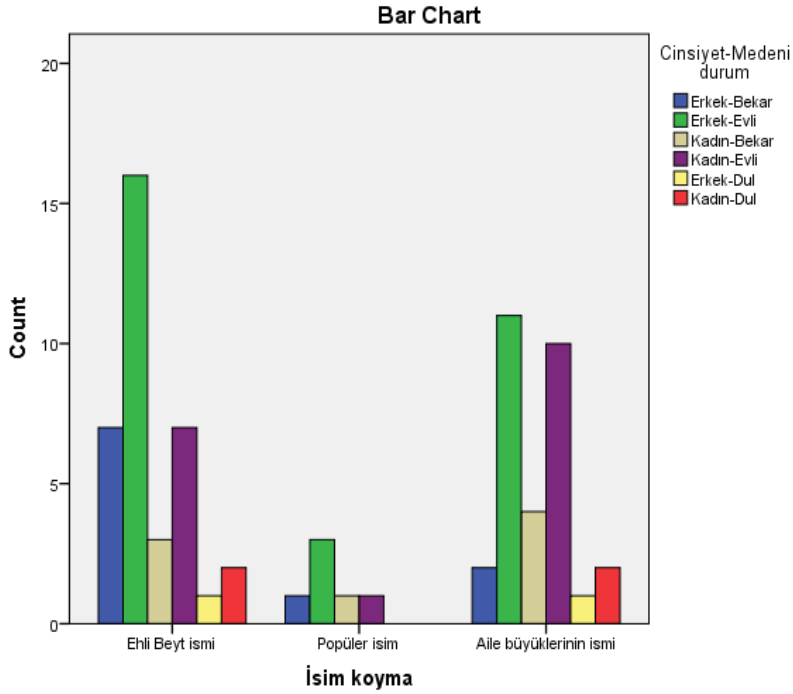
							Toplam
	Erkek-B.	Erkek-E.	Kadın-B.	Kadın-E.	Erkek-D.	Kadın-D.	
Ehli Beyt İsmi	7 70,0%	16 53,3%	3 37,5%	7 38,9%	1 50,0%	2 50,0%	36 50,0%
Popüler isim	1 10,0%	3 10,0%	1 12,5%	1 5,6%	0 0,0%	0 0,0%	6 8,3%
Aile büyüklerinin ismini	2 20,0%	11 36,7%	4 50,0%	10 55,6%	1 50,0%	2 50,0%	30 41,7%
Toplam	10 100,0%	30 100,0%	8 100,0%	18 100,0%	2 100,0%	4 100,0%	72 100,0%

Anketimize katılanların çocuklarına isim vermede % 50,0' si Ehl-i Beyt isimlerini, % 41,7' si aile büyüklerinin, % 8,3'ü popüler isim koymayı

³²⁷ Ali Ekber Yurt.

tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu bize yöre insanının çocuklarına isim koyarken inanç etkisinin % 90' dan fazla olduğunu göstermektedir. Ehl-i Beyt ve aile büyüklerinin isimlerinin daha fazla tercih edilmesi kişilerin temelde İslam dinî ile bağının hep var olduğunu göstermektedir. (Tablo-14)

	Değer	p
Ki Kare	4,901	,898

5.Lohusalık Dönemi ve Çocuğun Kırkını Çıkarma

Doğumdan sonra kadın hemen yatağına yatırılır ve bir hafta kalkmaz istirahat eder. Loğusalık dönemi kırk gündür. Bu dönemde anne ve bebek yalnız başına evde bırakılmaz.³²⁸ Yalnız kaldıkları zaman kötü ruhların (alkarası, albasması, alkarısı)³²⁹ etkisinde kalacağına inanılır. Alkarası olan annenin çocuğunun sağlıklı olmayacağına inanılır.³³⁰ Kırk gün boyunca sakat, kötü huylu, çirkin ve şaşı kişiler bebekten uzak tutulur. Böyle kişilerin beşiğe yaklaşmasına ve çocuğun yüzüne bakmasına izin verilmez.³³¹ Anneye bol süt olması için çok miktarda pekmez, süt ve yumurta yedirilir.

Tunceli yöresinde doğumdan sonra anne ve bebeğin kötü ruhların etkisinde kalmaması “albasması” için bazı âdetler yapılır. Anne ve

³²⁸ Özmen, *a.g.e.*, 53; İntizar Sari Gündoğdu, 1981, Mazgirt, Lise, işsiz.

³²⁹ Abdurrahman Küçük, “Alkarısı” *DİA*, İstanbul, 1989, II, 469

³³⁰ Hüseyin Erdoğan ; Munzuroğlu, *a.g.e.* 156; Baran, *a.g.e.*, 223; Aksoy, *a.g.e.* 40.

³³¹ Munzuroğlu, *a.g.e.*, 155.

bebeğin yatağının altına bıçak, balta, çuvaldızı, sarımsak veya soğan gibi bir şey konur.³³² Kırkı çıkana kadar çocuğun bezi akşamdan sonra dışarı bırakılmaz. Beşiğin başına su ve ekmek konur.³³³ Bir ocaktan alınan kül çocuğun beşiğine asılır. Loğusalık döneminde olan bir kadın ziyarete gelir ise bebek yukarı kaldırılarak kötülüklerden korunduğuna inanılır.

Yeni doğan çocuk kırk gün evden dışarı çıkarılmaz ve yalnız bırakılmaz. Bu âdet geleneksel Türk kültürü kaynaklıdır. Şayet evin eşiğinden geçirilmiş ise cin ve peri tarafından rahatsız edileceğine inanılır.³³⁴

Çocuğun doğumundan kırk gün sonra “kırklama” âdeti yapılır. Çocuğu leğen için de üzerine kırk tas su dökerek evin yaşlı hanımı yıkar. Çocuğun banyo suyuna bir parça ateş “köz” atılır. Yıkanan çocuk ayaklarından tutularak köz nedeniyle çıkan buhara tutulur. Böylece çocuğun kırklama

³³² Munzuroğlu, *a.g.e.*, 156.

³³³ Yüksel Işık, *Tunceli Folkloru*, Anıt Matbaası, Ankara, 2012, s. 24.

³³⁴ Durmuş Arık, *Azerbaycan Türklerinin Dini Tarihi ve Halk İnanışları*, Öztepe Matbacılık, Ankara, 2005, s. 138; Baran, *a.g.e.* 224.

âdeti yapılmış olur.³³⁵ Çocuk yıkandıktan sonra bebeğin kime benzemesi isteniyorsa o davet edilir ve çocuk onun eliyle beşiğe konur.³³⁶

6.İlk Saç ve İlk Tırnağını Kesme

İnsan oğlunun dünyada yaratılışı gereği yapması gerekenler sayılırken tırnak ve saç kesmek de sayılmıştır. Hatta bu konuda Hz. Muhammed sav' in sözleri vardır.³³⁷ Yörede bebeğin ilk saçları yedinci günü veya kırkıncı günü kesilmektedir. Bebeğin tırnakları daha hızlı büyüdüğü için isteyen uygun gördüğü zaman kesmektedir.³³⁸

Bazı çocuklar doğuştan sünnetli doğabilir. Böyle durumda çocuğun saçları yedi yaşına kadar kesilmez.³³⁹

³³⁵ Kadir Bulut, Ovacık, 1983, Üniversite, Dede ; Munzuroğlu, a.g.e. 155.

³³⁶ Gazi Küçük, *Dersim 'de Bir Seyitler Köyü*, Yayl Yayınları, İstanbul, 2013, s. 151.

³³⁷ Ebu Abdullah Muhammed bin İsmail el-Buhari, *el-Camiu 's-Sahih*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1994, Libas. 51, 63, 64 ; Müslim, Tahare, 49.

³³⁸ Kadir Bulut.

³³⁹ Seyfi Maxundi, *Kirvelik*, Gowanveb, 20.12.2008.

7. İlk Diş (Diş Hediği) ve Gelişini Kutlama

Doğumdan sonraki genellikle altıncı veya yedinci ay içinde bebeğin ilk dişlerinin çıktığı görülür. Bebeğin ilk çıkan dişlerinin yörede önemli olduğuna inanılır. Bunlar, bebeğin büyümesi ve gelişmesinin işaretleri olarak kabul edilir. Bu durum aile içinde sevinç ve mutlulukla karşılanır. Bu olay, "diş hediği" (hedik: Yoğunluğu buğday olan içerisinde nohut, mercimek ve mısır gibi gıdaların karışımından yapılan bir yemektir.)³⁴⁰ ismi diye anılan bir törenle kutlanır. Bu esnada bulgur kaynatılır yani hedik haline getirilir. Günümüzde kek ve pasta yapılarak akraba ve komşular çağrılıp tören düzenlenir. Eski geleneksel törende kızlar oyun oynarken çocuk ortaya oturtulur. Önüne bir bez, üzerine makas, para, kalem, saat ve tarak gibi eşyalar konur. Çocuk bunlardan hangisini eline alır ise o meslek sahibi olacağına inanılır. Eğlencenin sonuna doğru çocuğun başına oyuk bir külah

³⁴⁰ Işık, *a.g.e.*, s. 25 ; Küçük, *a.g.e.*, 151.

giydirilir. Başından pişmiş buğday dökülür. Bu esnada dişleri düzgün olan bir kız, dişleri ile külahı alır kaçar. Diğerleri peşinden onu yakalamaya çalışır. Külah da kalan buğdaylardan yedi tanesi ipe dizilir. Çocuk erkek ise boynuna, kız ise saçlarına takılır. Böylece çocuğun inci gibi dişleri olacağına inanılır. Ziyarete gelenler, çocuğa giyim eşyası ve oyuncak gibi hediyeler getirirler. Bunun yanında yörede kazanda kaynatılan bulgur tabaklarla komşulara ikram edilir. Çocuğun ilk dişinin çıktığını anlayan komşular da bunun karşılığında bulgur tabağına değişik hediyeler koyarak geri gönderirler.³⁴¹

8-Niyaz Kaçırma

Çocuğun ilk yürüme anı bir âdetle kutlanır. Yörede niyaz (kömbe: un, tereyağ ve süt ile tepside yapılan özel bir ekmek) çeşitli nedenlerle özel günlerde yapılır.³⁴²

³⁴¹ Işık, *a.g.e.* 25; Baran, *a.g.e.* 225.

³⁴² Küçük, *a.g.e.* 151.

Çocuğun yürüdüğü gün veya en yakın zamanda yapılan niyaz bir zayıf iple çocuğun ayağına bağlanır. Orada olan gençlerden biri niyazı alır kaçar. Diğer gençler arkadan koşarak onu yakalar ve niyazı yerler. Bu gelenekle çocuğun çevik ve hareketli olacağına inanılır. Bu geleneğe “köstek kaçıрма” da denmektedir.³⁴³

C.SÜNNET

Sünnet kelimesi kök itibariyle Arapça bir kelimedir. Kelime manası “yol, tavır, gidiş, âdet, davranış, yöntem, örf ve gelenek”³⁴⁴ gibi çeşitli anlamlar içermektedir. İstilahî olarak Hz. Muhammed’in söz, davranış ve tasvipleridir.³⁴⁵ Tahliline çalıştığımız sünnet geleneğinin Arapça karşılığı “hıtan”³⁴⁶ kelimesidir. Erkeğin cinsiyet

³⁴³ Işık, *a.g.e.* 25; Küçük, *a.g.e.* 151; Baran, *a.g.e.* 225; Hüeyin Erdoğan.

³⁴⁴ Ali Yardım, *Hadis I*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1992, s.27.

³⁴⁵ Ali Yardım, *a.g.e.*, s.30.

³⁴⁶ Bk. Nebi Bozkurt, “Sünnet”, *DİA*, İstanbul, 2010, XXXVIII, 158.

organının uç kısmında var olan deri fazlalığının kesilme işlemidir.³⁴⁷

Tarihte ilk sünnet olan kişinin Eski Ahit'te peygamber Hz. İbrahim'in doksan dokuz yaşında iken sünnet olduğu bilgisi verilmektedir.³⁴⁸ Hz. İbrahim oğlu İsmail on üç yaşında iken baba oğul aynı gün sünnet olmuşlardır.³⁴⁹ Hz.İbrahim'in diğer oğlu İshak nebi ise sekizinci günde sünnet edilmiştir.³⁵⁰ Hz. Muhammed'in bir hadiste verdiği bilgiye göre Hz. İbrahim sünnet olduğunda seksen yaşında olduğu ifade edilmektedir.³⁵¹ Rabbi İbrahim'e seninle ve soyunla yaptığım antlaşma koşulu olarak aranızdaki erkeklerin hepsi sünnet edilecek emrini vermiştir.³⁵² Ayrıca "Çocuklar sekizinci gün sünnet edilmeli"³⁵³ emri gereği Yahudilikte çocuklar sekizinci gün sünnet edilirler.

³⁴⁷ Nebî Bozkurt, *İslam'da İnanç, İbâdet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, Ed.İbrahim Kâfi Dönmez, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, s.1842.

³⁴⁸ Tekvin,17:10-14,23-27;Ebu Abdullah Malik b. Enes el-Medeni,*el-Muvatta*, Daru'l Hadis. Kahire,1993, Sıfatı'n Nebi, 4.

³⁴⁹ Tekvin,17:25-26.

³⁵⁰ Tekvin,21:4.

³⁵¹ Buhari, Enbiya,8,İstizan,51; Müslim, *a.g.e.*, Fadail,151.

³⁵² Tekvin,17:9-11.

³⁵³ Levililer,12:3.

Rabbi Musa'ya kızınca hanımı Sippora çocuklarının sünnetsiz olduğu için Rabbin kızdığını anlar ve keskin bir taş alır çocuğu hemen orada sünnet eder ve derisini Hz. Musa'nın ayaklarına atar. Musa eşine sen bana kanlı güveysin der, Rabbin kızgınlığı geçer.³⁵⁴

Hz. İsa sekizinci günde sünnet edilir ve ismi konulur.³⁵⁵ Daha sonra Pavlus bir çok konuşmalarında farklı tutumlar sergiler. Aslolan bedendeki sünnet değil, asıl sünnet yürekte olan sünnet diyerek pagan olan Romalıların İsevileşmelerine ivme kazandırmış, fakat İseviler sünnet olmaz olmuşlardır.³⁵⁶ Ayrıca bazı İslami kaynaklarda Hz. İsa'nın sünnetli doğduğu rivayet edilmektedir.³⁵⁷

Hz. Muhammed'in sünnetli doğduğu genel kabul görmüştür.³⁵⁸ Hz. Muhammed hayatta iken bir

³⁵⁴ Çıkış, 4:26.

³⁵⁵ Luka, 1:59, Luka, 2:21.

³⁵⁶ Romalılar, 2:25-29; Ahmet NAİM-Kamil Miras. *Sahihi Buhari Muhtasari Tecridi Sarih Tercümesi ve Şerhi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1983, IX, 112.

³⁵⁷ Ebu'l Hasan Nureddin Ali b. Sultan Muhammed Ali el-Kari, *Mirkatu'l-Mefatih Şerhi Mişkatü'l-Mesabih* thk. Cemal İtkani, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2001, I, 304.

³⁵⁸ Cevdet Paşa, *Kıyası Enbiya*, İstanbul, 1972, I, 59.

kişi yanına gelir ve Müslüman olduğunu söyler. Hz Muhammed, “Üzerindeki küfrün kıllarını at ve sünnet ol” demiştir.³⁵⁹

Böylece İslam’ dan önceki toplumlarda var olan çocukları sünnet etme geleneği her yöreye göre küçük farklarla İslâm’ın bir şiarı olarak devam edegelmiştir.

Tunceli’de ise uygulanan sünnet geleneği ile ilgili inanç, halk arasında yaygın olarak şöyle bilinir:

“Çok eski bir zamanda Fırat Nehri’ne yakın bölgede bir devlet kurulur ve bu devletin başına Nemrut isminde biri geçer. Devlet başkanlığında hâşâ Allahlık davasında bulunur. İnançları putperest olan bu kavim içinde İbrahim isminde biri dünyaya gelir ve düşüncelerini kabul etmez. Kendinîn de yaratılmış olduğunu Nemruda’a haykırır. Aralarında vukua gelen bir çok olaydan sonra Nemrut İbrahim’i ataşe atıp yakmak ister. Büyük bir ateş hazırlanır. O zaman ki bir aletle (mancınık) ataşe atılır. Yüce

³⁵⁹ Süleyman b. Eş’ as Ebu Davud, *Sünen*, Daru’l-cinan, Beyrut, 1988, Tahare, 129; Ahmed b. Hanbel Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *Müsned*, Beyrut, 1969, III, 415.

Mevlâ'nın kudreti ile ateş İbrahim'i yakmaz. İbrahim ateşten çıktıktan sonra bölgeyi terk eder. Eşiyle beraber Kenan illerine gider, oradan Mısır'a varır. Mısır firavunu ile karşılaşır. Firavun karısını elinden almak ister. Oradan da vuku bulan bir mucizeden dolayı firavun İbrahim ve karısından özür diler ve İbrahim'in karısı Zehra' ya (Sare)³⁶⁰ Hacer isminde bir cariye hediye eder. İbrahim Mısır'ı terk eder, Kenan illerine yerleşir. Orada mal mülk çok servet elde eder. Fakat bir türlü mesut olamaz. Çünkü İbrahim'in çocuğu yoktu. Zehra İbrahim'e çocuk vermiyordu. Bu yüzden daima aralarında bir güvensizlik vardı. İbrahim ne kadar dürüst davranır ise de Zehra daima kuşkulu idi. Nasıl olsa İbrahim üzerime bir kuma getirir derdi. Hatta aralarında bir gün şöyle bir olay da geçiyor. Zehra bir gün İbrahim'e bana diyorsun ki senin üzerine evlenmem, ben de bir türlü inanmıyorum. Gel yemin et söyle ki ben eğer senin üzerine evlenirsem erkeklik uzvumu keserim ve İbrahim de yemin

³⁶⁰İslami kaynaklarda Hz İbrahim'in eşinin adı Sare olarak geçmektedir.Bk. Ömer Faruk Harman "İshak" *DİA*, İstanbul, 2000, XX, 519-521.

ediyor. Aradan yıllar geçer İbrahim'in çocuk isteme arzusu doruğa çıkıyor. Zehra düşünür, İbrahim her ne kadar söz verdiyse bir gün gelir evlenir. En iyisi cariyem Hacer'i kendisine vereyim; nasıl olsa o benim cariyemdir. O bana hükmetmez. Ve Hacer'i İbrahim ile evlendirir. İbrahim Hacer'i nikah altına aldıktan sonra Zehra İbrahim'e kavlini yerine getir der. İbrahim de tereddütsüz icap malzemeyi alıp gider uzvunu kesmeye. Tam o zaman ulu Mevlâ Cebrail'e emreder. Yeryüzüne in İbrahim'e söyle uzvunun hepsini kesmesin. Ucundaki deri bölümünü kessin. Ben onun yeminini kabul ederim. İbrahim öyle yapar. İşte o günden beri sünnet icap olur."³⁶¹

Tunceli'de sünnet geleneğinin temelleri, anlatılan bu dinî rivayete dayanmaktadır. Bazı fakir aileler çocuklarını bir düğünde gelin at tan indikten sonra kendi evinde yine kirvenin kucağında çocuklarını sünnet ettirmektedirler.³⁶² Dersim'i ziyaret eden seyyahlar yörede yapılan sünneti

³⁶¹ Hüseyin Erdoğan, Pertek-Yeniköy , 1935, İlkokul, Dede; Kaya, *a.g.e.* 14.

³⁶² Küçük, *a.g.e.* 152; Mehmet Zülfü Yolga, *Dersim (Tunceli) Tarihi*, Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları, Ankara, 1994, s. 97.

anlatırken ‘’ Musevi ve Müslümanlar gibi sünnet’’ olurlar demektedirler.³⁶³ Bu da gösteriyor ki yörede var olan sünnet geleneği çok eskiden beri uygulanan temel dinî bir gelenektir.

Eskiden Tunceli bölgesinde sünnet düğünleri zengin ailelerin çocukları için en az üç gün merasimler halinde devam etmekteydi.

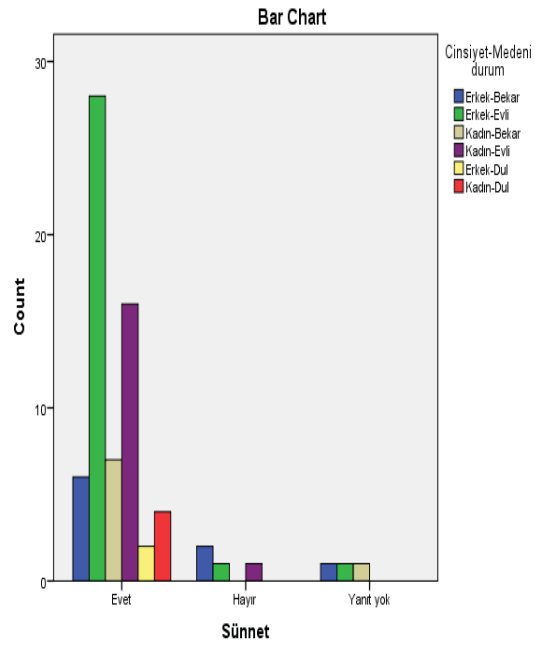
³⁶³Antranik, *a.g.e.* 122.

Tablo:15
Çocukları Sünnet Ettirme Durumu

							To pla m
	Erke k-B.	Erk ek- E.	Kadı n-B	Kad ın- E.	Erk ek- D.	Kad ın- D.	
Sünnet	6	28	7	16	2	4	63
Evet	66,7 %	93,3 %	87,5 %	94,1 %	100 ,0% %	100 ,0% %	90 ,0 %
Hayır	2	1	0	1	0	0	4
	22,2 %	3,3 %	0,0% %	5,9 %	0,0 %	0,0 %	5, 7 %
Yanıt yok	1	1	1	0	0	0	3
	11,1 %	3,3 %	12,5 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	4, 3 %
Toplam	9	30	8	17	2	4	70
	100, 0%	100, 0%	100,0 %	100, 0%	100 ,0% %	100 ,0% %	10 0, 0 %

Anketimize katılanların çocukları sünnet ettirme sorumuza % 90,0'ı evet demiştir. % 5,7'si hayır, % 4,3'ü yanıt vermemiştir. Yörede çocukları sünnet ettirme oranının yüzde doksan olması sünnet geleneğinin çok yaygın olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda yüzde altıya yakın bir grubun sünnete hayır demesi son çeyrek yüzyılda bölgede yerleşen materyalist hayat felsefesinden kaynaklandığı düşünülebilir. Bugün bu bölgede etkin olan politik yaklaşım genelde din ile arasına mesafe koymaktadır. Bu da alevî toplumunun geleneksel yapısını tehdit etmektedir (Tablo,15)

	Değer	p
Ki Kare	9,363	,498

Tablo-16

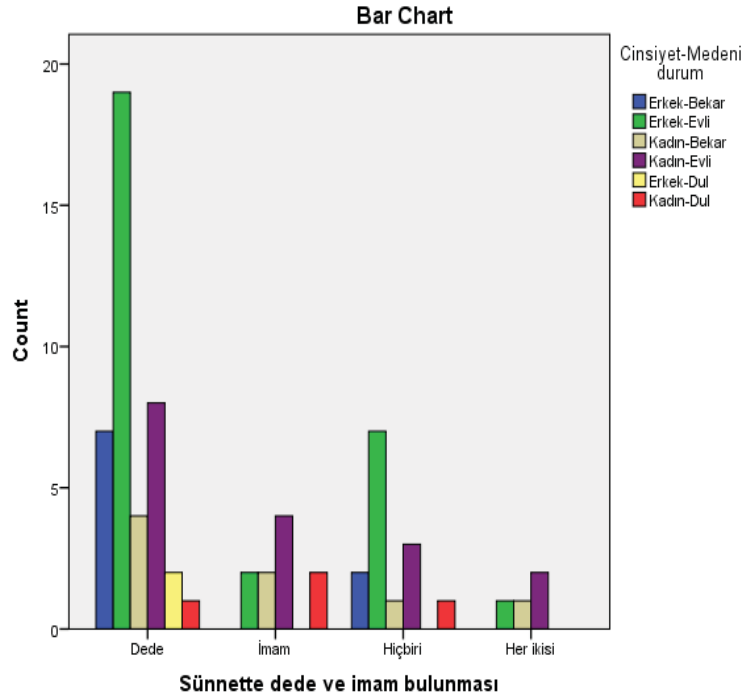
Çocuğun Sünnetinde Dede İmam Bulunma Durumu

		Cinsiyet Medeni Durum						
		Erkek- Bekar	Erkek- Evli	Kadın- Bekar	Kadın- Evli	Erkek- Dul	Kadın- Dul	Toplam
Sünnette dede,imam bulunması	Dede	7 77,8%	19 65,5%	4 50,0%	8 47,1%	2 100,0%	1 25,0%	41 59,4%
	İmam	0 0,0%	2 6,9%	2 25,0%	4 23,5%	0 0,0%	2 50,0%	10 14,5%
	Hiçbiri	2 22,2%	7 24,1%	1 12,5%	3 17,6%	0 0,0%	1 25,0%	14 20,3%
	Her ikisi	0 0,0%	1 3,4%	1 12,5%	2 11,8%	0 0,0%	0 0,0%	4 5,8%
	Total	9 100,0%	29 100,0%	8 100,0%	17 100,0%	2 100,0%	4 100,0%	69 100,0%
	Hesaplanan Ortalama	1,5	4,8	1,3	2,8	0,3	1,0	4,9
	Gözlenen Ortalama	1,5	4,8	1,3	2,8	0,3	1,0	4,9
	Fark	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Anketimize katılanlara sünnetinizde dede veya imam kim bulundu dediğimizde, % 59,4'ü dede, % 14,5'i imam, % 5,8'i her ikisi hem dede hem imam, % 20,3'ü hiç biri bulunmadı demişlerdir. “Çocuk sünnet edilirken hiç biri bulunmadı” ifadesi genellikle hastanede sünnet yapılırken bazen dede veya imam çağrılmayıp sadece ailenin olmasından kaynaklanmaktadır. (Tablo,16)

	Değer	p
Ki Kare	14,182	,512

.

1.Kirvelik

Tunceli’de Kirvelik en eski ve en köklü dostluk bağı olarak görülmektedir.³⁶⁴ Alevîlik inancında kirvelikte peygamber dostluğunun var olduğuna inanılır ve kirve kardeş kabul edilir. İki aile arasında bağlayıcı özellikler oluşturan bir gelenektir.³⁶⁵ Bazı kullanımlarda “Kirve”³⁶⁶olarak

³⁶⁴ Munzuroğlu, *a.g.e.* 67.

³⁶⁵ Kaya, *a.g.e.* 15.

³⁶⁶ Nuri Dersimi, *Kürdistan Tarihinde Dersim*, Anı Matbaası, Halep, 1952,s. 32; (Kirve kelimesi Kürtçe ‘kiriv’, zazaca ‘kevra’ ;Romalıların Curia ‘kuria’

da kullanılmakta olup kelimenin Farsca'dan geldiği savunulmaktadır.³⁶⁷ Kirve “sünnet töreninin masraflarını karşılayan ve sünnetçi önünde kucağında çocuğu tutan kişi”³⁶⁸ olarak tarif edilmektedir. Kirvelik bölgede kutsal sayılan bir görev ve sorumluluktur. Buna Hz. Muhammed dostluğu (Muhammed ikrarı)³⁶⁹ denmektedir. İki aile kirve olmağa karar verdikten sonra kirveligi kabul eden kişi bunun belirtisi olarak altın, para veya mendil gibi bir hediye ile gelir, gülbeng okunarak kirvelik ikrarı gerçekleşir. Böylece aileler arasında Kirvelik sözleşmesi gerçekleşmiş olur.³⁷⁰ Tunceli yöresinde kirvelik yapılacağı zaman bazı temel hedefler gözetilir:

a-Düşmanlığı önlemek için yapılan kirvelik: İki aile arasında meydana gelen husumete karşı tarafa zarar veren aile on iki imamı temsil eden on iki kuruşu zarar verdiği aileye vererek kirvelik teklif

dedikleri sosyal bağ gibi tesis edilen rızaya dayalı karşılıklı bir dayanışmadır. Lafız ve mefhum olarak Latince ile benzeşimini Nuri Dersimi dikkate şayan olarak değerlendirmektedir. Bk. Dersimi, *a.g.e.*32)

³⁶⁷ Özdemir Nutku, “Kirve” *DİA*, İstanbul, 2002, XXVI, 68.

³⁶⁸ Nutku, *a.g.md.* 68.

³⁶⁹ Munzuroğlu, *a.g.e.* 67.

³⁷⁰ Munzuroğlu, *a.g.e.* 68.

eder. Bu da reddedilmeyerek bu Tablode aradaki husumet giderilmiş olur.

b-İhtiyaçtan doğan kirvelik: İki aile arasındaki dostluk ve yapılan iyiliğin unutulmayıp devam etmesi açısından yapılan kirveliktir.

c-Sevgiye dayanan kirvelik: Esas kirvelik bu tür kirveliktir. Aileler arasında oluşur. Bu geleneğin Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail'den kaldığına inanılmaktadır.³⁷¹ Bir anlamda kirvelik Alevî toplumunda barışı sağlamaktır.³⁷²

Yörede birbirlerine kirve olan iki aile dördüncü batna kadar bazı aileler yedi batın kız alıp vermezler.³⁷³ Bazı dedeler yedi kuşak evlilik olmazdı demektedir. Kirvelik kurumunun eskiden yörede en etkili sosyal ve dinî gelenek olarak uygulandığı bilinmektedir.³⁷⁴ Kirvelik tesisinde mutlaka kurban kesilmeli ve kan akmalıdır.³⁷⁵ Kirve

³⁷¹ Mehmet Varara, 1944, Tunceli, Ortaokul, Esnaf.

³⁷² Hasan Güyüldar, 1952, Tunceli, Üniversite, Emekli.

³⁷³ Kaya, *a.g.e.* 15.

³⁷⁴ Munzuroğlu, *a.g.e.* 67.

³⁷⁵ Kaya, *a.g.e.* 16; Fikri Taş, 1943, Tunceli, Yüksek Okul, Emekli.

belli olduktan sonra sünnet evinde “Honça indirme” âdeti yapılır.

2.Honça İndirme

Sünnet düğünlerinde var olan kirvelik geleneğinin uygulanması bölgede hemen hemen aynı ritüellerde yapılmaktadır. Aileler, erkek çocuklarının sünnet düğünlerini en iyi Tablode kutlamaya çalışırlar. Sünnet düğünü yaklaştığında çocuğun yatağı, çarşafı, yorganı, yastığı yenilenir, işlemeli yatak takımları hazırlanır. Çocuğa özel hazırlanmış sünnet elbiseleri alınır. Genellikle çocuğun sünnet elbisesini kirve olacak kişi alır. Çocuğun yatak odası süslenir; çeşitli el örgüleri, kilim, halı, parlak süs eşyaları ile süslenir.

Sünnet düğünün yapıldığı gün veya ondan bir gün önce Muhammed Honçası denilen bir yemin etme, ikrâr verme âdeti yapılır. Honça, tahtadan yapılmış yuvarlak veya dikdörtgen şeklindeki yüksek olmayan bir sehpa türüdür. Kirvelik ikrârı verilirken bu honça indirilir, üzerine bir tepsi, içine

havlu, onun üstüne mendil serilir. Kenarına sabun konur. Bazen sünnet aletleri de konur.³⁷⁶ Bununla birlikte niyaz (yani kalın yağlı ekmek) ve kesilen kurbandan bir parça indirilir. Dede, honça'nın arkasına geçer yönünü kibleye doğru döner. Kirve ailesi, sünnet olacak çocuk, annesi, babası, varsa nineleri, dedeleri, kardeşleri ve yakınları dedeyle aynı sırada ve arkaya doğru saf şeklinde sıraya girerler. Dede, ailenin hazır olmasıyla son kirvelik hakkında kısa bilgi verdikten sonra;

Bism-i Şah. Allah Allah diye duaya başlanır.

“Adem ata geldi dünyaya oldu zürriyet.

İbrahim peygamberden kaldı bu âdet,

Hakk'a kul olduk Muhammed Mustafa'ya
ümme,

Boynumuza hem farzdır, hem sünnet.

Verelim Muhammed Mustafa' ya ve Ehl-i
Beyti'ne salavat.

Dünya kuruldu pazartesi,

³⁷⁶ Işık, *a.g.e.* 20.

Hakk'a kul olan'a indi Muhammed Mustafa,
 Ol on iki imamın ikrar honçası,
 Muhammed Ali'ye ikrar verdik, olduk Ehl-i
 Beyt bendesi.

Yolumuz, erkanımız sana bağlı ya Hüseyin-
 i Kerbela

Ya Hak sen kabul eyle cümlesinin
 hürmetine.”³⁷⁷

Bu duadan sonra honçaya indirilen tepsiye para atılır. Toplanan bu para orada bulunan dedeye, sünnetçiye ve sünnet düğününde hizmet edenlere dağıtılır. Bu önemli gelenekte sünnet sırasında kirve ne kadar harcama yapmışsa onun masrafları aile tarafından karşılanarak, kirvenin maddi açıdan zor duruma düşmesi engellenir.

Kirvelik bir ikrar (ahd) olayıdır. İkrar olayı, Alevîlikte gelenekte ilk sırayı teşkil eder. Bu ikrar olayı Kur'an ve Ehl-i Beyt sevgisinde derinleşen batını (içsel gerçek mana) bir derinlikte yorumlanmaktadır. Genelde ikrar olayı, doğrudan

³⁷⁷Hüseyin Erdoğan .

Allah ile yapılan sözleşme olarak değerlendirilir. Bunu da özellikle, Kur'an-ı Kerim'de geçen “Sana biat edenler ancak Allah’a biat etmiş olurlar”³⁷⁸ ayetine dayanarak dönülmez bir antlaşma olarak değerlendirilir. Bu inanca bağlı herkes ikrarlı olmak zorundadır. Çünkü ikrar Allah'a verilmiş bir ahittir³⁷⁹ Eskiden honça indirme âdetinin çocuğu sünnet etmeden önce yapıldığını öğrendik. Bugün ise genellikle sünnetten bir gün önce honça indirme âdeti³⁸⁰ yapılır. Tablo-17

Sünnet Merasiminde Honça'nın Dua ile Açılması

	Cinsiyet Medeni Durum						Toplam
	Erkek- Bekar	Erkek- Evli	Kadın- Bekar	Kadın- Evli	Erkek- Dul	Kadın- Dul	
Honça Evet	7 77,8%	25 83,3%	7 87,5%	16 94,1%	2 100,0%	3 75,0%	60 85,7%
Hayır	2 22,2%	5 16,7%	1 12,5%	1 5,9%	0 0,0%	1 25,0%	10 14,3%
Toplam	9 100,0%	30 100,0%	8 100,0%	17 100,0%	2 100,0%	4 100,0%	70 100,0%

³⁷⁸ Kur'an-ı Kerim, Fetih, /10.

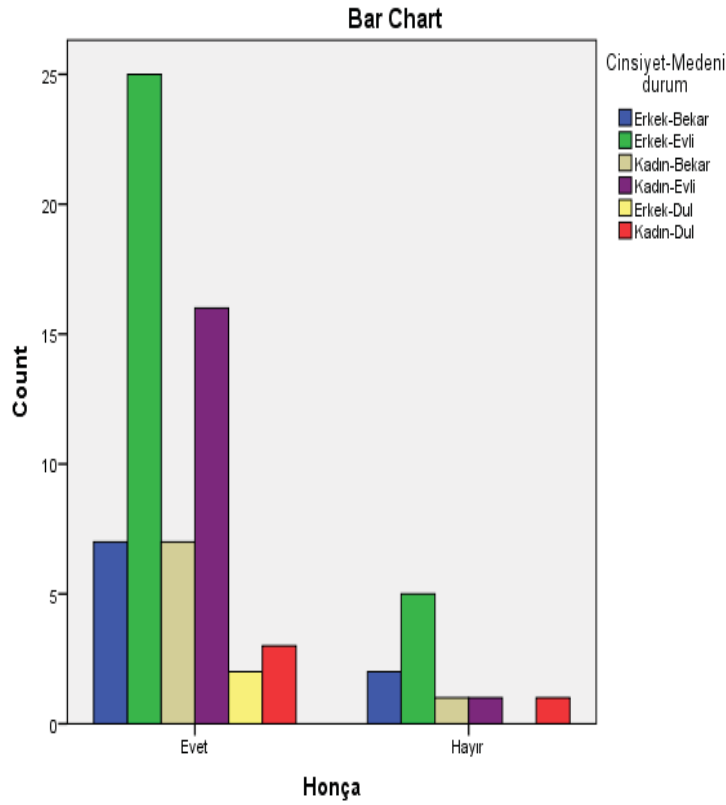
³⁷⁹ Kadir Bulut.

³⁸⁰ Hüseyin Yıldız.

Anketimize katılanların % 85.7' si honça indirme âdetini yaptıklarını, % 14.7' si ise bu geleneği yapmadığını ifade etmiştir. Bazı ailelerin honça indirme âdetini yapılmadığını söylemesi, sünneti hastanede yaparak başka bir geleneksel uygulama yapmamaları sebebiyledir. Bunun nedeni ise ekonomik olmakla beraber bazı ailelerin çok materyalist bir düşünceyle dinî geleneklere itibar etmemeleri olabilir.³⁸¹ (Tablo,17)

	Değer	p
Ki Kare	2,311	,805

³⁸¹ Ali Ekber Yurt.

3.Sünnet Yemeği

Sünnet yemeği eskiden evlerde sünnet merasiminden sonra yapıldığı rivayet edilmektedir. Yemekten sonra Dede mutlaka dua yapar ve genellikle dualarda şu cümleler bulunur:

“Bismillah. Bismi Şah. Allah Allah. Nimet-i Celil, bereket-i Halil, şefaât-ı Rasûl, İnayet-i Ali, Himmet-i Veli ola, Artsın eksilmesin, taşsın

dökülmesin, Hak Muhammet Ali bereketin vere. Yiyip yerdirenlere, pişirip getirenlere nuru iman ve aşkı şevk ola. Dertlere derman, hastalara şifa ola. Gittikleri yerde kan ve keder görmeye, lokmalarımız kabul ola. Üçlerin, beşlerin, yedilerin, on iki imamların, on dört masûmu pakilerin, on yedi kemerbestlerin, kırkların, ricalü gayp erenlerin ve Pîr Dergahında yazıla. Yiyene helal, yedirene delil ola. Hak saklaya, Hızır bekleye. Gerçeğe Hü..’’³⁸²

Günümüzde yemek ikramı düğün salonlarında genellikle takı ve eğlence merasimlerinden önce yapılmaktadır.³⁸³

4.Sünnet ve Dua

Çocuğun sünnet edilmesi çok özel bir törenle yapılır. Sünneti, kirve ve çocuğu sağına, çocuğun babasını soluna alarak kibleye döner. Fakat bazı aileler ‘dedelerimiz doğuya dönerdi’ diyerek

³⁸²Bk. Şener, *a.g.e.* 50.

³⁸³ Ali Ekber Yurt ; Işık, *a.g.e.* 20.

doğuya doğru dönülür.³⁸⁴ Eski gelenekte sünnet yapılma merasimi başında sünnetçi ‘Himmet eyle’ der.

Dede ve orada olanlar ‘ Himmet Hak’tan’ derler. Mürşid, Pîr veya Dede kim varsa bir Gülbeng³⁸⁵ okur. Genellikle Gaza Gülbengi okunur.³⁸⁶

Gülbeng’den sonra salavat ve tekbir getirilir. Tekbir söylenirken çocuk sünnet edilir.³⁸⁷ Kirve kucağına serdiği havluya çocuğu tutar.³⁸⁸ Sünnet sırasında havluya kan damlaması çok anlamlıdır. Bu kanın ihaneti ve küskünlüğü önlediğine inanılır.

³⁸⁴ Işık, *a.g.e.* 20.

³⁸⁵ Gülbeng: Alevîlik ve Bektaşilikte okunan dua veya deyişlere verilen isimdir. Cafer Solgun, Dersim Dersim, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 70; Gülbeng (Gülbank): Gülbeng birkaç çeşittir. İkrâr esnasında çerağ uyandırma gülbengi: Gençler on beş yaşına geldimi ikrar verirken okunur. Lokma gülbengi: Sofra gülbengi de denir, misafire ikram yapıldığında okunur. Çerağ gülbengi: Hemsenin ilk gecesi çırağ söndürme merasimine okunur. Üçler, Yediler ve Kırklar gülbengi: Dua amacıyla dua yapılan zaman ve mekanlarda okunan gülbengdir. Mehmet Zülfü Yolga, *Dersim (Tunceli) Tarihi*, Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları, Ankara, 1994, s. 99.

³⁸⁶ Kaya, *a.g.e.* 16 (örnek gaza gülbengi, “Bismillah. Bismişah. Allah Allah. Celilül Cebbar, Vahidül Kahhar, Muin ü Settar, Halik ü leyli vennehar, ... Üçler, besler, yediler ve on iki imam efendilerimiz, gülbengi Muhammed nur-u Nebi, keremi Ali, Pîrimiz Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli sırrı Balım Sultan gerçek erenler demine diyelim. Allah Allah..(orada olanlar da Allah Allah der) ‘’ bk. Kaya, *a.g.e.* 17-18.

³⁸⁷ Kaya, *a.g.e.* 18.

³⁸⁸ Kaya, *a.g.e.* 16.

Sünnet bittikten sonra el yıkama âdeti yapılır. Geleneğe göre en üste babanın eli onun altında kirvenin elleri hiç kullanılmamış ve honça indirmede var olan sabunla eller aynı anda yıkanır. Bu tören ile aile ve kirve tek aile olmuş olur.³⁸⁹

Dede veya imam dua yapar: “Bismi Şah. Allah, Allah. Erliğin erliğine, Hakk’ın birliğine, inancımızın yüceliğine, aşk ile diyelim, Allah, Allah, Allah. Eli kan, kılıç kan, sinesi üryan, ciğeri püryan, Kerbela Şehidi İmam Hüseyin demine, devranına, aşk ile diyelim, Allah, Allah, Allah. Öncesi gaza, sonrası gaza, inayeti Hüda, kuvveti enbiya, himmeti evliya, Resulü Kibriya Muhammed Mustafa sav, Ali’ yel Mürteza demine diyelim, Allah, Allah, Allah. Cümle Gaziler, Üçler, Beşler, Yediler, Oniki İmamlar, Ondört Mahsum Paklar, Onyeddi Kemerbestler, Kırklar aşkına gülbengi Muhammed, Nuri Nebi, Keremi Ali Pîrimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli. Erenler, Evliyalar, Veliler, Nebiler yüzü suyu hürmetine, gerçekler demine

³⁸⁹ Işık, *a.g.e.* 21.

hü.Mümine ya Ali. Allah, Allah, Allah.”³⁹⁰ Sünnet olan bu yavrumuz sağlıklı olsun. Ehlibeyt inancıyla beslenip yurdumuza ve tüm insanlık alemine yararlı bir insan olsun, denilir. Davetliler çocuğu hediyelerle tebrik ederler.

Günümüzde ise honça indirme âdeti evlerde mutlaka yapılır. Çocukların sünnet edilmeleri bir hafta bazen on beş gün önceden hastanelerde doktorlar tarafından yapılmaktadır. Honça indirme ise çocuk sünnet edilmeden evde bir merasim ile yapılmaktadır.

5.Sünnette Eğlence

Tunceli’de günümüzde yapılan sünnet merasimlerinde eğlence mutlaka yapılmaktadır.³⁹¹ Eskiden eğlence evin içinde veya evin önünde sokakta yapılmaktaydı. Şimdilerde ise düğün salonu veya uygun geniş mekanlarda yemek ikramından sonra, takı merasiminden önce veya sonra eğlence

³⁹⁰Bk. Şener, *a.g.e.* 50; Kaya, *a.g.e.* 17-18

³⁹¹ Işık, *a.g.e.* 20.

geleneği olarak yapılmaktadır.³⁹² Günümüzün eğlencelerinde saz, orkestra, ses sanatçısı veya teyp gibi elektronik bir alet kullanılmaktadır. Eski sünnet eğlencelerinde ise saz, davul ve zurnanın değişmez tek çalgı olduğunu söylenmektedir.

³⁹² Ali Ekber Yurt.

İKİNCİ BÖLÜM

TUNCELİ'DE NİKAH VE DÜĞÜN İLE İLGİLİ GELENEK VE İNANIŞLAR

A.TUNCELİ'DE EVLİLİK ŞEKİLLERİ

Evlilik evrensel ve tarihsel bir gerçekliktir. Hz. Adem ve eşi Havva insanlık tarihinin ilk evlenen çiftidirler.³⁹³ Yine Musa peygamber Hz Şuayip nebinin kızı ile evlenmiştir.³⁹⁴

Kur'an-ı Kerim'de Allah cc evliliği teşvik etmiş hatta emr etmiştir. “İçinizden bekarları, kölelerinizden, cariyelerinizden iyi olanları evlendirin. Eğer onlar yoksul iseler Allah onları lütfu ile zenginleştirir. Allah lütfu bol olandır ve bilendir. Evlenmeyenler, Allah onları lütfu ile

³⁹³ Kur'an-ı Kerim, Nisa,1; Zümer, 6; Bakara, 35; Taha, 117; Araf, 19.

³⁹⁴ Kur'an-ı Kerim, Kasas. 27-29.

zenginleştirene kadar iffetli davransınlar..’’³⁹⁵
 buyurmuştur. Tevrat’ ta ‘’Oğullarınızı, kızlarınızı
 evlendirin....’’³⁹⁶ ifadesi evliliği
 kutsallaştırmaktadır. Aynı zamanda toplumların
 temelini aile oluşturmaktadır.³⁹⁷

Tunceli genelinde yaptığımız gezi, gözlem
 ve söyleşilere göre günümüzde yapılan evlilikler
 artık geleneksel olmaktan çıkmıştır. Kişilerin;
 eğitim, şehirlere göç ve medyanın etkisiyle
 geleneksel evlilik anlayışlarında değişimler
 meydana gelmiştir.³⁹⁸ Bununla beraber Tunceli
 halkının geleneksel hayat tarzı benimseyen
 kişilerde Dede’nin izni olmadan eşlerin
 boşanmadığını ve ikinci bir evlilik yapamadığı
 görülmektedir.³⁹⁹ Tunceli genelinde evlilik kurumu
 geleneksel olarak kutsal kabul edilmektedir. Hacı

³⁹⁵ Nur, 24/32.

³⁹⁶ Eski Ahit, Yeramya, 29:6; İbraniler, 13:4.

³⁹⁷ Nebih Nadir Sonay, *Alevîlik’ te Kadın ve İbâdeti*, Velayet Yayını, Adana, 2012, s. 14.

³⁹⁸ Ali Yaman, *Alevîlik, Kızılbaşlık Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2011, s.271.

³⁹⁹ Karin Vorhoff, *Söylemde ve Hayatta Alevî Kısa Bir Bakış*, İsav Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1999, s. 257; Hüseyin Erdoğan; Ethem Ruhî Fırlalı, *Türkiye’de Alevîlik Bektaşilik*, Selçuk Yayını, Akara, 1996, s.; Kaya, *a.g.e.* 34.

Bektaş-ı Veli'nin eserlerinde geçen “Kadıncık Ana”⁴⁰⁰ Hacı Bektaş-ı Veli'nin “manevi karısı” gibi ifadeler evlilik geleneğinin kutsallığını vurgulamaktadır.⁴⁰¹

Tunceli Alevîliğinde eskiden Alevî olmayanla evlenmenin yok denecek kadar az olduğu bilinmektedir. Anketimize göre bugün yörede iç ve dış evliliklere bakış açısı ve kız alıp verme tutumu şöyledir:

Tablo-32

Tunceli Alevîliğinde Kız Alıp Verme Tutumu

⁴⁰⁰ Kadıncık Ana kültü için bk. Hacı Bektaş-ı Veli, *Velayetname*, haz. Hamiye Duran, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, Ankara, 2007, s. 271-286.

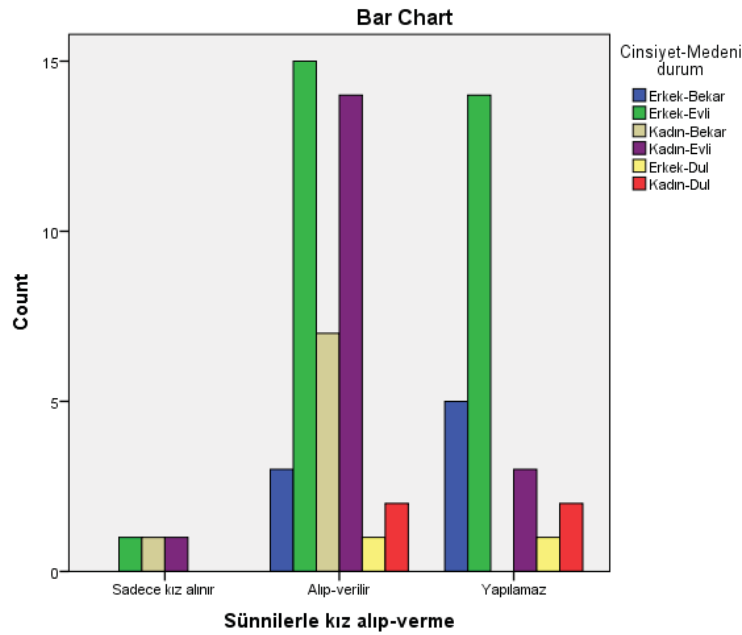
⁴⁰¹ İrene, Melikof, *Alevî-Bektaşiliğin Tarihi Kökenleri Bektâşî-Kızılbaş (Alevî) Bölünmesi*, İsav Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1999, s. 21.

		Cinsiyet-Medeni durum						Topla m
		Erke k- Beka r	Erke k- Evli	Kadı n- Beka r	Kadı n- Evli	Erke k-Dul	Kadı n-Dul	
Sünnile rle kız alıpver me	Sadece kız alınır	0 0,0%	1 3,3%	1 12,5 %	1 5,6%	0 0,0%	0 0,0%	3 4,3%
	Alıp- verilir	3 37,5 %	15 50,0 %	7 87,5 %	14 77,8 %	1 50,0 %	2 50,0 %	42 60,0 %
	Yapıla maz	5 62,5 %	14 46,7 %	0 0,0%	3 16,7 %	1 50,0 %	2 50,0 %	25 35,7 %
Toplam		8 100,0 %	30 100,0 %	8 100,0 %	18 100,0 %	2 100,0 %	4 100,0 %	70 100,0 %

Anketimize katılanların % 4,3'ü gibi küçük bir kesim sadece kız alınır demiştir. % 60,0'ı ise kız alınıp verilir diyerek bugün artık evlilik noktasında ayırım yapılmadığını ifade etmişlerdir. Aynı zamanda % 35,7'si gibi bir grup ise kız alıp vermeye karşıdır. Bu da yörede geleneksel tutucu ailelerde bu konuda belli bir direncin olduğu savunulabilir.

Bulunduğu bölgeyi ve kültür ortamını, Alevî toplumunun merkezi olarak gören kişilerin yüzde otuz beşinin tutucu olmaları tabiidir. Aynı zamanda şunu söyleyebiliriz ki Tunceli il genelinde yaşayan Alevî toplumu dinî inanç kaynaklı âdet ve geleneklerini son yıllarda daha fazla sorgulamaktadır.

	Değer	p
Ki Kare	12,866	,231

Sünnilerle kız alıp verme konusuna ilişkin görüşler cinsiyete göre farklılaşmamaktadır.

Yörede çoğu evlilik “iç evlilik” olarak ifade edilen alevîler arasında olmaktadır. Eskiden dış evlilik yapanların düşkün ilan edildikleri söylenmektedir.⁴⁰² Fakat iç göç ve kültürel etkileşim sonucu son yıllarda dış evlilikler artmıştır. Tunceli’de kırsal alandan şehirlere göç sadece il merkezine olmamıştır. En büyük göç Elazığ ve batı illerine olmuştur. Yine yörede doksanlı yıllardan sonra kırsal alanın tamamen boşalması ve şehirlere göç, âdet ve geleneklerde çok hızlı değişimi getirmiştir. Bugün artık Tunceli halkınca, kitlesel iletişim araçları ve kültürel etkileşim nedeniyle dış evlilikler normal görülmektedir.

1.Normal Evlilik

Bir Batılı misyoner olan Herry H. Rıggs 1911 yılında yazdığı “Dersim Kürtlerinin Dinî” isimli yazısında “Erkek ve kadın arasındaki ilişki ve kadınların durumu Müslüman fikirleriyle çok keskin

⁴⁰² Fırlalı, 375; Hüseyin Erdoğan; Turabi Saltık, *Proto Dersim Kültürü Üzerine Tezler*, Sorun Yayınları, İstanbul, 2007, s. 128.

bir zıtlık içindedir. Hatta bu ilişkiler az ya da çok Müslüman geleneklerden etkilenmiş Hristiyan topluluklarda olduğundan daha yüksektir. Kadınları peçe ile örtünmez ve erkeklerden ayrı bir yerde yaşamaz. Evdeki sorumlulukları erkeklerle eşit bir şekilde paylaşırlar. Dinsel yaşama erkeklerle birlikte katılırlar. Toplumsal ilişkilerinde tam bir özgürlük ve karşılıklı saygı görülmektedir.”⁴⁰³ Görüşünü savunmaktadır. Üç yıl Tunceli’de kaldığımız zaman diliminde gözlemlediğimiz, Tunceli’li kadınların kendilerine olan özgüvenlerinin çok fazla olduğudur. Bu nedenle günümüzde Tunceli’de gençlerin çoğu evliliklerini önceden tanışarak ve anlaşılarak yapmaktadır. Tanışma ve evlilik şartlarında anlaştıktan sonra aile büyükleri haberdar edilirler.⁴⁰⁴ Daha sonra kız isteme ve nişan törenleri yapılır. Kız isteme de “görücü” usulü artık yoktur denebilir. Eskiden çoğu evliliğin görücü usulü ile

⁴⁰³Suat Akgül, *Amerikan ve İngiliz Raporları Işığında Dersim*, Yaba Yayınları, İstanbul, 2000, s. 78.

⁴⁰⁴ Haydar Kaya, *Alevilik Kuralları*, Ehli Beyt İnanc ve Eğitim Vakfı, İstanbul, 1995, s. 19.

yapıldığı anlatılmaktadır.⁴⁰⁵ Eski âdetlerde evlenecek kişi ikrar vermiş olmalıydı.⁴⁰⁶ Dede'ye ikrar vermeyen yani Talip olmayan evlenemezdi. Bazı aşiretlerde kız verme için aşiret meclisi toplanıp karar almalıydı.⁴⁰⁷ Talip mürşidin kızı ile Mürşid ise talibi olan bayan ile evlenemez.⁴⁰⁸ Genel kabule göre Mürşidin eşi, kızı ve kardeşleri ile talip evlenemez. Çünkü bunlar talip için ana'dır.⁴⁰⁹

2.Çapraz Dünür

Tunceli'de eskiden oğlunu evlendirmek için kız bulmakta zorlanan aileler şayet kız çocukları varsa hem kızı ve oğlu olan ailelere karşılıklı çocuklarını evlendirmek için teklifte bulunurlardı. Bu bir gelenektir.⁴¹⁰ Eskiden karşılıklı kız verme

⁴⁰⁵ Hüseyin Erdoğan.

⁴⁰⁶ Kaya, *a.g.e.* 26.

⁴⁰⁷ Saltık, *a.g.e.* 100; Ömer Kemal Ağar, *Tunceli-Dersim Coğrafyası*, Türkiye Basımevi, İstanbul, 1940, s. 30.

⁴⁰⁸ Kaya, *a.g.e.* 30.

⁴⁰⁹ Kaya, *a.g.e.* 30.

⁴¹⁰ Saltık, *a.g.e.* 110; Hüseyin Yıldız.

âdeti Tunceli’de vardı.⁴¹¹ Günümüzde bu gelenek yok denecek kadar azdır.

3. İç Güveyi

Erkek evladı olmayan aileler genellikle eskiden kızlarının biri için bir damadı yanlarına, alır onu erkek evladı gibi sahiplenirlerdi.⁴¹² Artık günümüzde bu gelenek yoktur. Kırsal kesimde köylerde bile evlenen çiftler ayrı evlerde yaşamaktadır. İç güveyi geleneği artık günümüzde yoktur. Sadece ekonomik durumu iyi aileler çocuklarına aynı sitede ev vererek daha sık görüşme ve yardımlaşma yapabilmektedirler.

4.Kız Kaçırma

Tunceli’de gençler anlaşmış oldukları halde aileler izin vermez ise gençler bağımsız iradeleri ile

⁴¹¹Hüseyin Erdoğan.

⁴¹² Hüseyin Erdoğan.

evlenmektedir. Eskiden nadiren kız istemese de nasıl olsa evet der düşüncesiyle zorla kız kaçırma olmaktaydı.⁴¹³ Artık günümüzde zorla kaçırma olayı olmadığı ifade edilmektedir.

B. DÜĞÜN ÖNCESİ ÂDETLERİ

1.Kız Seçme ve Tanışma

Tunceli’de günümüzde artık gençler önceden tanışarak ve bazen kısa veya uzun bir arkadaşlık sonrası evlilik kararını vermektedirler. Aileler ise sadece kız isteme âdetini yerine getirme görevini yapmaktadır.⁴¹⁴ Eskiden erkek tarafından biri kızı görür beğenir, genç düğün veya bir törende kızı görür beğenir ise kız istemeye ondan sonra gidildiği söylenmektedir.⁴¹⁵

2.Elçi Gönderme ve Söz Kesme

⁴¹³ Helin Karakoyun, *Öldüresiye Sevmek*, Tunceli Emek Gazetesi, 11.06.2009.

⁴¹⁴ Ali Ekber Yurt; Kaya, *a.g.e.* 19.

⁴¹⁵ Hüseyin Erdoğan; Mamo Baran, *Koçgiri*, Saresur Kızılbaş Yayınevi, Ankara, 2011, s. 235.

Tunceli’de erkek tarafı beğendikleri kızın ailesine bir elçi vasıtası ile hayırlı bir iş için gelmek istediklerini bildirirler. Aileler genellikle böyle hayırlı ziyareti kabul ederler. Eski âdetlerde kız istemeye giderken erkek tarafı çorapları ters giyer ki kızın ailesinin ağzı bağlansın ve sorun çıkarmasınlar istenir.⁴¹⁶ Erkek tarafı en kısa sürede kız evine gider. “ Allah’ın emri ve Peygamber’in kavli ile”⁴¹⁷ diyerek oğullarına kızı isterler. Kız ailesi biraz söz kesmeyi ağırdan alır. Aile “Düşünelim veya danışalım.”⁴¹⁸ derse kız ve ailesinin olumlu yaklaştığı düşünülür. Fakat kız ailesi “müsait değiliz.”⁴¹⁹ derse kızın veya aile büyüklerinin evlilik için rızası yok demektir. Kız ailesi şayet olumlu bile yaklaşırsa ilk kız isteme de hemen evet demezler. Erkek tarafı bir hafta bazen on beş gün sonra tekrar kız istemeye gelir.⁴²⁰ Ailelerin rızalığı

⁴¹⁶ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının Etkisi*, Berikan Yayınları, Ankara, 2010, s. 321.

⁴¹⁷ Yüksel Işık, *Tunceli Folkloru*, Anıt Matbaası, Ankara, 2012, 15.

⁴¹⁸ Işık, *a.g.e.* 15.

⁴¹⁹ Işık, *a.g.e.* 15.

⁴²⁰ Baran, *a.g.e.* 235.

alındıktan sonra, damadın annesi tarafından gelin adayına bir söz yüzüğü takılır. Yörede buna eskiden ‘’Dil bağı’’⁴²¹ denildiği ifade edilmektedir. Geçmişte Dil bağı’nın illaki bir yüzük olması şartı yoktu, genç kızın üzerinde taşıyacağı başka türden eşyalarda olabilirdi. Bunlardan bilek, kolye, oya, yazma, çeşitli takılar olurdu. Günümüzde takılar kıymetli madenlerden oluşur ve takıların yanında mutlaka bir nişan yüzüğü de bulunurdu. Buradaki amaçlardan en önemlisi genç kızın sözlü olduğunun çevre tarafından bilinmesiydi.

3.Nişan

Nişan, herhangi bir şekle uymaksızın kız ve erkeğin veya iki ailenin geleneklerine göre yaptığı, İslam hukuku ve medeni hukuk açısından geçerli sayılan herhangi bir merasim olarak tarif edilmektedir.⁴²²

⁴²¹Hüseyin Yıldız .

⁴²² Nuri Kahveci, *İslam Hukuku Açısından Nişanlılık*, Rağbet Yayınları, İstanbul,2007, s.45.

Kız ailesi evet dedikten sonra nişan hazırlıkları yapılır. Erkek ailesi yakın akrabaları ile kız evine giderler.⁴²³ Kız tarafı nişan ve gençlerin evlilik hayatlarının şerbet tadında geçmesi için önceden hazırladıkları şerbeti gelen misafirlere ikram eder.⁴²⁴ Nişan merasimi yapılır. Gençlerin yüzükleri takılır. Dede dua eder. Genel şartlar konuşulur ve düğün zamanı belirlenir. Kız ailesi gelen misafirlere yemek ikram eder.⁴²⁵ Günümüzde bu gelenek artık her aile de yaşanmamaktadır. Ekonomik durumu orta veya iyi olan aileler nişanı salonlarda yapmaktadır. Burada yüzük takılır, ikram yapılır, sonra eğlence ve oyun ağırlıklı bir tören olur.⁴²⁶

4.Dinî Nikah Merâsimi

⁴²³ Baran, *a.g.e.* 237; Gazi Küçük, *Dersim'de Bir Seyitler Köyü*, Yayl Yayınları, İstanbul, 2013, s. 147.

⁴²⁴ Işık, *A.g.e.* 15.

⁴²⁵ Saime Altan, 1962, Tunceli, İlkokul, Ev kadını.

⁴²⁶ Sultan Erdoğan, 1983, Tunceli, Lise, işsiz .

İslam hukukunda evliliği meşru kılan “nikah” akdidir.⁴²⁷ Tunceli’de dinî nikah özel bir erkanla icra edilir. Dinî nikah merasimini genellikle dedeler ifa eder. Bazı aileler ve gençler tanıdığı veya samimi olduğu imamlara da nikah yaptırmaktadırlar.

Dinî nikah merasiminde genellikle musâhip bulunur. Yörede evlenecek çiftler evli bir musâhip⁴²⁸ edinîrler. Musâhiplik Peygamber dostluğu olarak bilinir.⁴²⁹ Alevî Bektâşî yazılı kaynakları olan menâkıbnamelerde Musâhiplik yedi

⁴²⁷ Halil Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1988, s.39; Faretin Atar, “Nikah” *DİA*, İstanbul, 2007, XXXIII, 112-117.

⁴²⁸ Musâhiplik: Alevîlikte yol kardeşliği ve yol arkadaşılığı denilen hayat boyu süren bir dostluktur. Musâhip ikrar veren erkek-kadının seçtiği kefil anlamında eş, yol arkadaşı ve yol kardeşi demektir. Esat Korkmaz, *Alevîlik Bektaşilik Terimler Sözlüğü*, Ant Yayını, İstanbul, 1993, s. 253; Hatta görgü cemine sadece musâhipi olanlar katılır.(Fuad Köprülü’ ye göre görgü cemi eski Türklerin geleneği olup sadece evli çiftlerin katıldığı dini törenleri anımsatmaktadır . Bkz. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Diyanet Yayını, Ankara, 1991, s. 33-34) Musâhiplik Hz. Muhammed ve Ali’ den kalmıştır. İmamı Cafer, *Buyruk*, nşr, Fuat Bozkurt, Kapı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 52-72; Bazı buyruklarda Musâhiplik Hz. Adem ile Cebrail’den gelen bir gelenek olarak nakledilir. İlyas Üzümlü, *Günümüz Alevîliği*, TDV isam Araştırmaları Yayınları, İstanbul, 2000, s. 113; Bazı tarihçiler musâhipliği eski Türk kavimlerinin kan kardeşliği ritüellerine benzetmektedirler. Jean Paul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, çev. Aykut Kazancıgil, İşaret Yayınları, İstanbul, 1994, s. 190.

⁴²⁹ Ahmet Uğurlu, *Alevîlikte Cem ve Musahiblik*, Ufuk Matbaası, İstanbul, 1991, s. 18; Hıdır Öztürk, *Tarihimizde Tunceli ve Ermeni Mezalimi*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1984, s. 98.

farzdan biri olarak ifade edilmiştir.⁴³⁰ Musâhiplik ile bir çeşit akrabalık bağı oluşur. Bu bağ o kadar kuvvetlidir ki musâhiplerin çocukları arasında evlilik olmaz.⁴³¹ Tunceli’de 1980’ lere kadar Musâhipsiz evlilikler olmamıştır⁴³² denilmektedir. Zaman zaman evlenme zorluğu çeken genç erkekler nereye baksam musâhip veya kirve “bu gidişle evde kalacağız” serzenişini yapmaktadırlar.⁴³³ Bugün bu geleneğe tam olarak uyulmamaktadır.

Nikah merasimine genellikle “nikah erkanı” denir.⁴³⁴ Nikah erkanı düğünden bir iki gün önce veya düğün günü yapılır. Nikah erkanı yapılacak olanların anneleri, babaları, akrabaları ve davetliler bu erkana katılabilir. Belirli sayıda şahit olacak diye bir gelenek yoktur. Nikah erkanı için hak lokması pişirilir ve şerbet hazırlanır.⁴³⁵ Pişirilen

⁴³⁰ Mehmet Eröz, *Alevilik Bektaşilik*, Kültür Bakanlığı, İstanbul, 1990, s. 289; İrene Melikoff, Hacı Bektaş *Efsaneden Gerçeğe*, çev. Turan Alptekin, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1998, s. 268.

⁴³¹ Doğan Munzuroğlu, *Toplumsal Yapı ve İnanç Bağlamında Dersim Aleviliği*, Fam Yayınları, İstanbul, 2012, s. 70; Cafer Solgun, *Dersim Dersim*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 75; Kaya, *a.g.e.* 39.

⁴³² Munzuroğlu, 70; İsmail Özmen, *Simgeler ve Rıza Kenti*, Parşömen Yayınları, İstanbul, 2010, s.52.

⁴³³ Munzuroğlu, 69.

⁴³⁴ Kaya, *a.g.e.* 24.

⁴³⁵ Baran, *a.g.e.* 238.

hak lokmasının üstü bir havlu ile kapatılır. Bir kaç bardak bazen oniki imam adına oniki bardak, kullanılmamış bir bıçak, üç âdet mum, kesilen hayvanın etli but kemiği ve butu kırmak için satır hazırlanır.

Dede önünde evlenecek olan çiftler önde, musâhipleri yanlarında, anne ve babalar onların arkasında, orada hazır bulunanlar da sırayla otururlar. Dede, geleneklerde aile yapısı, örf, âdet, anne-baba hakkı, yol hakkı ve yapılacak olan nikah erkanı hakkında bir konuşma yapar.

Dede, anne ve babalardan orada hazır bulunanlardan gençlerin evlilikleri için rızalık ister. Sonra nikah ekranına geçilir. Dede salavat getirerek erkana başlar:

“Ber-cemal-i Muhammed Kemal-i İmam Hasan, Şah Hüseyin, Ali’yi pîr bilene verelim candan salavat.

“Allahumme salli alâ seyyidina Muhammed ve alâ Ali seyyidina Muhammed ve evladı Muhammed”

“Ey yüce Allah’ım! Sevgilerimiz, selamlarımız ve niyazlarımız, Hz Muhammed Mustafa’ya, Ali’yel Murteza’ya ve Ehl-i Beytine olsun.

Bismi Şah, Allah, Allah..Vakitler hayırlı ola, hayırlar gelmiş ola, kötülükler yok ola, münkürler mat, münafıklar berbat ola. Er Hak- Muhammed- Ali yardımcımız ola. Boz atlı Hızır nebi gözcümüz, bekçimiz ola, görünür görünmez kazalardan belalardan, hastalıklardan, şeytanın şerrinden, zalimin zulmünden saklaya, bekleye.

Allah, Muhammed, Ali, Hünkar Bektâş-ı Veli katarından, didarından, yolundan, şefaatinde ayırmaya. Şah’ı Merdan Ali cümlemizi dardan, beladan ve cefadan azad eyleye, Evlat isteyene hayırlı evlatlar, kismet isteyene hayırlı kismetler nasip eyleye. Her gönülde bir murat vardır. Murat isteyenin muradını, dilek dileyenlerin dileklerini ihsan eyleye.

Ey evreni yaratan Allah'ım. Ali'yel Murteza'nın, Fatime'tül Zühre'nin ve cümle oniki İmamların yüzü suyu hürmetine, hata ve günahlarımızı bağışlayasın, ağrı, acı, keder, elem vermeyesın. Niyazlarımızı, dualarımızı ulu dergahında kabul eylesesin. Kıyacağımız bu nikah bağını her iki taraf için de hayırlı uğurlu eylesesin.

Dem-i Ali, Sırrı Nebi, Pîrimiz hünkar
Bektâş-ı Veli, Keremi Evliya.
Gerçekler demine hü. Mümine ya Ali.

Nikah erkanı başlarken gelin, damat ve hazır bulunanların hepsi dize gelir yani diz üstü otururlar.⁴³⁶ Gençlerden söz alınır. Yörede bazı dedeler ‘‘Allah’ın emri Peygamber’in kavli ve İmam Cafer Sadık Hazretleri’nin içtihadı’’ falan ile evlenmeyi kabul ediyormusun? diye sorarlar.⁴³⁷ Söze sadık kalacağına dair önce geline sonra damat adayına üç defa sorulur.⁴³⁸ Sonra hazır bulunanlara

⁴³⁶ Kaya, *a.g.e.* 41.

⁴³⁷ Hakkı Saygı, *Alevî Bektâşî İnancı*, Cem Vakfı Yayını, İstanbul, 2007, s. 306.

⁴³⁸ Kaya, *a.g.e.* 43.

nikaha şahit oldunuz mu? Diye sorulur. Onlarda evet şahit olduk derler.

Nikah erkanının devamında daha önceden nikah erkanı için hazırlanan “Hak lokması” “özel pişirilmiş yağlı ekmek=göme=niyaz”, şerbet, bir kaç bardak bazen oniki imam adına oniki bardak, kullanılmamış bir bıçak, üç âdet mum, kurban kesilen hayvanın etli but kemiği ve butu kırmak için satır ve sayılan malzemeler sofraya veya sinide ortaya konur.

Dede öncelikle hazırlanan butu bir vuruşta kırmalıdır. Sonra lokmalardan küçük bir parça gelene bir küçük parçayı da damata yedirir.

Dede nikah duasını yapar. “Allahumme salli ala seyidine Muhammed ve ala ali seyidine Muhammed. Hak La illahe ilallah , hak birsin Muhammed’ün resulullah, Ali’yyün veli-yullah, Ehli beyt’i keremullah şefa’at kıl ya Rasulullah.

Bütün, Alemlerin Rabbi olan Allaha hamd olsun, Peygamberlerine, Erenlerine, Evliyalarına salat ve selam olsun.

Bismillahirrahmanirrahim geldiğiniz yolda, durduğunuz darda, ikrarınız daim, muradınız hasıl ola, Hak-Muhammed- Ali, Hünkar Bektaşî Veli. Erenler meydanında Hak-Muhammed-Ali yolunda siz değerli canlarımızın huzurunda kıydığımız bu nikahı mübarek eyleye.

Ey bu evrene düzen veren yüce Allahım. Bu akdi nikahı, bu birlikteliği Hz. Muhammed Mustafa'nın, Ali'yel Murtaza'nın yüzü suyu hürmetine, yaşamları boyunca daim ve kaim eyle, Cenabı Allah nikahı kıyılan bu canlarımızın ömürlerine bereket, vucutlarına sağlık, rızıklarına bolluk versin. Dünya ve ahirette onları mutlu kılsın, Varlıkta, yoklukta, hastalıkta, sağlıkta, tasada ve kıvançta birbirlerini en içten sevgiyle destekleme gücü versin. Yuvaları mutlu, ağızları tatlı olsun.

Yüce Allah sizleri Hz Muhammed'in şefaatinde, Ehl-i Beytin ve oniki imamların katarından, didarından ayırmassın. Aranızdaki sevgi Hz Muhammed ile Hz Hatice'nin, Hz Ali ile Hz Fatima'nın arasındaki sevgi olsun.

Erenlerin evliyaların yüzü suyu hürmetine, soyunuzdan gelecek çocuklar kendilerine, anneye, babaya ve bütün insanlık alemine ilim ve irfanları ile hayırlı ve uğurlu olsunlar.

Cenabı Hak, üçlerin, beşlerin, yedilerin, oniki İmamların,on dört Masumu-pakların,on yedi Kemer-bestlerin ,Kırkların hayır himmetlerini üzerinizden eksik eylemesin. Boz atlı Hızır yardımcınız olsun, görünür, görünmez kazalardan, belalardan saklasın beklesin. Namerde muhtaç etmesin.

Ey yüce Allah'ım, bu dualarımızı, şehidi şuhedaların yüzü suyu hürmetine dergahı izzetinde kabul eyle. Emeklerimizi boşa çıkarma. Bu cemaatte duamıza katkıda bulunan bütün canları

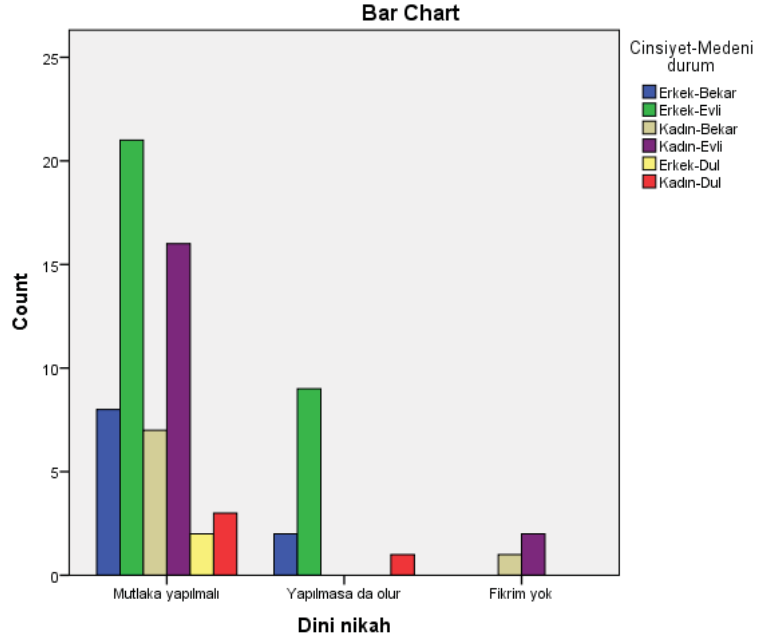
Ehli-Beytin katarına, didarına nail eyle. Hz. Muhammed'in şefaatinde mahrum etme ya rabbim. Ey yüce Allahım sana sığınarak bir yuva kurmak isteyen bu canlarımıza mutlu olarak ömür boyu birlikte yaşamalarını nasip eyle, onları her türlü kötülüklerden koru, yollarını yolsuza, işlerini arsızca, pîrsizce düşürme ya Rabbim. Dualarımızı üçler, yediler kırklar, on iki imamlar, on dört masumu pakiler, on yedi kemerbestler, erenler, evliyalar demine devranına, Hünkar-ı Hacı Bektaş-ı Veli hürmetine kabul eyle. Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali, gerçeğe Hü⁴³⁹

Nikah duasından sonra on iki imamların isimlerini zikrederek bir bardağa doldurduğu şerbetin yarısını önce kıza sonrada damada içirir. Şerbet sonradan orada bulunanlara dağıtılır. Böylece nikah erkanı yapılmış olur. Evlenecek gelin ve

⁴³⁹ Müslüm Kaya, Alevîlerde Nikah Erkanı, *Alevîlerin Sesi Dergisi*, Sayı:183, Yıl: 6/2004, s.17-20.

Anketimize katılanlardan %79.2' si dinî nikah mutlaka yapılmalı görüşünü beyan etmişlerdir. % 16.7'si yapılmazsa da olur demişlerdir. % 4.2'si ise fikrim yok demiştir. (Tablo-13) Dinî nikah mutlaka yapılmalı diyenlerin oranının yüksek olması dinî nikah hakkında hassasiyeti göstermektedir. “Dinî nikah yapılmazsa da olur” diyenlerin % 16.7 'lik kesim ise resmî nikahı yeterli görmelerinden kaynaklandığı düşünülmelidir. Yörede var olan eğitimli bireyler de genelde seküler bir hayat felsefesi hakimdir. Bu kişiler bazı dinî gelenekleri yapsalar da çoğu dinî ritüellere karşı çok duyarlı davranmamaktadırlar.

	Değer	p
Ki Kare	14,156	,166

Tabloda görüldüğü gibi dinî nikah hakkındaki görüşler farklılık arzetmemektedir .

Tablo-11

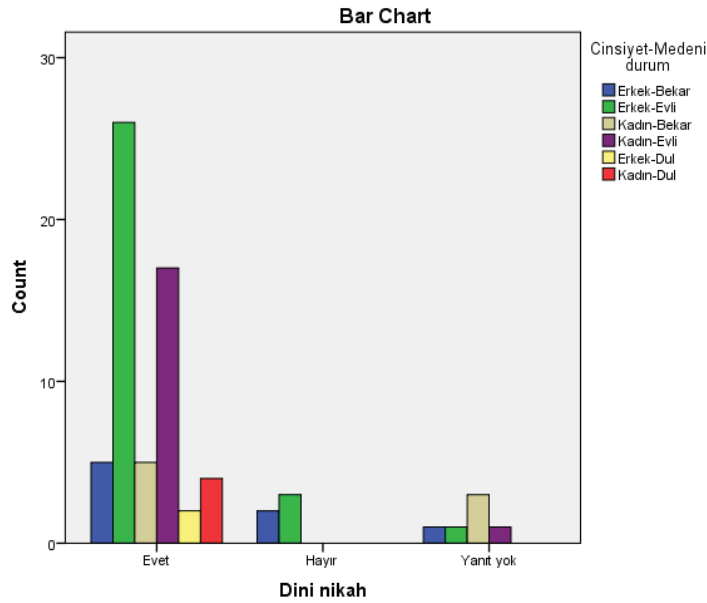
Dinî Nikah Yapılıp Yapıldığı Durumu

	Cinsiyet Medeni Durumu						Topla m
	Erkek- Bekar	Erkek- Evli	Kadın -Bekar	Kadın -Evli	Erkek- Dul	Kadın -Dul	
Dinî Evet nikah	5	26	5	17	2	4	59
	62,5%	86,7%	62,5%	94,4%	100,0 %	100,0 %	84,3%
Hayır	2	3	0	0	0	0	5
	25,0%	10,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	7,1%
Yanıt yok	1	1	3	1	0	0	6
	12,5%	3,3%	37,5%	5,6%	0,0%	0,0%	8,6%
Toplam	8	30	8	18	2	4	70
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Anketimize katılanlardan dinî nikah yaptıranların % 84.3'ü gibi yüksek bir oranda olması, olmasa da olur diyenlerin de dinî nikah yaptırdığını göstermektedir. % 7.1'i dinî nikah yaptırmadığını ifade etmiştir. Dinî nikah yaptırmadığını ifade eden kişilerin resmî nikahı

aynı zamanda dinî nikah olarak düşündükleri kanaatindeyiz. Çünkü Tunceli genelinde var olan eğitilmiş bireylerin seküler bir dünya anlayışı bazen dinî geleneklerin yerini modern veya resmî işlemler alabilmektedir. ⁴⁴⁰ % 8.6'lık bir grup ise sorumuza cevap vermemeyi tercih etmiştir. (Tablo- 11)

	Değer	p
Ki Kare	17,138	,071

⁴⁴⁰ Erdal Yıldırım , *Tunceli Alevîliği*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2010, s.94.

Tunceli’de dinî nikahın yapılması kadar kimin nikah merasimini yaptığı da önem arz etmektedir. Alanda dedeler ve Diyanet İşleri Başkanlığı dolayısı ile müftülüklere bağlı imamlar görev yapmaktadır. Bu görevlilerin sayısı az ve alevî köylerinde hiç imam yoktur. Buna rağmen bir kısım vatandaşlar il merkezi, ilçe, yakın veya uzak köylerden bizzat imam davet ederek nikah merasimini imam’ın yapmasını istemektedirler⁴⁴¹

⁴⁴¹ Halil Baysan.

Tablo-12

Dinî Nikahın Kim'e Yaptırıldığı Hakkında ki Tutum

		Cinsiyet Medeni Durum						Toplam
		Erkek- Bekar	Erkek- Evli	Kadın- Bekar	Kadın- Evli	Erkek- Dul	Kadın- Dul	
Dinî nikah yapan kişi	Pîrimize	2	9	2	5	1	2	21
		28,6%	32,1%	28,6%	27,8%	50,0%	50,0%	31,8%
	Dedeye	4	13	2	8	1	2	30
		57,1%	46,4%	28,6%	44,4%	50,0%	50,0%	45,5%
	Cami imamına	1	6	3	5	0	0	15
		14,3%	21,4%	42,9%	27,8%	0,0%	0,0%	22,7%
Toplam		7	28	7	18	2	4	66
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

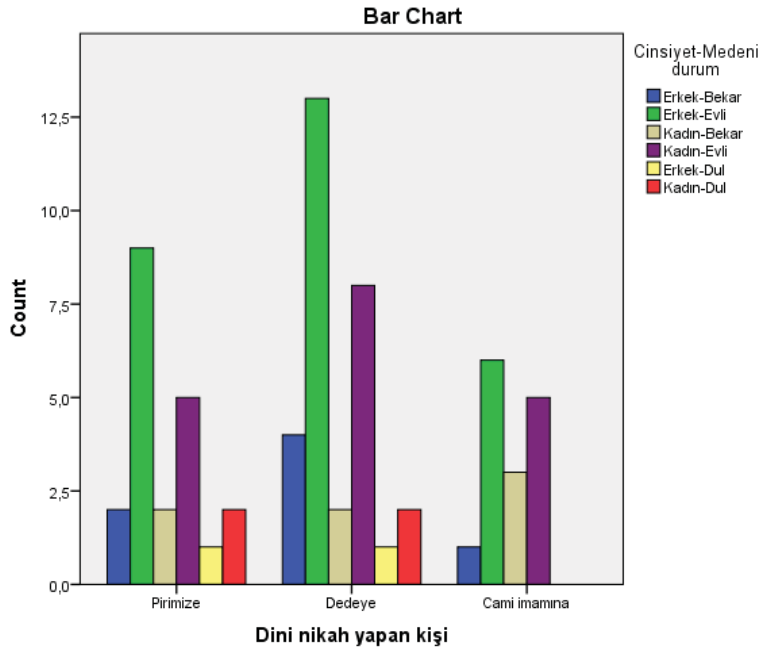
İşte ankete katılanların dinî nikahı kime yaptırdıkları sorusuna verdiği cevapda % 31.8' i pîrimize, % 45.5'i Dede' ye ve % 22.7' si ise cami

imamına nikah yaptırdığını ifade etmişlerdir.

Yörede çok az sayıda İmam-Hatip görev yapmasına karşılık %22.7 'lik bir kitlenin nikahı imamlara yaptırtmasının dikkate değer olduğu düşünülebilir.

(Tablo- 12)

	Değer	p
Ki Kare	4,504	,922

Tunceli’de bugün yapılmayan fakat eski

geleneklerde Musâhiplik cemi yapıldığı bilinmektedir. Musâhiplik cemine Musâhiplik ikrarı da denmektedir. Genel kuralları ile Musâhiplik ceminin yapılışı:

Birbirleriyle Musâhip olmak isteyenlerin öncelikle anne ve babalarının da razılığını aldıktan sonra, Rehber'e başvurmaları gerekir. Rehber, bu kişileri komşularının ve cemaatin (komşuların) ayrı ayrı rızalığını almaya gönderir.⁴⁴² Herkesin rızalığı alındıktan sonra belirlenen bir perşembe akşamı Musâhiplik Cemi başlar. Başta Dede, onun yanında başka bir Dede ve onun alt yanında Rehber olmak üzere, on iki hizmet sahipleri ve cemaat yerlerini alırlar. Daha sonra Rehber ayağa kalkar, musâhip olacak canların belini bağlar, Dede'ye niyaz ederler.

Cem yapılan yere, oradaki topluma ve cem ibâdetinin kutsallığına dayanarak meydanda secdeye kapanır, avuç içleri yukarıya gelecek Tablode kendi eline niyaz edilir. Sonra mürşide gider onun ve ardından mürebbinin (yol gösterici

⁴⁴²Uğurlu, *a.g.e.* 20

öğretici) eline niyaz edilir. Cemaate doğru da “cümlemenizin niyazı” der, niyaz olup ve cemaatteki yerini alırlar. Pîr, Cem’de bulunan bilgili ve yaşlı kişiler başta olmak üzere tüm cemaate bu kişilerin musâhip olmalarına engel bir halleri olup olmadığını “Bilen bir istekli var mıdır?” diye sorarak şöyle sürdürür;

“Sevgili canlar! adlı can, ... adlı can ile Hak-Muhammed-Ali kavlince musâhip kavline girmek istiyorlar. Siz bu kişileri tanıyor musunuz? Bunlar Hak yoluna ikrar verebilir mi? Hak için tanıklık edinîz...” Cemaat tanıklık ettikten sonra Dede: “Bu canlardan razı mısınız?” diye sorar. Cemaat de rızalık verdikten sonra Rehber, musâhip olacakların boyunlarına tülbent takıp diz üstü çökmelerini sağlar ve der ki: “Bakınız evlatlarım! Sizin arzu ettiğiniz musâhiplik kavli, büyük kapıdır. Bu musâhiplik kavli önce Ali ile Muhammed’dan kalmıştır. Bunun kadrini bilmeli.

Şimdi, birbirinize candan bağlı mısınız? Birbirinizi seviyor musunuz? Bu ikrardan, bu imandan dönmeyesiniz. Senin kanın benim kanım.

Senin cismin benim cismim, kavline giriyorsunuz. Canı candan, kanı kandan, teni tenden, malı maldan ayırmayacaksınız. Ayıracak olursanız lanet olsun mu? Hazret-i Ali'nin Zülfikar'ına uğraya mısınız? Yüzünüz kara olsun mu? (Dede bu cümleyi üç kez tekrarlar).”

Musâhipler “Eyvallah” diye cevap verirler. Ondan sonra On iki İmamların adlarını anıp: “ “...İkrarınız kadim ola, yüzünüz ak ola. İşiniz sağlam ola. Hak-Muhammed-Ali yardımcınız, gözcünüz, bekçiniz ola. Bu ahidden, bu peymandan (sözden) dönmeyesiniz. Birbirinize muhabbetiniz daim ola. Hak yoluna inancınız daim ola. Pîrinizin, rehberinizin yoluna canınız feda ola. Yol kardeşlerinize riayetiniz çok ola. Başınız devletli ola. Ağzınız tatlı kala. Haramdan, zinadan, yalandan, kinden, kibirden, kahkahadan beri olasınız. Sağlıklı, mutlu olasınız. Malınız arta, Hakk’a yaraya. Üçler, beşler, kırklar, yediler, erenler, evliyalar, aşıklar, sadıklar, ayıklar, uyanıklar, Nesimi, Hatayi Sultan, Kızıl Deli, pîrim Hünkâr Hacı Bektaş Veli bu ahide de bu demanda

ber-karar eyleye. Gerçeğin demine hü mümine ya Ali...”

Ahmet Uğurlu dedenin (pîr makamında bir dededir) anlatımıyla Musâhiplik şöyle yapılır. “Musâhipler eşleri ile beraber yıllık abdestlerini alırlar. Komşuları ile helalleşir.⁴⁴³ Borçları varsa öderler. Kırgınlıklar varsa giderilir. Musâhip olacak canlar belde kemerbest, ayakları yalın, başlar örtülü olarak Mürşid huzuruna çıkılır. Bir seccade üstüne diz üstü otururlar. Mürşit, elinize, belinize, dilinize sahip olacağınıza, birbirinizin eşlerini ahiret bacısı olarak göreceğinize, ikrar olsun mu? Musâhipler, olsun der. Avuç içlerine secdeye inerek niyaz olunur. Mürşit sorar. Vatan borcu hak mıdır? Haktır diye niyaz edilir. Rehber, Pîr, Mürşit hakkı hak mıdır? Niyaz edilir haktır. Matem orucu, Hızır orucu hak mıdır? Niyaz ederler. Cuma gecesi ibâdeti hak mıdır? Niyaz ederler. Ata hakkı hak mıdır? Niyaz ederler. Kur’an-ı azımüşan hak mıdır? Niyaz ederler. Yedi farz, üç sünnet hak mıdır? Niyaz

⁴⁴³Uğurlu, *a.g.e.* 20

ederler. Dört kapı, kırk makam, yetmiş iki hakikat hak mıdır? Niyaz ederler. Haktır diye. Mürşid Hak'dan şaşmayasınız, Hak yardımcınız olsun. Musâhipler secdeye inerek tekrar niyaz ederler. Mürşit: Ey sofular, gittiğiniz yol, Muhammed Ali'nin yoludur. Durduğunuz Mansur darı. Göresiniz hak didarı. Cennet nasip ola. Çene talip, dil mürşit, ne gördünüz, ne fark ettiniz. Musâhipler, Allah Eyvallah. Mürşit, Allah Eyvallah kapısı nedir?. Musâhipler, ikrar iman. Mürşit, ikrar imana kadim olsanız. Seni sana teslim ettik. Sen sana şimdiden sonra sahip ol. Vicdanının emrinden çıkma. Nefsi şeytana uyma. Tekrar, İkrarlarınınınız ve dualarımız kabul ola.

Musâhipler yine başlar örtülü, eller kemerbestle bağlı, yalınayak post üzerine yan yanyana, bacı kardeş olarak uzanırlar. Mürşit erkanla üçer defa Allah, Muhammed, ya Ali, diye sofuların sırtına erkan sürerek şu duayı okur: Bismişah... Hal erenler halidir. Yol erenler yoludur, gafil olmayın gaziler, inen üstad elidir. Üstadı Ali, izni Halife.. Düstur ya Şahimerdan Ali, ya Erkan...

diye bacıların eline sürülerek yine şu dua okunur: Elif Allah, mim Muhammed, cim Cebrail, gökten indi nur, ya Fatma Ana bu bacıları yu (yıka). Allah, Muhammed, ya Ali. Bismişah. Yunmuşlar pak ola, müminler abad ola, münafıklar berbat ola. Altından geçenin, suyundan içenin sorgu sualini sormayasın ya Rabbi...Böylece görülen Musâhipler tarikat abdestlerini tamamlamış ve tertemiz kul olurlar.”⁴⁴⁴

İki can böylece musâhip kardeşi olmuş olur. Musâhiplere bütün görev ve yükümlülükleri telkin edildikten sonra “eline – diline – beline” sahip olmaları ihtar edilir. Aksi taktirde o topluluk içerisinde yaşayamayacakları söylenir. Bu kurallara uymanın bir sonucu olarak; bir Alevî toplumunda (köyünde) hırsızlık, zina, işsizlik, haksızlık, saygısızlık ve benzeri toplumun suç saydığı kötü davranışlar en alt düzeydedir. Eğer olursa, çağırılıp kendisinin cemaat huzurunda ant içtiği yani ikrar verdiği anlatılır ve kendisinden “Fahr-i Alem’in, Şah-ı Velayet’in, bu yolun pîri Hünkar Hacı Bektaş

⁴⁴⁴Uğurlu, *a.g.e.* 21-22.

Veli'nin razı ve hoşnut olmayacağı...” ona güzelce anlatılır, ıslaha sevk edilir.

Bu uygulamadan sonra Musâhiplik Cemi başlar. Normal cemde var olan tüm erkan uygulanır, On iki hizmet yerini alır, sazlar, semahlar, irşatlar (aydınlatma) yapılır, düvazimam okunur, salavat okunur, tevhidi ve miraclama okunur, semah yapılır, secdeye gidilip dua edilir ve lokmalar dağıtılır.”⁴⁴⁵

Cem başlamadan önce dargın olanlar varsa barıştırılır. Nefsi için ailesini boşayanlar, yalancı şahitlik yapanlar, nefsine hakim olamayanlar, hırsızlık yapanlar, haram kazanç sağlayanlar, komşusuna zarar verenler ve oruç tutmayanlar ceme alınmaz.⁴⁴⁶ Böylece cem halkı zararlı her şeyden arınmış olur. Mürşid Tahrim suresi sekizinci ayeti okur: “Ya eyyühellezine amenü tubu ilellahi tevbeten nasuha” Ey inananlar yaptığınız suçlardan bir daha yapmamak şartıyla tövbe edinîz. Verin Muhammed Mustafa’ya salâvat...

⁴⁴⁵Uğurlu, *a.g.e.* 22; Korkmaz, *a.g.e.* 253.

⁴⁴⁶Uğurlu, *a.g.e.* 22.

Allahümme salli alâ Seyyidina Muhammed'in ve alâ
Evladı seyyidina Muhammed. Salli alâ Muhammed,
salli alâ Ali. Mürşid tövbe duasına devam eder.

Gece gündüz hata etmektir işimiz,
Tövbe günahlarımıza estağfurullah.
Muhammed Ali'ye bağlıdır başımız,
Tövbe günahlarımıza estağfurullah.

Hasan Hüseyin sır içinde sır ise,
İmam Zeynel nur içinde nur ise,
Özümüzde kibir benlik var ise,
Tövbe günahlarımıza estağfurullah.

Muhammed Bakır'ın izinden çıkma,
Yükün Cafer'den tut gayriye bakma,
Hatıra değip gönüller yıkma,
Tövbe günahlarımıza estağfurullah.

Benim sevdiceğim Musa-i Kâzım,
İmam Rıza'ya bağlıdır özüm,
Eksiklik noksanlık hep kusur bizim,
Tövbe günahlarımıza estağfurullah.

Muhammed Tâki ile varalım şaha,
 Ali Nâki emeğimizi vermeye zaya,
 Ettiğimiz kem işlere bed huya,
 Tövbe günahlarımıza estağfurullah.

Hasan Askeri'nin gülleri bite,
 Mehdi gönlümüzün gamını ata,
 Ettiğimiz yalan gova gıybete,
 Tövbe günahlarımıza estağfurullah.

Şah Hatayi'm eder Bağdat Basra,
 Kaldık zamaneye böyle asra,
 Yâ Ali cömertsin kalma kusura,
 Tövbe günahlarımıza estağfurullah.

Tövbeden sonra mürşit nasihat yapar: “Yalan söyleme, haram yeme, şehvet perest olma, zina etme, kin kibir tutma, gıybet etme.. Dünya'ya ibretle bak, faziletli söyle, yalancı şahitlik yapma, vatanına, milletine ihanet etme.. Yolundan azma, olduğun gibi görün, iyiliklerin Allah'tan geldiğine, şer işlerin kendi nefsinden doğacağına inan.. Eline, beline,

diline, aşına, eşine, işine sahip ol... Allah'ı her yerde hazır ve nazır bil... Bu ikrarından, yolundan, ayrılırsan, ruzu mahşerde Hz. Peygamber'in şefaatinde mahrum kalasın.. Hazır cemaat ve melekler şahit olsun.. Allah.. Allah.. Allah... diye ispatı yapılır.

Cem süpürgecisi kalkar, cem meydanına üç defa, Allah, Muhammed, Ali, diyerek süpürgeyi sürer ve şu duayı okur:

“Bismişah... Üç bacı idik, gürühu naci idik Kırkların ceminde süpürgeci idik. Süpürgeyi süpürdü Selman, kör olsun Mervan, zuhura gelsin Mehdi Zaman Allah Eyvallah nefes Pîrimin...”

Mürşid hemen şu duayı okur:

“Hizmetler kabul ola, muratlar hasıl ola, hizmet sahiplerinin hizmetleri hürmetine, cümlemizin hizmetlerini ulu Tanrı kabul buyura... Hü gerçeğin demine...”

Cemin sonuna kadar her secdede bu dualar tekrarlanır. Mürşit veya Zâkir Cem'e başlama hizmet deyişleri okur:

Tarikat babında ön iki hizmet

Fark edip bunları bilmeli imiş.
 Birinci Pazvant'tır⁴⁴⁷ mümine sünnet
 İkinci İznikçi⁴⁴⁸ olmalı imiş.
 Üçüncü Zâkir ola zikrede
 Söyledikçe Hak kelamı virdede
 Ehli irfan sohbetini sır ede
 Bir zaman bu hizmete ermeli imiş
 Dördüncü hizmetçi seyyidi Farraş⁴⁴⁹
 Geçe Hakk'a vere ser ile baş
 Beşinci pak ola, Selman'a yoldaş
 Pak edip kalbini silmeli imiş.
 Altıncı sofracı kulundur Kamber
 Yedinci çırağcı Cabir-i Ensar
 Sekizinci sakiyi İmam Hüseyin ab-ı Kevser
 Şeraben tahuru kanmalı imiş.
 Dokuzuncu İbrahim tekbir kurbancı
 Bize miras kaldı Güruh-u Naci
 Cem evine arzu etse gelse bir bacı
 Ona haklı nasihatlar kılmalı imiş.

⁴⁴⁷Pazvant:Mürşit, bk. Korkmaz, *a.g.e.* 259.

⁴⁴⁸İznikçi:Odacı, bk. Korkmaz, *a.g.e.* 278.

⁴⁴⁹Farraş:Süpürgeçi ve temizlikçi, bk. Korkmaz, *a.g.e.* 278.

Onuncu Peyik' tir Mikail gibi
 Onbirinci gözcü İsrafil gibi
 Sultanlar katında dur gayın gibi
 Mansur gibi darda kalmalı imiş.
 Onikinci hizmetçi sema'a layık
 Sureti Hak ile ola mutabık
 Bunu bilmeyen türab-ı aşık
 Bir üstat elinden tutmalı imiş.
 Düvazimam⁴⁵⁰ okunur ve Cem'e katılan tüm cemaat
 secdeye iner. Mürşit sesli olarak şu duayı yapar:

“Bismişah.. Allah, Allah...Vakitler hayır
 ola. Hayırlar feth ola. Şerler def ola. Münkirler mat
 ola. Münafıklar berbat ola...

Müminler şâd ola, meydan abad ola. Sırlar
 mestur ola. Gönüller mesrur ola. Hanedanı fukara
 mamur ola. Er Hak Muhammed Ali yardımcımız,
 gözcümüz, bekçimiz ola... On iki İmamlar, on dört
 masumu pak, on yedi kemerbest Efendilerimiz
 katarından, didarından ayırmaya. Pîrimiz, üstadımız

⁴⁵⁰Düvazimam: Düvazimam: İçinde On iki imamın adı geçen şiirlere veya on iki imam için söylenmiş nefeslere düvazimam veya kısaca düvaz denir. Bk. Abdülbaki Gölpınarlı, *Alevî, Bektâşî Nefesleri*, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1992, s.46; bk. Korkmaz, *a.g.e.* 108.

Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli, Balım Sultan, Gözcü Karaca Ahmet Efendilerimiz yardımcımız ve desteğimiz ola...

Üçlerin, beşlerin, kırkların, yedilerin ve ricalül-gayb erenlerin ve kutbül-aktab efendilerimizin hayır Himmet-i alileri ve sefa nazarları üzerimizde hazır ve nazır ola...

Allah münkir, münafık şerrinden ve salüs mekrinden emin ve hıfzı himaye eyleye. İki cihanda korktuğumuzdan emin, umduğumuza nail eyleye. Dertlerimize derman, gönüllerimize şifa, borçlarımıza edalar ihsan eyleye. Zümre- i Naci' den, Gürüh-u salihinden eyleye. Allah erenler devlet ve milletimizin, kahraman ordumuzun kılıcını keskin, sözünü üstün eyleye. Gökten hayırlı rahmetler, yerden hayırlı bereketler ihsan eyleye. Namerde muhtaç eylemeye, cümlemizi dermansız dertlerden, felaketlerden esirgeye. Geçmişlerimize rahmet eyleye. Dualarımızı dergahı izzetinde kabul eyleye. Dil bizden, nefes Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli' den ola.

Münkir Yezit'e lanet, mümine rahmet. Gülbeng-i Muhammed Ali pîr keremi evliya, gerçek erenler demine Hü...(Her üç düvazimamdan sonra secde yapılır. Bu dua (Gülbeng) her secdenin sonunda mürşit tarafından cem bitimine kadar okunur.)”⁴⁵¹

Tevhidleme okunu:

Diz çöküp zikredelim canı dilden İllâllah
Yedi ceddin yargılamış okuyunca İllâllah
İllâllah İllâllah İllâllah Şah İllâllah.

Ali mürşid güzel Şah eyvallah Şah eyvallah
Burda yanar imiş odlar, orada olur heybetler
Cehennem kapısın kilitler okuyunca İllâllah
İllâllah İllâllah İllâllah Şah İllâllah.

Ali mürşid güzel şah eyvallah Şah eyvallah
Dört kitabı okumuşum ayet ayet harf harf
Cümlesinden gürbüz erdin okuyunca İllâllah
İllâllah İllâllah İllâllah Şah İllâllah.

Ali mürşid güzel şah eyvallah Şah eyvallah

⁴⁵¹Uğurlu, *a.g.e.* 30.

Baş yastığa koyunca şeytan gelir imanın kastına
 Şeytan ona bela kılamaz okuyunca İllâllah
 İllâllah İllâllah İllâllah Şah İllâllah.
 Ali mürşid güzel şah eyvallah Şah eyvallah
 Şah Hatay' im hepsine indik Şah'ın tapusuna
 Sekiz cennet kapısına yazmışlar İllâllah
 İllâllah İllâllah İllâllah Şah İllâllah.
 Ali mürşid güzel Şah eyvallah Şah eyvallah.

Miraclama okunur.⁴⁵² (Hz. Muhammed sav' in
 miraca çıkışı anlatılır.):

Geldi Cebrail okudu Hak Muhammet Mustafa
 Hak seni miraca okur davete kadir Hüda
 Evvel emanetim budur pîr rehber tutasın
 Pîr rehber tutup tariki müstakime yetesin
 Muhammed şuğula vardı yoktur senden bir arzum
 dedi
 Şimdi senden el tutayım Hak Muhammed Mustafa
 Muhammed'in belin bağladı orada Ahir Cebrail

⁴⁵²Uğurlu, *a.g.e.* 53

İki gönül bir olup yürüdüler degaha
 Vardı dergah kapısına gördü bir aslan yatar
 Haykırıp hamle kıldı başa koptu bir tufan
 Buyurdu sırrı kainat korkma Habibim dedi
 Hatemi aslana ver ki aslan ister nişanı
 Muhammed hatemi verdi aslan orada oldu sakın
 Vardı Hakk'ı devah etti evvel bunu söyledi
 Ne yavuz şirin var imiş çok cevher eyledi bize
 Gördü bir biçare derviş hemen yutmak diledi
 Gel benim sırrı devletlim sana tabi ümmetim
 Doksan bin kelam danıştı orada dostu dostuna
 Tevhidi armağan verdi yeryüzünde sofuya
 Eğilip secde kıldı eşiği kıblegaha
 Cümlesine rahmet olsun onda buyurdu Kibriya
 Dönüp evine gelirken yol uğrattı kırklara
 Vardı kırklar makamına oturup oldu sakın
 Secdeye koydu yüzünü Hakk'a turab etti özünü
 Hasan'la Hüseyin'e Cebrail getirdi üzümü
 Selman orada hazır idi şeydullahın diledi
 Bir üzüm tanesi koydular Selman'ın keşkül rahına
 Kudretten bir el geldi ezdi engür eyledi
 Hatemi ol elde gördü uğradı müşkülata

Canım size kimler derler şahım bize kırklar derler
 Cümleden ulu yolunuz elde küllü varınız
 Selman şeydullaha gitti ondan eksik biriniz
 Muhammed esredi çoştı tacı başından düştü
 O şerbetten biri içti cümlesi oldu mest-ü hayran
 Mümin müslim üryan büryan yürüdüler semaha.

Burada Semah ekibi ve Cem de semah yapmak
 isteyenler semah için kalkar cem meydanına gelir⁴⁵³.
 Muhammed kırklar ile bile kalktı semah eyledi
 Muhabbet galip oldu erkan yolunu buldu
 Hatıralar oldu sefa Muhammed'i indirdiler
 Muhammed dönüp evine gitti Ali Hakk'ı devah etti
 Hatemi önüne koydu sadaksın Mürteza dedi
 Evveli sensin ahiri sensin ey vilayetler medarı
 Cümlesi sana bağılymış ya Şah'ı evliya dedi
 Şah Hatayı'm vakıf oldum bu sırrın ötesine
 Hak sözünü inandıramayız özü çürük ervaha
 Verelim Muhammed ya Mustafa'ya salavat

⁴⁵³Uğurlu, *a.g.e.* 54

Allahüme salli ala seyyidina Muhammed ve ala Ehli Beyti salavat.

Cem'e katılanlar Onuncu secdeye gider.
Mürşit dua eder.

“Bismişah.. Allah, Allah...Vakitler hayır
ola. Hayırlar feth ola. Şerler def ola. Münkirler mat
ola. Münafıklar berbat ola...

Müminler şâd ola, meydan abad ola. Sırlar
mestur ola. Gönüller mesrur ola. Hanedanı fukara
mamur ola. Er Hak, Muhammed, Ali yardımcımız,
gözcümüz, bekçimiz ola... On iki İmamlar, on dört
masumu pak, on yedi kemerbest Efendilerimiz
katarından, didarından ayırmaya. Pîrimiz, üstadımız
Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli, Balım Sultan, Gözcü
Karaca Ahmet Efendilerimiz yardımcımız ve
desteğimiz ola...

Üçlerin, beşlerin, kırkların, yedilerin ve
ricalü'l-gayb erenlerin ve kutbü'l-aktab
efendilerimizin hayır himmet-i alileri ve sefa
nazarları üzerimizde hazır ve nazır ola...

Allah münkir, münafık şerrinden ve salüs mekrinden emin ve hıfzı himaye eyleye. İki cihanda korktuğumuzdan emin, umduğumuza nail eyleye. Dertlerimize derman, gönüllerimize şifa, borçlarımıza edalar ihsan eyleye. Zümre- i naci’ den, Gürüh-u salihinden eyleye. Allah erenler devlet ve milletimizin, kahraman ordumuzun kılıcını keskin, sözünü üstün eyleye. Gökten hayırlı rahmetler, yerden hayırlı bereketler ihsan eyleye. Namerde muhtaç eylemeye, cümlemizi dermansız dertlerden, felaketlerden esirgeye. Geçmişlerimize rahmet eyleye. Dualarımızı dergahı izzetinde kabul eyleye. Dil bizden, nefes Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli’ den ola.

Münkir Yezit’e lanet, mümine rahmet. Gülbeng-i Muhammed, Ali pîr keremi evliya, gerçek erenler demine Hü...”

Burada ismi azam duası okunur.⁴⁵⁴

Bismişah...

⁴⁵⁴Uğurlu, *a.g.e.* 55.

Gel gönül okuyalım ismi azam duasını
 Okudu ki lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikar.
 Yakın ol ki bilesin kalbin evin silesin
 Okudu ki lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikar.
 La gaza illa gaza el-Mürteza bil iktida
 Yusuf'u zindana saldın Yakup'u kıldırdın zar
 Hem yine sen idin zindan içinde Yusuf'a yar
 Yer ile gök bunda buldu karar
 Okudu ki lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikar.
 Tacı dürdük geldi Ali besdine
 Ali'm Zülfikar'ı aldı gitti küffar üstüne
 Hem yine yazılmıştır Zülfikar'ın üstüne
 Okudu ki lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikar.
 Hamza Kaf Dağ'ında on sekiz yıl cenk eyledi tamam
 Kırardı kafiri bir mağarada vermezdi aman
 Günü viridi bu duayı okurdu hemen
 Okudu ki lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikar.
 Süleyman'ın parmağında hatem yüzük mührü
 Emrine muti idi insi, cinni, dev, peri
 Ali bindi düldül doğradı yüz bin kafiri
 Okudu ki lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikar.
 Bu dünya baki değildir bu fanidir fani

Eyübe verdiler mihnetinen cevri cefa
 Eyüp de bu duayı okudu buldu derdine şifa
 Okudu ki lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikar.
 Şu münafıklar bu duanın manasına ermedi
 Mansur'u dara çektiler dediğinden dönmedi
 Halil de bu duayı okudu nâr içinde yanmadı
 Okudu ki lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikar.
 Bu duayı okursa her kim zerrece kalmaz kalbinde
 kin
 Bununla bütün olur iman ile din
 Yer gök bununla buldu karar
 Okudu ki lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikar.
 Nice Süleyman'lar geldi de geçti
 Nice peygamberler kondu da göçtü
 Caferi Tayyar bu duayı okudu havaya uçtu
 Okudu ki lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikar.
 Ali rast geldi girdi devin bağına
 Soyundu çıktı hurma dağına
 Bir hurma çöpü ile kasteyletti devin parmağına
 Okudu ki lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikar.
 Muhammed hatemin aldı çekildi Miraç'a
 Hatemin aslanın ağzına verdi

Şah Hatayı'm günü virdi bu duayı okurdu
Okudu ki lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikar.

Burada saki suyu duası okunur:⁴⁵⁵

Bismişah....

Erenler Şamil'e pervane geldim

Baş açık yalın ayak ben divana durdum

Şehri şehre kıldım ol tez iktidarım

Derem derem bir yudum su ver

Kerbela'da mervanlar elinde şehit olan imamlar
aşkına

Saki İmam Hüseyin cennet mekan İmam Hüseyin.

On iki İmamlardır Hakk'ın sevgili yarı

Onlar birleşmiştir Haalik-ı perver digarı

Susuz şehit ettiler Ali evladı ol hanedanı

Derem derem bir yudum su ver Kerbela'da

Mervanlar elinde şehit olan imamlar aşkına

Saki İmam Hüseyin cennet mekan İmam Hüseyin.

Onlar çok çektiler mihnetinen belayı

Onlara nasip eyle bu kevser sülaleyi

⁴⁵⁵Uğurlu, *a.g.e.* 56

Susuz şehit ettiler Ali evladı ol hanedanı
Derem derem bir yudum su ver
Kerbela'da mervanlar elinde şehit olan imamlar
aşkına
Saki İmam Hüseyin cennet mekan İmam Hüseyin.
Şah Muhammed Şah Ali'dir şahımız
Şah Hüseyin'e kurban olsun canımız
Erenler dergahı bizim dergahımız
Derem derem bir yudum su ver
Kerbela'da mervanlar elinde şehit olan imamlar
aşkına
Saki İmam Hüseyin cennet mekan İmam Hüseyin.
Şah Hatayı'm yana yana yürek dönmüş biryana
Lanet okuyalım Yezit oğlu bin mervana
Bir yudum su vermedi Ali evladı o hanedana
Derem derem bir yudum su ver
Kerbela'da mervanlar elinde şehit olan imamlar
aşkına
Saki İmam Hüseyin cennet mekan İmam Hüseyin.

Burada Kerbela İlahîsi başlar.⁴⁵⁶

Bismişah...

Yarın matem ayı gelir

Ah Hüseyin'im vah Hüseyin'im.

Senin derdin bağrım deler

Ah Hüseyin'im vah Hüseyin'im.

Kerbela'da şehit olan Şahı Merdan Şah Hüseyin'im.

Bizimle gelenler gelsin

Serini verenler versin

Hüseyin'le şehit olsun

Ah Hüseyin'im vah Hüseyin'im.

Kerbela'da şehit olan Şahı Merdan Şah Hüseyin'im.

Kerbela'nın yazıları

Şehit düştü gazileri

Fadime Ana'nın kuzuları

Ah Hüseyin'im vah Hüseyin'im.

Kerbela'da şehit olan Şahı Merdan Şah Hüseyin'im.

Kerbela'nın önü yazı

Yüreğinden çıkmaz sızı

Yezidler mi kırdı sizi

⁴⁵⁶Uğurlu, *a.g.e.* 57

Ah Hüseyin'im vah Hüseyin'im.

Kerbela'da şehit olan Şahı Merdan Şah Hüseyin' im.

Esti deli poyraz esti

Kafir Mervan sizi bastı

Hüseyin'in başın kesti

Ah Hüseyin'im vah Hüseyin'im.

Kerbela'da şehit olan Şahı Merdan Şah Hüseyin' im.

Kerbela'nın önü düzdür

Geceler bana gündüzdür

Şah Kerbela'da yalnızdır

Ah Hüseyin'im vah Hüseyin'im.

Kerbela'da şehit olan Şahı Merdan Şah Hüseyin' im.

Gökte yıldız paralandı

Şehriban Ana karalandı

İmam Hüseyin yaralandı

Ah Hüseyin'im vah Hüseyin'im.

Kerbela'da şehit olan Şahı Merdan Şah Hüseyin' im.

İmam Hüseyin attan düştü

Atı Medine'ye kaçtı

Kafir Yezit kanın içti

Ah Hüseyin'im vah Hüseyin'im.

Kerbela'da şehit olan Şahı Merdan Şah Hüseyin' im.

Bir su verin masum cana
 Yezit içti kana kana
 Fatma Ana yana yana
 Ah Hüseyin'im vah Hüseyin'im.
 Kerbela'da şehit olan Şahı Merdan Şah Hüseyin' im.
 Kerbela'da biter yonca
 Boyu uzun beli ince
 Şah Hatayı'm kararınca
 Ah Hüseyin'im vah Hüseyin'im.
 Kerbela'da şehit olan Şahı Merdan Şah Hüseyin' im.

Cem'e katılanlar on ikinci secdeye gider.⁴⁵⁷

Mürşit dua eder:

“Bismişah.. Allah, Allah...Vakitler hayır
 ola. Hayırlar feth ola. Şerler def ola. Münkirler mat
 ola. Münafıklar berbat ola...

Müminler şâd ola, meydan abad ola. Sırlar
 mestur ola. Gönüller mesrur ola. Hanedanı fukara
 mamur ola. Er Hak, Muhammed, Ali yardımcımız,
 gözcümüz, bekçimiz ola... On iki İmamlar, on dört

⁴⁵⁷Uğurlu, *a.g.e.* 59

masumu pak, on yedi kemerbest Efendilerimiz katarından, didarından ayırmaya. Pîrimiz, üstadımız Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli, Balım Sultan, Gözcü Karaca Ahmet Efendilerimiz yardımcımız ve desteğimiz ola...

Üçlerin, beşlerin, kırkların, yedilerin ve ricalü'l-gayb erenlerin ve kutbü'l-aktab efendilerimizin hayır himmet-i alileri ve sefa nazarları üzerimizde hazır ve nazır ola...

Allah münkir, münafık şerrinden ve salüs mekrinden emin ve hıfzı himaye eyleye. İki cihanda korktuğumuzdan emin, umduğumuza nail eyleye. Dertlerimize derman, gönüllerimize şifa, borçlarımıza edalar ihsan eyleye. Zümre- i naci' den, Gürüh-u salihinden eyleye. Allah, erenler devlet ve milletimizin, kahraman ordumuzun kılıcını keskin, sözünü üstün eyleye. Gökten hayırlı rahmetler, yerden hayırlı bereketler ihsan eyleye. Namerde muhtaç eylemeye, cümlemizi dermansız dertlerden, felaketlerden esirgeye. Geçmişlerimize rahmet eyleye. Dualarımızı dergahı izzetinde kabul eyleye.

Dil bizden, nefes Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli' den
ola.

Münkir Yezit'e lanet, mümine rahmet.
Gülbeng-i Muhammed, Ali pîr keremi evliya,
gerçek erenler demine Hü..."

Burada semahlar iki defa daha eda edilir.⁴⁵⁸ Dede
veya Zâkir Turnalar semahı okur:

Devredip gezersin dar-ı fenayı
Bağdat diyarına vardın mı turnam.
Medine şehrinde Fatma Ana'yı
Makamı andadır gördün mü turnam.
Biz de deli dedik bizden Ulu'ya
İman aldık ikrar verdik Veli'ye
Necef deryasında İmam Ali'ye
Bu deryaya yüzler sürdün mü turnam.
Medayin şehrinde Selman'a varıp
Bağdat'ta Kazım'ın kabrini görüp
Baş eğip hem eşiğine yüz sürüp
İkrar'a bende olup durdum mu turnam.

⁴⁵⁸Uğurlu, *a.g.e.* 59

Hür şehit de Kerbela'da çürümez
 Hak'tan izin yoktur kalkıp yürümez
 İmam Hüseyin'in kanı kurumaz
 Şehitler serdarını gördün mü turnam.
 Hazreti Eyyüb'ün nikabın kaldır
 Tende iki kurt var neye maildir
 Biri ipek sarar birisi baldır
 Bunların sırrına erdin mi turnam.
 Behlül evcik yapar idi zeminde
 Makamını gördü uçmak evinde
 Tılsımı da erenlerin cem'inde
 Kırkların darına durdun mu turnam.
 Veysel Karani gezer idi Yemen' de
 Serin verdi On iki imam yolunda
 İmam Mehdi hangi vakt-ü zamanda
 Nasıl zuhur eder sordun mu turnam.
 Kul Hüseyin der ki Hakk'a varalım
 Varup dergahına yüzler sürelim
 Sen de O sultanı gördün mü turnam.

Semah yörelere göre değişmekle beraber
 genellikle cemlerde Turnalar Semahı yapılır.

Her semah üç deyişle tamamlanmış olur. Son olarak Pîr, Mürşit veya Dede cemi kim idare ediyorsa bir Gülbeng okur.

“Bismişah... Allah Allah gidene, durana, kaygusuz, gıybetsiz evine varana, on iki imamların ismini ziredip niyaz eden canlarını, Hak erenler muradını vere. Hü gerçeğin demine ..”

Cem’e katılanlar Mürşidi’e, Pîr’e, Dede’ye ve rehberine niyaz eder. Böylece cem sona ermiş olur.⁴⁵⁹

5.Süt Hakkı Parası

Tunceli’de her anne az veya çok süt hakkı parası almaktadır.⁴⁶⁰ Alınan bu tutar ile anne kızının çeyizine önemli ihtiyaç gördüğü nesneleri bizzat kendisi satın almaktadır. Süt hakkından başka

⁴⁵⁹Bk. <http://www.cemvakfi.org.tr>, 25.06.2015; Şah Hüseyin Şahin, *Şah İsmail Hatayi Divanı ve Diğer Hatayi Şiirleri*, Pîr Sultan Abdal Kültür Vakfı Yayını, İstanbul, 2011.

⁴⁶⁰ Kadir Bulut ; Erdal Yıldırım , *Tunceli Yöresi Alevîlerinde Geçiş Dönemi İnanç ve Uygulamaları*, Sosyal Bilimler Ekev Akademi Dergisi, Yıl:2010/14, Sayı:42, s.26.

anneye bir elbise, kardeşler ve yakın akrabalara (dayı, amca , hala, teyze) da erkek tarafından hediyeler alınmaktadır.⁴⁶¹ Eskiden “galit” denilen baba hakkı da vardı, fakat otuz kırk senedir bu âdetin uygulanmadığı söylenmektedir.⁴⁶²

6.Kurban Kesilmesi ve Yemek İkramı

Geleneksel düğünler Tunceli’de üç gün sürmektedir. Düğünden bir iki gün önce mutlaka yeteri kadar hayvan kesilir. Küçük baş hayvanlardan biri kurban niyetine kesilir. Bu hayvanın bir budu bütün pişirilir. Dinî nikah merasiminde Dede bunu keser ve nikahı yapılan gençlere yemeleri için ikram eder.⁴⁶³ Bu gün bu düğünler artık yapılmamaktadır. Bazı köylerde nadir de olsa yapıldığı olmaktadır. Geleneksel düğünlerde, düğünden birkaç gün önce erkek tarafı ekonomik durumuna göre küçük baş hayvan, şeker, çay, un ve tuzu kız evine gönderir.⁴⁶⁴

⁴⁶¹Hüseyin Erdoğan; Allahverdi Bürükbaş, 1964, Tunceli, Şoför.

⁴⁶²Hüseyin Erdoğan.

⁴⁶³ Hüseyin Erdoğan.

⁴⁶⁴Nesimi Öz, 1968, Pertek, Lise, Dede.

İlk gün hem kız evi hem erkek evi kendi akraba ve misafirlerine yemek verir. Günümüzde salonlarda yapılan düğünlerde yemek topluca ikram edilmektedir.

7.Resmî Nikah Yapılması

Tunceli’de her evli çift mutlaka düğünden önce resmî nikahını yaptırmaktadır.⁴⁶⁵ Günümüzde resmî nikahı olmayan evlilik yoktur. Yörede eğitim seviyesinin yüksek olması buna sebep olarak gösterilmektedir.

C. DÜĞÜN VE DÜĞÜN SONRASI ÂDETLERİ

Tunceli’de eskiden geleneksel düğünler üç gün sürerdi.⁴⁶⁶ Düğünlerde davul zurna çalınır. Govend oyunları oynanırdı.⁴⁶⁷ Misafirler düğün evinde veya düğün sahibinin yakın akrabalarının

⁴⁶⁵ Deniz Gerçek, 1982, Tunceli, Ortaokul, İşçi.

⁴⁶⁶ Hüseyin Erdoğan.

⁴⁶⁷ Dersimi, *a.g.e.* 38.

evlerinde misafir edilirdi. Birinci gün tüm misafirler gelirdi. İkinci günü akşam kına merasimi yapılırdı. Üçüncü gün gelin alma olurdu. Günümüzde artık üç gün süren düğünler yapılmamaktadır. Bir akşam kına merasimi yapılır. Düğünler gelin alma konvoyundan sonra salonda veya sokakta bir iki saatlik eğlence, ikram ve takı merasimi ile yapılmaktadır.⁴⁶⁸

1.Kız Kınası

Damat tarafından bir grup insan, hazırladıkları kına tepsisi ve hediyelerle kız evine giderler. Kına gecesi düzenlenir. Kına gecesi ateş ve mum yakma eski İstanbul düğünlerinde olan âdetlerdendir.⁴⁶⁹ Oyunlar oynanırken kızın üç arkadaşı gelin kızın başına bir örtü örterek odanın ortasına bir sandalyede otururlar. Üç mum yakılmış⁴⁷⁰ kına tepsisini bir kız başı üzerine alır. Hem maniler söylenir hem gelin kızın etrafında

⁴⁶⁸ Ali Ekber Yurt.

⁴⁶⁹ Sadi Yaver Ataman, *Eski Türk Düğünleri ve Evlenme Rit'leri*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1992, s. 35.

⁴⁷⁰ Baran, *a.g.e.* 240.

dönülür. Söylenen maniler gelini ağlatacak ağıtlardan seçilmektedir. Halaylar çekilir. Şayet kına eğlencesi salonda yapılmakta ise halaylar çok uzun olur. Kıza kına yakılır- iken avcunu hemen açmaz, damadın annesi para veya altın bahşiş verir, o değer kızın avcuna konur.⁴⁷¹ O parayı kızın elini kim açar ise bahşişi o alır. Kıza kına yapıldıktan sonra genellikle (erkeğe) damadın avcuna veya bir parmağına da kına yakılır. Kıza takı takmak isteyen takabilir. Nihayet gelin ve damat karşılıklı oynarlar. Böylece kına merasimi bitmiş olur.⁴⁷²

2.Kız Oyunları

Erkek evinden gelen misafirler önce kız evinin akrabalarının evlerinde ağırlanır ve yemekler yenir. Kız evine gelerek yöreye ait oyunlar oynanır. Daha sonra kına törenine geçilir.⁴⁷³ Gelin kızın arkadaşları gelinin evden çıkacağı gün toplanır. Oyunlar oynarlar ve gelinin süslenmesine katılırlar.

⁴⁷¹ Küçük, *a.g.e.* 149.

⁴⁷² Hüseyin Erdoğan.

⁴⁷³ Oya Bulut, 1985, Tunceli, Ortaokul, Ev kadını.

3.Çeyiz Gösterme

Gelinin baba evinden çıkacağı gün çeyiz misafirlerin önünde açılır. Açılan hediye ve eşyalara çevrenin ileri gelen biri ekonomik bir değer takdir eder.⁴⁷⁴

4.Gelinin Hazırlanışı ve Elbiselerinin Giydirilmesi

Gelinin hazırlanışını akrabaları ve arkadaşları yapar. Bu sırada gelini ağlatmak için ağlatma manileri söylenir.⁴⁷⁵ Günümüzde gelinin başı kuaförlerde yapılmaktadır. Eskiden gelinin süslenmesi ve her şeyi anne evinde yapılmaktaydı.⁴⁷⁶

5.Gelinin Evden Çıkışı

Erkek tarafı gelinin hazır olduğu haberini alır ve ona göre gelin almaya gelir. Kız tarafı hemen

⁴⁷⁴Nurcan Özel, 1985, Tunceli, Lise, Ev kadını.

⁴⁷⁵ Yüksel Işık, *a.g.e.* 16.

⁴⁷⁶ Hüseyin Erdoğan.

kapıyı açmaz ta ki bahşiş aldıktan sonra açar. Bu bahşişe eskiden “Dayı hakkı ”denirdi.⁴⁷⁷ Gelin hazırlandıktan sonra anne ve babasının ellerini öper, helallik diler. Gelinin erkek kardeşi veya yakınlarından biri gelinin bel bağını (kuşak) bağlar. Erkek tarafı da ona bahşiş vererek razı ederler.⁴⁷⁸

Damat ve musâhip beraber gelin arabasına binerler. Eski geleneksel düğünlerde gelin ata bindirilir, yanında kendisine bir bayan refakat ederdi. Kızın akrabalarından öğüt verici olarak biri, kızla birlikte giderdi. Bu gelenek eski Türk âdetlerindendir.⁴⁷⁹ Kız tarafından bayanın bindiği atı tutan kişi, gelinin bindiği atın kuyruğundan tutarak yürürlerdi. Gelin hanımın atı ile bayanın bindiği atın arasından kimse geçmemelidir. Bu uğursuzluk sayılırdı.⁴⁸⁰ Kıza ait çeyiz eşyası kız ile birlikte erkek evine götürülürdü.⁴⁸¹

⁴⁷⁷ Saltık, *a.g.e.* 111.

⁴⁷⁸ Saltık, *a.g.e.* 112.

⁴⁷⁹ Ataman, *a.g.e.* s. 44.

⁴⁸⁰ Hüseyin Erdoğan.

⁴⁸¹ Küçük, *a.g.e.* 149.

6. Gelinin Eve Gelmesi

Gelin eve getirildiğinde, at sırtında kapının önünde durdurulurdu. Gelin, kayınbabası gelipte, gelin herhangi bir hediye veya para bahşış verinceye kadar attan inmezdi.⁴⁸² Eskiden bu hediye hayvan veya tarla olmaktaydı. Kayınpederi bir hediye verdikten sonra gelin attan inerdi.⁴⁸³ Gelin eve girmeden kucağına bir çocuk verilir ki hemen çocuğu olsun, kısır kalmasın ve olacak çocuk erkek olsun diye genellikle erkek çocuğu verilirdi.⁴⁸⁴

7.Elma Atma ve Tahta Kaşık Kırma

Gelin evin önüne geldiğinde damat musâhiple kolkola evin damına çıkar. Damat bir mendille ağzını kapatarak, sağ eliyle bir elmayı üç defa salladıktan sonra, gelinin başına nişan alır, atar.⁴⁸⁵ Elma atarken damat ile musâhip tek ceket

⁴⁸² Baran, *a.g.e.* 241.

⁴⁸³ Hüseyin Yıldız.

⁴⁸⁴ Ahmet Yurt.

⁴⁸⁵ Munzuroğlu, *a.g.e.* 70; Baran, *a.g.e.* 241; Küçük, *a.g.e.* 150.

veya palto kullanır. Elmayı atarken biri omuzuna alır sonra öbürü atarken omuzuna alırdı. Damat elma atmadan önce Ya Hak, ya Muhammed, ya Ali der ondan sonra elmayı atar ve attaki gelinin tam başına isabet ettirmeye çalışırdı. Musâhipte aynı şekilde elmayı atar.⁴⁸⁶ Çünkü elma halk kültüründe üremenin ve çoğalmanın simgesi ola gelmiştir.⁴⁸⁷ Geleneksel Türk âdeti olarak Anadolu’da yaygın olan bir tabak üzüm, meyve ve ufak para da gelinin başına serpilir.⁴⁸⁸ Bu âdet Yörede bugünde devam etmektedir.

Bu gelenekle gelinin yeni evine bolluk ve bereket gelmesi umulurdu.⁴⁸⁹ Orda bulunan davetliler atılanları almak için birbirleriyle yarışırldı. Elmayı kapam gencin arkadaşlarından daha evvel evleneceğine inanılmaktadır. Damat ve sağdıç aşağı iner. İndiklerinde, geleneklere göre kendilerine dayak atılır. Gelin damadın evine

⁴⁸⁶Fahri Şahabat, 1965, Tunceli, Ortaokul, İşçi.

⁴⁸⁷ Kalafat, *a.g.e.* 246.

⁴⁸⁸ Baran, *a.g.e.* 241; Nedim Şahhüseyinoğlu, *Anadolu Halk Kültüründe İnanç Motifleri*, İtalik Yayınları, Ankara, 2000. s. 109; Harun Güngör-Mustafa Argunşah, *Gagauzlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1998, s. 106.

⁴⁸⁹ Munzuroğlu, *a.g.e.* 70; Hüseyin Erdoğan ; Nuri Dersimi, *a.g.e.* 39.

girdiğinde kapının eşiğine konulan kaşığı kırar. Bu âdetin uğur getirdiğine inanılırdı.⁴⁹⁰

8.Gerdek

Tunceli’de gerdek genellikle perşembe ve pazartesi gecelerinde yapılmaktadır. Musâhip damatla birlikte gelinin odasına beraber giderler. Gelinin yanında kız tarafından ve erkek tarafından birer bayan olur. Bu iki bayan gelin ve damadı el ele tutuşturarak dua okuturlar.⁴⁹¹ Aşiretlerine, atalarına ve aile büyüklerine her zaman saygılı olmalarını tavsiye ederek evli çifti baş başa bırakırlar.⁴⁹²

9.Düğün Sonrası

Geleneksel eski düğünlerde misafirlere konumlarına göre hediyeler verilerek uğurlanırdı.⁴⁹³ Bugün bu âdet yoktur.

⁴⁹⁰ Hüseyin Erdoğan.

⁴⁹¹ Nuri Dersimi, *a.g.e.* 39

⁴⁹² Ayhan Dalga, 1977, Tunceli, Ortaokul, İşçi.

⁴⁹³ Küçük, *a.g.e.* 150.

Düğün sonrası günü, gelin ve damat ev halkının ellerini öperler. Bir hafta gelin evden dışarı çıkmaz. Bir hafta sonra bir ocakzade pîre giderek himmet alırlar.

Düğünden bir hafta sonra damat ve gelin, kızın anne ve babasını ziyarete giderek el öperler. Böylece yeni bir aile oluşmuş olur.⁴⁹⁴

Yörede yeni gelin olan kadın bir yıl bazen daha fazla uzun süre evde kayınpederi yanında ve kayınbiraderi yanında yüzünü baş örtüsünün ucuyla hep örtmektedir.⁴⁹⁵

Hatta bazı kadınlar evin erkeklerinin sorduğu sorulara sesli cevap vermez ancak omuz ve el işareti ile anladığını ifade etmektedirler.⁴⁹⁶ Gelin evlendikten sonra kayın pederleriyle konuşmadığı gibi ağzını peçeyle örter, aksi halde “haram süt emmiş”⁴⁹⁷ denir. Bazı aşiretlerde kayınbaba bahşiş

⁴⁹⁴ Hüseyin Erdoğan.

⁴⁹⁵ Munzuroğlu, 141; Küçük, *a.g.e.* 151.

⁴⁹⁶ Munzuroğlu, 142; Baran, *a.g.e.* 242; Saltık, *a.g.e.* 114.

⁴⁹⁷ Antranik, *a.g.e.* 143.

veya bir hediye verinceye kadar gelin onunla asla konuşmaz.⁴⁹⁸

Bugün Tunceli toplumunda bazı gelenekler terk edilmiş ve sadece yaşlıların anlatımlarıyla yaşandığı bilinmektedir. Bu terk edilen âdet ve geleneklerin unutulmasının çok farklı nedenleri olduğu genel kabul görmüş bir düşüncedir.

Cumhuriyet döneminde yatılı okulların etkisi, yurt dışına gidip gelen işçilerin tutumu, atmışlarda sol ideolojinin etkin olup ataerkil (feodal) yapıyı aynı zamanda Dede-Talip anlayışını sarsması ve son olarak kitle iletişim araçları ile doksanlı yıllardan itibaren bu gibi benzeri âdetler uygulanmamaktadır.⁴⁹⁹

Anadolu'nun genelinde olduğu gibi kadınlar Tunceli'de yabancı erkeklerden sakınır ve yüzlerini örterler. Öyle ki kedi, köpek yavrusu, tırtıl, ağaç kurdu ve ölmüş hayvan (leş) gören kadınlar

⁴⁹⁸ Baran , *a.g.e.* 242.

⁴⁹⁹ Munzuroğlu, *a.g.e.*148.

tlbentleriyle aēızlarını kapattıkları rivayet edilmektedir.⁵⁰⁰

Bu âdetler tüm Anadolu’da kadınlar tarafından benimsenen âdetlere ve davranışlara benzemektedir. Bazı yaşlı kadınların yanındaki genç bayanlara “aēzını rt, dişlerini saymasın”⁵⁰¹ demeleri bu geleneēin çok eski kklerinin⁵⁰² olduēu söylenebilir.

⁵⁰⁰ Munzuroēlu, *a.g.e.* 150.

⁵⁰¹ Munzuroēlu, *a.g.e.* 150.

⁵⁰² Munzuroēlu, *a.g.e.* 150.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TUNCELİ'DE ÖLÜMLE İLGİLİ GELENEK VE İNANIŞLAR

A.ÖLÜM ÖNCESİ İNANIŞ VE ÂDETLERİ

Ölüm kainatta yaşayan her canlı için bir gerçekliktir. Kutsal metinlerde ölüm gerçeğine her zaman vurgu yapılmıştır. Kitab-ı Mukaddes’de bir ayette “Yeryüzündeki her canlı ölecek.”⁵⁰³ Denilerek canlıların ölümlü olduğu bildirilmiştir. Kur’an-ı Kerim’de ise “her nefis ölümü tadacaktır”⁵⁰⁴ ayeti ile ölümün her canlı için mukadder olduğu açıkça ifade edilmiştir.⁵⁰⁵

Bir dedenin ölümü anlatırken hadis olarak zikrettiği “Mü’minler ölmezler, sadece yokluk

⁵⁰³ Tekvin,6:17.

⁵⁰⁴ Al-imran,3/185;Enbiya,21/35;Ankebut,29/57.

⁵⁰⁵ Bk. Yeryüzünde ölüm hakkındaki inanışlar için, Salime Leyla Gürkan, “Ölüm” *DİA*, İstanbul, 2007, XXXIV32-34.

yurdundan ölümsüzlük yurduna taşınırlar. Bu, bir evden bir eve göçmeye benzer.”⁵⁰⁶ ifadeleri bazı ayetlerin tefsiri gibidir.⁵⁰⁷

Alevî geleneğinde, vefat ve ölüm kişinin ikrar verdiği Allah’a vasıl olmasıdır. Alevî gelenekte günlük hayatta ölüm ve ölmek kelimeleri kullanılır. Alevî inancında vefat eden için öldü kelimesi yerine genellikle ‘Hakk’a yürüdü, ruhunu teslim etti, don değiştirdi ve uçup gitti’ kelimeleri kullanılır.⁵⁰⁸ Tunceli’de ölmek kelimesi günlük hayatta kullanılır, fakat cenaze için kullanılmaz. Cenaze için en çok “Hakk’a yürümek” ifadesi kullanılır.⁵⁰⁹

1.Halk İnanışları Açısından Ölümün Habercisi Olan Ön Belirtiler

⁵⁰⁶ Mehmet Yaman, *Alevîlik’ te Cenaze Hizmetleri*, Ufuk Reklamcılık ve Matbaacılık, İstanbul, 1999,s.14.

⁵⁰⁷ Bk. Cuma,62/8; Hac, 22/66; Tam metin olarak hadis kaynaklarında bulamadık.

⁵⁰⁸ İsmail, Metin, *Alevîlikte Cenaze Kaldırma*, Parşömen Yayınları, İstanbul, 2010, s. 19.

⁵⁰⁹ Haydar Kaya, *Alevîlikte Kurallar*, Ehli Beyt İnanç Eğitim ve Kültür Vakfı, İstanbul, 1995, s.48.

Hasta ölmek üzere ise yüzü kibleye gelecek şekilde mümkün olduğu kadar sağ yanına yatırılır.⁵¹⁰ Sağ yanına yatamayacak durumda olan hastaların ayakları kibleye gelecek şekilde sırt üstü yatırılarak yüzünün kibleye gelmesi için baş altına yastık konarak biraz yukarı kaldırılır.⁵¹¹ İleri derecede hasta ve ölmesi muhtemel kişinin durumu ifade edilirken “Ölüm döşegi”⁵¹² kelimesi ile ifade edilmektedir. Ölüm döşeginde olan kişiye özel ilgi gösterilir. Hastanın yatağı hastaya saygısızlığa neden olmayacak şekilde oda da baş köşeye konmalıdır. Ayakları kapıya doğru olmalı, ziyarete gelenler kapıdan girdiklerinde hastanın yüzünü rahatlıkla görebilmelidirler.⁵¹³ Kişinin ölüm döşeginde olduğu hissedildikten sonra evde yüksek sesle konuşulmaz, yüksek sesle gülünmez, eğlence asla yapılmaz, hasta evde yalnız bırakılmaz. Hastanın evde tek başına bırakılması hoş karşılanmaz, ölünceye kadar yanında bir veya iki kişi mutlaka olmalı ve nöbet tutmalı, kişinin ölüm anına şahitlik etmelidirler.⁵¹⁴

Ölüm döşeğinde olan hastayı komşuları ve akrabaları dünya gözü ile görmek için ziyaret etmeli, aynı zamanda helallik dilemelidir. Helallik illa konuşarak helalleşme değil hastanın ziyaret edilmesi, hastaya görünmek ve üzgün olduğunu belli etmektir. Hatta hasta görmese ve duymasa dahi yakınları ölmeden hastaya ulaşmaya çalışırlar.⁵¹⁵

Alevîlikte ölüm döşeğinde olan kişilere “Yol hizmeti” âdetleri yapılır. Hastanın yanına seyyid, pîr veya dede gelir. Hasta kişinin sağ tarafına oturarak ağzına su verir, tevhid ve şehâdet okutur⁵¹⁶ şifa dileyerek bir düvazimam okur.

Medet ey Şahım medet,

Gel dertlere derman eyle.

Yetiş ya Ali Muhammed,

Gel dertlere derman eyle.

⁵¹⁰ Yaman, *a.g.e.* 14.

⁵¹¹ Yaman, *age.*, 14.

⁵¹² Metin, *a.g.e.* 17.

⁵¹³ Metin, *a.g.e.* 24.

⁵¹⁴ Metin, *a.g.e.* 25.

⁵¹⁵ Metin, *a.g.e.* 26.

⁵¹⁶ Kaya, *a.g.e.* 50.

Hasan Hüseyin aşkına,
 Yardım ederler düşküne,
 Zeynel Abidin aşkına,
 Gel dertlere derman eyle.
 İmam Bakır'ın katına,
 Cafer' in ilmi zatına,
 Kazım Musa hürmetine,
 Gel dertlere derman eyle.
 Şah Tâki'yem ben Nâki'yem,
 Askeri' yem Kemteri'yem,
 Yarlık ağmak, senin şanın,
 Gel dertlere derman eyle.
 Var şahına dilek dile,
 Mehdi sahip zaman gele,
 Dedemoğlu secde kıla,
 Gel dertlere derman eyle.⁵¹⁷

⁵¹⁷ Metin, *a.g.e.* 28.

Hastanın yanında seyyid, pîr ve dede kim var ise “yeğnincelik”⁵¹⁸ denilen manevi olarak rahatlama için alevî yolu ve itikadı hatırlatılarak manevi yüklerden kurtulması amaçlanır. Yeğnincelikte hastanın son hizmetinin yapılması ve manevi yüklerden kurtulması amaçlanır. Dede kısa bir konuşma ile üç düazımam okur.

“Ey Şah. Bu dünya fanidar. Konan göçer, gelen geçer. Kimseye baki kalmamış bu dünya, bizlere de baki kalmayacaktır. Kim ne götürdü ki bizler de götürelim. Yolumuza devam etmek, ettirmektir. Bunu yaptı isek ne mutlu bizlere, Ya Şah.”

Birinci düazımam:

Gel ey asırlardan asi,

Silinsin gönlümün pası,

Gel Muhammed Ali’ye gel.

Gel böyle gezme serseri,

⁵¹⁸ Yeğnincelik: Manevi olarak rahatlama için hastaya inanç ve itikadi açıdan telkin yapılmasıdır. bk. Metin, *a.g.e.* s.33.

Cehennemden kurtar seni,
Kalmaz günahlara kani,
Gel Muhammed Ali'ye gel.
Candan seversen Hasan'ı,
Hüseyin'e ulaştırır seni,
Kalmaz günahlara kani,
Gel Muhammed Ali'ye gel.
İmam Zeynel, İmam Bakır,
Cafer kudret ilmin okur,
Budur evvel budur ahir,
Gel Muhammed Ali'ye gel.
Kazım'ı yakın gözeten,
Musa ayrılmaz Rıza' dan,
Şefa'at umarız Hüda'dan,
Gel Muhammed Ali'ye gel.
İmam Mehdi'yi Muhammed,
Müminin aynası cennet,

Alim der ki ya Muhammed,
Gel Muhammed Ali'ye gel.⁵¹⁹

İkinci düazımam:

Kerbela'nın daim yasın çekerim,
Onun için okurum lanet Yezid'e,
Yezide lanet okumak sünnettir,
Onun için okurum lanet Yezid'e.
Hasan Hüseyin'in ahdın basanlar,
O yezidin defterini yazanlar,
İmamların su yolunu bozanlar,
Onun için okurum lanet Yezid'e.
Gör ki ne ettiler şefan fakiri,
İmam Zeynel çok eyledi şükrü,
Kirişle boğdular İmam Bakır'ı,
Onun için okurum lanet Yezid'e.
İmam Cafer bir erkandır yürüttü,

⁵¹⁹Metin, *a.g.e.* 34

Anı mevaliden gayri kim tuttu,
 Musa'yı Kazım'a kurşun akıttı,
 Onun için okurum lanet Yezid'e.
 Gidi Yezid ciğerimi dağladı,
 İmam Rıza'nın elin kolun bağladı,
 Tâki, Nâki ah eyledi ağladı,
 Onun için okurum lanet Yezid'e.
 Hüriler Hasan Askeri donların,
 Yere akıttılar kızıl kanların,
 Mehdi ala hayfını onların,
 Onun için okurum lanet Yezid'e.
 Der Hatay' im gör ki noluptur,
 Be gaziler sene tamam oluptur,
 Münafığın günü terse dönüptür,
 Onun için okurum lanet Yezid'e.⁵²⁰

⁵²⁰Metin, *a.g.e.* 35

Üçüncü düazımam:⁵²¹

Evladı Ali'dir şehitler başı,
 Can zebil eyleyen İmam Hüseyin.
 Durma revan eyle gözümde yaşı,
 Can zebil eyleyen İmam Hüseyin.
 Atan Şah-ı Merdan arifler gölü,
 Hep aşıklar onda öğrendi dili,
 Cümlesine keşfettirdi bu yolu,
 Can zebil eyleyen İmam Hüseyin.
 Şahı Hasan zehri aldı eline,
 Şahâdet suresi geldi diline,
 Vakuf oldu Şah Hüseyin'in haline,
 Can zebil eyleyen İmam Hüseyin.
 Tekmil Oniki İmam yasta buldu,
 Hemen İmam Zeynel yadigar kaldı,

⁵²¹Metin, *a.g.e.* 36

İmam Bakır Cafer nasubun aldı,
 Can zebil eyleyen İmam Hüseyin.
 Kazım Musa Rıza'nın özüne,
 Yaşlar geldi Taki Nâki gözüne,
 Kanlar aktı Kerbela'nın yüzüne,
 Can zebil eyleyen İmam Hüseyin.
 Hasan'ül Askeri ahım tazeler,
 Mehdi sahibzaman etsin kazalar,
 Seyfullah oduna yansın mozular,
 Can zebil eyleyen İmam Hüseyin.
 Seyyid Rasulullah'a talib olmuşum,
 Bektaş-i Veli'dir nazmi nalişim,
 Hafız Kamil Kerbela da kalışım,
 Can zebil eyleyen İmam Hüseyin.

Ey Şah. Hasta yatağında yatan canımız
 senin huzurunda Alevîlik yolunu sürdü. Onu daim
 kıymetli canlardan eyle. Bu can ömrü boyunca Ehl-
 i Beyt yolundan ayrılmadı. İmam Hüseyin diye göz

yaşı döktü. İmam Hasan'a ağladı. Yedi ulu ozanı kendine rehber edindi. Üçlerin, beşlerin, yedilerin, kırkların daim savunucusu oldu. Pîrimiz Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli yolunda hizmet gördü. Onu didarından, katarından ayırma. Ya Şah.'' ⁵²²

Alevî gelenekte hayatta iken kulun sorgusu yapılmalıdır. Bu nedenle dedeler gurba⁵²³ yaparlar. Şayet ileri derecede hasta olan kişi yakın zamanda Müsahibi ile dara durdu ise bu kişinin sorgusu yapılmış sayılır. Hasta olan kişi Müsahipli değilse, musâhipli fakat musâhiple dara durmamış veya aradan çok uzun zaman geçmiş ise bu kişinin ölüm döşeğinde iken sorgusu yapılır. Buna gurba denir. Dede hasta kişinin yanında üç düazımam okur ve dua ederek sorguyu (gurba) tamamlar. ⁵²⁴

Ey Şah. Bizim yolumuz Hak yoludur. Hak yolu hakkın yoludur. Bu yolda hile olmaz. Zulüm

⁵²²Metin, *a.g.e.* 37.

⁵²³ Gurba: İnsan sağ iken sorgu suali yapılmalıdır, sorgu suali yapılan kişi temiz sayılır artık ona başka sorgu olmaz ve artık onun aleyhinde hiç konuşulmamalıdır. Bk. Metin, *a.g.e.* 37 .

⁵²⁴Metin, *a.g.e.*37

olmaz. Kötülük olmaz. Burada aklanıp paklanan
başka yerde suçlanamaz. Ya Şah..

Birinci düazımam:

“Ela gözlü pîrim geldi,

Duyan gelsin işte meydan.

Dört kapı kırk makam,

Bilen gelsin işte meydan.

Hudey hudey dostlar hudey,

Hudey hudey canlar hudey.

Ben pîrimi hak bilirim,

Yoluna canım veririm,

Dün doğdum bugün ölürüm,

Ölen gelsin işte meydan.

Hudey hudey dostlar hudey,

Hudey hudey canlar hudey.

Bağ olan yerde bağ olur,

Gül olan yerde hav olur,

Bu sitemler çok zor olur,

Çeken gelsin işte meydan.

Hudey hudey dostlar hudey,

Hudey hudey canlar hudey.

Şah Hatayi der sırrımı,

Ortaya koymuş şerrini,

Nesimi gibi derisini,

Yüzen gelsin işte meydan.

Hudey hudey dostlar hudey,

Hudey hudey canlar hudey.

İkinci düazımam:⁵²⁵

Hatalar etmişim noksandır İşim,

Tövbe günahımı estağfirullah.

Muhammed Ali'ye bağlıdır başım,

Tövbe günahımı estağfirullah.

Hasan'la Hüseyin gizli sır ise,

⁵²⁵Metin, *a.g.e.* 39

Zeynel Abidin de Bakır nur ise,
 Özümüzde benlik kibir var ise,
 Tövbe günahımı estağfirullah.
 Muhammed Bakır'ın katından çıkma,
 Sakın Caferi' den gayrına bakma,
 Hatırlara değış gönüller yıkma,
 Tövbe günahımı estağfirullah.
 Musa'i Kazım'a daim niyazım,
 Ali Rıza' ya bağılıdır özüm,
 Eksiklik noksanlık hep kusur bizim,
 Tövbe günahımı estağfirullah.
 Tâki ve Nâki benziyor aya,
 Ali emekleri salmaya zaya,
 Yaptığımız kötü ise bed koya,
 Tövbe günahımı estağfirullah.
 Hasan'ül Askeri' in gülleri bite,
 Mehdi gönlümüzün gabına ata,

Ettiğimiz yalana kova gıybete,
 Tövbe günahımı estağfirullah.
 Şah Hatayi'mi der ki Bağdat, Basra,
 Böyle zamana kaldık böyle asıra,
 Ya Şah'ı Merdan Bozatla kalma kusura,
 Tövbe günahımı estağfirullah.
 Üçüncü düazimam:⁵²⁶
 Aliyül Mürteza için bağışla,
 Resulü kibriyaya server olan,
 Şefaate o nasa rehber olan,
 Muhakkak ümmü hata Ekber olan,
 Aliyül Mürteza hakkı bağışla..
 Budur bahrinin ennacı esası,
 Getiren lülüü mercanı hası,
 Sürüp yüz Fatima'dandır ricası,
 Bu dem hayre'l nisa hakkı bağışla.

⁵²⁶Metin, *a.g.e.* 40

Bunların kapusu darı elamandır,
Şefiyi asıyayı aşıyandır,
Kerem kanı imam du cihandır,
Hasan hulki rıza hakkı bağışla.
Eder isteyin açar burcunda lehman,
Ziyasından ayırma eyle ihsan,
Kusurum çok mürvet şahı şehidan,
Hüseyni’i Kerbela hüda bağışla.
Yüzüm yerde özüm bu dar içinde,
Mukeynem müminem ikrar içinde,
Aman yandırma heryiz nâr içinde,
İmam Zeynel aba hakkı bağışla.
Guruhu naci’nin hem pişuvası,
Tariki müstakimin rehnuması,
Beşerdir kul olur gerçi hatası,
Ki Caferi rehnuma hakkı bağışla.
Dedi Mürsel bunlar bize emanet,

Biri evlat biri kuran temamet,
 Seveni yargıla yevmül kıyamet,
 İmam Musa'yı Kazım hakkı bağışla.
 Horasan hakiminin şahı emri,
 İmam hastemin tacı serili,
 Cemi mücrimlerin ol destegiri,
 Ali Sultan Rıza hakkı bağışla.
 Bunlardan isteriz her çare himmet,
 Nedenli kul kusur işlerse elbet,
 Yine bir zerredir ol şemse nispet,
 Tâki, Nâki hakkı bağışla.
 Bunlardır mazhar bizi şefkatlerini,
 Cem olmuşuz bugün haki derine,
 Seza et rahmetin keremterlerine,
 Hasan'ül Askeri nüma hakkı bağışla.
 Muhammed Mehdi'yi her du cihanı,
 Babında haşrı, kıl sahip zamanı,

Mühibbi bendesi şahı zamanı,
 Bir ismi kibriya hakkı bağışla.
 Çarda masumeyni bildim erkan,
 Sığındım affına asıyem her dem,
 Fevziye hazretin de derdim epsem,
 Medet Al-i aba hakkı bağışla.

Ey Şah. Canımız, cananımız bütün varlıklar gibi doğdu, büyüdü, yaşadı. Yaşarken Ehl-i Beyt yolundan, Hacı Bektaş'ın yolundan bir an olsun ayrılmadı, sorgusunu yaptık ve kuş gibi hafifledi. O artık bir çocuk kadar masum, bir kuş kader özgür. Yolu açık, gönlü hoş olsun. İmam Hüseyin katarına katılsın, Ya Şah.''⁵²⁷

Bazen dede olmadığı zaman bilen bir kişi tarafından hastaya Tevhid kelimesi veya Şehâdet kelimesi hastanın sevdiği biri tarafından telkin edilir. Eğer hasta dünya kalamı etmiş ise telkin tekrar yapılır. Şayet hasta Tevhidi ve Şehâdeti

⁵²⁷ Metin, *a.g.e.* 37-42.

söyleyebilecek kadar sağlıklı değil ise “Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali” telkin edilir.⁵²⁸ Tunceli’de mahallede veya köyde imam veya bilen varsa Yasin süresi hastanın yanında okunur.⁵²⁹ hatta Yasin suresinin okunmasını vasiyet eden kişiler olmaktadır. Hastanede yatan birçok Hasta yakını çağırdığında bilen kişi Yasin suresi okur, bazen okuma devam ederken veya okuma bittikten sonra hasta vefat etmektedir.⁵³⁰ Hasta yakınları bu durumda çok memnun olmaktadır.

Ölüm halinde olan kişinin yanında en çok sevdiği kişiler bulunmalı, hatta hayız ve nifas halinde olanlar ve çocuklar ölüm döşeginde ki kişinin yanına yaklaşmamalıdır.⁵³¹

Hasta vefat ettikten sonra dede göz kapaklarını kapatır. Daha sonra yüksek sesle “Bismillahi inna lillahi ve inna ileyhi raciun.”⁵³² Bilen bu ayeti okur bilmeyen ise kuş gibi uçtu,

⁵²⁸ Yaman, *a.g.e.* 15; Kaya, *a.g.e.* 50.

⁵²⁹ Halil Baysan.

⁵³⁰ Halil Baysan.

⁵³¹ Yaman, *a.g.e.* 15; Kaya, *a.g.e.* 50.

⁵³² Bakara, 2/156.

miracı mübarek olsun, mekanı cennet olsun.”⁵³³
gibi ifadeler ile vefatı ilan eder.

Bazı dedeler kişinin ölümünden hemen sonra düvazımam veya Yunus’tan dörtlük okur. Hemen hemen her olayda deyiş okuma geleneği çok yaygındır.

Bu dünyadan gider olduk,

Kalanlara selam olsun.

Bizim için hayır dua,

Kılanlara selam olsun.

Ecel büktü belimize,

Söyletmiyor dilimizi,

Hasta iken halımızı,

Soranlara selam olsun.

Tenim ortaya açıla,

Yakasız gömlek biçile,

⁵³³ Kaya, *a.g.e.* 53.

Bizi bir açan veçhile,
 Yuyanlara selam olsun.
 Derviş Yunus söyle sözü,
 Yaş dolmuyor iki gözü,
 Bilmeyen ne bilsin bizi,
 Bilenlere selam olsun.

2.Vasiyet

Hastanın yanına gelen dede aynı zamanda ölüm döşeğinde olan kişiye yolumuz da bu dünyadan borçlu gitmek iyi değildir. Borç seni rahatsız eder diyerek hastanın borcu olup olmadığını sorar.⁵³⁴ Burada amaç hastanın borcu olup olmadığını öğrenmektir. Dede olmasa da aile fertlerinden biri hastaya borcu olup olmadığını sorabilir. Hasta herhangi bir cevap vermez ise Dede; “Ey Şah, sorduğum sorulara ses ve işaretle cevap alamadım. Yolumuz gereğince borcunun olmadığını

⁵³⁴ Metin, *a.g.e.* 29.

kabul ediyorum. Pîr neslini Alevîlik katarından, didarından ayırmasın. Hak katında itibarın daim olsun. Ya Şah, Ya Ali’’⁵³⁵

Alevî gelenekte bugün pek uygulanmayan fakat eskiden yapılan hastanın bir sırrı olup olmadığını sadece dede sorabilir. Hasta hayatında Alevîlik yoluna aykırı bir davranışta bulunmuş ise bunu dedeye söylemekle bu yükten kurtulmuş olur. Dede, “Ey Şah. Yolumuz sır yoludur. Burada söyleyeceğini veya işaret edeceğin sırrın benimle birlikte mezara gidecektir. Taş taşa değmeden duvar örülmez. Olur ya insanlık hali birinin kalbini kırmışsındır da gönlünü alamamış olabilirsin. Birine haksızlık yapmışsındır da; bedelini ödememiş olabilirsin. Hatalar insan içindir. Varsa bir sırrın dile gel. Ya Şah.”⁵³⁶ Hastanın söz veya işaretle bir cevap vermesi beklenir. Hasta sırrını dedeye söylemek isterse dede, o an orada bulunanları dışarı çıkarır ve sırrı sadece dede bilir. Hasta herhangi bir davranışta bulunmaz ise Dede; “Ey Şah, sorduğum

⁵³⁵ Metin, *a.g.e.* 30.

⁵³⁶ Metin, *a.g.e.* 32.

sorulara ses veya işaretle bir cevap alamadım. Bu durumda bir sırrın olmadığını kabul ettim. Pîr neslini Alevîlik didarından, katarından ayırmasın. Ya Şah.”⁵³⁷ Diye dua eder.

Borçları sorulduktan sonra hastaya vasiyeti olup olmadığı sorulur. Hasta vasiyeti varsa söyler ve yanında olanlar şahit olurlar. Şayet kişi sessiz kalır bir şey söylemez ise vasiyetinin olmadığı kabul edilir. Dede; “Ey can, sorduğum sorulara gerek ses ile gerekse işaretle cevap alamadım. Bu durumda vasiyetinin olmadığını kabul ettim. Pîr, neslini Alevîlik didarından, katarından ayırmasın. Ya Şah.”⁵³⁸ Sözlerini söyler. Yörede ölen kişi için yapılan tüm fiillere genelde “Cenaze kaldırma” denir.⁵³⁹ Genelde cenaze kaldırma hizmetlerini alevî dedeler altı bölümde anlatmaktadır. Bunlar ölüm döşegi, ruhunu teslim etme, cenazenin yıkanması ve

⁵³⁷Metin, *a.g.e.* 32.

⁵³⁸ Metin, *a.g.e.* 31; Bk. Vasiyet hakkında geniş bilgi için, Abdüsselam Arı, “Vasiyet” *DİA*, İstanbul, 2012, XXXXII, 552-555.

⁵³⁹ Metin, *a.g.e.* 17

kefenlenmesi, dinî tören ve helallik verilmesi, mezar, yas ve anma ritüelleridir.

B.ÖLÜM VE ÖLÜM SONRASI UYGULAMALARI

Tunceli yöresinde Alevî kişi öldükten sonra ilk olarak elbiseleri çıkarılır altına bir bez, çarşaf veya battaniye serilir. Cesedin altına konan beze “Hak döşeği” denir.⁵⁴⁰ Hak döşeğine yatırılan cesedin üzerine bıçak veya bir demir parçası konmaktadır. Bundan sonra cesedin mühürlenmesine geçilir.⁵⁴¹ Cesedin mühürlenmesinde ilk önce ölen kişinin gözleri kapatılır.⁵⁴² Cesedin gözlerini kapatma fiilini dede varsa öncelikle dede yapmalı, dede yok ise bilen ehil bir kişi yapar.⁵⁴³ Gözleri kapatılırken sağ el kullanılır.⁵⁴⁴ Ölen kişinin çenesi kapatılarak bez

⁵⁴⁰ Metin, *a.g.e.* 48; Yaman, *a.g.e.* 16; Kaya, *a.g.e.* 55.

⁵⁴¹ Metin, *a.g.e.* 48.

⁵⁴² Yaman, *a.g.e.* 15; Metin, *a.g.e.* 48; Hakkı Saygı, *Alevî-Bektâşî İnancı*, Cem Vakfı Yayını, İstanbul, 2007, s. 310.

⁵⁴³ Yaman, *a.g.e.* 15.

⁵⁴⁴ Metin, *a.g.e.* 48.

veya tülbentle başı üzerinden baēlanır.⁵⁴⁵ ölen kişinin çenesi iple baēlanmaz. İple baēlama ölüye hakaret sayılır.⁵⁴⁶ Cesedin ayakları çatılır. İmkan ölçüsünde ölünün ayakları uzatılır ve her iki ayaēın baē parmakları bir bez ile baēlanır.⁵⁴⁷ Son olarak ölen kişinin kolları yanına uzatılır. Başının altına yastık konulmaz.⁵⁴⁸ Hak dşēēindeki cesedin baē ucunda üç mum yakılır.⁵⁴⁹ Cesedin mühürleme hizmetini yapan kişi ölünün gēs hizasına durur ve ‘‘Allah, Muhammed, Ali inancı üzerine ölmüş olsun. Ey Allah’ım onu yarlıēa, onun derecesini yücelt, onu affet, ey evrenlerin Rabbi..’’⁵⁵⁰ diye dua eder. Bazı dedeler kişinin ölümünden hemen sonra düvazimam veya Yunus’tan dörtlük okur. Hemen hemen her olayda deyiş okuma geleneēi çok yaygındır.

Bu dünyadan gider olduk,

⁵⁴⁵ Yaman, *a.g.e.* 15; Metin, *a.g.e.* 49; Saygı, *a.g.e.* 310.

⁵⁴⁶ Metin, *a.g.e.* 49.

⁵⁴⁷ Metin, *a.g.e.* 49; Saygı, 310.

⁵⁴⁸ Yaman, *a.g.e.* 16; Metin, *a.g.e.* 49.

⁵⁴⁹ Hüseyin Erdoēan.

⁵⁵⁰ Yaman, *a.g.e.* 16.

Kalanlara selam olsun,
Bizim için hayır dua,
Kılanlara selam olsun.
Ecel bükü belimizi,
Söyletmiyor dilimizi,
Hasta iken halımızı,
Soranlara selam olsun.
Tenim ortaya açıla,
Yakasız gömlek biçile,
Bizi bir açan veçhile,
Yuyanlara selam olsun.
Derviş Yunus söyle sözü,
Yaş dolmuyor iki gözü,
Bilmeyen ne bilsin bizi,
Bilenlere selam olsun.

Sonunda Salavat getirir ve Ya Şah diyerek cümlesini bitirir.⁵⁵¹ Cesedin mühürleme erkânı yapıldıktan sonra cesede dokunulmaz. Yıkanana kadar başka her hangi bir erkan uygulanmaz.⁵⁵²

1. Ölüm Olayının Duyurulması

Hasta öldüğü zaman en yakınları aranır ve hasta yakınlarına kişinin öldüğü hemen söylenemez. Çok hasta denilir. Kişinin öldüğü açıkça ifade edilmez.⁵⁵³ Ölenin yakınlarına, komşularına ve haber verilen herkese nerede defnedileceği uygun iletişim vasıtalarıyla duyurulur. Tunceli il merkezinde ve ilçe merkezlerinde belediye hopörlör sistemiyle ölüm vakaları ilan edilmektedir. Tunceli’de nüfusun tamamının alevî olduğu il merkezi, Hozat, Ovacık, Pülümür, Nazımiye ve Mazgirt ilçelerinde ve köylerinde ölüm haberi sala ile verilmez. Pertek ve Çemişgezek ilçeleri ile bazı köylerinde ehli sünnet ve alevî nüfusun karma

⁵⁵¹ Metin, *a.g.e.* 46.

⁵⁵² Metin, *a.g.e.* 49.

⁵⁵³ Metin, *a.g.e.* 47.

olduğu yerlerde çoğunlukla ölüm haberi cami hoparlöründen sala ile ilan edilir.⁵⁵⁴ Bu gelenek de toplu yaşama kültürünün insanları etkilemesinin en açık göstergesidir.

2.Ağlama ve Ağıt Yakma

Cenazenin hak döşegine yatırılmasından sonra yakınlarının ağlamasına izin verilir. Buna ağıt denir. Ağıt yeryüzünde yaşayan hemen her millette bir dinî fenomen olarak görülmektedir.⁵⁵⁵ Ölen kişinin yakınları ağlamak isterlerse hak döşeginde yatırılan cenazenin etrafına diziler ve yöresel ağıtlar ile ağlarlar. Ağlayan ve ağıt yakan kişilerin dikkat etmesi gereken göz yaşlarının cenaze üzerine düşmemesidir.⁵⁵⁶ Cenazenin üzerine göz yaşı akması halinde ölen kişiye saygısızlık yapılmış sayılır. Ağlayan ve ağıtcılar buna çok dikkat etmelidirler.

⁵⁵⁴ Halil Baysan.

⁵⁵⁵ Bk. Süleyman Uludağ, ‘‘Ağıt’’, *DİA*, İstanbul, 1988, I, 470-472 .

⁵⁵⁶ Metin, *a.g.e.* 50.

3.Mezar Kazma

İnsanlık tarihinde ilk mezar kazmayı insanoğlunun bir kargadan öğrendiğini İslâm'ın Kutsal Kitabı Kur'an-ı Kerim "Nihayet Allah ona kardeşinin ölmüş cesedinî nasıl örtüp gizliyeceğini göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. Yazıklar olsun bana, şu karga kadar olup da kardeşimin cesedinî örtmekten âciz miyim ben, dedi. Artık pişmanlık duyanlardan olmuştu."⁵⁵⁷ bizlere bildirmektedir. Mezar aynı zamanda kabir kelimesi ile eşdeğerde kullanılmaktadır.⁵⁵⁸ Mezar kazma işlemi ölen kişinin yakınları ve komşularınca yapılır. Erkekler için mezarın derinliği göbeğe kadar, kadınlar için ise göğüs hizasına kadar olmalıdır.⁵⁵⁹ Mezarın uzunluğu ölen kişinin boyuna göre ayarlanır. Cenaze için yeterli derinlikte kazılan

⁵⁵⁷ Maide, 31.

⁵⁵⁸ Kürşat Demirci, 'Kabir', *DİA*, İstanbul, 2001, XXIV, 33-35.

⁵⁵⁹ Metin, *a.g.e.* 89; Hüseyin ERDOĞAN.

mezarın sağ tarafına otuz santim kadar “sapıtma” veya “lahit” denilen bir girinti yapılır.⁵⁶⁰

Mezar kazma işlemi yapılırken kazma ve kürekler kazan kişilerce elden ele verilmez. Kazma ve kürekler el değiştirilmesi için önce yere bırakılır, diğer kişi onu yerden alır.⁵⁶¹ Bu durum kural olmuş bir gelenektir. Mezar kazma görevini yapan kişiler cenaze mezara defin yapılmadan mezardan ayrılamazlar. Defin işlemi bittikten sonra ancak mezarlığı terk edebilirler. Tunceli yöresinde genel olarak mezarlara çok önem verilir. Ölen kişinin mezarı bir yıl sonra bir törenle yapılır. Eski mezarlarda eski Türklerden kalma “Karakoyunlu” ve “Akkoyunlu” koyun başlıklı mezarlara (bk. Ek, VII) fazlaca rastlanır.⁵⁶²

4.Yıkama

Alevî geleneğinde cenazenin mühürleme erkanından sonra yıkama için hak döşeginden

⁵⁶⁰ Metin, *a.g.e.* 90.

⁵⁶¹ Metin, *a.g.e.* 89.

⁵⁶² Yolga, *a.g.e.* 95.

alınması ancak dedenin mühürü açmasından sonra olmalıdır. Dede'den başkası cenaze mührünü açamaz. Dede cenaze mührünü açmadan cenaze yerinden oynatılmaz. Cenaze mührünü açmak için Dede "Ey Şah. Haktan gelip hakka yürüyen canı kötülüklerden korumak için daha önce mühürledik. Bütün kötü niyetli kişilerin kudretleri bağlandı. Kurtların, kuşların, böceklerin bütün mahlukatın ağzı mühürlendi. Ruhu çekip göklere çıkan canımızın bize emanet olan cansız bedeni sağlam ve zararsız Tablode yıkamaya ve kefenlemeye hazır halde duruyor. Şimdi bu canımızı yıkayıp paklayarak yakasız gömleğini giydirip kefenine saracağız. Onu geldiği kara toprağa göndermek için hazır hale getireceğiz. Onun cansız bedenini yerden kaldırıp başka bir yere götüreceğiz. Ona zarar verir veya incitirsek şimdiden bizi bağışla. Erenler, evliyalar adına onun mührünü çözüyorum. Ya Şah."⁵⁶³

⁵⁶³ Metin, *a.g.e.* 59.

Cenaze hak döşeginden alınarak yüksekliği elli veya yetmiş santim olan teneşir⁵⁶⁴ denilen ölünün yıkanacağı yere götürülür. Sırt üstü yatırılır, şayet mümkün ise ayakları kibleye doğru çevrilir. Ölen kişi hak döşeginden alınıp teneşire götürülür iken dede dua eder. “ Ber cemali Muhammed, kemal-i İmam Hasan, Şah Hüseyin, Ali’yi pîr bilene verelim candan salavat. ‘Salavat getirilir’ . Dünya geçicidir, ahiret yurdu kalıcıdır. Tanrının hükmü yürüdü. Ulu Tanrı seni kutlu bir menzile getirsin. Kabrin ıııklı, mekanın cennet olsun. Şah-ı Merdan seni sancağı altında saklasın, beklesin. Gerçeğe Hü...’’⁵⁶⁵

Eskiden cenaze teneşire koyduktan sonra dede bir dilekleme okurdu. Dilekleme okunurken cenazeyi yıkayacak ve su dökecek olanlar da dileklemeyi dilemelidir. Dede; “Ey Şah. Canımız, cananımız bu can fani dünyadan göç etti. Ruhu bu cansız bedenini biz canlara emanet bırakıp gökyüzüne uçtu. Bize emanet edilen bu cansız

⁵⁶⁴ Kaya, *a.g.e.* 59; Saygı, *a.g.e.* 310 .

⁵⁶⁵ Yaman, *a.g.e.* 16.

bedeni yıkayıp paklamak için onun sevenleri bana görev verdiler. Şimdi bu cansız bedeni yıkayıp paklıyacağım. Sonra kefenini sarıp onu ebedi istirahatgahına tertemiz göndereceğim. Bu canın bu güne kadar gizlediği edep yerlerini görecekim. Vücudunda kimsenin bilmediği yarası, hastalığı, ve çirkin bir görüntüsü varsa onları öğrenecekim. Hayatı boyunca başkalarından sakladığı bütün bedeni sırlarını ve mahrem yerlerini görecekim. Bu canın bedeni hakkında ölene kadar kimseye bir şey anlatmayacağıma, onun çirkin ve kötü görüntüsü varsa onlardan hiçbir yerde bahsetmeyeceğime, bu canın bedeni hakkında tüm bildiklerimi benimle beraber mezara kadar götüreceğime ve sırrını Ali sırrı edeceğime sana söz veriyorum. Ya Şah.”⁵⁶⁶

Teneşirin etrafı güzel koku ile kokulandırılır.⁵⁶⁷ Genellikle cenazeye katılan ölen kişinin mürşidi, musahibi ve en yakınları yıkama anında yanında bulunurlar.

⁵⁶⁶ Metin, *a.g.e.* 60.

⁵⁶⁷ Saygı, *a.g.e.* 311.

Cenazeyi yıkayacak kişi “Bismillah ve Bismi Şah” der ve “Bu ölüyü yıkamaya Allah rızası için niyet ettim.”⁵⁶⁸ diyerek yıkama erkanına geçilir. Cenazenin yıkandığı yerde ırmak, dere veya bir su akıntısı varsa ölünün baş tarafı suyun geldiğı tarafta olmalıdır.⁵⁶⁹

Cenaze genelde üç aşamada yıkanır: Birinci yıkamaya “taharetlenme” denir. Yıkayan kişi sol eline giydiğı bir eldiven ile taharetlenmeyi yapar. Hemen bazı dedeler abdest aldırır ve Fatıha ile ihlas surelerini okur.⁵⁷⁰ Edep yerleri yıkanır ve baştan aşağı su dökülerek cenaze ıslatılır böylece taharetlenme yapılmış olur.⁵⁷¹ İkinci yıkamada ağzına ve burnuna su verilir. Öncelikle sağ kolu yıkanır, sonra sol kolu yıkanır ve alnından ayaklarına kadar su dökülür. Bu yıkamaların her biri üçer defa yapılır ve sabunlanır.⁵⁷² Bazı dedeler birinci yıkamadan sonra abdest aldırır.⁵⁷³ Önce sağ

⁵⁶⁸ Yaman, *a.g.e.* 17; Saygı, *a.g.e.* 311.

⁵⁶⁹ Metin, *a.g.e.* 61.

⁵⁷⁰ Kaya, *a.g.e.* 60.

⁵⁷¹ Metin, *a.g.e.* 62; Kaya, *a.g.e.* 60.

⁵⁷² Metin, *a.g.e.* 62; Kaya, *a.g.e.* 61; Saygı, *a.g.e.* 311.

⁵⁷³ Yaman, *a.g.e.* 17.

tarafı ve sonra sol tarafı üçer defa yıkanır.⁵⁷⁴ Üçüncü yıkama son yıkamadır. Üçüncü yıkama boyunca su döken kişi “Ğufraneke ya Rahman, Ğufraneke ya Kerim”⁵⁷⁵ diyerek Allah’ın sıfatlarını zikreder. Mürşid, pîr veya dede ise sırayla Fatiha, Bakara süresi 2/258-286 ayetleri ile İhlas ve Felak-Nas surelerini okur.⁵⁷⁶ Bu üçüncü yıkamadan sonra cenaze yakınları helallik suyu denilen yıkanmış cesedin üzerine üç defa dualar ederek su dökerler.⁵⁷⁷

⁵⁷⁴ Yaman, *a.g.e.* 17; Kaya, *a.g.e.* 61.

⁵⁷⁵ Kaya, *a.g.e.* 62.

⁵⁷⁶ Kaya, *a.g.e.* 62.

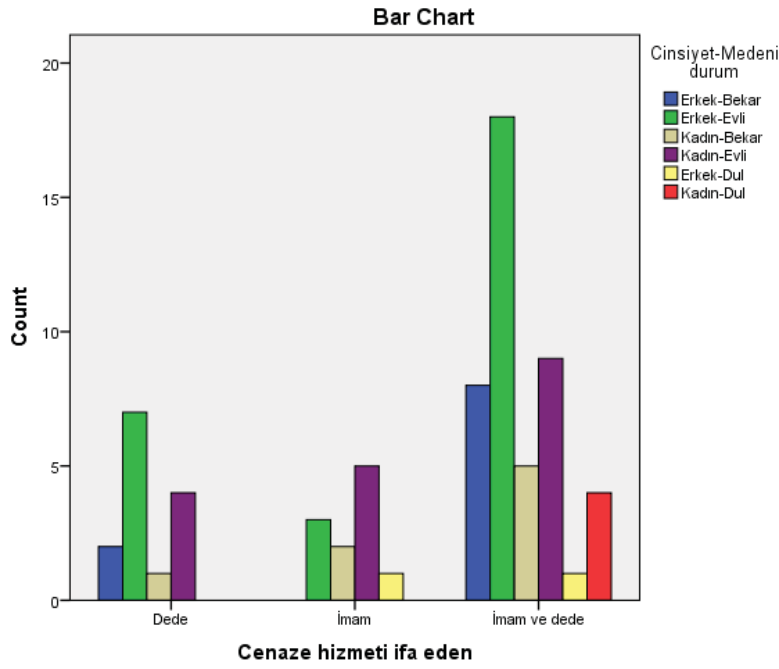
⁵⁷⁷ Yaman, *a.g.e.* 17; Metin, *a.g.e.* 64; Saygı, *a.g.e.* 311.

Tablo-18
Cenaze Hizmetini İfa Eden Kişi Dede-İmam

	Cinsiyet-Medeni durum						Toplam
	Erkek- Bekar	Erkek- Evli	Kadın- Bekar	Kadın- Evli	Erkek- Dul	Kadın- Dul	
Cenaze Dede hizmeti ifa eden kişi	2 20,0%	7 25,0%	1 12,5%	4 22,2%	0 0,0%	0 0,0%	14 20,0%
İmam	0	3	2	5	1	0	11
İmam ve dede	8 80,0%	18 64,3%	5 62,5%	9 50,0%	1 50,0%	4 100,0%	45 64,3%
Toplam	10 100,0%	28 100,0%	8 100,0%	18 100,0%	2 100,0%	4 100,0%	70 100,0%

Cenaze Erkan'ının ifa edilmesinde, (Tablo-18) ankete katılanlar % 20'si dede, % 15.7'si imam ve % 64.3'ü hem dede hem imamdan hizmet aldıklarını beyan etmişlerdir. Bu da cenaze merasimlerinde din hizmeti sunumunda Dersim halkı çoğunlukla dede ve imam ayrımı yapmamaktadır.

	Değer	p
Ki Kare	9,884	,451

5.Kefenleme

Alevî geleneğinde ölen ‘Hakk’a yürüyen’⁵⁷⁸ kişinin yıkandıktan sonra kefenlenmesi veya bedeninin bir örtü ile örtülmesi farzdır.⁵⁷⁹ Bazı

⁵⁷⁸ Yaman, *a.g.e.* 19.

⁵⁷⁹ Yaman, *a.g.e.* 19; Hüseyin Yıldız.

dedeler, kefen çok önemlidir⁵⁸⁰ ve hazırlık aşamasında kefen kesilirken makas kullanılmamalı görüşündedirler.⁵⁸¹ Şayet kumaş yırtılmaz ise bıçak ile sadece beze çentik atılıp oradan elle yırtılmalıdır.

Kefen normal durumlarda erkeklerde gömlek, eteklik ve sargı olmak üzere üç parçadır.⁵⁸² Bazı dedeler kefenin ilk parçasına “fite”, ikinci parçasına “gömlek” ve üçüncü parçasına “boyluk”⁵⁸³ ismini verirler. Kadınların kefeni ise gömlek, eteklik, sargı, baş örtüsü ve göğüs örtüsü dahil beş parçadır.⁵⁸⁴ Kefen genelde beyaz bez kumaş olmalıdır.⁵⁸⁵ Günümüzde Tunceli’de bazen yeşil renk kefen de kullanılmaktadır.⁵⁸⁶

Bazı aileler ve akrabalar birbirlerine cenaze hizmetinde kefen getirirler. Böyle durumda getirilen kefenler cenazeye kullanılır bu durumlarda kefen

⁵⁸⁰ Metin, *a.g.e.* 53.

⁵⁸¹ Metin, *a.g.e.* 53.

⁵⁸² Yaman, *a.g.e.* 19 ;Kaya, *a.g.e.* 65; Saygı, *a.g.e.* 312; Bk. İslam’ın diğer ehli sünnet yorumu kefen uygulaması için, Mehmet Keskin, ‘Kefen’ *DİA*, İstanbul, 2002, XXV, 184-185.

⁵⁸³ Kaya, *a.g.e.* 49.

⁵⁸⁴ Yaman, *a.g.e.* 19; Saygı, *a.g.e.* 312; Bk. Keskin, *a.g.md.*

⁵⁸⁵ Metin, *a.g.e.* 54; Yaman, *a.g.e.* 19; Saygı, *a.g.e.* 312.

⁵⁸⁶ Cihangir Güray, 1986, Tunceli, Lise, Talip .

sayısı yedi⁵⁸⁷ dokuz bazen de on ikiye kadar çıkabilir.⁵⁸⁸ Yörede var olan Dedeler bunun dinî bir sakıncası yoktur görüşündedir.⁵⁸⁹ Tunceli’de cenaze kefenlenirken çoğunlukla ayaklarına çorap giydirilir . Bugün bu uygulama bir gelenek haline gelmiştir.⁵⁹⁰ Eskiden nişanlı iken ölenin eline kına yakılırdı. Yine nişanlı iken vefat eden genç kız için bazen mezara gelinliği de konulduğu olmaktadır. Genç kızın boynuna sim teller takılırdı.⁵⁹¹ Bazı uygulamalarda kadınların avret mahalline pamuk konur ve ilk kefen ‘fite’ altına ‘don’ isimli iç çamaşırı giydirilirdi.⁵⁹²

Tunceli’de alanda yaptığımız ankete katılanların % 98.6’sı cenazelerini kefenlediklerini ifade etmişler, % 1.4’ü ise bazen kefenlediklerini söylemişlerdir. Avrupa’ da ikamet edip cenazesini Tunceli’ye defin için getiren bazı aileler cenazeye takım elbise giydirmekte ve öylece defin

⁵⁸⁷ Kaya, *a.g.e.* 65.

⁵⁸⁸ Ali Ekber Yurt.

⁵⁸⁹ Hüseyin Yıldız.

⁵⁹⁰ Kadir Bulut.

⁵⁹¹ Kaya, *a.g.e.* 66.

⁵⁹² Kaya, *a.g.e.* 67.

yapmaktadırlar.⁵⁹³ Ankete katılanların bazen kefenlerimiz demelerinin sebebi olarak yurtdışından gelen ve elbise ile defin edilen akrabalar için söylenmiş olabilir.

Özellikle şunu belirtmeliyiz ki yörede var olan kanaat önderi dedeler ile Avrupa’da uzun süre kalmış, sonra dönen veya hala Avrupa da yaşayan dedeler arasında âdet ve geleneklerin uygulanmasında farklar olmaktadır.

Ayrıca Avrupa’dan gelen dedeler her olaya politik yaklaşmakta ve aynı zamanda İslami fenomenleri esas alan geleneklere daha az yer verme veya kısa olarak uygulama yaptıkları müşahede edilebilir.

Fakat yine de Alevî halkın kadim geleneklerine daha çok bağlı olduğu her zaman görülebilir. (Tablo- 19)

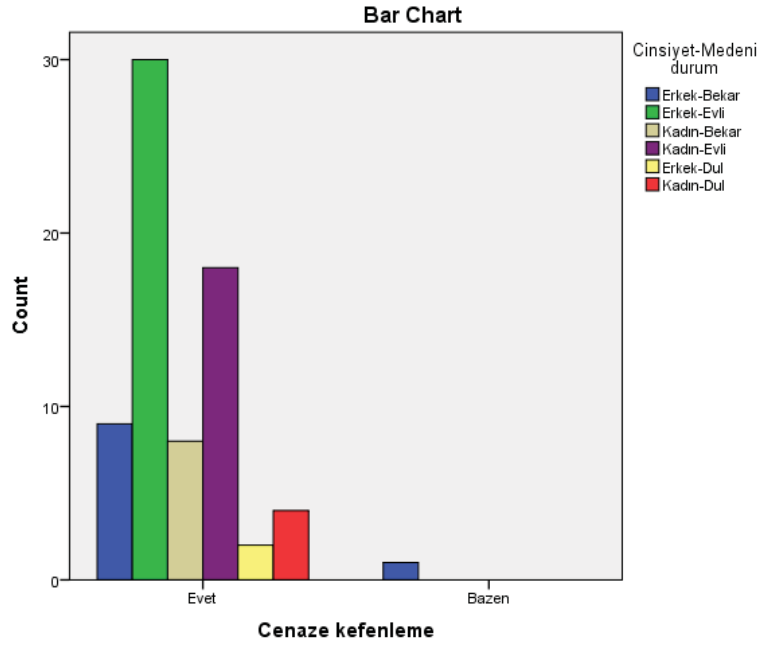
⁵⁹³ Ali Ekber Yurt.

Tablo-19
Cenazeyi Kefenleme Durumu

	Cinsiyet-Medeni durum						Topla m
	Erkek - Bekar	Erkek -Evli	Kadın - Bekar	Kadın -Evli	Erkek -Dul	Kadın -Dul	
Cenaze Eve kefenle t me	9	30	8	18	2	4	71
	90,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	98,6
	%	%	%	%	%	%	%
Baze n	1	0	0	0	0	0	1
	10,0	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,4%
Toplam	10	30	8	18	2	4	72
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	%	%	%	%	%	%	%

	Değer	p
Ki Kare	6,287	,279

Cenazeyi Kefenleme Durumu

6.Cenaze Namazı

Tunceli’de ölen her kişi için cenaze namazı kılınmaktadır. Cenaze namazı, cenaze sahipleri, yakınları ve duyanlar için kutsal bir görev olarak kabul edilmektedir.⁵⁹⁴ Cenaze kefenlendikten sonra dinî törenin yapıldığı yere “hak meydanı” na getirilir.⁵⁹⁵ Hak Meydanı’nda yapılan dinî merasime

⁵⁹⁴ Yaman, *a.g.e.* 25.

⁵⁹⁵ Metin, *a.g.e.* 70.

“Dara Durma” veya “Dar Divanı” denilir.⁵⁹⁶ Bazı Alevî ve Bektâşî topluluklarında Cenazenin üçünde, yedisinde ve kırkında verilen yemeklerde de “Dar divanı” yapıldığı bilinmektedir.⁵⁹⁷

Yıkanıp kefenlenen cenaze varsa musalla taşına yoksa bel hizasına denk bir şey üzerine konur.Hak Meydanı’nda Dara durmadan önce Dede kendisi dinî töreni başlatamaz cenazeye katılanlardan biri “Bismişah . Hak, Muhammet, Ali. Gerçeğe hü.”⁵⁹⁸ diyerek kamet getirir. Kamet geldikten sonra dinî tören başlamış olur. Dede kısa inanç ve ölüm erkanı hakkında kısa bir konuşma yapar.⁵⁹⁹ Bazı dedelerin uygulamalarında Dar⁶⁰⁰ divanına katılanların elbiseleri temiz olmalı, eller yanda, ayaklar bitişik ve yakalar ilikli olmalıdır.⁶⁰¹

Dara Durma (Dar Divanı) yapılışı:

⁵⁹⁶ Metin, *a.g.e.* 71.

⁵⁹⁷ *Kitab-ı Dar*, Haz, Osman Eğri, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2009, s. 25.

⁵⁹⁸ Metin, *a.g.e.* 71.

⁵⁹⁹ Saygı, *a.g.e.* 315.

⁶⁰⁰ Dar Divanı hakkında detaylı bilgi için bk. *Kitab-ı Dar*, Haz, Osman Eğri, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2009, s. 25-28.

⁶⁰¹ Metin, *a.g.e.* 70-71; Hüseyin Erdoğan.

“Bismişah. Hak Muhammet Ali. Gerçeğe hü.” Bu kamet geldikten sonra dar başlamış olur. Herkesin elleri yanda, ayaklar bitişik ve yakalar ilikli olmalıdır. Dede:

“Geldim gider oldum illerinize,
Dostlar bizi safa ile gönderin beni.
Doyamadım tatlı dillerinize,
Dostlar bizi safa ile gönderin beni.
şöyle bir güzelden ahd alamadım,
Bir ahdine bütün yar bulamadım,
Bir daha ya geldim ya geledim,
Dostlar bizi safa ile gönderin beni.
Himmet eylen şu dağları aşalım,
Pîr aşkına kaynaşalım coşalım,
Gelin birer birer helalleşelim,
Dostlar bizi safa ile gönderin beni.
Çıkalım yaylaya inelim düze,
Himmet eylen yaran ahbablarım bize,

Bir selam göndersem gelir mi size,
 Dostlar bizi safa ile gönderin beni.
 Pîr Sultan Abdal' ım Hakk'a yakındır,
 Edebi erkanı hemen takın dur,
 Ölüm uzak derler işte yakındır,
 Dostlar bizi safa ile gönderin beni''

Dede; “Ey Şah. Hak, Muhammet, Ali, Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli. Kiblemiz insan dilimiz Türkçe lisan. Durduk erin darına, Hak erdiresin İmam Hüseyin didarına. Bir er geldi dilsiz başsız hak meydanına. Gömleği yakasız, bedeni cansız. Bu canı kaldırmaya Hak için ayakları mühürlen, elleri kilitlen. Size şahit olsun Kerbela'da şehitler.”⁶⁰²

Dede, sırayla sığınma darı, bağışlanma darı, yol darı, birleme, selamlama ve katılanların affı için niyaz eder. Tunceli'de katıldığımız cenaze merasimlerinde her dede birbirinden farklı dar erkanı uyguladığını gördük. Genelde öz olarak aynı

⁶⁰² Metin, *a.g.e.* 72.

fakat niyaz cümleleri bazen kısa bazen uzun olmaktadır. Kırk yemeğinde yapılan dar biraz daha farklıdır.

Dede, ‘’Bismişah. Hak, Muhammet, Ali, Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli. Üçler, beşler, yediler, kırklar, evliyalara ve erenler. Burada yatan er bu fani dünyadan göçmüş, ebedi istirahatgahına intikal edecektir. Onun cansız bedeni hak meydanında, ruhu gökyüzünde sizlerin rahmetini bekliyor. Sizin rahmetinizle ancak rahatlığa erecektir. Siz eğer rahmet etmezseniz bu canın bedeni yattığı yerde rahat etmeyecek, ruhu gökyüzünde bekleyecektir. Bu candan rahmetinizi esirgemeyin. Bu canımızın ruhunu şâd edin.

Halk; ‘’şad olsun’’⁶⁰³

Dede, ‘’Bismişah. Hak, Muhammet, Ali. Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli. Burada yatan bir insan. Her dinden her ulustan olabilirdi. Belki kötülüklere karışmış, insanlık için zararlı da olabilirdi. Belki

⁶⁰³ Metin, *a.g.e.* 73.

birilerinin kalbini kırmış, birilerine haksızlık da yapmış olabilir. Burada yatan can insan olması dolayısıyla baş tacımız, gönül kiblemizdir. Bu fani dünyadan ebedi istirahatgahına nakledilmek için bekleyen bu canımızı sizin eşsiz hoşgörünüzden mahrum bırakma. Onun hataları varsa af edin. Ruhunu şâd edin.”

Halk; “Şad olsun”⁶⁰⁴

Dede; “ Bismişah. Hak, Muhammet, Ali. Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli. Bu canımız Alevîlik yolunu son gününe kadar yürüttü. İmam Ali’yi kendine rehber bildi. On iki İmam’ın yasını tutu, İmam Hüseyin’e ağladı. Yetmişiki millete bir nazardan baktı. Eline, beline, diline sahip oldu. İnsanı baş tacı yaptı. Ömrü boyunca Yezid’e lanet okudu. Aba Müslim’ in cenklerini dinleyip rahmet diledi. Bu canımızı yanınızdan, katarınızdan ayırman. Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli’nin ışıklı

⁶⁰⁴ Metin, *a.g.e.* 74.

yolunu kendine rehber bilen bu canımızı erler
divanına yazın. Ruhunu şâd edin.”

Halk, “Şad olsun”⁶⁰⁵

Dede; “Bismişah, Hak, Muhammet Ali,
Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli. Ey ulular. Sizin
kudretiniz sonsuzdur. Sizin hoşgörünüz büyüktür.
Bütün canlılar gibi doğup büyüyüp sonra size dönen
bu canımızı koruyun.”

Halk, “Ey Şah!”

Dede; “Bismişah, Hak, Muhammet, Ali,
Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli. Ey ulular. Sizin
kudretiniz sonsuzdur. Sizin hoşgörünüz büyüktür.
Bütün canlılar gibi doğup büyüyüp sonra size dönen
bu canın üzerinden rahmetinizi esirgemeyin.”

Halk; “Ey Şah!”

Dede; “Bismişah, Hak, Muhammet, Ali,
Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli. Ey ulular. Sizin
kudretiniz sonsuzdur. Sizin hoşgörünüz büyüktür.

⁶⁰⁵ Metin, *a.g.e.* 75.

Bütün canlılar gibi doğup büyüüp sonra size dönen bu canın günahlarını bağışlan.”

Halk; “Ey Şah!”⁶⁰⁶

Dede; “Selam olsun Hak’tan gelip Hakk’a gidenler.” Dede bu cümleden sonra sağ elini göğsüne götürür. Halk da sağ elini göğsüne götürür. Herkesin eli göğsünde iken dede elini yana bırakır, onunla beraber halkta ellerini yana bırakır.

Dede; “Selam olsun Hak didarına erenlere.” Dede bu cümleyi söyledikten hemen sonra bu defa sol elini göğsüne götürür. Halk da sol ellerini göğsüne götürür. Dede sol elini yana salar ve onunla beraber halk da sol elini yana bırakır. Sonra Dede düvazımam okur:

Geldi geçti ömrüm benim,

Şol yel esip geçmiş gibi.

Hele bana şöyle gelir,

Şol göz yumup açmış gibi.

⁶⁰⁶ Metin, *a.g.e.* 76.

İş bu söze Hak tanıktır,
Bu can gövdeye konuktur,
Bir gün ola çıka gide,
Kafesten kuş uçmuş gibi.
Miskin adem-oğlanını,
Benzetmişler ekinciye,
Kimi biter kimi yiter,
Yere tohum saçmış gibi.
Bu dünyada bir nesneye,
Yanar içim göynür gibi.
Yiğit iken ölenlere,
Gök ekini biçmiş gibi.
Bir hastaya vardın ise,
Bir içim su verdin ise,
Yarın anda karşı gele,
Hak şarabın içmiş gibi.
Bir miskini gördün ise,

Bir eskice verdin ise,
 Yarın anda sana gele,
 Hulle donun biçmiş gibi.
 Yunus Emre bu dünyada,
 İki kişi kalır derler,
 Meğer Hızır İlyas ola,
 Ab-ı hayat içmiş gibi.’’⁶⁰⁷

En son Dede dilek duasını yapar. “Bismişah. Hak, Muhammet, Ali, Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli. Burada yatan canın cenaze törenine katılan canlarımızın tamamının, gönlü burada olmakla birlikte çeşitli nedenlerden dolayı buraya gelemeyen canların dilde dileklerini, gönülde muratlarını verin. Kazalardan belalardan koruyun. Onları katarınızdan, didarınızdan ayırmayın. Hastalarına şifa, dertlerine deva verin. Destiniz deman, küfrünüz iman, yardımcınız On İki İmam ola. Ya Ali.”⁶⁰⁸

⁶⁰⁷ Metin, *a.g.e.* 78.

⁶⁰⁸ Metin, *a.g.e.* 78.

Böylece cenaze namazı öncesi yapılan kısa Dar erkanı biter. Eller yüze sürülür ve sağ el işaret parmağı öpülür.⁶⁰⁹

Cenaze namazını kaldıracak Dede veya İmam şöyle niyet eder:

“Niyet ettim, niyet eyledim, Allah rızası için bu er kişinin (Kadınsa: Bacı kişinin/Çocuksa: Bu erkek ya da kız çocuğunun) hazır olan cenaze namazını kılmaya, bu cenaze için dua etmeye. Yarlığanma ve yakınlığını dilerim. Durdum divana, uydun On İki İmam’a.”⁶¹⁰

Katılanlardan her biri de şöyle niyet eder:

“Niyet ettim, niyet eyledim, Allah rızası için Hakk’a yürüyen bu canımızın cenaze namazını kılmaya, onun için dua etmeye. Durdum divana, uydum hazır olan imama.”

Cenaze namazına başlamak için, Dede cemaate şöyle seslenir:

⁶⁰⁹ Metin, *a.g.e.* 78.

⁶¹⁰ Yaman, *a.g.e.* 26

Ey Canlar. Saflarımızı sık ve düzgün tutalım. Cenaze namazı dört Tekbir ile ve ayakta kılınır. Birinci Tekbir’de , Sübhaneke duası veya Tevhid kelimesi, ikinci Tekbir’de Salevat duaları, üçüncü Tekbir’de cenaze için dua okunur. Dördüncü Tekbir’den sonra selam verilir. Bileniniz duasını okusun, bilmeyeniniz (Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali) desin, On İki İmamları ansın...”

“Allah rızası için salâta,
Muhammed Mustafa ve Ehl-i Beyt için salevata,
Hakk’a yürüyen er kişi (ya da: Bacı kişi/erkek çocuğu/kız çocuğu)için duaya,
Gönlümüz On İki İmam’a,
Er kişi (ya da: Bacı kişi/erkek çocuğu/kız çocuğu) niyetine,
Dört tekbir ile uyun hazır olan imama.”

Deyip, birinci Tekbir’i alır, namaza başlanır. Tekbir’i, Dede açıktan (sesli) olarak, cemaat de sessiz (içinden) alır.

Cenaze Namazının kılınışı şu şekildedir:⁶¹¹

BİRİNCİ TEKBİR: Dede açıktan, “Allahü Ekber”der, eller kulak memelerine (hizasına) kadar kaldırılır ve göbeğin üzerine bağlanır. Dede ve cemaat, içinden (sessiz olarak) Subhaneke duasını okur.

“Subhânekellâhumme ve bi hamdik ve tebâra kesmuk ve teâlâ cedduk ve celle senâuk ve lâ ilâhe ğayruk”

“Allah’ım! Sen eksik sıfatlardan pak ve uzaksın. Seni daima böyle tenzih eder ve överim. Senin adın mübarektir. Varlığın her şeyden üstündür. Senden başka ilah yoktur.”

Subhaneke duasını bilmeyen Tevhid Kelimesi’ni okur,

⁶¹¹Yaman, *a.g.e.* 26

“Allah’tan başka Tanrı yoktur; Muhammed Mustafa Tanrı’nın elçisidir ve Aliyyel-Mürteza Tanrı’nın Velisi’dir.”

İKİNCİ TEKBİR: “Allahü Ekber” diyerek, ,ikinci Tekbir alınır ve şu dua (Salevat) okunur:

“Allâhumme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed. Kemâ salleyte alâ İbrahime ve alâ âli İbrahim. İnneke hamidun mecîd.”

“Allah’ım! Muhammed’e ve Muhammed’in ümmetine rahmet eyle; şerefini yücelt. İbrahim’e ve İbrahim’in ümmetine rahmet ettiğin gibi. Şüphesiz övülmeye layık yalnız sensin, şan ve şeref sahibi de sensin.”

“Allâhumme barik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed. Kemâ barekte alâ İbrahîme ve alâ âli İbrahim. İnneke hamidun mecîd.”

“Allah’ım! Muhammed’e ve Muhammed’in ümmetine hayır ve bereket ver. İbrahim’e ve

İbrahim'in ümmetine verdiği gibi. Şüphesiz övülmeye layık yalnız sensin, şan ve şeref sahibi de sensin.”

Bazı dedeler Arapça bilmeyen Türkçe okuyabilir, demektedir.

ÜÇÜNCÜ TEKBİR: “ Allahü Ekber” diyerek üçüncü Tekbir alınır ve şu dua okunur:

Allâhümme'ğfir lihayyinâ ve meyyitinâ ve şâhidinâ ve gaibinâ ve zekerinâ ve ünsânâ ve sagirinâ ve kebîrinâ. Allâhümme men ahyeytehû minnâ fe ahyihî ale'l-islâm ve men teveffeytehû minnâ fe teveffehû ale'l-îmân. Ve hussa hâze'l-meyyite bi'r-ravhi ve'r-râhati ve'l-mağfireti ve'r-rıdvân. Allâhümme in kâne muhsinen fe zid fî ihsânihî ve in kâne müsîen fe tecâvez anhü ve lakkihi'l-emne ve'l-büşrâ ve'l-kerâmete ve'z-zülfâ, bi rahmetike yâ erhame'r-râhimîn"

“Allah’ım. Dirimizi, ölümüzü, burada bulunanlarımızı bulunmayanlarımızı, erkeğimizi

kadınımızı, küçüğümüzü büyüğümüzü mağfiret buyur, bağışla. Allahım! Aramızdan yaşatacaklarını İslâm üzere yaşat, öldüreceklerini iman üzere öldür. Şurada duran ölüye, kolaylık ve rahatlık ver, onu bağışla. Bu kişi, iyi bir kimse idiyse sen onun iyiliğini artır; eğer kötü davranmış günahkâr bir kimse idiyse, sen rahmet ve merhametinle onları görmezden gel. Ona güven, müjde, ikram ve yakınlık ile mukabele et. Ey merhamet edenlerin en merhametlisi olan Allahım.”

DÖRDÜNCÜ TEKBİR: “Allahü Ekber” denir ve herhangi bir şey (dua) okunmadan Dede ve cemaat “Esselamü aleyküm ve rahmetullah (Allah’ın selamı ve rahmeti üzerinize olsun)” diyerek, önce sağa sonra sola selam verir, namaz biter. Bu selamdan sonra, namazı kıldırان dede ellerini kaldırarak:

“Ber-cemal-i Muhammed, Kemal-i İmam hasan, Şah Hüseyin, Ali’yi pîr bilene verelim candan salevat”, der, tüm cemaat salevat getirir. Sonra, “Namaz, niyaz ve dualarımızın Ulu Dergâh’ta kabulü ve Hakk’a yürüyen bu canımızın ruhu için,

Allah rızası için el-Fatiha...” diyerek, cemaatin Fatiha okumasını ister (Fatiha’nın Arapçasını bilmeyenler, Türkçe anlamını okurlar.)⁶¹²

Namaz böylece kılınıp sona erince, imam “Bismillah, bismi Şah... Allah, Muhammed, Ya Ali” deyip, tabutun baş tarafından tutar ve kaldırır ve orada hazır bulunan canlar da sıra ile cenazeyi taşıyarak yerine (genellikle cenaze Nâkil aracına) kadar götürürler.

Anketimize katılanların % 75’i cenaze namazı mutlaka kılınmalıdır diyerek cenaze namazı konusunda ki tutumlarını açıkça ifade etmişlerdir. Ankete katılanların % 5.6’sı bazen kılınmalıdır demeleri kendilerinin katıldığı cenazelerle ilgili olduğu düşünülebilir. Yine Ankete katılanlardan % 19.4’ü ise fikrim yok demiştir. Bu da bize cenaze namazı hakkında çok fazla bilgi eksikliği olduğunu göstermektedir. Çünkü yörede ibâdet amaçlı yapılan her ritüel dedelerin kontrol ve himayesinde yapılmaktadır.

⁶¹² Yaman, *a.g.e.* 27.

Ayrıca cenaze namazı konusunda şunu da belirtmeliyiz ki ankete katılan evli ve dul kadınların % 77'si ile % 75'i oranında cenaze namazı mutlaka kılınmalıdır demeleri önemlidir. Şu nedenle Tunceli il merkez Cem Evin de katıldığımız cenazelerde bayanların da erkeklerin yanında saf bağlayıp cenaze namazı kıldığını müşahade ettik. (Tablo- 22)

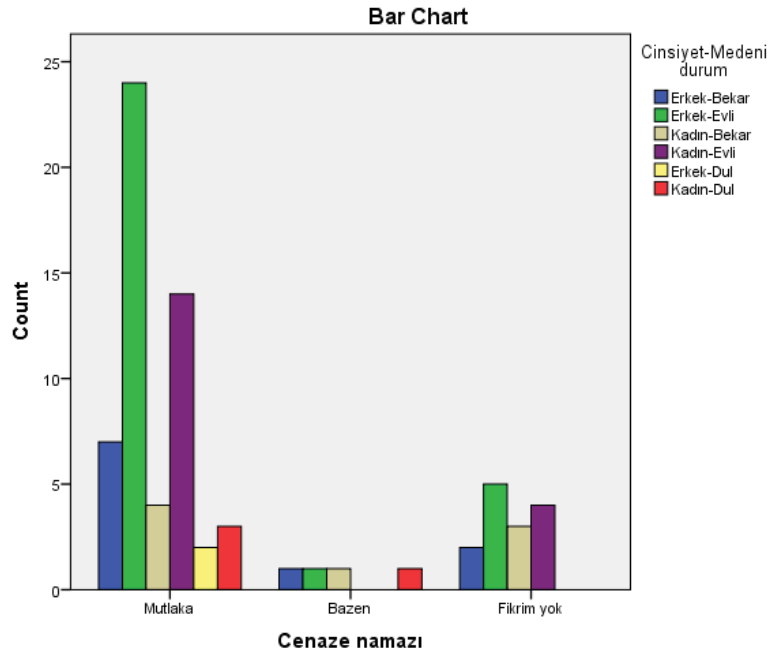
Tablo-22
Ankete Katılanların Cenaze Namazı Hakkındaki Görüşlerine Göre Dağılımı

Cenaze namazı	Cinsiyet-Medeni durum						Toplam
	Erkek-Bekar	Erkek-Evli	Kadın-Bekar	Kadın-Evli	Erkek-Dul	Kadın-Dul	
Mutlaka kılınmalı	7 70,0%	24 80,0%	4 50,0%	14 77,8%	2 100,0%	3 75,0%	54 75,0%
Bazen	1 10,0%	1 3,3%	1 12,5%	0 0,0%	0 0,0%	1 25,0%	4 5,6%
Fikrim yok	2 20,0%	5 16,7%	3 37,5%	4 22,2%	0 0,0%	0 0,0%	14 19,4%
Toplam	10 100,0%	30 100,0%	8 100,0%	18 100,0%	2 100,0%	4 100,0%	72 100,0%

Anketimize katılanların % 75'i cenaze namazı mutlaka

kılınmalıdır, % 5 .6'sı bazen ve % 19.4'ü ise fikrim yok demiştir. Bu da bize cenaze namazı hakkında çok fazla bilgi eksikliği olduğunu göstermektedir.

	Değer	p
Ki Kare	8,835	,548

Cenaze namazı kılma hakkındaki görüşler.

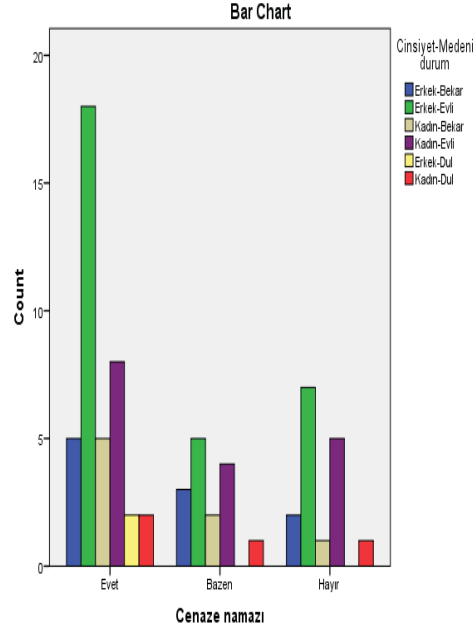
Ankete Katılanların Cenazelerde Cenaze Namazı Kılınması Durumuna Göre Dağılımı

Tablo-21

		Cinsiyet-Medeni durum						Topla m
		Erkek - Bekar	Erkek -Evli	Kadın - Bekar	Kadın -Evli	Erkek -Dul	Kadın -Dul	
Cenaz e nama zı	Evet	5 50,0%	18 60,0%	5 62,5%	8 47,1%	2 100,0 %	2 50,0%	40 56,3%
	Baze n	3 30,0%	5 16,7%	2 25,0%	4 23,5%	0 0,0%	1 25,0%	15 21,1%
	Hayı r	2 20,0%	7 23,3%	1 12,5%	5 29,4%	0 0,0%	1 25,0%	16 22,5%
Toplam		10 100,0 %	30 100,0 %	8 100,0 %	17 100,0 %	2 100,0 %	4 100,0 %	71 100,0 %

Anketimize katılanlardan % 56.3 ‘ünün cenaze namazı kıldığını, % 21.1’in bazen kıldığını, % 22. 5’ in hayır demiş olması; cenaze namazı kılınışını ve dualarını bilmeme nedeni ile namaza katılmadıkları düşünülebilir. Cenaze namazının kılınması konusunda fikrim yok diyenler ile namazı kılmayanların oranının birbirine yakın olması bu düşüncüyü kuvvetlendirmektedir.(Tablo-21)

	Değer	p
Ki Kare	3,584	,964

7.Techiz (Helâllik) Yardımı

Cenaze hak meydanına getirilip yüksek bir yere konulduktan sonra merasime katılanlardan helallik istenir. Dede, ölen kişinin iyiliklerini içeren hem de dinî nasihat içerikli bir konuşma yapar.

Helallik hem evinin önünde hem de cenaze namazı kılınırken alınır. Bu, yakınlarının ve

komşularının rızasını almaktır. Hakk’a yürüyen bir canın aklanması şöyle yapılır: Mürşidi, Pîr, Dede bunlar yoksa hoca ya da bu konuda bilgili olan herhangi bir can, cenazenin huzurunda, toplumun karşısında önce şöyle bir konuşma yapar:

“Ey cemaat, erenler, canlar, mü’min ve müslim bacı kardeşler.

Allah’a kul, Muhammed-Ali’ye talib olan canlar.

Eğer ki ereyim dersiniz sefaya, Binlerce salevat verelim Muhammed Mustafa’ ya (Tüm cemaat salevat getirir).

Kardeşlerim. Büyük, küçük, kadın, erkek, burada hazır bulunan canlar.

Hakk’a yürüyen bu canımız (...) oğlu/kızı (...) dünyadan ahirete göçen kervana katılmış, bugün aramızdan ayrılıyor. İşte görüyorsunuz ki kendisi hal diliyle bizlere şöyle sesleniyor.

“Tenim teneşirde, ruhum ruhaniyette. Bu dünyada, beşeriyet âleminde ömür sürdük, yedik-içtik, konduk-göçtük. Emir Hak’tan geldi. Bir içim su ile yedi adım yolun hakkı var. İşte hepinizin huzurundayım. Belki bilerek, belki bilmeyerek

haklarınız varsa, haklarınızı helal eyleyin.”⁶¹³
 Diyor, kardeşimiz, Tanrı’nın huzuruna temiz ve
 günahsız gitmek istiyor. Belki içinizden biriniz
 kendisinden incinmiş ya da alacağı olabilir.

Ey Ehl-i Beyt muhibbi olan canlar. Merhum
 canımız dönüşü olmayan bir yolculuğa çıkıyor, ama
 yakınları aramızda.

Eli erde, yüzü yerde, özü Dar-ı Mansur’da,
 Hak-Muhammed-Ali divanında, göze cem
 erenlerinde kulağı Pîr’de. Hakkını vermeye,
 döktüğünü doldurmaya, yıktığını kaldırmaya, dost
 gönlünü sevindirmeye hazırlar. Hakkı olan,
 ağrınmış, incinmiş, gücenmiş kimseler varsa, dile
 gelsin, bile gelsin, hakkını istesin. Bu divan Hak
 divanıdır. Allah, Eyvallah...

Değerli canlar, kardeşlerim.

İnsanların hayatı sadece bir bakıştan
 ibaretmiş gibi geçip gidiyor. Hak’tan geldik yine
 Hakk’a döneceğiz. Allah’tan başka sığınılacak yer
 yoktur. Darda kaldığımız vakit “Aman Tanrım!”

⁶¹³Metin, *a.g.e.* 85

diye sığınmak, Ulu Dergâhtan başka sığınılacak yer olmadığını ne güzel anlatıştır. Fakat bu yalnız darda kaldığımız zaman olmamalı, bütün nimetler insanın üzerindeyken, duyarak (Allah!) demeli; fırsat elden gitmeden, gaflet perdesi açılmadan kudretten düşmeden zamanı fırsat bilmeli, yarın gelip çatacak olan ahiret yolculuğu için yol azığı toplamalıdır. Zira bir gün bu maddi hayat bitecek, öteki dünya hissi açılacak... O vakit de pişmanlığın faydası olmayacaktır. Onun için Fani olanı Baki olanla değiştirmenin çaresine bakalım. Vefakârlık ve dostluk duygularının serâb olduğu anda, bütün bir ömür boyu beklenen tek vefakâr dost, ölüm gelip yetişiyor.

Hüner, doğmak ile ölmek arasında aslını Tanrı'sını, sonunu bilmek; yaratılmışlara karşı merhametli olmak, insanlığın haklarını tanımak; böylece bu kubbede hoş bir seda, insanlığa yararlı bir eser bırakarak, öylece göçmek ve Allah'ın huzuruna alın akı ile çıkmaktır.

Pîrimiz Hünkâr Hacı Bektâş Veli buyurur ki;
“Benim üç iyi dostum vardır: Ben ölünce birisi evde

kalır, birisi yolda kalır, birisi benimle birlikte gelir. Evde kalan malımdır, yolda kalan ailem ve yakınlarımdır. Benimle birlikte gelen ise iyiliklerimdir.”

Aziz canlar kardeşlerim.

Her sırası geldikçe ahiret evine göçenleri uğurluyor, onları ebedi istirahat yerlerine götürüyor; masasız, kasasız, rütbesiz, yataksız... hepsi amellerine sarılmış oldukları halde, kara toprak altında bırakıyoruz. Orada yapayalnız kalıyorlar. İşte o fanilerin hali ne kadar ibretlidir değil mi? Tanımadıkları bir âleme sefer etmişler, sevdiklerinden ayrılmışlar, üç günlük emanet hayatın ağır gaflet uykusunda uyanmışlar, yatakları, yastıkları kuru toprak olmuş. Onlar neye muhtaçlar şimdi biliyor musunuz? Allah’a sunabilecekleri hayırlı amellerine, Hak ve hakikaten meydana getirebildikleri meyvelerine muhtaçtırlar...”

Dede, bu ya da buna benzer güzel bir konuşma yaptıktan sonra “Helallik Almak” için canlara şöyle seslenir:

“Canlar! Hakk’a yürüyen bu er’i (ya da bacı’yı) yaşamı süresince nasıl bilirsiniz?”

Cemaat: “İyi biliriz. Allah rahmet eylesin.”

Dede: “Bu canımızın Hak- Muhammed-Ali yoluna inanmış, Ehl-i Beyt dostu bir kardeşimiz olduğuna tanıklık eder misiniz?”

Cemaat: “Ederiz.” Veya “Allah Allah” denir.

Dede: “Üzerinde eğer hakkınız varsa helal eder misiniz?” (Helal eder misiniz? Diye üç kere sorar).

Cemaat: “Helal olsun.” der. Bazı uygulamalarda , “Ya Şah.”⁶¹⁴ Bazen de “Allah Allah” denir.

Dede: “Helal olsun diyen dillerden Hak- Muhammed-Ali razı olsun!” der, duaya başlar: “Esirgeyen, bağışlayan Allah’ın adıyla, can-ı dilden diyelim bir Allah... Allah...”

Ulu Tanrı kitabında buyuruyor ki:

⁶¹⁴ Metin, *a.g.e.* 86.

Hak'tan geldik, yine Hakk'a döneceğiz. "Her nefis ölümü tadacaktır ve sonra bize döndürüleceksiniz..."⁶¹⁵

Ey yüceler yücesi Tanrım!

Yönünü sana çevirmiş, Hak'tan gelmiş Hakk'a giden, seni Bir bilen, Hazret-i Muhammed'i hak peygamber ve mürşid, Hazret-i Ali'yi veli ve rehber bilen, Ehl-i Beyt'e bağlı olan bu mü'min kulunu İmam Hasan, Şah Hüseyin Aşkına cehennem narına, kabir azabına uğratma. Yürüyen ruhunu şad, mekânını cennet eyle. Bilerek, bilmeyerek işlediği kusurlarını affeyle! Ey Tanrım! Muhammed Mustafa'nın ve Ehl-i Beyti'nin şefaatine eriştir.

Allah... Allah... Allah....

Allah, Muhammed, Ali... Pîrim Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli, Üçler, Beşler, Yediler, Kırklar, Oniki İmamlar, Hakk'a yürüyen canımızın geride kalan yakınlarına yol kardeşlerine sabretme gücü ve sağlıklar vere. Burada bulunan bütün canların geçmişlerine rahmet eyleye. Hepimiz bu halle

⁶¹⁵ Ankebut, 29/57.

hâllendiğimizde; Rabbim Allah, Peygamberim Hazret-i Muhammed, rehberim Aliyyel Mürteza diyerek ömrümüzü tamamlamayı nasip eyleye. Hakk'ın huzurunda, Ulu divanda, sorgu gününde yardımcımız ola. Dem Ali, sırr-ı Nebi, Pîrimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Kerem-i evliya, gerçekler demine Hü mü'mine Ya Ali...

Hakk'a yürüyen canımızın ruhu için el-Fatiha..." Cemaat Fatiha okur.⁶¹⁶ Daha sonra dede genellikle helal olsun diyen dillerden Hak, Muhammed, Ali razı olsun der ve cenaze namazı kılmaya geçilir.

Cenaze namazı kılındıktan sonra tabutun üstüne bir havlu konur cenazenin yakınlarından başlamak üzere katılan herkes bir miktar parayı (Helallik yardımı) havlunun üstüne bırakır. Toplanan paralar cenaze masraflarına harcanır. Böylece cenazeye katılanlar cenaze masraflarına bir miktar katkıda bulunmuş olur.⁶¹⁷ Tunceli'de Helallik yardımı yani cenaze namazından sonra

⁶¹⁶ Yaman, *a.g.e.* 28.

⁶¹⁷ Hüseyin Yıldız .

tabut musalla taşından kaldırılmadan tabut üstüne geniş bir havlu konur cenazeye katılan herkes havlu içine bir miktar para yardımında bulunur. Sonra dede veya bir cenaze yakını havluya toplayarak alır. Daha sonra cenaze musalladan alınır

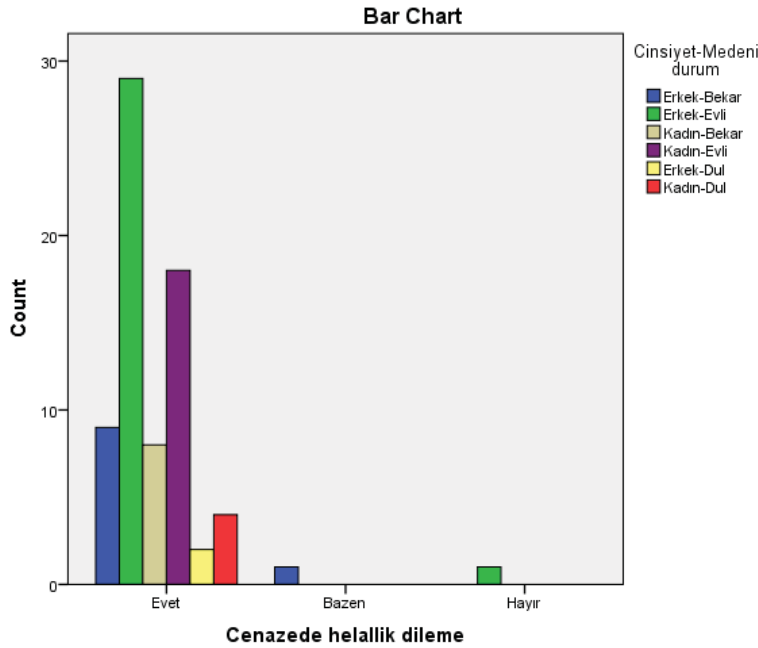
Cenazelerde Cenaze İçin Helâllik Dinlemeye Göre Dağılım

Tablo-20

		Cinsiyet-Medeni durum						Topla m
		Erkek		Kadın				
		- Bekar	Erkek -Evli	- Bekar	Kadın -Evli	Erkek -Dul	Kadın -Dul	
Cenaze de helallik dileme	Evet	9	29	8	18	2	4	70
		90,0	96,7	100,0	100,0	100,0	100,0	97,2
		%	%	%	%	%	%	%
	Baze n	1	0	0	0	0	0	1
		10,0	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,4%
	Hayı r	0	1	0	0	0	0	1
		0,0%	3,3%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,4%
Toplam		10	30	8	18	2	4	72
		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
		%	%	%	%	%	%	%

Anketimize katılanların % 97.2' si cenazede helallik dilediklerini ifade etmişlerdir. Küçük bir oran olan % 1.4'ü bazen , % 1.4'ü hayır diyerek cevap vermişlerdir. Bu da cenazelerde mutlaka helallik dileme geleneğinin çok güçlü olduğunu göstermektedir. Helallik dileme geleneğinin temelinde kul hakkı ile mezara girmeme kültürü olduğunu düşünmekteyiz. Ayrıca Alevî geleneğinde dünyada kişinin hesabı görülmelidir. Alacak ve verecek ne varsa mutlaka dünyada sorgusu yapılmalıdır inancı çok güçlü bir Tablode hemen hemen her alevî fertte bulunmaktadır. Bu da yörede cenazeye katılımı artırmakta ve kişiler çok uzak mesafelerden de olsa her türlü ekonomik zorluğa rağmen cenaze merasimine katılmaktadırlar. (Tablo-20

	Değer	p
Ki Kare	7,680	,660

C. DEFİN MERASİMİ

1.Defin

Tunceli’de cenazelerin gömülmesi genellikle öğle vaktinde olmaktadır. Alevî geleneğinde cenaze defin zamanı olarak güneşin doğuşu ile batımı arası olmalıdır.⁶¹⁸ Cenaze namazı kılındıktan sonra tabutun mezara taşınması yapılır. Araç ile gidilecek ise araca kadar omuzlarda taşınır. Omuzlarda taşıma ise taşıyacak kişi ilk defa tabutun ön sol kolunu sağ omuzuna alır on adım gider, sonra sol arka kolunu sağ omuzuna alır on adım gider ve diğer tarafı da aynı onar adım taşır. Toplamda kırk adım taşıyarak üzerine düşen taşıma görevini tamamlamış olur.⁶¹⁹

Kazılmış olan mezara kadar taşınan tabut mezardan çıkan toprağın üzerine konur. Cenazeye katılanlar tabut yere konmadan yere oturmamalıdır.

⁶¹⁸ Metin, *a.g.e.* 50.

⁶¹⁹ Yaman, *a.g.e.* 29 .

Cenaze yere konduktan sonra cenazeye katılanlar oturabilir.⁶²⁰

Cenazenin kabre indirilmesi için yakınlarından iki üç kişi kabre iner. Kafenin ayak ve baş tarafından tutularak kabre indirilir. Cenaze kabre indirilirken ‘’ Bismillah ve billah ve ala milleti Resulillah’’ sözleri tekrarlanır.⁶²¹ Tunceli’de bazı aileler cenazenin altına döşek veya battaniye gibi ölenin eşyasını koymaktadır. Son yıllarda battaniye koyma âdeti daha çok uygulanmaya başlanmıştır.⁶²² Bazen nişanlı genç kız öldü mü gelinliği mezarına cenazesinin yanına konabilir. Bu gelenek gayet doğal karşılanmaktadır.⁶²³

Kabre indirilen ve yönü kibleye döndürülen cenazenin üzeri tahta veya tuğla gibi bir şeyle örtülür, daha sonra toprak atılır.⁶²⁴ Toprak atılırken kürekler elden alınmaz, küreği kullanan kişi küreği

⁶²⁰ Yaman, *a.g.e.* 30.

⁶²¹ Yaman, *a.g.e.* 30.

⁶²² Nesimi Öz.

⁶²³ Metin, *a.g.e.* 92; Açar, *a.g.e.* 24.

⁶²⁴ Saygı, *a.g.e.* 317.

toprağa bırakır. Kullanacak diğer kişi onu yerden alıp kullanmalıdır.⁶²⁵

Cenazeye atılan toprak yer seviyesine kadar geldiğinde dede okumaya başlar.⁶²⁶ Bazen düvazımam bazen de Kur'an-ı Kerim' den süreler okunur.⁶²⁷

Cenaze mezara konulduğunda dede yüzünü mezara döner ve düvazımam okumaya başlar. Genelde üç düvazımam okunur.

Birinci düvazımam:

“Hak Muhammet pîrim Ali’

Amana geldim amana.

Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli,

Amana geldim amana.

Fatma anayı ararım,

⁶²⁵ Metin, *a.g.e.* 92.

⁶²⁶ Metin, *a.g.e.* 93.

⁶²⁷ Yaman, *a.g.e.* 30; Metin, *a.g.e.* 93.

Yüz sürmek kavlim kararım,
Hata ettim günahkarım,
Amana geldim amana.
Şah Hasan şehitler başı,
Şah Hüseyin garındaşı,
Sel sel oldu gözüm yaşı,
Amana geldim amana.
Zeynel Bakır Cafer Kazım,
Musa Ali Rıza nazım,
Cümlesine var niyazım,
Amana geldim amana.
Tâki, Nâki şah Askeri,
Divanda geliyor Veli,
Mürvet Ali'nin Kamberi,
Amana geldim amana.
Aman Kul Himmet' im aman,
İmam Mehdi Sahip Zaman,

Yardım ede oiki imam,

Amana geldim amana.

İkinci düvazimam:

Muhammed Mustafa ya Şah'ı Merdan,

Ali-ül Mürteza sana sığındım.

Hatice Fatma Hasan Mücteba,

Hüseyin'i Kerbela sana sığındım.

İmam Zeynel ile Muhammed Bakır,

Cennet bahçesinde bülbüller şakır,

Cafer'i Sadık'a erdik çok şükür,

Kazım Musa Rıza sana sığındım.

Muhammed Tâki'ye verdik salavat

Ali gel Nâki' den isteriz imdat,

Hasan'ül Askeri el aman mürvet,

Methi sahibi liva sana sığındım.

On dört masumu pak Gurufu Naci,

On yedi kemerbest derdim ilacı,

Hacı Bektaş-ı Veli serimin tacı,
 Hünkârı evliya sana sığındım.
 Virdi derviş senin kulun kurbanın,
 Yarın arasatta ulu divanın,
 Senin mücrümlere çoktur ihsanın,
 Pîrim elaman baba sana sığındım.

Toprak atma bitti mi evden getirilen su dolu
 ibrik baştan başlayarak ayak tarafına doğru mezara
 dökülür. Mezara su dökülmeye başlanınca⁶²⁸ dede
 üçüncü düvazımam okumaya başlar:

Enel Hak dedik de çekildik dara,
 Edep erkan bize doğru yol oldu,
 Sorgucular geldi sual sormaya,
 Yardımcımız Şah-ı Merdan Ali oldu.
 Kıldan köprü kurdular geç deyi ,
 Pîrimden bir bade geldi iç deyi,

⁶²⁸Metin, *a.g.e.* 95

Dalımdan uçtular beni uç deyi,
 Üstüne uğradım tozlu yol oldu.
 Ceme oturur meleklerin hepsi,
 Ona secde kılar mümin topusu,
 Karşıda açıldı cennet kapısı,
 Al ahret elinden bize gel oldu.
 Pîr Sultan Abdal' ım göreyim Şah' ı,
 Alnında bakıyor âlemin mahı,
 Ben Şah' ı görmüştüm dönmezem dahi,
 Elinden içtiğim bade dolu oldu.

Dede; “Ey Şah. Bu gün aramızdan ayrılan
 canımızı yıkayıp pakladık ve senin huzuruna teslim
 ettik. Onun nazik bedenini incitti isek bizlere
 affeyle. Senin kollarına verdiğimiz canımızdan biz
 candaşları memnun kaldık. Siz de memnun kalın.
 Mezarı nur olsun, rahat uyusun. Ya Şah.”⁶²⁹

⁶²⁹ Metin, *a.g.e.* 96.

Toprak atma bitince genellikle Yasin suresinin son sayfası, İhlas, Felak, Nas ve Fatiha sûreleri okunmaktadır.⁶³⁰

Bu şekilde mezar da Kur'an-ı Kerim okuma geleneği çok güçlü ve canlı olarak devam etmektedir. Alevî toplumunda kendisi okumayı bilmiyorsa veya bilse bile mutlaka bir Dede'ye okutmanın daha fazla manevi faydası olduğu inancı çok güçlü ve bir o kadar da yaygındır.

Anketimize katılanların % 84.7'si cenaze mezara konulduğunda Kur'an-ı Kerim okuduklarını beyan etmiştir. Anketimize katılanlardan % 15.3'ü ise hayır demişlerdir. Bu da cenazelerde çoğunlukla Kur'an-ı Kerim'in okunduğunu göstermektedir.(Tablo-23) Hayır diyenlerin ise bilmediklerinden kendilerinin okumadığını beyan ettikleri düşünülebilir. Çünkü üç yıl boyunca Dersim'de katıldığımız her cenazede mutlaka Kur'an-ı Kerim'

⁶³⁰ Yaman, *a.g.e.* 30.

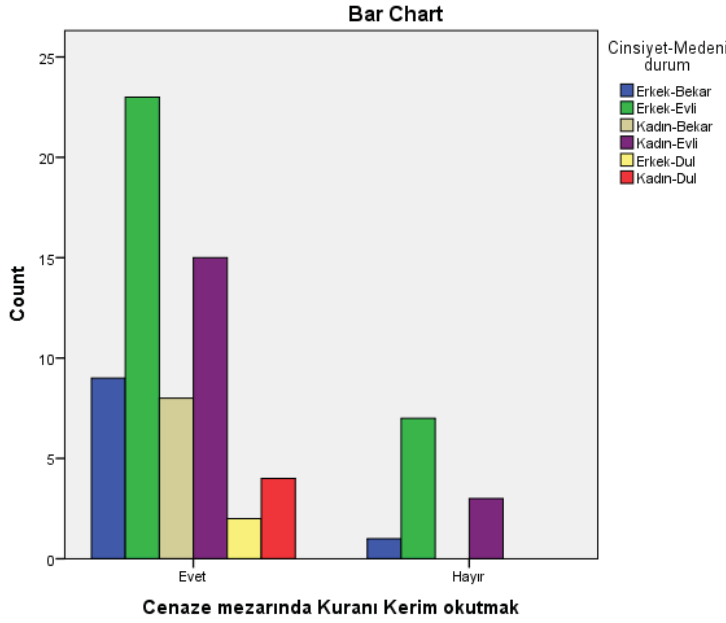
den kısa da olsa bazı surelerin okunduğuna tanık olduk.

Cenaze Mezara Konulduğunda Kur'an-ı Kerim Okuma Durumlarına Göre Dağılımı

Tablo-23

		Cinsiyet-Medeni durum						Topla m
		Erkek		Kadın				
		- Bekar	Erkek -Evli	- Bekar	Kadın -Evli	Erkek -Dul	Kadın -Dul	
Cenaze Evet mezarın da		9	23	8	15	2	4	61
		90,0	76,7	100,0	83,3	100,0	100,0	84,7
		%	%	%	%	%	%	%
Kur'an-ı Hay Kerim ır okutma k		1	7	0	3	0	0	11
		10,0	23,3	0,0%	16,7	0,0%	0,0%	15,3
		%	%		%			%
Toplam		10	30	8	18	2	4	72
		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
		%	%	%	%	%	%	%

	Değer	p
Ki Kare	4,271	,511

Cenazenin defin merasimi bittikten sonra katılanlar kabirden ayrılır, sadece dede veya imam kalır ve talkın görevini ifa ederler.⁶³¹

Genelde talkın şöyle yapılmaktadır: (Burada, örnek olarak ölünün adı, erkekse Ahmet, Kadınsa Hatice ve Anne adının da Fatma olduğunu varsayalım)

“Bismillah ve bismi Şah...

Ey Fatma oğlu Ahmet! (Ya da: Fatma kızı Hatice)
(burada üç kez ölünün annesi ve kendi adı söylenir).

⁶³¹ Metin, *a.g.e.* 96; Yaman, *a.g.e.* 31.

Yaşamında sürekli söylediğin ve kabul ettiğin Tablode şunları söyle:

Bilirim ve bildiririm ki Allah'tan başka Tanrı yoktur. Yine bilirim ve bildiririm ki Hz. Muhammed, Allah'ın kulu ve elçisidir. Ve tanıklık ederim ki Şah-ı Velayet İmam-ı Ali Tanrı'nın velisidir. Kuşkusuz cennet gerçektir, cehennem gerçektir. Kıyamet günü gerçektir. Bunda kuşku yoktur.

Ulu Tanrı kabirlerde bulunanları muhakkak diriltip mahşer yerinde toplayacaktır. İlk söz verişini unutma ve ikrarından dışarı çıkma. Hatırla ki: Rab olarak Allah'a, din olarak İslam'a, peygamber olarak Hz. Muhammed'e, İmam olarak Hz. Ali'ye ve mü'minlerin kardeşler olduğuna razı bulunmuş idin. Ey Ahmet (ya da Hatice)! (Üç kez hitap edilir.) De ki: Allah'tan başka Tanrı yoktur. Ona sığındım. O büyük Arş'ın sahibidir.

De ki: Rabbim Allah'tır, dinim İslam'dır, peygamberim Hazret-i Muhammed'dir, imamım Şah-ı Velayet Aliyye'l- Mürteza'dır.

Allah seni sözünde durucu kılsın ve doğru olan yola götürsün ve seni sevdiklerinle birlikte rahmetinin gölgesinde saklasın.

Ey Ulu Tanrım! Bu ölüyü yalnız bırakma. Sen, sahip çıkanların en hayırlısısın.”⁶³²

Bazı dedeler ise Talkında şu cümleleri kullanır:

“Bismişah. Hak, Muhammet, Ali, Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli. Ey can. Eğer ebedi istirahatgahında bir yardım dilersen İmam Ali’yi çağır. Eğer bir yaran kanarsa İmam Hüseyin’i çağır. O mazlumların yardımına koşar. Eğer bir dostun sana ihanet ederse İmam Hasan’ı çağır. O yakın ihanetini iyi bilir. Sana sunulan zehir tasını alır kendisi içer, sana içirmez.

Bismişah. Hak, Muhammet, Ali, Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli. Erenler pîri İmam-ı Ali’nin yüzü gözü hürmetine bağışla.

Kerbela’da şehit olan İmam Hüseyin için bağışla.

Ağu içip şehit olan İmam Hasan için bağışla.

Zindanlarda kalan Zeynel Abidin için bağışla.

⁶³² Yaman, *a.g.e.* 32; Kaya, *a.g.e.* 74.

İmam'ı Cafer' in yüzü gözü hürmetine bağışla.

İmam'ı Bakır için bağışla.

İmam'ı Musa'yı Kazım için bağışla.

İmam Rıza için bağışla.

İmam Tâki için bağışla.

İmam Nâki için bağışla.

Hasan Ali Asker'i için bağışla.

Mehdi'yi Sahip Zaman için bağışla'' dedikten sonra ellerinin içini yüzüne sürer ve sağ el işaret parmağı öperek talkını bitirir.⁶³³

Talkını verdikten sonra, dede kabristandan ayrılır.

2. Yas Tutma

Yas tutma geleneği tarihin her devrinde görülmüştür. Kardeşini öldüren Adem'in oğlunun pişman olması yeryüzünde ilk yas olarak değerlendirilebilir.⁶³⁴ Orta Asya topluluklarında

⁶³³ Metin, *a.g.e.* 98.

⁶³⁴ Kur'an-ı Kerim, Maide, 31.

yasın yeni ay veya yeni yıla kadar sürdüğü bilinmektedir.⁶³⁵

Tunceli’de Cenazenin defin işlemi bittikten sonra cenaze sahipleri üç gün yas tutarlar.⁶³⁶ Evde konuşmalar oldukça az yapılmalıdır. Konuşulduğu zaman kısık sesle konuşulur. Geceleri evin ışıkları söndürülmez. Komşular ev sahiplerini hiç yalnız bırakmaz. Hatta yakınlarından bir iki kişi gece yatmak için cenaze evinde kalmalıdır.⁶³⁷ İlk üç günden sonra artık çok fazla yas tutma olmaz. Bu gün bile bu âdete hemen hemen her alevî ailesi uymaktadır. Yörede yas ilk üç gün ağır ve hiç iş güç yapmama şeklinde iken dördüncü günden itibaren yas biraz hafifler, fakat yedinci güne kadar sürer. Cenaze sahibi aile üçüncü günden sonra dışarı çıkabilir ve ev işlerini kendileri yaparlar.⁶³⁸ Üçüncü günden sonra evde diğer odaların ışıkları

⁶³⁵ Jean Paul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, Çev. Aykut Kazancıgil, İşaret Yayınları, İstanbul, 1994, s.234.

⁶³⁶ Metin, *a.g.e.* 105.

⁶³⁷ Metin, *a.g.e.* 106.

⁶³⁸ Metin, *a.g.e.* 107.

söndürülürken sadece ölümün olduğu odanın ışığı yanar. Kırk yemeğinden sonra yas tutulmaz.

3.Baş Sağlığı

Tunceli’de cem evinde cenaze namazı kılındıktan sonra mezara gidemeyecek olanlar cenaze sahiplerine sırayla tokalaşarak sabır dilerler. İlk üç gün yakın akrabalar cenaze evine gelerek yardım eder, hem de başsağlığı dilemiş olurlar.⁶³⁹ Mezarlıkta cenaze defin erkanına katılanlar defin bittikten sonra cenaze sahiplerine sırayla başsağlığı dilerler.⁶⁴⁰ Başsağlığı dilenirken teselli edici sözler söylenir ve “Hüküm Allah’ın dır”, “Allah rahmet eylesin, ” ve “Allah sabır versin ”⁶⁴¹ gibi sözler söylenir.

4.Ölü Aşı

⁶³⁹ Ali Ekber Yurt.

⁶⁴⁰ Kaya, *a.g.e.* 86.

⁶⁴¹ Yaman, *a.g.e.* 33; Kaya, *a.g.e.* 86.

Genelde Alevî geleneğinde ölüm olduğu andan itibaren cenaze evinde yemek pişmez.⁶⁴² Bu nedenle cenaze evinin yemek ihtiyacı komşuları tarafından karşılanır. Âdet olarak cenaze evinin yemek ihtiyacı üç gün boyunca komşuları ve akrabaları tarafından karşılanır. Bu üç gün boyunca komşular sofrayı kurar, bulaşıkları temizler ve ev temizliği dahil ne gerekiyorsa cenaze evi hizmetlerini komşuluk hakkı olarak yerine getirirler.

Cenaze mezara defin edildikten sonra dede misafirlerle birlikte cenaze evine gelir.⁶⁴³ Eskiden komşular ve çok yakın akrabalarından bazıları misafirler gelmeden yemek hazırlardı. Bu yemeğe “kazma kürek hakkı yemeği”⁶⁴⁴ denir. Şimdilerde ise genellikle pilav veya pide gibi hazır gıdalar alınarak ikram edilmektedir.⁶⁴⁵

Yemeğe başlamadan önce oradakilerden biri dedeye “ Dede hümmet (himmet) eyle” der . Dede;

⁶⁴² Metin, *a.g.e.* 52.

⁶⁴³ Kaya, *a.g.e.* 87.

⁶⁴⁴ Kadir Bulut.

⁶⁴⁵ Metin, *a.g.e.* 99.

“Hümmet erenlere/ ölen canın adı dillerde olsun / lokma Hacı Bektaş-ı Veli’ den / şefaât Hz. Ali’den olsun”’ der ve İlk lokmayı alarak yanında oturan ve mezar kazan kişiye ikram eder o kişinin yemeye başlaması ile herkes de yemeye başlarlar.⁶⁴⁶

Yemek bitiminde herkes baş parmağı ve şehâdet parmaklarıyla sofradan tutar, Dede; “Allah Allah... Nimet-i Celil-ullah, bereket-i Halil-ullah, şefaât Ya Resûlallah! Bu gitti ganisi gele, Hak-Muhammed-Ali berekatını vere. Yiyene helal, yedirene delil, cennet taamı, kudret honu ola. Hizmet sahipleri hizmetlerinden şefaât bula. İmam Hüseyin dualarımızı Ulu Dergahında kabul eyleye. Hakk’a yürüyen kardeşimiz (.....)’in ruhu şad, mekanı cennet ola. Geride kalan yakınlarına sabırlar ihsan eyleye. Soframız dolu, yardımcımız Ali ola. Ağrı, acı, elem, keder vermeye, ağzımızın tadını bozmaya. Dil bizden, nefes Hazret-i Hünkar’dan ola. Dem Ali, sırr-ı Nebi, Pîrimiz-üstadımız Hünkar Hacı Bektaş Veli, Kerem-i evliya,

⁶⁴⁶ Metin, *a.g.e.* 100.

gerçekler demine hü mü'mine Ya Ali..."⁶⁴⁷ diyerek dua eder. Horasandan geldiklerini ifade eden Pilvenk Aşireti Dedelerinden ve bu gün Pîr makamında olan Hüseyin ERDOĞAN dedenin genellikle Gülbeng ve düvazmam okuduğun da şu cümleleri kullandığını tespit ettik: "Bismişah. Ya Allah. Dünya ve ahiretin Efendisi Muhammed Mustafa'nın, Şah-ı Merdan Aliyyü'l Mürteza'nın, Fatımatü'z Zehra'nın, Haticetü'l Kübra'nın, İmam Hasan Hulki Rıza'nın, Kerbela'da zulme uğrayarak şehid edilen İmam Hüseyin'in, İmam Zeyne'l Abidin'i Ma'sum'ı Pak'ın, İmam Muhammed Bakır'ın, İmam Cafer'i Sadık'ın, İmam Musa Kazım'ın, İmam Ali Musa Rıza'nın, İmam Muhammed Taki'nin, İmam Aliyyü'n Nâki'nin, İmam Hasanü'l Askeri'nin, İmam Muhammed Mehdi'i Sahibü'z Zaman'nın ve bu zikir olunan ulu azim imamların hürmeti hakkıçün, Hakk'a yürüyen bu canın kabrini cennet bahçelerinden bir bahçe eylesin. Kabirde meleklerin sorularına kolay cevap

⁶⁴⁷Cemal Şener, *Alevîlerde Dua*, Barış Matbaası, İstanbul, 2008, s. 52; Hüseyin Erdoğan.

vermeyi nasip eylesin. Çekeceği cezası varsa affeylesin. Bütün günahlarını bağışlasın. Eğer merhamet ve mağfiret üzere ise, rahmetini ve mağfiretini günden güne ziyade eyleye. Diyelim Allah Allah ..’’⁶⁴⁸

Cenaze evinde verilen bu yemek duasından sonra eskiden dedelerin genellikle düvazımam okunduğunu tespit ettik.

Birinci düvazımam:

Şu dünyada muradımı,
Aldım diyen yalan söyler.
Baştan başa sefasını,
Sürdüm diyen yalan söyler.
Ark kazarlar argın argın,
Felek çevirmekte çarkın,
Bu dünyada malın mülkün,

⁶⁴⁸ Eğri, *a.g.e.* 65.

Vardır diyen yalan söyler.

Kuru ağaçta olur gazel,

Kendi okur kendi yazar,

Ahdi bütün hüsnü güzel,

Vardır diyen yalan söyler.

Avcılar avlarlar bazı,

Hakk'a eylerler niyazı,

Daim beş vakit namazı,

Kıldım diyen yalan söyler.

Şah Hatiyi'm der varılmaz,

Varılsa da geri gelinmez,

Rehbersiz hiçbir yol sürülmez,

Sürdüm diyen yalan söyler.

İkinci düvazımam:

Medet ey Şahım medet,

Gel dertlere derman eyle.

Yetiş ya Ali Muhammed,

Gel dertlere derman eyle.

Hasan Hüseyin aşkına,

Yardım ederler düşküne,

Zeynel Abidin aşkına,

Gel dertlere derman eyle.

İmam Bakır'ın katına,

Cafer'in ilmi katına,

Kazım Musa hürmetine,

Gel dertlere derman eyle,

Şah Tâki'yem ben Nâki'yem,

Askeri' yem Kemteri'yem,

Yarlık ağmak, senin şanın,

Gel dertlere derman eyle.

Var şahına dilek dile,

Mehdi sahip zaman gele,

Dedemoğlu secde kıla.

Gel dertlere derman eyle.

Üçüncü düvazimam:

Resulü kibriyaya server olan,

Şefaatile o nasa rehber olan,

Muhakkak ümmü hata ekber olan,

Aliy'ül Mürteza hakkı bağışla.

Budur bahrinin ennacı esası,

Getiren lülüü mercanı hası,

Sürüp yüz Fatima'dandır ricası,

Bu dem hayrel nisa hakkı bağışla.

Bunların kapusu darı elamandır,

Şefiyi asıyayı aşıyandır,

Kerem kanı imam bu cihandır,

Hasan Hulki rıza hakkı bağışla.

Eder isneyni açar burcunda lehman,

Ziyasında ayırma eyle ihsan,

Kusurum çok mürvet şahı şehidan,

Hüseyn'i kerbela hüda bağışla.
Yüzüm yerde özüm bu dar içinde,
Mukeynem müminem ikrar içinde,
Aman yandırma heryiz nâr içinde,
İmam Zeynel aba hakkı bağışla.
Güruhu Naci'nin hem pişuvası,
Tariki müstakimin rehnuması,
Beşerdir kul olur gerçi hatası,
Ki Caferi rehnüma hakkı bağışla.
Dedi Mürsel bunlar size emanet,
Biri evlat biri kuran tamamet,
Seveni yarlığa yevmül kıyamet,
İmam Musa'yı Kazım hakkı bağışla.
Horasan hakiminin şahı emri,
İmam hasretin tacı serili,
Cemi mücrimlerin ol destegiri,
Ali Sultan Rıza hakkı bağışla.

Bunlardan isteriz her çare himmet,
 Nedenli kul kusur işlerse elbet,
 Yine bir zerredir ol şemse nispet,
 Tâki, Nâki hakkı bağışla.

Bunlardırmaz harbizi şefkatlerin

Cem olmuşuz bugün haki derine.
 Seza et rahmetin keremterlerine,
 Hasan'ül Askeri nüma hakkı bağışla.
 Muhammed Mehdi'yi her du cihanı,
 Babında haşır, kıl sahip zamanı,
 Mühibbi bendesi şahı zamanı,
 Bir ismi Kibriya hakkı bağışla.
 Çarda masumeyni bildim erkan,
 Sığındım affına asıyem her dem,
 Fevziye hazretin de derdim epsem,

Medet Al-i Âba hakkı.’’⁶⁴⁹

Dede düvazımam okumayı bitirince misafirler dağılırlar. Cenaze evinden ayrılırken ilk gün baş sağlığı dilenmez. Cenaze sahiplerine sabır dilenir. Tunceli’de sabır dilenirken genellikle, Düzgün Baba sabır versin, İmam Hüseyin sabır versin, Hacı Bektaş-ı Veli sabır versin, Pîrim sabır versin ve Şah-ı Merdan sabır versin cümleleri tercih edilir.⁶⁵⁰

5.Kişinin Ölümü Sonrası Belli Günleri (Üçü, yedisi, kırkı ve yıllığı)

Ölüleri belli günlerde anmak tarihsel bir gelenektir. Orta Asya Türkleri geleneksel olarak ölülerini genellikle üçüncü, yedinci, kırkıncı günü ve bir yıl sonra, yıl dönümünde anmaktaydılar.⁶⁵¹ Melikoff’a göre Bektaşî-Alevî inançlarında Budizm,

⁶⁴⁹ Metin, *a.g.e.* 104.

⁶⁵⁰ Metin, *a.g.e.* 105.

⁶⁵¹ Ünver Günay-Harun Güngör, *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dinî Tarihi*, Ocak Yayınları, Ankara, 1997, s. 77; Roux, *a.g.e.* 234.

Maniheizm, yerel Hristiyanlık ve Türklerin göç yollarında karşılaştıkları çeşitli dinlerin izleri görülmektedir.⁶⁵² Fakat ölülerin belli günlerde anılması tüm İslam aleminde görülmektedir.

Tunceli’de cenazenin üçüncü günü yemek verilir ve dua edilir. Hozat, Pertek ve Ovacık’ta yemekten sonra mezara ziyarete gidilir, Kur’an-ı Kerim’ den sureler okunur ve dua edilir.⁶⁵³ Günümüzde üç günlük yemeği cem evinde verilmektedir. Daha önceleri ve cem evi olmayan yerleşim yerlerinde cenaze sahibinin evinde yemek verilmektedir. Tunceli’de yedinci gün yemeği verilmemektedir.⁶⁵⁴ Aynı zamanda Pülümür, Nazımiye ve Mazgirt’de cenazenin on beşinde mezarı ziyaret edilir ve dua edilir.⁶⁵⁵

Tunceli’de cenazenin kırkına çok önem verilir. Kırk yemeğine aynı zamanda ölünün ruhuna

⁶⁵² İrene Melikoff, *Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe*, Çev. Turan Alptekin, Çağ Pazarlama, İstanbul, 1998, s. 213.

⁶⁵³ Ali Ekber Yurt.

⁶⁵⁴ Ali Ekber Yurt; Metin, *a.g.e.* 107.

⁶⁵⁵ Ali Ekber Yurt.

bağışlandığı için “hayır yemeği” de denmektedir.⁶⁵⁶ Kırk yemeği ibâdet ve gelenek olarak her cenaze sahibi tarafından mutlaka yapılır. Cem evi olan yerleşim yerlerinde kırk yemeği cem evinde verilmektedir. Cem evi olmayan küçük yerleşim birimlerinde evlerde verilmektedir.⁶⁵⁷ Yemeğe dede gelmeden başlanmaz. Dede ilk lokmayı alır, sofrada veya masada olan birine ikram eder ve böylece yemek yenmeye başlanır.⁶⁵⁸ Yemekten sonra mutlaka yemek duası yapılır.⁶⁵⁹ Kırk yemeğine has bir dua yoktur fakat bu yemekten sonra yapılan dualarda bazı cümleler mutlaka olur.

“Bismişah Allah Allah ...Nimeti celilullah, bereket-i Halillullah, şefaât ya Rasulallah . Hak-Muhammed-Ali bereketin vere. Yiye helal, yedirene delil ola... Hakk’a yürüyen kardeşimiz’in ruhu şâd, mekanı cennet ola. Geride kalan yakınlarına sabırlar ihsan eyleye. Soframız dolu ola... Dil bizden, nefes Hazret-i Hünkar’ dan

⁶⁵⁶ Yaman, *a.g.e.* 35; Metin, *a.g.e.* 107.

⁶⁵⁷ Metin, *a.g.e.* 107.

⁶⁵⁸ Metin, *a.g.e.* 108.

⁶⁵⁹ Yaman, *a.g.e.* 35.

ola. Dem Ali, sırrı Nebi, Pîrimiz üstadımız Hünkar
Hacı Bektaş Veli, Kerem- i evliya, gerçekler demine
hü mü'mine Ya Ali...'’⁶⁶⁰

Eskiden yemekten sonra ‘’Dardan indirme
erkanı’’ adıyla bir cem yapıldığı rivayet
edilmektedir.⁶⁶¹ Bugün artık dardan indirme erkanı
çok nadir yapılmaktadır. Çoğu cenaze sahibi kırk
yemeğini cem evi yemekhanesinde vermektedir.
Yemekten sonra dua mutlaka yapılır. Kırk
yemeğinden sonra dede, cenaze sahipleri ve bazı
yakınları kabri ziyaret ederek Kur'an-ı Kerim'den
sureler okuyup ölen kişinin ruhuna bağışlarlar.⁶⁶²
Kırk yemeğinden önce cenaze mezara koyulduğu
günden başlayarak cenaze hizmeti yapan dede her
gün bir Yasin Suresi okumalı ve toplam kırk gün
okunması gereken bu ibâdet dedenin
sorumluluğundadır.⁶⁶³ Cenaze sahibi aile dedeye
Yasin okuma senin boynunadır der ve mesuliyetten

⁶⁶⁰ Yaman, *a.g.e.* 36.

⁶⁶¹ Yaman, *a.g.e.* 35; Hüseyin Erdoğan .

⁶⁶² Ali Ekber Yurt.

⁶⁶³ Ali Ekber Yurt.

kurtulur.Yasin Suresini kırk defa okuma inancı halen devam etmektedir.

Alevî cenaze erkanı hakkında yazılmış eserlerde anlatılan Dar Divanı, dua ve cem fenomenlerinin birleşimidir. Dar Divanı genel anlamda şöyle yapılmaktadır:

Hakk’a yürüyen can tıpkı hayatta iken Dar Divanı’na katılmış gibi sorgusu yapılır. Böylece herkesten rızalık alınmış olur. Dar Cemi için kurban lokması, helva, gülsuyu, چراغ, post, vb. gibi cem de olan tüm fenomenler Dar Divanı’nda da olmalıdır.

Başlangıçta gözcünün daveti üzerine Dede Divana girer. Cemaat ayakta olarak Dede meydana gelir niyazını yapar ve dardaki cemaatin karşısına geçer, “Bismişah, Allah. Allah. Geldiğiniz yoldan, durduğumuz Dar’dan ve çağırdığınız Pîr’den şefaet göresiniz. Darınız, divanınız kabul ola. Muratlarınız hasıl ola. Dergahı izzetine yazılmış ola. Darına durduk, Ya Allah, ya Allah, ya Allah. Divanına durduk, Ya Muhammed, ya Muhammed, ya Muhammed. Keremine sığındık Ya Ali, ya Ali, ya

Ali. İnayet eylesin Ya On iki İmamlar. Yol gösteren ya Ondört Masumu Pakiler. Yardım eylesin, ya On yedi Kemberbestler. Ceminize alın ya Kırklar. Bağışlanma senin yüzü suyu hürmetine olsun, ya Pîrim Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli. Ya Rabbi. Darımızı, divanımızı dergahı izzetinde kabul eyle. Gerçeğe Hü. Dede bu duadan sonra postuna niyaz ederek oturur. Cemaatin de rahat oturmasını söyler.

Dede dünya ve ahiret konularında bir konuşma yapar. Çerağ uyarılır, post serilir, süpürge çalınır. Dar Erkanı böylece açılır.

Hakk’a yürüyen canın en yakınlarından üç can biri bayan olabilir. Bu üçü ayağa kalkıp Dar’a çıkarlar. İçlerinden biri Dede’nin ve tüm cemaatin huzurunda bir konuşma yapar. Bu konuşma da genellikle şöyle olmaktadır. “Destur Pîrim. Yüzüm yerde, özüm dar’da, Hak, Muhammed, Ali Divanın da erenlerin darı Mansur’unda, canım kurban, benim tercüman, bu fakirden ağrınmış, incinmiş can kardeş var ise, dile gelsin, bile gelsin, hakkını istesin.

Hakkıma yoluma bağıyım. Allah Allah Eyvallah...’’⁶⁶⁴

Dede hemen orada hazır olan herkese seslenir. Merhumun alacağı, borcu varsa, mirasçıları bunları kabul eder ve öderler. Hiç kimse bir şey söylemez ise Dara katılanlar hep bir ağızdan “Öz gönül birliği ile cümlemiz hakkımızı helal eyledik. Allah erenler de bağışlasın. Yürüyen ruhu şâd ve sevinçli olsun, Hakk, Muhammed, Ali yardımcısı olsun’’ diyerek, dardaki herkes yere niyaz eder, yeri öper (secdeye gider) doğrulur. Dede Gülbenk okur. Merhum canın adını anar, onun için kesilen kurbanın, verilen yemeğin, okunan duaların kabulü, ruhunun şâd, yerinin cennet olması, günahları varsa bağışlanması için “Bismişah. Hamdülillah kim men oldum bende i has Huda. Can-ı dilden aşk ile hem çeker Al-i Aba. Rah-ı zulmeten çıkıp doğru yola bastım kadem. Habı gafletten uyandım can gözüm kıldım küşa. On iki İmam bendesiyim, men Güruhu Naciye. Yetmiş iki firkadan oldum beri, dahi cüda,

⁶⁶⁴Yaman, *a.g.e.* 37.

mezhebim Hak Caferidir gayrilerden el yudum.
 Pîrim Üstadım Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli Kutbu
 Evliya. Hak deyip bel bağladım, ikrar verip erenlere,
 mürşidim oldu Muhammed rehberimdir Mürteza.
 Ber Cemal-i Muhammed, Kemal-i İmam Hasan ve
 İmam Hüseyin, Ali ra bültende salavat. Edenlerden
 haklı hayırlı hizmet şey'en lillah, Allah, Allah,
 Eyvallah.”⁶⁶⁵ Diye dua eder. Böylece Hakk’a
 yürüyen can adına dar hizmeti için meydana gelen
 kişilerin görevi biter. Dedeye niyaz ederek geri geri
 giderek meydandan çıkarlar. Yerlerine otururlar.
 Bundan sonra Dar Divanı’nın ibâdet bölümü (cem
 töreni) başlar.

Dede veya zâkir deyiş , düvazimam okur:

Dinlerseniz bir nasihat eyleyim,

Ahret’ in tedarikin görmeli.

Dağlar yollarına çöker karanlık,

Buradayken bir menzile ermeli.

⁶⁶⁵ Şener, *a.g.e.* 49.

Bismillah dedim de açtım gözümü,
Şahım hak-i payine süren yüzümü,
Pekçe ver kulağın dinle sözümü,
Buradayken bir gerçeği bulmalı.
Gafil olma gafil gelmem bu dem'e
Ömür geldi geçti fırsat ne çare,
Ne cevap verirsin gittiğin yere,
Kiramen katiple hesap görmeli.
Şeytana uyanlar ortada kalır,
Kişi bilgisiyle menzil mi alır,
Böyle sözler ile ahiret m'olur,
Bütün varlığınan teslim olmalı.
Hak'tan inayettir bize bu hikmet,
Muhammed Ali'den erişe himmet,
Ceset burda kalır can olur zahmet,
Canı kurtaracak bir er bulmalı.
Derviş Muhammed'im el-aman mürvet,

Umarım ahirette çektirme zahmet,

Kulların kapında diler rahmet,

İrahmet dileyen sadık olmalı.

İkinci deyiş:

Deli gönül çok açılıp şâd olma,

Kerbela'da Şah Hüseyin'e baksana.

Nefsin uyup da kahkaha gülme,

Ehl-i Beyt yastadır gama baksana.

Yezit kasteylemedi vermedi suyu,

Ortada tutuldu Kasım'ın toyu,

Sakine ağlıyor ne-murad deyi,

Fatıma'nın kinasına baksana.

Ümmügülsüm, Zeynep çekerler te'sif,

Kerbela çölleri mazluma nasip,

Siması Peygamber cemali Yusuf ,

Al'Ekber'in Leyla' sına baksana.

Çok cefaya malik Zeyneb-i Sani,

Müseyb Gazi ala onlardan hayfı,
 Hür Şehid de Kerbela'nın kurbanı,
 Hayme-gah'ın ateşine baksana.
 Esiri guş eyle bu dünya cefa,
 Bunca kahramanlar sürmedi sefa,
 Ağalar ağası Şah Necef Şah'a,
 Harabada Sakine'ye baksana.
 Üçüncü düvazımam,
 Günah ettim Şahı'm darına durdum,
 Allah Bir, Muhammed, Ali aşkına.
 Kırklar eşiğine yüzümü sürdüm,
 Allah Bir, Muhammed, Ali aşkına.
 Hasan Hulk-ı Rıza mürvete geldim,
 Şah İmam Hüseyin'i şefim bildim,
 Şah Zeynel Abidin gel eyle yardım,
 Allah Bir, Muhammed, Ali aşkına.
 Muhammed Bakır'ın yüzü nuruna,

İmam-ı Cafer'in durduk darına,
Kalma günahlarımızın küllü varına,
Allah Bir, Muhammed, Ali aşkına.
Musa-i Kazım'dan görünen nurlar,
Aliyyü'r Rıza'dan açılan sırlar,
Kalma günahlarımıza erenler pîrler,
Allah Bir, Muhammed, Ali aşkına.
Muhammed Tâki'nin yolu aşkına,
Şah Ali Nâki'nin hali aşkına,
Bağışla günahımızı Veli aşkına,
Allah Bir, Muhammed, Ali aşkına.
Hasanü'l Askeri nuru hakkı-çün,
Muhammed Mehdi'nin sırrı hakkı-çün,
Affeyle suçumuzu Hüda hakkı-çün,
Allah Bir, Muhammed, Ali aşkına.
Seyyid Dedem eydür böyle varalım,
Kul Hüseyin ile dar'a duralım,

Pîrler eşiğine yüzler sürelim,

Allah Bir, Muhammed, Ali aşkına.

Düvazımam ve deyişlerden sonra Dede salavat getirir,⁶⁶⁶ cem mühürleme yapar, nadi Ali, bağışlama, tövbe, istiğfar, düvaz, secde de dua, tevhid gülbenki ve secde de dua okunur:

Dede; Evvel baştan Muhammed Mustafa'ya ve Ehl-i Beyti' ne salavat. Cemaat hep bir ağızdan “Allahume salli ala seyyidina Muhammed ve ala Ali seyyidina Muhammed ve Ehli Beytihi” “Allah'ım Muhammed Mustafa'ya ve Ehli Beyti' ne niyaz ve selam olsun” derler.

Dede; “Değerli canlar. Cemi mühürledik. Allah'ın emriyle bir hisar yaptım. Cebrail'in mührü ile mühürledim. Hasan, Hüseyin'in kildi ile kilitledim. Ya Ali bu cemaati sana ısmarladım. Verelim Muhammed Mustafa'ya candan salavat.

Tüm cemaat, “Allahume salli ala seyyidina Muhammed ve ala Ali seyyidina Muhammed ve

⁶⁶⁶Şener, a.g.e. 47

Ehl-i Beytihi’’ der. Genellikle salavat üç defa tekrar edilir.⁶⁶⁷

Dede, Nadi Ali denilen bir dua okur. “ Nadi Aliyyen mazhar’ül acaib. Bi nur-i azametike Ya Allah ya Allah ya Allah. Ve binuri nübüvvetike Ya Muhammed, ya Muhammed, ya Muhammed. Ve binuri nübüvvetike (vilayetine) Ya Ali, ya Ali, ya Ali. Edrikni, edrikni, edrikni. Ve Aleyna muhavveli. La feta illa Ali, la sefe illa Zülfikar. Her bir kazayı belayı def eder Perverdigar. La feta illa Ali, la sefe illa Zülfikar. Yezid’ in boynundan gitmesin tiğ ile teber. La feta illa Ali, la sefe illa Zülfikar. Müminin gönlünden gitmesin leyl-ü ve’nnehar. İmam Cafer Buyruğu’nda budur muteber. La feta illa Ali, la sefe illa Zülfikar.” Türkçesi, “Ey inanan can. Ali’yi çağır, o üstün kerametlere sahip olanı. Sıkıntıların için ondan yardım görürsün. Her türlü keder ve acı. Senin ululuğunla dağılır ey Allah. Senin Peygamberliğin hürmetine de ey Muhammed. Senin veliliğin hürmetine de ey Ali.’

⁶⁶⁷Şener, *a.g.e.* 46

Dede, bağışlama (af) dileme yapar:

“Allahümme salli alâ seyyidinâ Muhammed Mustafa yüzü suyu hürmetine bağışla.”

“Allahümme salli alâ seyyidinâ Aliyyel Mürteza yüzü suyu hürmetine bağışla.”

“Allahümme salli alâ seyyidinâ Hasan’ül Mücteba yüzü suyu hürmetine bağışla.”

“Allahümme salli alâ seyyidinâ Hüseyin’i Kerbela yüzü suyu hürmetine bağışla.”

“Allahümme salli alâ seyyidinâ Zeynel Aba yüzü suyu hürmetine bağışla.”

“Allahümme salli alâ seyyidinâ Bakır Baha yüzü suyu hürmetine bağışla.”

“Allahümme salli alâ seyyidinâ Cafer Rehnüma yüzü suyu hürmetine bağışla.”

“Allahümme salli alâ seyyidinâ Musa Kazım yüzü suyu hürmetine bağışla.”

“Allahümme salli alâ seyyidinâ İmam Rıza yüzü suyu hürmetine bağışla.”

“Allahümme salli alâ seyyidinâ Muhammed Tâki yüzü suyu hürmetine bağışla.”

“Allahümme salli alâ seyyidinâ Ali Nâki yüzü suyu hürmetine bağışla.”

“Allahümme salli alâ seyyidinâ Hasan’ül Askeri yüzü suyu hürmetine bağışla.”

“Allahümme salli alâ seyyidinâ Muhammed Mehdi yüzü suyu hürmetine bağışla.”

“Allahümme salli alâ seyyidinâ Erenler, evliyalar yüzü suyu hürmetine bağışla.”

Dede bağışlama duasından sonra Tövbe ve İstiğfar duasını okur.

“Ey cem erenleri. Ulu Tanrı, Tövbe suresinin 119. ayetinde “Ey müminler. Allah’tan sakının, doğrularla beraber olun” buyuruyor. Geliniz öz gönül birliği ile O’ndan yarlıganmamızı dileyelim. “Ey imam edenler nasuh (bir daha yapmamak üzere) tövbe edin”⁶⁶⁸ Tövbe günahlarımıza estağfirullah,

⁶⁶⁸Tahrim Süresi, 8

estağfirullah, estağfirullah. Ya Rabbi doğduğumuz günden bu ana gelinceye kadar eğer bilerek bilmeyerek işlediğimiz kov, gıybet, hata, isyan, küçük ve büyük günahların hepsine can-ü gönülden tövbe ettik, pişman olduk. Bir daha işlemeyeceğimize tövbe estağfirullah. Kul kusur işler Sultan bağışlar. Tövbe estağfirullah. Evvelimiz Adem atamızdır. Sonumuz bizim Peygamberimiz iki cihan serveri Muhammed Mustafa sav dir. Bu ikisi arasında her ne kadar peygamberler, veliler, nebiler, gerçek erenler geldi geçti ise hepsi haktır, hepsine inandık, iman getirdik, Elhamdülillah, Elhamdülillah. Dinîmiz İslam, kiblemiz gönül kabesi, kitabımız Kur'an, mezhebimiz İmam Cafer Sadık Mezhebi. Hak Lâ ilâhe İllâllah, Hak birdir, Muhammed resulullah, Emir'ül Müminin Ali veliyyullah. İlahi İlahî farzdır. İlahi, talibin kalbinde farzı ilahi, on iki İmamlar rehberdir. Sultan Hatayi, kalbimizle severiz ol güzel Şahı'' okuduktan sonra Dede Tövbe düvazımam okur:

“Hatalar etmişim noksandır işim,
Tövbe günahlarımıza estağfirullah.
Muhammed Ali’ye bağlıdır başım,
Tövbe günahlarımıza estağfirullah.
Hasan Hüseyin balkıyan nur ise,
İmam Zeynel sır içinde sır ise,
Özümüzde kibir, benlik var ise,
Tövbe günahlarımıza estağfirullah.
Muhammed Bakır’ın izinden çıkma,
Yükün Cafer’den tut, gayriye bakma,
Hatıra dokunup gönüller yıkma,
Tövbe günahlarımıza estağfirullah.
Musa-i Kazım’a daim niyazım,
İmam-ı Rıza’ya bağlıdır özüm,
Eksiklik noksanlık hep kusur bizim,
Tövbe günahlarımıza estağfirullah.
Tâki ile Nâki benziyor aya,

Ali emeklerimizi verme zaya,
 Ettiğimiz kem işlere kötü bed-huya,
 Tövbe günahlarımıza estağfirullah.
 Hasan Askeri'nin gülleri bite,
 Mehdi gönlümüzün gamını ata,
 Eteğimiz yalan, koğu gıybete,
 Tövbe günahlarımıza estağfirullah.
 Can Hatayi'm eder Bağdat Basra,
 Böyle güne kaldık, böyle asra,
 Ya Ali cömertsin kalma kusura,
 Tövbe günahlarımıza estağfirullah.''

Dede veya zâkir Düvazimam okumasını
 bitirince ceme katılan herkes secdeye gider. Dede
 topluca şu duayı yapar ve tüm canlar tekrarlar.

“Can-i dilden, can-ı gönülden diyelim bir Ya Allah
 ya Allah ya Allah, Muhammed, Ali, Hünkar Hacı
 Bektaş-ı Veli. Yetişe, ulaş, dilde dilekleri, gönülde
 muratları vere. Kazalara, belalara kalkan ola. On iki

İmamlar cemalinden nurundan ayırmaya. Her gönülde bir umut vardır. Murat isteyenin muratlarını, dilek isteyenin, dileklerini ihsan eyleye. Cümlemizi sancağının altında saklaya, bekleye. Hastalarımıza şifa, dertlerimize deva, borçlarımıza eda nasip eyleye. Destimiz deman, küfrümüz iman, yardımcımız on iki İmam ola. Ali'den bakım, Hak'tan niyaz ola. Seksen bin Urum erenleri, doksan bin Horasan pîrleri, yüz bin Gayb erenleri yetişe, ulaşa, dide dilekleri, gönülde muratları vere. Vakitleri hayrola, hayırlar feth ola, (münkirler mat ola),⁶⁶⁹ şerler def ola. Niyazlarımız Hak Dergahında kabul ola. Gözümüzden yaş, duvarımızdan taş düşürmeye, ocaklar başı aydın ola. On iki İmamlar cümlemize yardım eyleye. Ceddi cemalim yolumuzu yolsuza, yaramaza, pîrsiz ugratmaya. Şeytanın şerrinden, gafil gadadan, görünür görünmez beladan koruya. İki cihanda korktuğumuzdan emin, umduğumuza nail eyleye. Bu okunan duaların hürmeti hakkı için Ulu Tanrı,

⁶⁶⁹ Hüseyin Erdoğan dede duaya bu cümleyi de eklenmektedir.

Hakk’a yürüyen (.....) canımızın kabrini Cennet bahçesi eyleye, sorgusunu kolay getire, günahları var ise bağışlaya, rahmet ve yarlıganmasını günden güne artıra. Geride kalan yakınlarına sonsuz sabırlar vere, hizmetlerini kabul eyleye. Burada hazır bulunup Allah diyen müminlerin geçmişlerine rahmet eyleye, kendilerine sağlık, esenlik vere. Dil bizden nefes Hazret-i Pîr’den ola. Den Ali, sırr-ı Nebi, Pîrimiz Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli, Kerem-i Evliya gerçekler demine hü...” Tüm katılanlar secdeden kalkar.

Dede sonra bir veya üç Tevhidleme okur:

“Medet ey Allah’ım medet,

Gel dertlere derman eyle.

Yetiş ya Ali, Muhammed,

Gel dertlere derman eyle.

Hasan Hüseyin aşkına,

Yardım ederler düşküne,

İmam Zeynel’ in aşkına,

Gel dertlere derman eyle.

İmam Bakır'ın katına,

Cafer'in ilm-i katına,

Musa, Kazım hürmetine,

Gel dertlere derman eyle.

Şah Taki'nin ve Nâki'nin,

Askeri'nin kemterinin,

Yarlıgamak senin şanın,

Gel dertlere derman eyle.

Var Allah'tan dilek dile,

Mehdi Sahip Zaman gele,

Dedemoğlu secde kıla,

Gel dertlere derman eyle.

Dede veya zâkir ikinci deyişi okur.

Bugün matem günü geldi,

Ah Hüseyin, Şah Hüseyin,

Senin derdin bağrım deldi,

İllâllah Şah, İllâllah şah...
İllâllah, İllâllah Şahım eyvallah.

Kerbela'nın önü yazı,
Yüreğimden çıkmaz sızı,
Yezitler mi kırdı sizi,
Ah Hüseyin, Şah Hüseyin.

İllâllah Şah, İllâllah şah...
İllâllah, İllâllah Şahım eyvallah.

Bizimle gelenler gelsin,
Serini meydana koysun,
Hüseyin'le şehid olsun,
Ah Hüseyin, Şah Hüseyin.

İllâllah Şah, İllâllah şah...
İllâllah, İllâllah Şahım eyvallah.

Kerbela'nın yazıları,
Şehid düştü gazileri,
Fatmana'nın kuzuları,
Ah Hüseyin, Şah Hüseyin.

İllâllah Şah, İllâllah şah...
İllâllah, İllâllah Şahım eyvallah.

Esti deli poyraz esti,
Kafir Mervan bizi bastı,
Huseyn'in basi kesti,
Ah Hüseyin, Şah Hüseyin.

İllâllah Şah, İllâllah şah...
İllâllah, İllâllah Şahım eyvallah.

Kerbela'nın önü düzdür,
Geceler bana gündüzdür,
Şah Kerbela'da yalnızdır,
Ah Hüseyin Şah Hüseyin.

İllâllah Şah, İllâllah şah...
İllâllah, İllâllah Şahım eyvallah.

Gokte yıldız paralandı,
Sehriban ana karalandı,
Imam Huseyin yaralandı,
Ah Hüseyin Şah Hüseyin.

İllâllah Şah, İllâllah şah...
İllâllah, İllâllah Şahım eyvallah.

Huseyin'im attan düştü,
Kafirler basına üşüştü,
Ati medine'ye kaçtı,
Ah Hüseyin Şah Hüseyin.

İllâllah Şah, İllâllah şah...
İllâllah, İllâllah Şahım eyvallah.

Bir su verin masum cana,
Yezit içti kana kana,
Fatma ana yana yana,
Ah Hüseyin Şah Hüseyin.

İllâllah Şah, İllâllah şah...
İllâllah, İllâllah Şahım eyvallah.

Kerbela'da biter yonca,
Boyu uzun beli ince,
Şah Hatayi'm kararınca,
Ah Hüseyin Şah Hüseyin.

Tevhidleme bitince Cem Zikrinin Semah bölümü başlar semah iki veya üç kısa bölümdür.⁶⁷⁰

Semah bitince semah dönenler Dede'den dualarını alıp yerlerine oturur. Saki önce sağ başta duran semahçı ere bir dolu sunar. Doluyu sırayla dağıtır. Bu bittikten sonra sol baştaki bacı, sağ baştan başlayarak tüm erlere dolu dağıtır. Son doluyu dolucuya verir. Birlikte içer ve niyazlaşırlar.

Dede sesli tüm Cem'e katılanlar kendileri işitecek şekilde, "Can-i dilden, can-ı gönülden diyelim Ya Allah, ya Allah, ya Allah, Muhammed, Ali, Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli. Yetişe, ulaşa, dilde dilekleri, gönülde muratları vere. Kazalara, belalara kalkan ola. On iki İmamlar cemalinden nurundan ayırmaya. Geldiğiniz yoldan, durduğunuz dardan, çağırdığınız pîrden, şefaata görseniz. Allah'a kul, Muhammed'e ümmet, Ali'ye talip eyleye. Bu yoldan, bu dardan, bu pîrden ayırmaya. Ceddi cemalim yaramaza, uğursuza, gafil gadadan,

⁶⁷⁰Şener, *a.g.e.* 45

görünmez beladan koruya. Ya Allah hayırlı evlat, gökten hayırlı rahmet, yerden hayırlı bereket nasip eyleye. Darınız niyazınız kabul ola. Gerçeğin demine Hü..’’⁶⁷¹

Cemin sonunda yapılan duanın bir bölümünde Yezide lanet okunur. Bazı dedeler genelde hemen hemen her duanın sonunda bir iki cümleyle bu laneti ifade eder. Kitab-ı Dar’da yer alan son bölümü aslı ile almayı düşündük. Tunceli’de yaşlı pîrler dualarında Osmanlı Türkçesi cümlelerine yer vermektedirler:

“Erdebil’de yatan Şeyh Safi Hazretleri ve Sultan-ı Hatayi’nin sevdikleri, yol ve erkanları ve yeryüzüne inen tevhidlerin ve ulu azim cemiyyetlerin ve zevk u safalarının tahta geçen merhumun evladların ve müşridlerin, ol Süleyman zamanında olan şahların demi hakkıçün, ol geçen merhumun kabrini Cennetü’l Me’va sualini asan eyleye. Azabı var ise af eyleye. Cümle günahlarını bahş eyleye. Rahmet ve mağfiret üzere ise,

⁶⁷¹ Şener, *a.g.e.* 46.

rahmetini ve mağfiretini günden güne ziyade eyleye. Diyelim Allah, Allah. Zahirde ve batında olup, “aman Allah” diyenlerin mümin ve müslim kardeşlerin geçmişlerinin, ehl-i mucib olan kardeşlerin, sağ olanlara selamet ve ömürleri mezid ola. Borçlu olanlara edalar, hasta olanlara devalar ihsan eyleye. İstedikleri kabul ola. Muradı hasıl ola. Sahib-i zaman zuhura gele. Cümle Yezidler hor ve hakir ola. Cümle mümin, müslim kardeşler şâd u hurrem ola dem. Hu diyelim hu..’’(Erdebil’de yatan Şeyh Safi Hazretleri ve Sultan-ı Hatayi’nin sevdikleri, yol ve erkanları, yeryüzüne inen zikirlerin, ulu ve büyük toplulukların, onların zevk ve safalarının, Hakk’a yürüyen kişinin evlatlarının ve müridlerinin, Süleyman zamanında yaşayan şahların nefesi hakkı ve hatırı için, Hakk’a yürüyen bu kimsenin ve şariat veya tarikat kapısında olan ve “Allah’ım senden yardım diliyoruz” diyen mümin ve Müslüman kardeşlerimizin geçmişlerinin kabrini Cennet bahçelerinden bir bahçe eylesin. Kabirde meleklerin sorularına kolay cevap vermeyi nasip eylesin. Çekeceği cezası varsa affeylesin. Bütün

günahlarını bağışlasın. Eğer merhamet ve bağışlamayı hak etmişse, merhamet ve bağışını günden güne artırsın. Diyelim Allah Allah. Duaları kabul olan kardeşlerimizden sağ olanları korusun ve endişeden emin kılsın. Ömürlerini artırsın. Borçlu olanlara borçlarını ödemeyi, hasta olanlara şifa bulmayı nasip etsin. İsteklerini yerine getirsin. Arzularına kavuştursun. Zamanın kuvvetli kudretli sahibi, büyük insan olan Mehdi ortaya çıksın. Bütün Yezidler hor ve hakir olsun. Bütün mümin ve Müslüman kardeşler sevinçli olsun. Hu diyelim hu.”⁶⁷² Böylece Dar Divanı’nın cem bölümü bitmiş olur.

Dede canlara “Dar çeken didar göre, erenler sefaya ere” der, tüm katılımcılar rahat oturuşa geçebilir. Sonra sofra kurulur. Yemekler yenir. Dede, merhumun adına, yakınlarına lokma verir. Yemeğin sonunda sofra duası yapılır:

“Allah... Allah. Niyazlarınız kabul, merhumun ruhuna ola, Hak Dergahı’na yazıla. Emekleriniz

⁶⁷²Eğri, *a.g.e.* 114.

boşa gitmeye. Oniki İmam ağrı-acı vermeye. Yüzünüz ağ işiniz sağ ola. Lokmalar nur ola, gönüller bir ola. Lokma sahipleri lokmalarından şefaatt bula. Hak erenler utandırmaya, cehennem narına yandırmaya. Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, Oniki İmamların hüsnü himmeti üzerinizde ola. Ali haldaşınız, Hızır yoldaşınız ola. Bir lokmanız binbir kazaya belaya karşı gele. Allah dualarımızı, ibâdetlerimizi kabul eyleye. Bu cemde bulunan büyük, küçük bacı, kardeşler! Bir bardak suyun hakkı vardır; birbirinize haklarınızı helal eyleyiniz. Kusurlarımız var ise hoşgörü ile bağışlayınız. Nur-u Nebi, kerem-i Ali, pîrimiz üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli, kerem-i evliya gerçekler demine hü mümine Ya Ali...”

Dar Divanı Cemi sona erer. Dede son kez şu nasihatı yapar. “Erenler, canlar. Cümlesinin vakitleriniz aşk olsun. Duran, oturan, kovsuz, gıybetsiz evine vara, sağ yata, sefa kalka. Hz.

Hüseyin yardımcımız, Hz. Hızır yoldaşımız ola. Gerçeğe hü..’’⁶⁷³

Cem katılanlar niyazlaşır, meydandan çıkar ve evlerine gider. Çerağlar bitinceye kadar uyanık (yanık) bırakılır. Sır edilmez (söndürülmez) . Böylece Dar Divanı veya Dar’dan İndirme Hizmeti bitmiş olur.

Tunceli’de ölen kişinin bir yılı doldu mu cenaze sahipleri bir yemek verirler .⁶⁷⁴ Bu yemeğe “yıl yemeği” veya “mezar beyazlatma” denir. Yemekten sonra dede kırk yemeğinde olduğu gibi dua eder. Yemekten sonra mezara gidilir. Dede’nin zamanına göre mezara bazen yemekten önce gidilir. Mezar ziyaretinden sonra yemek yenir. Mezar mermer veya beton nasıl yapılacak ise önceden hazırlıklar yapılır. Mezarda ilk kazmayı dede vurur buna “ mezar beyazlatma” denir. ⁶⁷⁵ Dede’nin ilk kazmayı vurması bir hayır, af vesilesi ve kutsama olarak algılandığı kanaatine vardık. Çünkü, ölenin

⁶⁷³Yaman, *a.g.e.* 46.

⁶⁷⁴Yaman, *a.g.e.* 35.

⁶⁷⁵ Kadir Bulut.

yılında mezarı yapılacağı zaman Mürşid, Pîr veya Dede mutlaka biri katılmalıdır. Yoksa mezar yapımı ertelenir ve yapılmaz ta ki Dede katılınca kadar. Yine burada dede ve bilenler Kur'an-ı Kerim' den sureler okuyarak vefat edenin ruhuna bağışlarlar.

Tunceli'de mezarlıklarda çok farklı yapılmış mezarlar görülür. Eski mezarlarda süslemeli ve koç başlı (bk. Ek,VII) taş ve mermer figürleri çoğunluktadır.⁶⁷⁶ Bugün ise çok farklı süslü ve sade mezarlar görülebilmektedir.

Daha sonra aileler ekonomik durumuna göre vefat edenin ilki ölenin kırk yemeği ile başlayan ve her yıl dönümünde kurban keserek veya lokma vererek Kur'an-ı Kerim okuturlar.⁶⁷⁷ Ölenin ailesi hemen hemen her yıl dönümünde lokma verirken lokmanın cinsi pek önemli olmamakla birlikte genellikle kurban eti, helva, üzüm, leblebi veya herhangi bir gıda olabilmektedir.⁶⁷⁸ Bu verilen

⁶⁷⁶ Suat Akgül, *Dersim (Amerikan ve İngiliz Raporları ışıığında)*, Yaba Yayınları, İstanbul, 2000, s. 80; Açar, *a.g.e.* 25.

⁶⁷⁷ Kaya, *a.g.e.* 87.

⁶⁷⁸ Metin, *a.g.e.* 117.

lokma bazen evde yemek şeklinde de verilmektedir. Bazı ekonomik durumu zayıf aileler yakınları ve dede ile mezar ziyareti yapar, Kur'an-ı Kerim okunduktan sonra lokmayı (gıda) hemen orada, mezarlıkta ikram ederler.

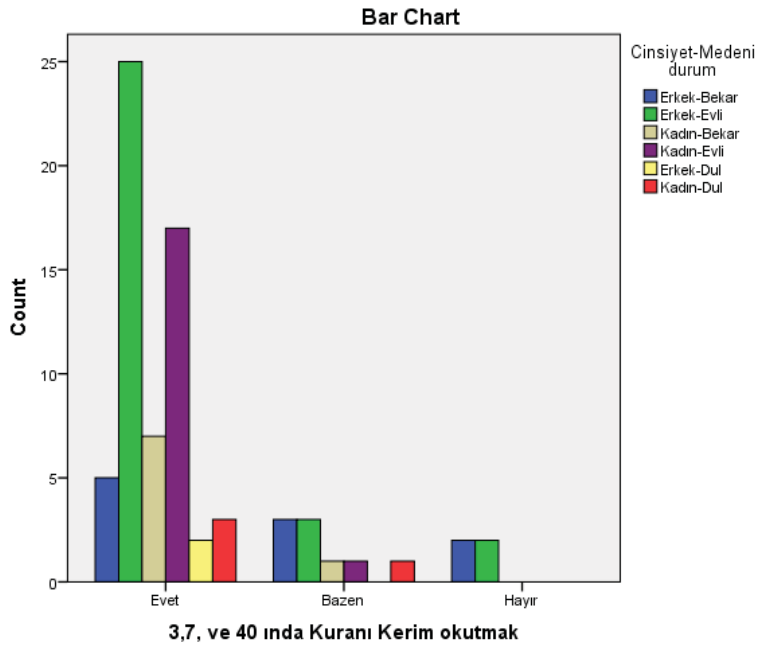
Tablo-24

Cenazenin 3,7 ve 40' ında Kur'an-Kerim Okutma Tutumu

Cenazenin		Cinsiyet-Medeni durum						Topla m
		Erkek - Bekar	Erkek -Evli	Kadın - Bekar	Kadın -Evli	Erkek -Dul	Kadın -Dul	
3,7,40' ında Kur'anı Kerim okutma k	Evet	5 50,0%	25 83,3%	7 87,5%	17 94,4%	2 100,0%	3 75,0%	59 81,9%
	Baze	3 30,0%	3 10,0%	1 12,5%	1 5,6%	0 0,0%	1 25,0%	9 12,5%
	Hayı r	2 20,0%	2 6,7%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	4 5,6%
Toplam		10 100,0 %	30 100,0 %	8 100,0 %	18 100,0 %	2 100,0 %	4 100,0 %	72 100,0 %

Ankete katılanların % 81.9'u cenazenin üçünde ve kırkında Kur'an-ı Kerim okuttuklarını, % 12.5'i bazen okuttuklarını beyan etmişlerdir. (Tablo-24) Küçük bir oran olan % 5.6'sı ise okutmadıklarını ifade etmişlerdir. Cenazelerin belli günlerinde Kur'an-ı Kerim okuma yüzdesinin % 95 olması Tunceli'de Kutsal Kitap olarak Kur'an-ı Kerim'e duyulan saygının önemini göstermektedir.

	Değer	p
Ki Kare	11,373 ^a	,329

SONUÇ

Tezde “Tunceli’de Doğum, Sünnet, Nîkâh ve Cenaze Merasimlerinin Dinler Tarihi Açısından Tahlili” başlıklı konuyla alakalı yaptığımız araştırmada aşağıdaki sonuçlara ulaştık.

Tunceli tarih boyunca çeşitli milletlerce benimsenen bir çok farklı din ve inanç mensuplarına ev sahipliği yapmıştır. Böylece bölgede etkin olan inançlar birbirine girmiş, eklektik bir yapı olarak günümüze kadar gelmesine neden olmuştur. Tunceli yöresinde yaşayan halkın büyük çoğunluğunu oluşturan Alevîlerin inanç ve kültürleri çerçevesinde karşımıza çıkan halk inançlarının içinde bazı inançlardan izler ve kalıntılar bulunmaktadır.

Bununla birlikte bugün Tunceli halkının inanç, âdet ve gelenekleri; Hz. Ali merkezlidir. Ehl-i Beyt, On iki İmam ve Hacı Bektâş-ı Veli

anlayışında olduğu gibi ana unsur İslam'dır. Ayrıca yörede var olan, Horasan'dan gelmiş, kendilerini hep Ehl-i Beyt soyu ve Ehl-i Beyt yoldaşı gören topluluklarda daha çok Orta Asya Geleneksel Türk Kültürü ve inançlarının izleri görülmektedir. Ayrıca Sâvefî kültürünü sembol olarak Şah İsmail odaklı görmek mümkündür.

Araştırmamızda Tunceli'de doğum âdet ve geleneklerinin önemli bir kısmının Geleneksel Orta Asya Türk Kültürü ve halk inançlarının etkisinde olduğu görülmektedir. Doğum öncesi ve sonrası Ocakzâde dedelerin ziyaret edilmesi ile var olan türbelerin ibâdet amaçlı ziyaret edilmesi çok yaygın bir gelenektir.

Yörede doğan çocuklara isim verilirken İslam dinin temel alındığını ve daha çok Hz. Muhammed (sav)' in ailesi olan Ehl-i Beyt isimlerinin tercih edildiği görülmektedir. Yörede Ehl-i Beyt isimlerini tercih oranının yüzde ellinin (Tablo-14) üzerinde olması, Tunceli halkının bu konuda temel olarak İslâmiyet'i referans aldığı

düşünülebilir . Yine çocuklara isim verirken aile büyüklerinin isimlerini tercih edenlerin sayısı yüzde kırk bir (Tablo-14) dir. Aile büyüklerinin isimlerini çoğunlukla tercih etmekte olan kişiler dolaylı olarak yine İslâmî geleneksel isimleri çocuklarına vermektedir. Doğum yapan kadınların “kırk gün” boyunca korumaya alınması ve “kırk gün” sonra artık normal hayata başlamaları, İslâm toplumlarında var olan geleneksel loğusa dönemi âdeti olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tunceli halkında çocukları sünnet etme geleneğinin Hz. İbrahim’ den kaldığı inancı kabul edilmektedir. Yöre Alevî Bektâşî geleneğinde yüzde doksan (Tablo-15) oranında çocukların sünnet edildiği görülmektedir. Yörede çocukların sünnet edilmesi ve sünnet merasimlerinde uygulanan “Honça İndirme” âdetinde İslâm dinii ve Hz. Muhammed (sav)’in örnek alındığı vurgulanmaktadır. Ayrıca “Honça İndirme” âdetinde söylenen sözler tamamen inanç temalıdır. Duaya “Bism-i Şah, Allah, Allah” diye başlanır.

Sonunda “Ya Hak sen kabul eyle cümlesinin hürmetine” sözleri sembolde olsa ana referansın İslâm olduğunu göstermektedir.

Yörede var olan kirvelik geleneğinin Orta Doğu milletlerinde de var olan bir âdet olduğu savunulmaktadır. Çünkü kirve ile bir kardeşlik hukuku oluşmakta ve çocuklar arası evlilikler yasaklanmaktadır. Ancak Tunceli’ de var olan kirveliliğin “Hz. Muhammed dostluğu” olarak yorumlandığı ifade edilmektedir.

Tunceli’de evlilik geleneklerinin Türkiye’de var olan evlilik âdetleriyle temelde aynı olduğu görülmektedir. Eskiden görücü usûlü veya aşiret kararı ile olan evliliklerin bugün artık gençlerin birbirleriyle tanışıp anlaşmasıyla olmaktadır. Türkiye’de resmî nikah yapıldığı gibi ayrıca dinî nikah da yapılmaktadır. Tunceli halkında en temel unsurun dinî nikah olduğunu gördük. Anketimize katılanların yüzde seksen beşe yakını dinî nikahı (Tablo-11) yaptırdığını ifade etmişlerdir. Dinî nikâh yapılırken “İmam Cafer ve On iki İmamlar içtihadı” ile ifadesi mutlaka nikâhı yapan Dede tarafından dile

getirilmektedir. Bu da bize nikah yapılırken İslâm'ın temel referans alındığını göstermiştir. Dinî nikâh yapıldığı zaman kızın annesine “süt hakkı” adı altında az veya çok erkek tarafının ekonomik durumuna göre bir para verilmektedir. Genelde Alevî evliliklerinde mihr alınmadığı bilinmektedir. Dinî nikah yapılırken iki şahit yerine, nikâh yapılırken orada kaç kişi varsa herkese birden nikâhı yapan Dedenin “şahit oldunuz mu canlar” diye sorması ile tüm görgü tanıkları şahit olarak kabul edilir.

Evlenen her kişi bir musâhip edinmektedir. Hatta öyle ki Musâhiplik cemi ile bunun tamamen bir ibadet anlayışıyla yapıldığı bilinmektedir. Fakat bugün musâhipsiz düğünler yapıldığı da görülür. Bunun nedeni ise kitle iletişim araçları ile bazı geleneksel âdetler yok olurken, yerlerine bazı modern geleneklerin veya daha güncel ritüellerin ikame edilmesidir.

Yörede nişan ve düğün âdet ve geleneklerinin önemli kısmı artık günümüzde düğün salonlarında yapıldığı için her ailede hemen hemen

aynı tarzda yemek, takı ve eğlenceden oluşan bir düğün geleneğinin yerleştiğini söyleyebiliriz.

Yine yörede kişilerin eğitim düzeylerinin yüksek olmasına rağmen gerdekten sonra gelin hanımın kayınpederi yanında yüzünü açmaması ve konuşmaması geleneği hâlen devam etmektedir. Gelin hanıma kayınpederinin ne zaman bir hediye, para veya bahşış verir ise o zaman gelin hanımın konuşmaya başladığı ifade edilmektedir.

Tunceli’de cenaze âdet ve geleneklerinin, eskiden olduğu gibi uygulandığını söyleyebiliriz. Tunceli’de cenaze, önce yıkama yerinde dualarla yıkanmaktadır. Daha sonra çoğunlukla erkekler için üç, kadınlar için beş parça kefen kullanılmaktadır. Ayrıca bazen bazı cenaze yakınlarının isteği ile kefen sayısı beş, yedi ve on iki kat olarak az da olsa uygulanmaktadır.

Ölen kişi için yapılan her türlü işe “Cenaze Erkanı” denilir. Cenaze namazı kılınmadan önce mutlaka “Helâllik” alınmaktadır. Yörede cenaze namazı mutlaka kılınmaktadır. Sadece cenaze namazına niyet eden dede veya imam’ın niyet

ederken “Niyet ettim Allah rızası için bu ‘er kişinin/ bacı kişinin/ bu erkek veya kız çocuğunun’ hazır olan cenaze namazını kılmaya, durdum divana, uydum Oniki İmam’a” sözünü açıktan sesli söylemesi istenir. Bu niyet yapılmadığı zaman cenaze namazının tekrar yeniden kılınması istenir.

Cenaze namazı kılındıktan sonra tabutun üstüne bir havlu konup üzerine para konulmaktadır. Buna da “Helâllik yardımı” denilmektedir. Bu para yardımı cenaze sahiplerince cenazenin giderleri için kullanılmaktadır.

Cenaze kabre defnedildikten sonra Kur’ân-ı Kerîm okunur. Yine cenazenin üçünde ve kırkında yemek verilerek, Cenazenin bağışlanması için Kur’ân-ı Kerîm’den sûreler okunur. Kırk yemeğinde eskiden Dar Divanı Cemi yapıldığı ifade edilmektedir. Bugün bunun çok kısa olarak bazı ailelerce yapıldığı söylenmektedir. Fakat yemek verme ve Kur’ân-ı Kerîm okutma âdeti her cenaze sahibi tarafından mutlaka yapılmaktadır.

Ayrıca cenazenin vefatından bir yıl sonra yemek verilmektedir. Burada mezar ziyareti

yapılarak Kur'ân-ı Kerîm okunur. Aynı zamanda mezar, mermer veya beton yapılacaksa, mezara ilk kazma dede veya imam tarafından vurulur. Bu âdete “mezar beyazlatma” denilmektedir.

Ayrıca anketimizde Alevî-Bektâşî toplumunda ortak yaşam kültürüne doğrudan etki edebilecek sorumuza aşağıdaki cevapları aldık.(Tablo-33)

Ankete katılanların % 77.8'i çevrelerindeki sünni kişiler ile ilgili ilişkilerinin iyi olduğunu beyan etmiştir. Katılımcıların % 16,7'si ilişkilerinin orta olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca yörede yaşayanların % 5,6'sı ise ilişkilerinin zayıf olduğunu beyan etmiştir. Biz normal hayatta çok sosyal olan Alevî toplumunun ilişkilerini zayıf olarak ifade etmesinin nedeninin genellikle son yıllarda artan etnik ve politik yaklaşım ve tutumlardan kaynaklandığı görüşündeyiz.Fakat toplamda yüzde yemiş yedi oranında sünnilerle ilişkilerine iyi demesi ve yüzde on altı oranında orta demesi genel olarak Alevî toplumunun yöredeki Sünniler ile barışık olduğunu ifade etmektedir.

Tunceli ilinde çocuğa isim verme, sünnet merâsimi, nikah merâsimi, kurban kesme, özel günlerde duâ etme ve cenaze hizmetlerinde yerel dedeler kadar Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı müftülükler aracılığı ile imam hatiplerde etkin görev almaktadır.(Tablo-18) Anketimize katılanlara Diyanet İşleri Başkanlığı hakkında ki düşüncelerini sorduk ve farklı cevaplar aldık.(Tablo-36)

Erkek-bekar katılımcıların tamamı “Alevîler de Diyanette temsil edilmelidir” yanıtını vermiştir.

Erkek-evli katılımcıların %66,7'si “Alevîler de Diyanette temsil edilmelidir” yanıtını verirken %33,3'ü kaldırılması gerektiğini düşünmektedir.

Kadın-bekar katılımcıların %50'si “Alevîler de Diyanette temsil edilmelidir” yanıtını verirken, %25'i olduğu gibi kalmalı yanıtını vermiştir. %25'i kaldırılması gerektiğini düşünmektedir.

Kadın-evli katılımcıların %83,3'ü “Alevîler de Diyanette temsil edilmelidir” yanıtını verirken %16,7'si ü kaldırılması gerektiğini düşünmektedir.

Ankete göre katılımcıların büyük çoğunluğu yüzde 74,6'sı Alevîlerin Diyanet İşleri

Başkanlığı'nda temsil edilmesini istemektedir. Yüzde 21,1'i ise Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kaldırılmasını istemiştir. Fakat bu yaş, eğitim ve cinsiyetler arasında oransal fark vardır. Bu da yöredeki Ehl-i Beyt sevgisi ve bağlılığı taşıyan Alevîlerin Diyanet İşleri Başkanlığı'na karşı olumlu bir tutum sergiledikleri kanaatini güçlendirmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kaldırılmasını isteyenlerin bu tutumlarının ise yörede 1960'lardan sonra hakim olan sosyalist hayat felsefesinden kaynaklandığı kanaatindeyiz.

Yaptığımız bu çalışmada Tunceli halkında Doğum, Sünnet, Nikah ve Cenaze Merâsimlerinde var olan âdetlerin çoğunluğunun İslâm inançı kaynaklı ve Ehl-i Beyt kültürüne dayandığını söyleyebiliriz. Bunun yanında Geleneksel Orta Asya Türk Kültürü, Sâfevî Kültürü ve yörede zaman içinde yaşamış birtakım milletlerin kültüründen az da olsa etkilendiğini söyleyebiliriz.

BİBLİYOGRAFYA

ABDÜLBAKİ, M. Fuad, *el-Mu'cemu'l-müfehres li-elfazı'l-Kur'ani'l-Kerim*, el-Mektebet'ül-İslamiyye, İstanbul, 1986.

Ahmed b. Hanbel Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *Müsned*, Beyrut, I-VI, 1969.

AHMED NAİM-KAMİL MİRAS, *Sahihi Buhari Tecrid-i Sarih Tercümesi ve Şerhi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1983. I-XIII.

AĞAR, Ömer Kemal, *Tunceli-Dersim Coğrafyası*, Türkiye Basımevi, İstanbul, 1940.

AKGÜL, Suat, *Yakın Tarihimizde Dersim İsyanları ve Gerçekler*, Boğaziçi Yayını , İstanbul, 1992.

AKGÜL, Suat, *Amerikan ve İngiliz Raporları Işığında Dersim*, Yaba Yayınları, İstanbul, 2000 .

AKSOY, Bilal, *Tarihsel Değişim Sürecinde Tunceli*, Yorum Yayınları, Ankara 1985.

AKSOY, Gürdal, *1968- Anadolu Alevîliği'nden Dersim'e*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2010.

AKSOY, Gürdal, *Dersim Alevî Kürt Mitolojisi, Ra Haq'da Dinsel Figürler*, Komal Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2006.

AKSOY, Gürdal, *Dersim, Alevîlik, Ermenilik, Kürtlük*, Dipnot Yayınları, Ankara, 2012.

ALTINOK, Baki Yaşa, *Alevilik-Hacı Bektaş Veli Bektaşilik*, Oba Kitabevi, Ankara 1998.

ANTRANİK, Yeritsyan, *Dersim Seyahatname*, çev. Payline Tomasyan, Aras Yayıncılık, İstanbul, 2012.

- ARBACI, İsmail, *Türklerin ve Türkiye'nin Toplum Yapısı*, B Yayınları, İstanbul 2009.
- ARI, Abdüsselam, ‘**Vasiyet**’ *DİA*, İstanbul, 2012, XXXXII, 552-555.
- ARIK, Durmuş, *Azerbaycan Türklerinin Dini Tarihi ve Halk İnanışları*, Öztepe Matbacılık, Ankara, 2005.
- ARPAGUŞ, Safi, “**Pîr**” *DİA*, İstanbul, 2007, XXXIV, 272-273.
- ASLAN, Şükrü, *Herkesin Bildiği Sır Dersim*, İletişim Yayını, İstanbul, 2010.
- ASLANTÜRK, Zeki, *Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2002.
- ATAMAN, Sadi Yaver, *Eski Türk Düğünleri ve Evlenme Rit’leri*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1992.
- ATAR, Fahrettin, “**Nikah**” *DİA*, İstanbul, 2007, XXXIII, 112-117.
- AYDIN, Mehmet, *Dinler Tarihine Giriş*, Din Bilimleri Yayınları, Konya, 2008.
- AYGÜN, Hüseyin, *Dersim 1938 ve Hacı Hıdır Ataç’ın Defteri* (İlk kez yayımlanan belgeler, raporlar, haritalar), Dipnot Yayınları, Ankara, 2012.
- BARAN, Mamo, *Koçgiri* , Saresur Kızılbaş Yayınevi, Ankara, 2011.
- BENDER, Cemşid, *12 İmam ve Alevilik*, Berfin Yayınları, İstanbul 1994.
- BİANCHİ, Ugo, *Dinler Tarihi Araştırma Yöntemleri*, çev. Mustafa Ünal, Geçit Kitabevi, Kayseri, 1999.

BİRDOĞAN, Nejat, *Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik*, Berfin Yayınları, İstanbul 1995.

BOZKURT, Nebi, *İslam'da İnanç, İbâdet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, Editör.İbrahim Kâfi Dönmez, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006.

_____, *Sünnet*, DİA, İstanbul, 2010, XXXVIII, 157-159.

BOZKURT, Turan, *Belgelerle Dersim Gerçeği*, Yılmaz Basım Yayın , İstanbul,2011.

BUHARİ, Ebu Abdullah Muhammed bin İsmail , *el-Camiu's-Sahih*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1994.

CEVDET PAŞA, *Kıyas-ı Enbiya*, Millî Eğitim Yayınları, I-II, İstanbul, 1972.

CİN, Halil, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1988.

CUINET, Vital, *La Turquie d'Asie*, Tome Quatrieme, I-V, Paris, 1894.

DANIK, Ertuğrul, *Alevî ve Bektaşî Mitolojisi (Öteki Tanrılar)*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006.

DANIK, Ertuğrul, *Koç ve At Şeklindeki Tunceli Mezar Taşları*, Anıt Matbaası, Ankara, 1993.

DEMİR, Cafer, *Osmanlı ve Cumhuriyet Döneminde Dersim*, Umut Yayıncılık, İstanbul, 2009.

DEMİRCİ, Kürşat, ‘‘**Kabir**’’, DİA, İstanbul, 2001, XXIV, 33-35.

DERSİMİ, Muhammet Nuri, *Dersim ve Kürt Milli Mücadelesine Dair Hatıratım*, Özge Yayınları, Ankara, 1992.

DERSİMİ, Muhammet Nuri, *Kürdistan Tarihinde Dersim*, Ani Matbaası, Halep, 1952.

KOMİSYON, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2009.

DOĞAN, Doğan, *Dersim Olayı ve Dersim Türklüğü Üzerine*, Analiz Yayınları, İstanbul, 2012.

DÖNMEZ, İbrahim Kâfi, ‘Örf’ *DİA*, İstanbul, 2007, XXXIV, 87-93.

EBU DAVUD, Süleyman b. Eş’ as , *Sünen*, I-III, Daru’l-cinan, Beyrut, 1988.

EBU MANSUR Abdulkadir b. Muhammed el Bağdadi, *Mezhepler Arasındaki Farklar* (Çev. Ethem Ruhi Fıglalı), Kalem Yayınları, İstanbul 1979.

EKİNCİ, Mustafa, *Anadolu Aleviliğinin Tarihsel Arka Planı*, Beyan Yayınları, İstanbul 2002.

ERDEM, Sargon, “*Bayram*”, *DİA*, İstanbul, 1992, V, 257-259

ERÖZ, Mehmet, *Alevîlik-Bektaşilik* , Kültür Bakanlığı, İstanbul, 1990.

EVLIYA Çelebi, *Seyahatname*, haz. M. Zıllıoğlu, Üçdal Neşriyat, I-III, 864 EYÜBOĞLU, İsmet Zeki, *Alevilik-Sünnilik-İslam Düşüncesi*, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1979.

FIGLALI, Ethem Ruhi, *Türkiye’de Alevîlik Bektaşilik*, Selçuk Yay. Ankara, 1996.

GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Alevî-Bektaşî Nefesleri*, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1992.

‘Kızıl-Baş’, *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul, 1993, VI, 789-795.

GÜNAY, Ünver-Harun Güngör, *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dinî Tarihi*, Ocak Yayınları, Ankara, 1997.

GÜNDOĞDU, Cihangir-Vural Genç, *Dersim’de Osmanlı Siyaseti*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2013.

GÜNEL, Necmi, *Dersim İsyanı*, Paraf Yayınları, İstanbul, 2010.

GÜNGÖR, Harun-Mustafa Argunşah, *Gagauzlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1998.

GÜRKAN, Salime Leyla, “Ölüm” *DİA*, İstanbul, 2007, XXXIV, 32-34

HACI Bektaş-ı Veli, *Besmele Tefsiri*, Haz. Hamiye Duran, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2009.

HACI Bektaş-ı Veli, *Velayetname*, haz. Hamiye Duran, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, Akara, 2007.

HACI Bektaş-ı Veli, *Makalat*, Haz, Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, Ali Öztürk, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2009.

HANKLAND, David S., *Türkiye’de Alevîler, Bektaşiler, Nusayriler*, İSAV Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1999.

HARMAN, Ömer Faruk, *İshak*, *DİA*, İstanbul, 2000, XX, 519-521.

HASLUCK, F. R., *Bektaşilik Tetkikleri (Sarı Saltık Rivayeti)*, çev. Ragıp Hulusi, Sad. Kamil Akarsu, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 2000.

HASLUCK, F, R. *Anadolu ve Balkanlarda Bektaşilik*, İstanbul ,1995.

İBN MANZUR, Manzur Ebu’l-Fadl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el- Ensari, *Lisanü’l Arab*, 1-10, Darü’l Kütüğü’l İlmiye, Beyrut, 2009.

İLHAN, Avni, **Mehdilik**, Beyan Yayınları, İstanbul, 1993.

İmam Cafer-i Sadık Buyruğu, haz. Fuat Bozkurt, Kapı Yayınları, İstanbul, 2005.

İMAM MALİK, Ebu Abdullah Malik b. Enes el-Medeni, **el-Muvatta**,

I-VII, Daru'l Hadis, Kahire, 1993.

IŞIK, Yüksel, **Tunceli Folklorü**, Ant Matbaası, Ankara, 2012.

KAHVECİ, Nuri, **İslam Hukuku Açısından Nişanlılık**, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2007.

KALAFAT, Yaşar, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2010.

KALELİ, Lütfi, **Binbir Çiçek Mozaigi Alevilik**, Can Yayınları, İstanbul 1996.

KALMAN, M. **Belge ve Tanıklarıyla Dersim Direnişleri**, Nujen Yayınları, İstanbul 1995.

KAPLAN, Doğan, **Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik**, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2010.

KARA, Bünyamin, **'Tunceli' 'mimari'**, *DİA*, İstanbul, 2012, XXXI, 380-381.

KARAKOYUN, Helin, **Öldüresiye Sevmek**, Tunceli Emek Gazetesi, 11,06,2009.

KARAMAN, Hayrettin, **"Âdet"** *DİA*, I, İstanbul, 1988, 369-373

el-KARİ, Ebu'l Hasan Nureddin Ali b. Sultan Muhammed Ali el-Kari, **Mirkatu'l-Mefatih Şerhi Miştakü'l-Mesabih**, thk. Cemal İtani, I-XI, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2001.

KAYA, Ali, **Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi**, Can Yayınları, İstanbul, 1999.

Deylem'den Dersim'e, İran'a Seyahat, Can yayınları, İstanbul, 2001.

KAYA, Haydar, ***Alevîlik Kuralları***, Ehli Beyt İnanc ve Eğitim Vakfı, İstanbul, 1995.

KAYA, Müslim, ***Alevîlerde Nikah Erkanı***, Alevîlerin Sesi Dergisi, sayı, 183, Yıl, 6/2014. Sy, 17-

KAYGUSUZ, İsmail, ***Görmediğim Tanrıya Tapmam-Alevilik, Kızılbaşlık ve Materyalizm***, Alev Yayınları, İstanbul 1996.

KESKİN, Mehmet, ***'Kefen' DİA***, İstanbul, 2002, XXV, 184-186.

KESKİN, Mustafa, ***Kentleşme Sürecinde Alevilik-Gelenek ve Modernizm Arasında Gelgitler-Elazığ Örneği***, Özgün Ofset Yayınları, İstanbul 2009.

KESKİN, Mustafa, ***Değişim Sürecinde Kırsal Kesim Aleviliği-Elazığ Sünköy Örneği***, İlahiyat Yayınları, Ankara 2004.

KİEL, Machiel, ***"Sarı Saltuk" DİA***, İstanbul, 2009, XXXVI, 147-150.

Kitab-ı Cabbar Kulu, Haz. Osman Eğri, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007.

Kitab-ı Dar, Haz. Osman Eğri, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2009.

Kitab-ı Mukaddes, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1998.

KORKMAZ, Esat, ***Alevîlik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü***, Ant Yayınları, İstanbul, 1993.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad, ***Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar***, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

KÖSE, Saffet, **Zeyd b. Ali**, *DİA*, İstanbul, 2013, XXXIV, 313-316.

KUDAT, Ayşe, **Kirvelik-Sanal Akrabalığın Dünyası ve Bugünü**, Ütopya Yayınevi, İstanbul, 2004.

KUR'AN-I KERİM, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, Ankara, 2011.

KURNAZ, Cemal, “**Hızır**”, *DİA*, İstanbul, 1998, XVII, 411-412.

KÜÇÜK, Abdurrahman, “**Alkarısı**” *DİA*, İstanbul, 1989, II, 469.

KÜÇÜK, Gazi, **Dersim’de Bir Seyitler Köyü**, Yayl Yayınları, İstanbul, 2013.

KÜÇÜKAŞCI, Mustafa Sabri, “**Seyyid**” *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVII, 40-43.

MAXUNDI, Seyfi, **Kirvelik**, Govenweb, 2008.

MELİKOFF, İrene, **Alevî-Bektaşiliğin Tarihi Kökenleri Bektâşî-Kızılbaş (Alevî) Bölünmesi**, İsav Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1998.

Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe, Çev. Turan Alptekin, Çağ Pazarlama, İstanbul, 1998.

‘Bektaşilik/Kızılbaşlık, Tarihsel Bölünme ve Sonuçları’, Alevi Kimliği (Editörler. T. Olsson, E. Özdalga, C. Raudvere), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999.

‘1826 Sonrası Bektaşî Tarikatları’, *Tuttum Aynayı Yüzüme Ali Göründü Gözüme* (Çev. İlhan Cem Erseven), Ant Yayınları, İstanbul 1997.

‘Anadolu’da Heterodoks İslam-Uygunsuzluk-Baağdaştırmacılık-

Bilinirlik''*, *Tuttum Aynayı Yüzüme Ali Göründü Gözüme (Çev. İlhan Cem Erseven), Ant Yayınları, İstanbul 1997.

METİN, İsmail, ***Alevîlikte Cenaze Kaldırma***, Parşömen Yayınları, İstanbul, 2010.

MİNORSKİ, Vladimir Fedoroviç, ***1877-1966 Kürtlerin Menşei ve Kürt Dili İncelemeleri***, Dersim Yayınevi, İstanbul, 1963.

MUNZUROĞLU, Doğan, ***Toplumsal Yapı ve İnanç Bağlamında Dersim Alevîliği***, Fam Yayınları, İstanbul, 2012.

MÜSLİM, Ebu'm-Hüseyin Müslim b. Haccac b.Müslim el-Kuşeyri en-Neysaburi, ***el-Camii's-Sahih***, Çağrı Yayınları, I-VIII, İstanbul, 1981.

NOYAN, Bedri, ***Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik***, Ardıç Yayınları, Ankara 1998.

NUTKU, Özdemir, ***"Kırvelik"***, *DİA*, İstanbul, 2002, XXVI, 68-69.

OCAKTAN, Ahmet Yaşar, ***Babailer İsyanı Alevîliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslam-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü***, Dergah Yayınları, İstanbul, 2011.

_____***"Alevî"***, *DİA*, İstanbul, 1989, II, 368-369.

_____***"Bektaşilik"***, *DİA*, İstanbul, 1992, V, 373.

_____***"Hıdrellez"***, *DİA*, İstanbul, 1998, XVII, 313-315.

_____***"Cem"***, *DİA*, İstanbul, V, 376.

ONAT, Hasan, ***"Kızılbaşlık Farklılaşması Üzerine"***, *İslâmiyât*, Ankara 2003, C.VI, S.3, s.111-126.

ORHAN, Hüseyin, *Alevîlikte İbâdet*, Garip Dede Türbesi Derneği Yayını, İstanbul, 2010.

ÖNGÖREN, Reşat, ‘‘Şeyh’’ *DİA*, İstanbul, 2010, XXXIX, 50.

ÖKTEM, Niyazi, ‘‘Anadolu’da Alevi Düşüncesinin Oluşumu ve Gelişimi’’, *I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri*, (22-24 Ekim 1998), Ankara 1999.

ÖZ, Baki, *Alevilik Nedir?*, Der Yayınları, İstanbul 1997.

ÖZ, Mustafa, ‘‘Ehl-i Beyt’’, *DİA*, İstanbul, 1994, X, 498-501.

‘‘Kerbela’’ *DİA*, İstanbul, 2002, XXVI, 271-272.

‘‘Mehdilik’’, *DİA*, İstanbul, 2003, XXVIII, 384-386.

ÖZKIRIMLI, Atilla Özkırımlı, *Alevilik-Bektaşilik-Toplumsal Bir Başkaldırının İdeolojisi*, Cem Yayınları, İstanbul, 1998.

ÖZMEN, İsmail, *Simgeler ve Rıza Kenti: Alevîlik/Bektaşilik*, Parşömen Yayınları, İstanbul, 2010.

ÖRNEK, Sedat Veyis, *Türk Halk Bilimi*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara. 1995.

ÖZTÜRK, Hıdır, *Tarihimizde Tunceli ve Ermeni Mezalimi*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1984.

ÖZTÜRK, Ünsal, *Damlanın İçindeki Gerçek-Alevilerin Büyük Sırrı*, Yurt Kitap Yayınları, Ankara 2006.

- REFİK, Ahmet, *Onaltıncı Asırda Rafizilik ve Bektaşilik* (Sade. Mehmet Yaman), Ufuk Matbaası, İstanbul 1994.
- ROUX, Jean-Paul, *Türklerin ve Moğolların Eski Dinî*, trc. Aykut Kazancıgil, İşaret Yayınları, İstanbul, 1994.
- POLATCAN, Mehmet; *Pertek ve Çevresinde Yaygın Halk İnanışları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- SALTIK, Turabi, *Proto Dersim Kültürü Üzerine Tezler*, Sorun Yayınları, İstanbul, 2007.
- SAMİ, Şemseddin, *Kamus'ul Alam*, Mihran Matbaası, İstanbul, 1889-1898, I-VI.
- SAY, Yağmur, *Anadolu Alevîlerinin Tarihi*, Su Yayınevi, İstanbul, 2007.
- SAYGI, Hakkı, *Alevî- Bektâşî İnancı*, Cem Vakfı Yayını, İstanbul, 2007.
- SELÇUK, Ali, *Tahtaçılar*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2004.
- SEVGİN, Nazmi, *Zazalar ve Kızılbaşlar Coğrafya-Tarih-Hukuk-Folklor-Teogoni*, Kalan Yayınları, Ankara, 1999.
- SEZGİN, Abdülkadir, *Alevilik Deyince*, Burak Yayınevi, İstanbul 1996.
- SOLGUN, Cafer, *Dersim... Dersim...*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.
- SOFUOĞLU, Cemal- Avni İlhan, *Alevilik-Bektaşilik Tartışmaları*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2005.
- SONAY, Nebih Nadir, *Alevîlik' te Kadın ve İbâdeti*, Velayet Yayını, Adana, 2012.

XEMGİN, Ethem, *Aleviliğin Kökenindeki Mazda İnancı ve Zerdüşt Öğretisi*, Berfin Yayınları, İstanbul, 1998.

ŞAHİN, Gürsoy-Kılıç, Recep, *Türkiye Alevîliği Sosyo Kültürel Dinsel Yapı Çözümlemesi*, Nobel Yayınları, Ankara, 2009.

ŞAHİN, Şah Hüseyin, *Şah İsmail Hatayi Divanı ve Diğer Hatayi Şiirleri*, Pîr Sultan Abdal Kültür Vakfı Yayını, İstanbul, 2011.

ŞAHHÜSEYİNOĞLU, Nedim, *Anadolu Halk Kültüründe İnanç Motifleri*, Ankara, 2000.

ŞENER, Cemal, *Alevîlerde Dua*, Barış Matbaası, İstanbul, 2008.

_____, *Osmanlı Belgelerinde Aleviler ve Bektaşiler*, Karacaahmet Sultan Derneği Yayınları, İstanbul 2002.

TEBER, Ömer Faruk, *XVI. Yüzyılda Kızılbaşlık Farklılaşması*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 2005,

TÜMER, Günay, “Atalar Kültü”, *DİA*, İstanbul, 1991, IV, 42-43.

TUĞRUL, Talip, *Tunceli Alevîliği’nde İnanç ve İbâdet (Sarı Saltık Örneği, Özelde Pîr Ahmet Yurt Dede)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul-2006.

TUNCEL, Metin, “Tunceli”, *DİA*, İstanbul, 2012, XXXXI, 378-380.

TÜRKDOĞAN, Orhan, *Alevi Bektaşi Kimliği*, Timaş Yayınları, İstanbul 1995.

TÜRKAY, Cevdet, *Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İşaret Yayınları, 2012.

UĞURLU, Ahmet, *Alevîlikte Cem ve Musahiblik*,
Ufuk Matbaası, İstanbul, 1991.

ULUDAĞ, Süleyman, “Abdal”, *DİA*, İstanbul,
1988, I, 59-61.

_____ “Ağıt”, *DİA*, İstanbul, 1988,
I, 470-472.

_____ “Aynü’l-Cem (ayin-i cem)”,
DİA, İstanbul, 1991, IV, 257.

_____ “Dede”, *DİA*, İstanbul, 1994,
IX, 76.

_____ “Erenler”, *DİA*, İstanbul,
1995, XI, 294-295.

_____ “Hızır”, *DİA*, İstanbul, 1998,
XVII, 409.

UYAR, Gülgün, *Ehl-i Beyt (İslam Tarihinde Ali
Fatıma Evladı)*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı
Yayınları, İstanbul 2008.

UZUNÇARŞILI, *Anadolu Beylikleri ve
Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Atatürk Dil
Tarih Kurumu, Ankara, 1988.*

ÜÇER, Cenksu, *Tokat Yöresinde Geleneksel
Alevilik*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2005.

ÜNAL, Mustafa, *Din Fenomenolojisi*, Geçit
Kitabevi, Kayseri, 1999.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, *Sosyoloji Sözlüğü*, Milli
Eğitim Yayınları, Ankara, 1969.

ÜZÜM, İlyas, *Günümüz Alevîliği*, İSAM Yay,
İstanbul, 1997.

_____ “Kızılbaş”, *DİA*, İstanbul, 2002,
XXVI, 546.

VELİ Baba, *Menakıbnâme* (Haz. Bedri Noyan),
Can Yayınları, İstanbul 1996.

VORHOFF, Karin, **Söylemde ve Hayatta Alevî Kadınına Kısa Bir Bakış**, İSAV Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1999.

YAMAN, Ali, **Alevîlikte Dedeler-Ocaklar**, Özel Basım, Uğur Matbaacılık, İstanbul, 1998.

_____, **Alevîlik ve Kızılbaşlık Tarihi**, Nokta Kitap, Bolu, 2011.

_____, **Alevilikte Dedeler ve Ocaklar**, Karacaahmet Sultan Dergah Yayınları, İstanbul 2004.

YAMAN, Mehmet, **Alevîlik, İnanç-Edep-Erkan**, Garipdede Türbesi Koruma Onarma ve Yaşatma Derneği, İstanbul, 2001.

_____, **Alevîlik'te Cenaze Hizmetleri**, Ufuk Reklamcılık ve Matbaacılık, İstanbul, 1999.

_____, **Erdebilli Şeyh Safi ve Buyruğu**, İstanbul, Ufuk Matbaası, 1994.

YAR, Erkan, **Alevi-Bektaşî Teolojisi**, Elazığ, 2007.

YARDIM, Ali, **Hadis I**, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1992.

YAVUZ, Yusuf Şevki, “Aşure”, *DİA*, İstanbul, 1991, IV, 25.

YILDIRIM, Erdal, **Tunceli Alevîliği**, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2010.

_____, **Tunceli Yöresi Alevîlerinde Geçiş Dönemi İnanç ve Uygulamaları**, *Sosyal Bilimler Ekev Akademi Dergisi*, Yıl:2010/14, Sayı:42, 17-32.

YILMAZÇELİK, İbrahim, **XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Dersim Sancağı**, Elazığ, 1998.

YINANÇ, M. Halil, **Türkiye Tarihi Selcuklular**

Devri, *Anadolunun Fethi*. I-II, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013.

YOLGA, Mehmet Zülfü, **Dersim (Tunceli) Tarihi**, yay. haz. İbrahim Yılmazçelik, Ahmet Halaçoğlu, Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı, Ankara, 1994.

YÜRÜKOĞLU, Rıza, **Okunacak En Büyük Kitap İnsandır- Tarihte ve Günümüzde Alevilik**, Alev Yayınları, İstanbul 1999.

ZELYURT, Rıza, **Dersim İsyanları ve Seyit Rıza Gerçeği**, Kripto Yayınları, Ankara, 2010.

Öz Kaynaklarına Göre Alevilik, İstanbul 1992, s. 306.

ZUHAYLİ, Vehbe, **İslam Fıkı Ansiklopedisi**, I-X, Ter. Komisyon, Risale Yayınları, İstanbul, 1991.

WEB SİTELERİ

<http://www.tuncelikulturturizm.gov.tr>, 30.05.2015.

<http://www.sarisaltik.com>, 30.05.2015.

<http://gallica.bnf.fr/ark>, 31.05.2015.

<http://www.efsaneler.net>, 31.05.2015.

<http://kureysan-talibi.tr>, 05.06.2015.

<http://www.suvaridergi.org>, 05.06.2015.

<http://www.asikremzani.net>, 05.06.2015.

<http://www.pertek.gov.tr>, 07.06.2015.

<http://www.cemvakfi.org.tr>, 25.06.2015.

<http://turkoloji.cu.edu.tr>. 25.06.2015.

KAYNAK KİŞİLER

Ahmet Yurt, 1934, Hozat, İlkokul, Dede-Sarı Saltık
Hüseyin Yıldız, 1979, Ovacık, Ortaokul, Dede-Babamansur

Ali Ekber Yurt, 1976, Hozat, Üniversite, Dede-Sarı Saltık

Hüseyin Erdoğan, 1935, Pertek-Yeniköy, İlkokul, Dede-Pilvenk

Fikri Taş, 1945, Tunceli, Yüksek Okul, Emekli

Fahri Şabihat, 1965, Tunceli, Ortaokul, İşçi

Hasan Göyüldar, 1946, Tunceli, Üniversite, Emekli

Kadir Bulut, 1983, Ovacık, Üniversite, Dede-Kureyşan

Mehmet Varvara, 1944, Tunceli, Ortaokul, Esnaf

Halil Baysan, 1960, Elazığ, Yüksek Okul, İmam Hatip

Nesimi Öz, 1968, Pertek, Lise, Dede

Cihangir Güray, 1986, Tunceli, Lise, Talip (mürid)

Ayhan Dalga, 1977, Tunceli, Ortaokul, işçi

- Deniz Gerçek, 1982, Tunceli, Ortaokul, İşçi,
- Allahverdi Bürükbaş, 1964, Tunceli, Ortaokul, Şoför
- İlksen Çakmak, 1971, Tunceli, Ortaokul, Evkadını
- Gülten Güneş, 1981, Tunceli, Lise, Ev kadını
- Mesude Tan, 1969, Tunceli, Ortaokul, Ev kadını
- Saime Altan, 1962, Tunceli, İlkokul, Ev kadını
- Sultan Erdoğan, 1983, Tunceli, Lise, işsiz
- Zarife Gül, 1974, Tunceli, Ortaokul, Ev kadını
- Emine İnanç, 1960, Tunceli, İlkokul, Ev kadını
- Nurgül Akdağ, 1979, Tunceli, Ortaokul, Ev kadını
- İntizar Sari Gündoğdu, 1981, Mazgirt, Lise, işsiz
- Songül Karadağ, 1974, Tunceli, Ortaokul, Ev kadını
- Öznur Tacim, 1971, Tunceli, Ortaokul, Ev kadını
- Aynur Can, 1973, Tunceli, Ortaokul, Ev kadını
- Mehriban Uçar, 1968, Tunceli, İlkokul, İşsiz
- Cevahir Yeşilgöz, 1968, Tunceli, İlkokul, Ev kadını

Elif Özdemir, 1969, Tunceli, Ortaokul, Ev kadını

Oya Bulut, 1985, Tunceli, Lise, İşsiz

Aynur Kişi, 1969, Tunceli, İlkokul, Ev kadını

Nurcan Özel, 1985, Tunceli, Lise, Ev kadını

EKLER

Ek-I

ADI SOYADI : Hüseyin YILDIRIM
 TC NO : 13711634506
 DOĞUM TARİHİ : 01/11/1963
 UNVANI : İİ Müfettişi
 BABA ADI : Halil
 ANNE ADI : Aline
 ÖĞRENİM DURUMU : Yüksek Lisans
 ÖZGE : İzin Talebi

VALİLİK MAKAMINA
 İl Emniyet Müdürlüğü
 TUNCELİ

Nezaretin ERBAKAN Üniversitesi İktisadi Fakültesi (014145031002) nolu doktora öğrencisiyim. Bu il anket çalışmamı Tunceli ili de yapmak istiyorum. Gerçekli izinin verilmesi hususunda;

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim. 31.07.2014

ADRES :
 Molla Ali Paşa Mah. Cami Sok.
 İl Emniyet Müdürlüğü TUNCELİ
 Tel : 05427649755

EC :
 1- Form (7 sayfa)
 2- Öğrenci Belgesi

19932
 01.08.2014
 13711634506
 01.08.2014
 13711634506

Hüseyin YILDIRIM
 İl Emniyet Müdürlüğü TUNCELİ

Tunceli Valiliğine anket yapmak için verilen dilekçe.

EK-II

T.C.
TUNCELI VALİLİĞİ
İl Emniyet Müdürlüğü

Sayı : 87865955-33664-(31727)/ **853** /08/2014
Konu : Anket Çalışması

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : 01/08/2014 tarih ve 17972 sayılı Dilekçe

İlgi sayılı yazı ile Necmettin ERBAKAN Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (014145031002) nolu doktora öğrencisi İl Muftusu Hüseyin YILDIRIM'ın ilimiz merkezinde anket çalışması yapmak istediği bildirilmiştir.

Söz konusu anket çalışmasının yapılması uygun görülmekte ise de;
Tensiplerinize arz ederim.

Fahrettin ŞEN
İl Emniyet Müdürü
1 Sınıf Emniyet Müdürü

OLUR
01/08/2014
Oğuzhan ÖNER
Vali Yardımcısı

FKE:
Dilekçe (9 Sayfa)

Muğoltay Mh. Tekel Sk. 62000 TUNCELI
Telefon: 0428-212-19-33 Dahili: 53 20

Ayrıntılı bilgi için iratıba: G. YAYLA
Faks: 0428-212-19-36

Anket izin belgesi.

EK-III ANKET FORMU

ANKET FORMU (Sorular)

Bu anket “Tunceli’de Doğum, Sünnet, Nikah ve Cenaze Merasimleri” adlı doktora tezi çalışmasının bir parçasıdır. Sorularımıza vereceğiniz dikkatli ve samimi cevaplar Tunceli’imizin Doğum, Sünnet, Nikah ve Cenaze Erkanı konularındaki geleneklerinin sağlıklı bir şekilde ortaya konulup tanınmasına katkı da bulunacaktır. Bu nedenle tüm soruları dikkatle okuyup görüşlerinizi en iyi ifade eden seçeneği işaretlemenizi, hiçbir soruyu cevapsız bırakmamanızı istirham ederim. Söz konusu anketin sorularına vereceğiniz cevaplar tamamen bilimsel amaçlar için kullanılacaktır.

Anket metni üzerinde kimliğinizi belirtecek herhangi bir ifade kullanmayınız.

Sorularımı içtenlikle cevapladığınız için şimdiden teşekkür eder saygılar sunarım.Hüseyin YILDIRIM

1- Cinsiyetiniz ve medeni durumunuz?

☐ Erkek-Bekar ☐ Erkek-Evli ☐ Kadın-Bekar ☐

☐ Kadın-Evli ☐ Erkek-Dul ☐ Kadın-Dul

2- Yaşınız

☐ 18-29 ☐ 30-41 ☐ 42-53 ☐ 54 ve yukarısı

3- Hayatınızın en uzun dönemini nerede geçirdinîz?

☐ Köyde ☐ İlçede ☐ İlde

4- Eğitim durumunuz nedir?

☐ Okur-yazar değil ☐ İlkokul ☐ Ortaokul ☐ Lise ☐

☐ Yüksekokul ve Fakülte

5- Mesleğiniz nedir?

☐ Hayvancılık ☐ Memur ☐ İşçi ☐ Serbest meslek

☐ Ev hanımı ☐ Emekli ☐ Öğrenci ☐ Çalışmıyor

6- Ekonomik durumunuzu nasıl değerlendiriyorsunuz?

☐ Düşük ☐ Orta ☐ İyi ☐ Çok iyi

7- Ocaktaki konumunuz nedir?

☐ Mürşit ☐ Dede ☐ Talip ☐ Rehber ☐ Diğer

8- Kendinîze en çok hangi isimle hitap edilmesini istersiniz?

☐ Alevî ☐ Bektaşî ☐ Kızılbaş ☐ Alevî-Bektaşî ☐ Başka

9- Dinî bilgilerinizi en çok nerelerden aldınız?

☐ Ailemden ☐ Dedelerden ☐ Çevreden ☐ Okuldan

10- Size göre Alevîlik nedir?

☐ İslam'ın ve diğer bütün dinlerin özüdür.
☐ Bir tarikattır (yoldur).
☐ İslam içerisinde oluşan bir mezheptir.
☐ Bir yaşam tarzıdır.

11- Evlendiğinizde dinî nikah yaptınız mı?

☐ Evet ☐ Hayır ☐ Başka ☐ Söylemek istemiyorum

12- Dinî Nikahınızı kime yaptırdınız?

☐ Pîrimize ☐ Dedeye. ☐ Cami imamına.

13- Dinî Nikah hakkında ne düşünüyorsunuz?

☐ Evlenirken mutlaka yapılmalı. ☐ Yapılmasa da olur. ☐ Fikrim yok.

14- İlk çocuğunuza isim koyarken neye dikkat edersiniz veya ettiniz?

☐ Ehli Beyt isimlerinden olmasına.
☐ Popüler sporcu veya şarkıcı olmasına

☐ Aile büyüklerinin isimlerinden olmasına

15- Çocuğunuzu sünnet ettirdiniz mi?

☐ Evet. ☐ Hayır ☐ Söylemek istemiyorum.

16-Çocuğunuzun sünnetinde dede veya imam bulundu mu?

☐ Evet, dede ☐ Evet, imam ☐ Hiçbiri bulunmadı ☐ Her ikisi de bulundu.

17- Çocuğunuzun sünnetinde honça duayla mı açıldı?

☐ Evet ☐ Hayır

18- Cenaze hizmetini kim ifa eder?

☐ Dede ☐ İmam ☐ Bazen imam bazen dede

19- Cenazelerinizi kefenler misiniz?

☐ Evet ☐ Bazen ☐ Hayır

20- Cenazelerde cenaze için helallik diler misiniz?

☐ Evet ☐ Bazen ☐ Hayır

21- Cenazelerde cenaze namazı kılar mısınız?

☐ Evet ☐ Bazı cenazelerde ☐ Hayır

22-Cenaze namazı hakkında ki görüşünüz nedir?

☐ Mutlaka kılınmalıdır ☐ Bazen kılınmaya bilir ☐

Fikrim yok.

23- Cenaze mezara konulduğunda Kuranı Kerim okur musunuz?

☐ Evet ☐ Hayır.

24-Cenazelerinizde 3 ünde, 7 sinde ve 40 ında Kuranı Kerim okutur musunuz?

☐ Evet ☐ Bazen okuturum ☐ Hayır okutmam

25- “Bizim namazımız, niyazımızdır” inancına katılıyor musunuz?

☐ Evet ☐ Kısmen ☐ Hayır

26- Namaz kılmakla ilgili tutumunuz aşağıdakilerden hangisine uygundur?

☐ Namaz kılmam, kılınması gerektiğine de inanmıyorum.

☐ Namaz kılınmalı, ancak ben kılamıyorum.

☐ Arada sırada kılarım.

27- Oruçla ilgili tutum ve davranışınız aşağıdakilerden hangisine uygundur?

☐ Muharrem ve Hızır orucunu tutarım.

☐ Muharrem, Hızır ve Ramazan orucunu tutarım.

☐ Hiçbirini tutmam.

28-Türbeleri ve bazı özel mekânları ibâdet maksadıyla ziyaret ediyor musunuz?

☐ Evet ☐ Bazen ☐ Hayır

29-Kurban Bayramında kurban keser misiniz?

☐ Evet ☐ Bazen ☐ Hayır

30- Sünnilik hakkındaki düşünceniz aşağıdakilerin en çok hangisine uygundur?

☐ Halifeliğin seçimle olması gerektiğine inanan ve Hz. Ali'nin tayinini kabul etmeyen Müslümanlar

☐ Yezit'in ve Emevilerin taraftarları.

☐ Alevîliğin dışında kalan Müslümanlar.

31- Sizce Sünnilik ve Alevîlik arasında inanç farklılaşması var mıdır?

☐ Evet ☐ Kısmen ☐ Hayır

32- Sünnilerle kız alıp-verme konusundaki düşüncenizi aşağıdakilerden hangisi ifade eder?

☐ Sadece kız alınabilir ☐ Kız alıp-verilebilir ☐

Böyle evlilikler yapılmamalı.

33- Çevrenizdeki Sünnîlerle komşuluk v.b ilişkileriniz nasıldır?

☐ İyi ☐ Orta ☐ Zayıf

34- Alış-veriş ihtiyaçlarınızı nereden karşılamayı tercih edersiniz?

☐ Bir Alevî ticarethaneden.

- ☐ Nerede hesaplı bulursam oradan
- ☐ Ayrım yapmaksızın rast gele yaparım.

35- “Türkiye’de Alevîlerin ibâdetlerini icra edecekleri cem evleri yapılmalıdır” fikrine katılıyor musunuz?

- ☐ Evet ☐ Kısmen ☐ Hayır

36- Diyanet İşleri Başkanlığı hakkında ne düşünüyorsunuz?

- ☐ Alevîler de Diyanette temsil edilmelidir.
- ☐ Diyanet kaldırılmalıdır.
- ☐ Diyanet olduğu gibi kalmalıdır.

Ek-IV TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Ankete Katılanların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Tablo 2: Ankete Katılanların Yaşlarına Göre Dağılımı

Tablo 3: Ankete Katılanların Yaşadıkları Yerleşim Birimlerine Göre Dağılımı

Tablo 4: Ankete Katılanların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Tablo 5: Ankete Katılanların Meslek Durumlarına Göre Dağılımı

Tablo 6: Ankete Katılanların Ekonomik Durumlarına Göre Dağılımı

Tablo 7: Ankete Katılanların Ocaktaki Konumlarına Göre Dağılımı

Tablo 8: Ankete Katılanların Kendilerini Tanımlamalarına Göre Dağılımı

Tablo 9: Ankete Katılanların Dinî Bilgilerini Öğrenmelerine Göre Dağılımı

Tablo 10: Ankete Katılanların Alevîliği Tanımlama Biçimlerine Göre Dağılımı

Tablo 11: Ankete Katılanların Dinî Nikah Yapma-Yapmama Durumlarına Göre Dağılımı

Tablo 12: Ankete Katılanların Dinî Nikahı Kime Yaptırdıklarına Göre Dağılımı

Tablo 13: Ankete Katılanların Dinî Nikah Hakkındaki Düşüncelerine Göre Dağılımı

Tablo 14: Ankete Katılanların İlk Çocuklarına İsim Verirken Neye Dikkat Ettiklerine Göre Dağılımı

Tablo 15: Ankete Katılanların Çocuklarını Sünnet Ettirme Durumlarına Göre Dağılımı

Tablo 16: Ankete Katılanların Çocuklarının Sünnetinde Dede-İmam Bulunma Durumlarına

Göre Dağılımı

Tablo 17: Ankete Katılanların Çocuklarının Sünnetinde Honça Duayla Açılma Durumlarına

Göre Dağılımı

Tablo 18: Ankete Katılanların Cenaze Hizmetlerini Kimin Yaptığına Göre Dağılımı

Tablo 19: Ankete Katılanların Cenazelerini Kefenleme Durumlarına Göre Dağılımı

Tablo 20: Ankete Katılanların Cenazelerde Cenaze İçin Helallik Dileme Göre

Dağılımı

Tablo 21: Ankete Katılanların Cenazelerde Cenaze Namazı Kılınması Durumuna Göre Dağılımı

Tablo 22: Ankete Katılanların Cenaze Namazı Hakkındaki Görüşlerine Göre Dağılımı

Tablo 23: Ankete Katılanların Cenaze Mezara Konulduğunda Kur'an-ı Kerim Okuma Durumlarına Göre Dağılımı

Tablo 24: Ankete Katılanların Cenazelerin 3,7 ve 40'ında Kur'an-ı Kerim Okutma Durumlarına Göre Dağılımı

Tablo 25: Ankete Katılanların 'Bizim Namazımız Niyazımızdır' İnanç Görüşlerine Göre Dağılımı

Tablo 26: Ankete Katılanların Namaz Kılma Tutumlarına Göre Dağılımı

Tablo 27: Ankete Katılanların Oruç Tutuma Durumlarına Göre Dağılımı

Tablo 28: Ankete Katılanların Türbeleri ve Bazı Özel Mekanları İbâdet Amaçlı Ziyaretlere Göre Dağılımı

Tablo 29: Ankete Katılanların Kurban Kesmelerine Göre Dağılımı

Tablo 30: Ankete Katılanların Sünnilik Hakkındaki Düşüncelerine Göre Dağılımı

Tablo 31: Ankete Katılanların Sünnilik ve Alevîlik Arasında İnanç Farklılaşmasına İnananların Durumuna Göre Dağılımı

Tablo 32: Ankete Katılanların Sünnilerle Kız Alıp-Verme Konusundaki Düşüncelerine Göre Dağılımı

Tablo 33: Ankete Katılanların Çevrelerindeki Sünnilerle İlişkilerine Göre Dağılımı

Tablo 34: Ankete Katılanların Alış-Veriş İhtiyaçlarını Tercih Durumlarına Göre Dağılımı

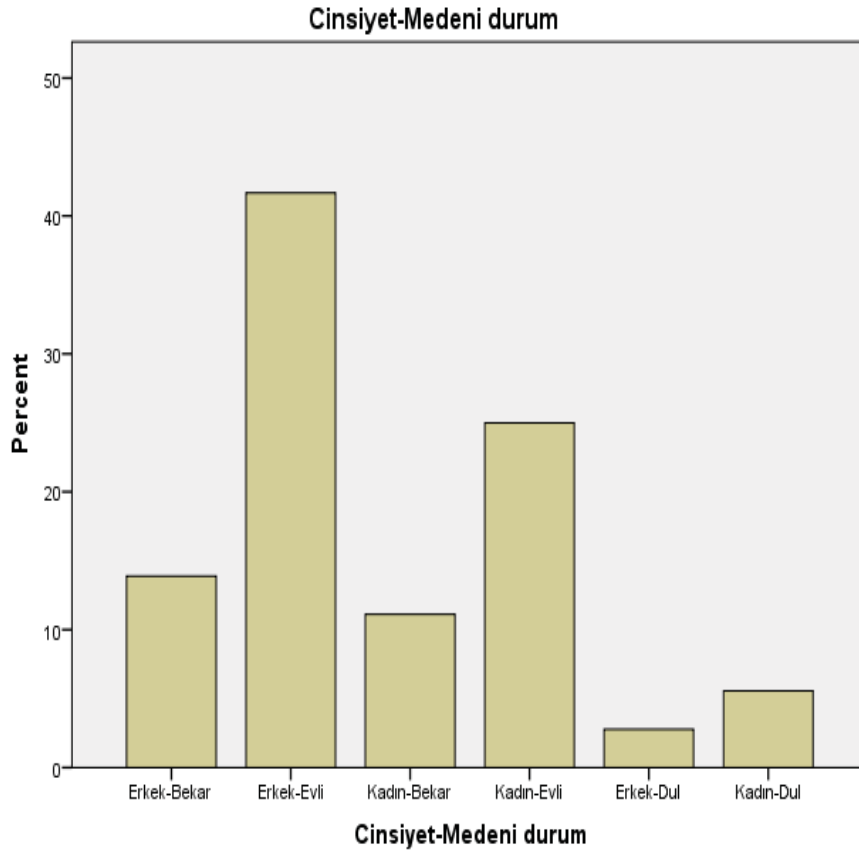
Tablo 35: Ankete Katılanların ‘Türkiye’de Alevîlerin İbâdetlerini İcra Edecekleri Cem Evleri Yapılmalıdır’ Düşüncesine Göre Dağılımı

Tablo 36: Ankete Katılanların Diyanet İşleri Başkanlığı Hakkındaki Düşüncelerine Göre Dağılımı

EK-V ANKET GRAFİK TABLOSU

Tablo 1: Ankete Katılanların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

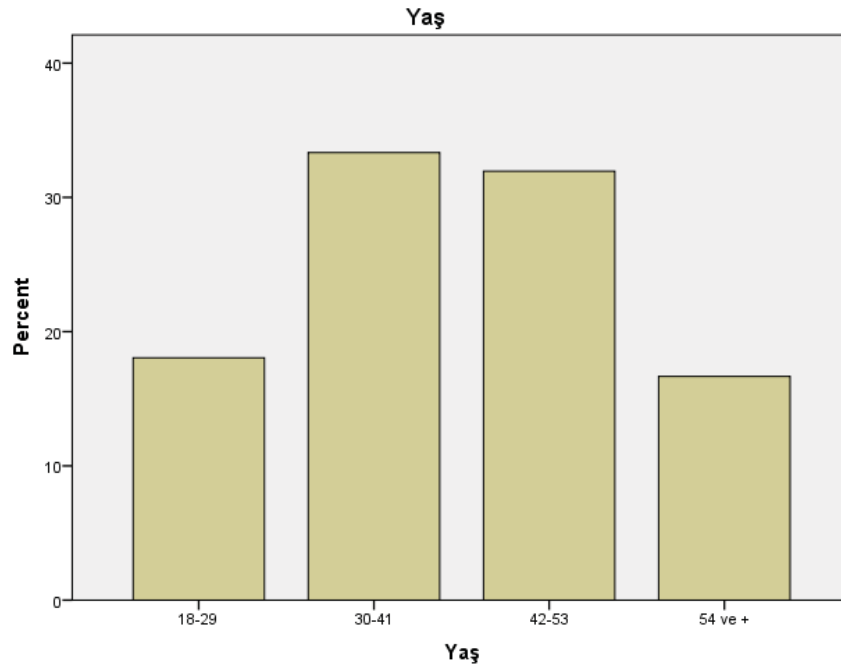
	Sayı	%
Erkek-Bekar	10	13,9
Erkek-Evli	30	41,7
Kadın-Bekar	8	11,1
Kadın-Evli	18	25,0
Erkek-Dul	2	2,8
Kadın-Dul	4	5,6

Katılımcıların %13,9'u erkek-bekar, %41,7'si erkek-evli, %11,1'i kadın-bekar, %25'i kadın-evli, %2,8'i erkek-dul, %5,6'sı kadın-dul olmak üzere cinsiyet-medeni durum dağılımı göstermiştir.

Tablo 2: Ankete Katılanların Yaşlarına Göre Dağılımı

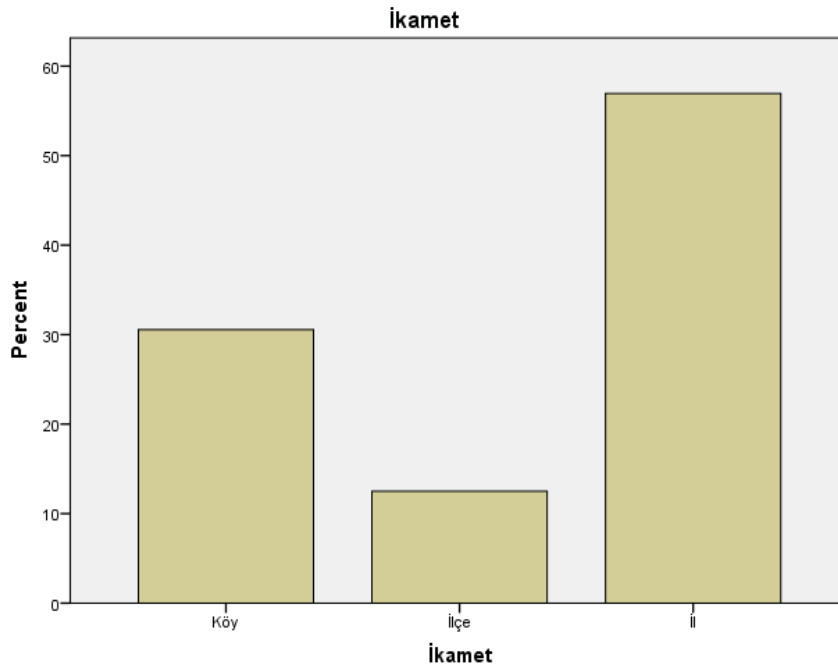
	Sayı	%
18-29	13	18,1
30-41	24	33,3
42-53	23	31,9
54 ve +	12	16,7

Anketimize katılanların, %18,1'i 18-29, %33,3'ü 30-41,%31,9'u 42-53 ve %16,7'si 54 ve üzeri yaş aralığındadır.

Tablo 3: Ankete Katılanların Yaşadıkları Yerleşim Birimlerine Göre Dağılımı

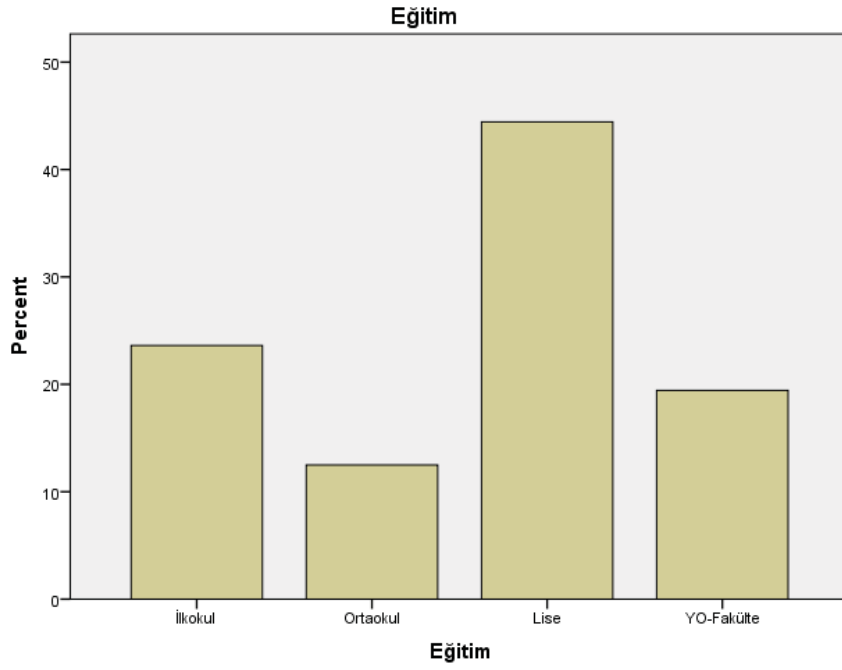
	Sayı	%
Köy	22	30,6
İlçe	9	12,5
İl	41	56,9

Anketimize katılanların, %30,6'sı köy, %12,5'i ilçe, %56,9'u ilde ikamet etmektedir.

Tablo 4: Ankete Katılanların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

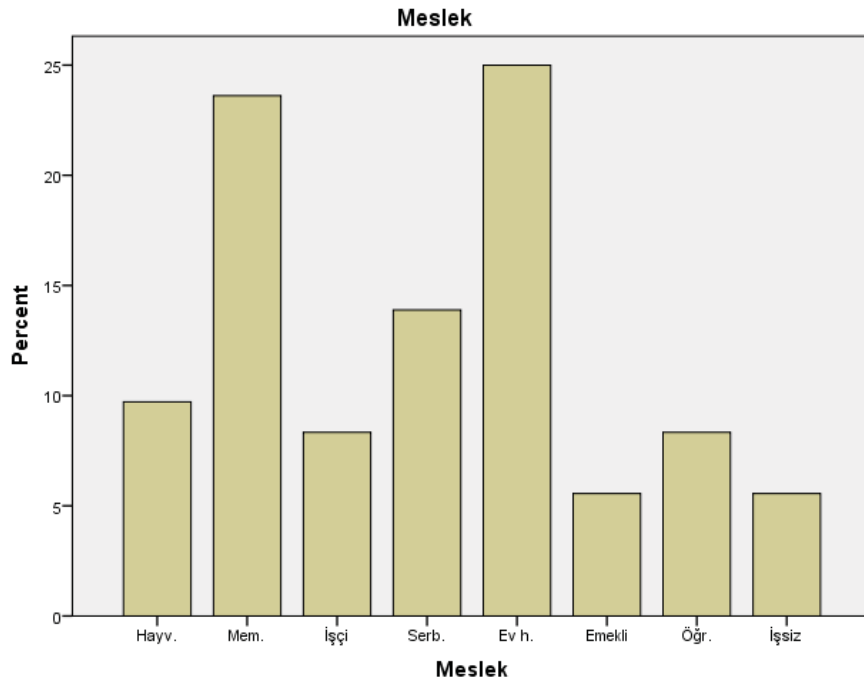
	Sayı	%
İlkokul	17	23,6
Ortaokul	9	12,5
Lise	32	44,4
YO-Fakülte	14	19,4

Anketimize katılanların, %23,6'sı ilkokul, %12,5'i ortaokul, %44,4'ü lise, %19,4'ü Yüksek Okul-Fakülte düzeyinde öğrenime sahiptir.

Tablo 5: Ankete Katılanların Meslek Durumlarına Göre Dağılımı

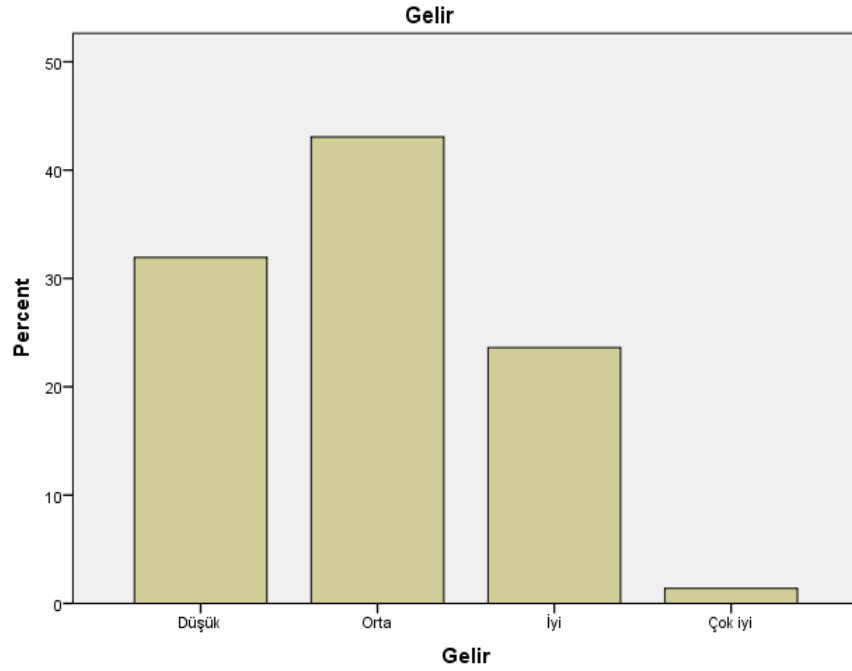
	Sayı	%
Hayvancılık	7	9,7
Memur	17	23,6
İşçi	6	8,3
Serbest	10	13,9
Ev hanımı	18	25,0
Emekli	4	5,6
Öğrenci	6	8,3
İşsiz	4	5,6

Anketimize katılanların, %9,7'si hayvancılık, %23,6'sı memur, %8,3'ü işçi, %13,9'u serbest meslek, %25'i ev hanımı, %5,6'sı emekli, %8,3'ü öğrenci, %5,6'sı işsiz statüsündedir.

Tablo 6: Ankete Katılanların Ekonomik Durumlarına Göre Dağılımı

	Sayı	%
Düşük	23	31,9
Orta	31	43,1
İyi	17	23,6
Çok iyi	1	1,4

Anketimize katılanların, %31,9'unun gelir düzeyi düşük, %43,1'inin orta, %23,6'sının iyi ve %1,4'ünün ise çok iyi düzeydedir.

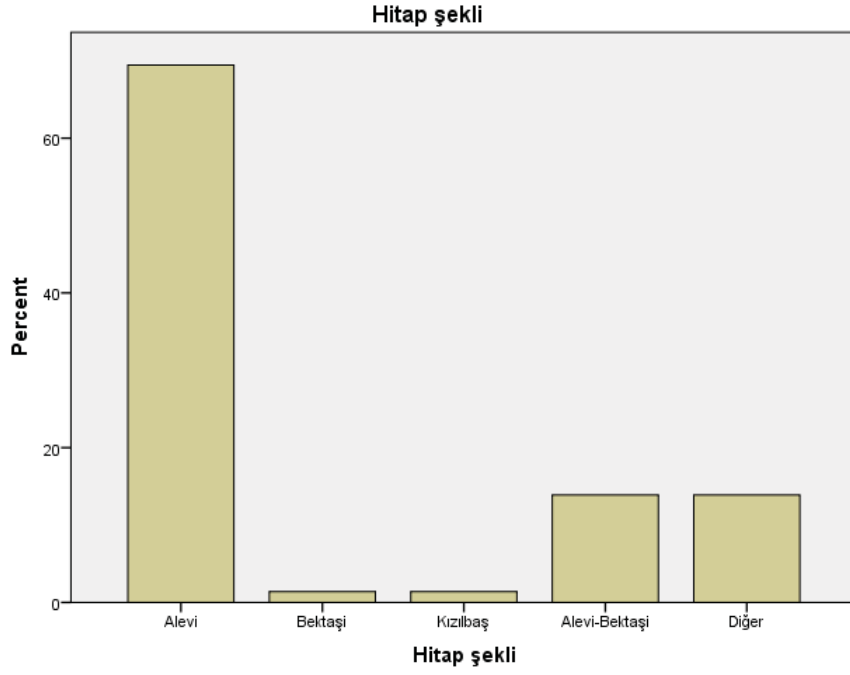
Tablo 7: Ankete Katılanların Ocaktaki Konumlarına Göre Dağılımı

	Sayı	%
Mürşit	1	1,4
Dede	8	11,1
Talip	16	22,2
Rehber	8	11,1
Diğer	39	54,2

Anketimize katılanların, Ocaktaki konum dağılımı %1,4'ü mürşit, %11,1'i dede, %22,2'i talip, %11,1'i rehber,%54,2'i diğer şeklindedir.

Tablo 8: Ankete Katılanların Kendilerini Tanımlamalarına Göre Dağılımı

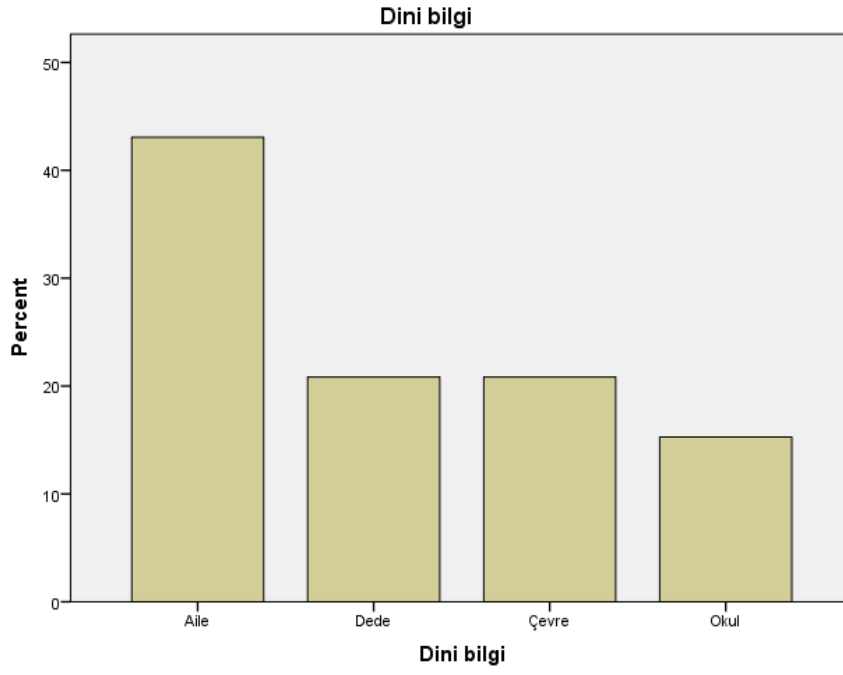
	Sayı	%
Alevî	50	69,4
Bektaşî	1	1,4
Kızılbaş	1	1,4
Alevî- Bektaşî	10	13,9
Diğer	10	13,9

Anketimize katılanlar, %69,4'ü hitap şekli olarak Alevî, %1,4'ü Bektaşî, %1,4'ü Kızılbaş, %13,9'u Alevî-Bektaşî, %13,9'u diğer hitap Tablolarını tercih etmektedir.

Tablo 9: Ankete Katılanların Dinî Bilgilerini Öğrenmelerine Göre Dağılımı

	Sayı	%
Aile	31	43,1
Dede	15	20,8
Çevre	15	20,8
Okul	11	15,3

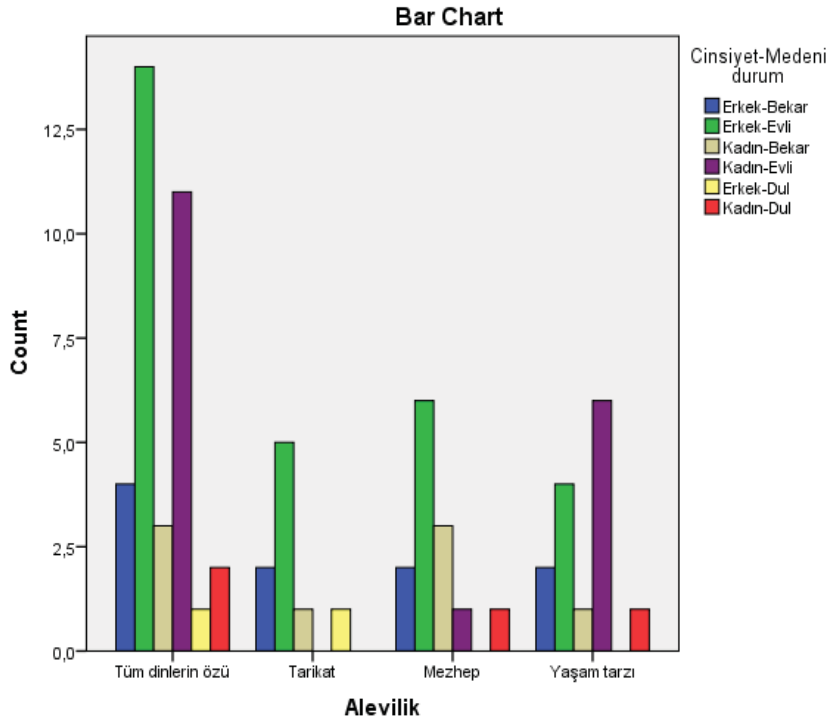
Anketimize katılanların, %43,1'i dinî bilgilerini aileden, %20,8'i dededen, %20,8'i çevreden, %15,3'ü okuldan edindiklerini belirtmiştir.

Tablo,10, AnketeKatılanların Alevîliği Tanımlama Biçimlerine Göre Dağılımı

		Cinsiyet-Medeni durum						
		Erkek		Kadın				
		- Bekar	Erkek -Evli	- Bekar	Kadın -Evli	Erkek -Dul	Kadın -Dul	
Alevîlik	Tüm dinlerin özü	4	14	3	11	1	2	35
		11,4	40,0		31,4			100,0
		%	%	8,6%	%	2,9%	5,7%	%
		40,0	48,3	37,5	61,1	50,0	50,0	49,3%
	%	%	%	%	%	%		
	Tarikat	2	5	1	0	1	0	9
		22,2	55,6	11,1		11,1		100,0
		%	%	%	0,0%	%	0,0%	%
		20,0	17,2	12,5		50,0		12,7%
	%	%	%	0,0%	%	0,0%		
	Mezhep	2	6	3	1	0	1	13
		20,0	20,7	37,5			25,0	
		%	%	%	5,6%	0,0%	%	18,3%
	Yaşam tarzı	2	4	1	6	0	1	14
		20,0	13,8	12,5	33,3			
%		%	%	%	0,0%	25,	19,7%	
Toplam		10	29	8	18	2	4	71
		14,1	40,8	11,3	25,4			100,0
		%	%	%	%	2,8%	5,6%	%

	Değer	p
Ki Kare	13,453	,567

Anketimize katılanlardan “size göre Alevîlik nedir sorusuna” % 49.3’ü Alevîlik tüm dinlerin özü, % 12.7’si tarikat, % 18.3’ü mezhep, % 19.7’si ise yaşam tarzı cevabını vermişlerdir. Alevîlik tüm dinlerin özü cevabını verenlerin oran olarak yüksek olması yörede sosyal ve sosyalist bir yaşam felsefesinin olması larak düşünüyoruz

“Size göre Alevîlik nedir?” sorusuna verilen yanıtların cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla ki kare testi yapılmış ve cinsiyet ile “Size göre Alevîlik nedir?” sorusuna verilen yanıtlar arasında anlamlı bir ilişki olmadığı belirlenmiştir. ($p > 0,05$)

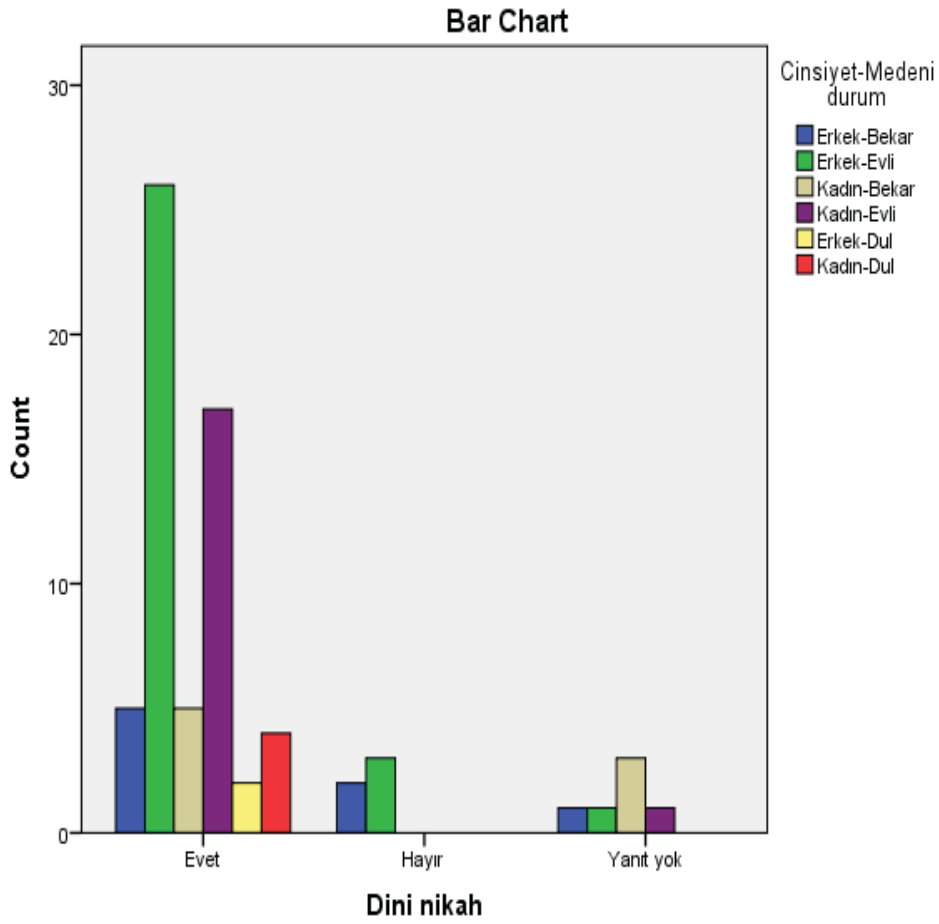
Tablo 11: Ankete Katılanların Dinî Nikah Yapma-Yapmama Durumlarına Göre Dağılımı

		Cinsiyet-Medeni durum						
		Erkek- Bekar	Erkek- Evli	Kadın- Bekar	Kadın- Evli	Erkek- Dul	Kadın- Dul	
Dinî nikah	Evet	5	26	5	17	2	4	59
		8,5%	44,1%	8,5%	28,8%	3,4%	6,8%	100,0%
		62,5%	86,7%	62,5%	94,4%	100,0%	100,0%	84,3%
	Hayır	2	3	0	0	0	0	5
		40,0%	60,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		25,0%	10,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	7,1%
	Yanıt yok	1	1	3	1	0	0	6
		16,7%	16,7%	50,0%	16,7%	0,0%	0,0%	100,0%
		12,5%	3,3%	37,5%	5,6%	0,0%	0,0%	8,6%
Toplam		8	30	8	18	2	4	70
		11,4%	42,9%	11,4%	25,7%	2,9%	5,7%	100,0%

Anketimize katılanlardan dinî nikah yaptıranların % 84.3'ü gibi yüksek bir oranda olması, olmasa da olur diyenlerin de dinî nikah yaptırdığını göstermektedir. % 7.1'i dinî nikah yaptırmadığını ifade etmiştir. Bizim kanaatimize göre bu kişilerin resmî nikahı aynı zamanda dinî nikah olarak düşündükleri kanaatindeyiz. Çünkü Dersim genelinde var olan eğitilmiş bireylerin seküler bir dünya anlayışı bazen dinî ritüellerin yerini modern veya resmî işlemler alabilmektedir. % 8.6'lık bir grup ise sorumuza cevap

vermemeyi tercih etmiştir.

	Değer	p
Ki Kare	17,138	,071

Dinî nikah yaptırma durumu ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir. ($p > 0,05$)

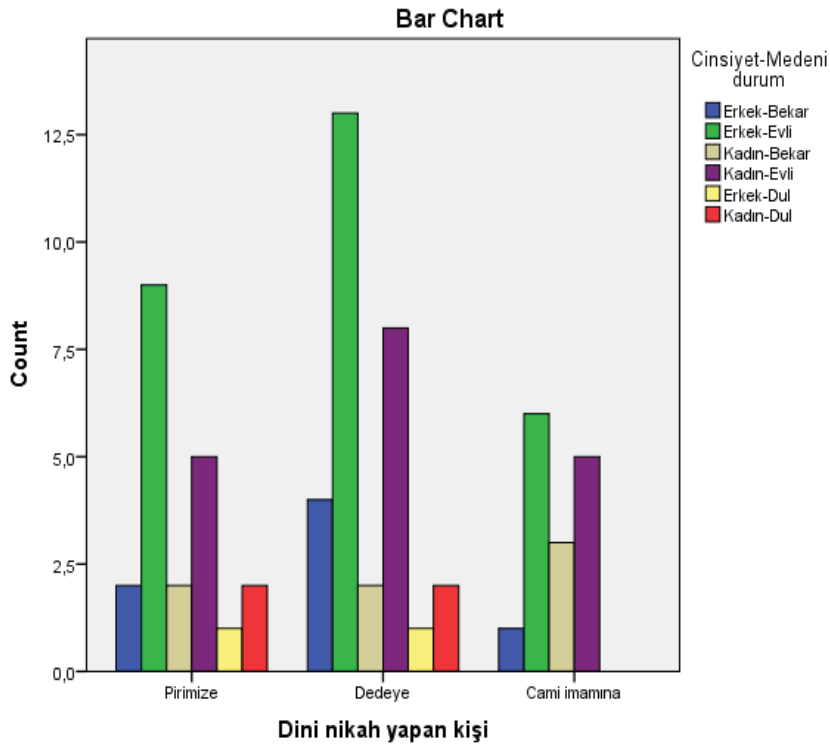
Tablo 12: Ankete Katılanların Dinî Nikahı Kime Yaptırdıklarına Göre Dağılımı

		Cinsiyet-Medeni durum						
		Erkek- Bekar	Erkek- Evli	Kadın- Bekar	Kadın- Evli	Erkek- Dul	Kadın- Dul	
Dinî Pîr nikah yapan kişi		2	9	2	5	1	2	21
		9,5%	42,9%	9,5%	23,8%	4,8%	9,5%	100,0%
		28,6%	32,1%	28,6%	27,8%	50,0%	50,0%	31,8%
	Dede	4	13	2	8	1	2	30
		13,3%	43,3%	6,7%	26,7%	3,3%	6,7%	100,0%
		57,1%	46,4%	28,6%	44,4%	50,0%	50,0%	45,5%
	Cami imamı	1	6	3	5	0	0	15
		6,7%	40,0%	20,0%	33,3%	0,0%	0,0%	100,0%
		14,3%	21,4%	42,9%	27,8%	0,0%	0,0%	22,7%
Toplam		7	28	7	18	2	4	66
		10,6%	42,4%	10,6%	27,3%	3,0%	6,1%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

İşte ankete katılanların dinî nikahı kime yaptırdıkları soruya verdiği cevap da % 31.8'i dinî nikahı pîrimize yaptırdık demiştir. Yine bölgede etkin olan kanaat önderi ve din hizmeti sunan dedelerin daha etkin olduğunu göstermesi açısından ankete katılanların % 45.5'i Dede' ye dinî nikahı yaptırdığını ifade etmiştir. Ayrıca Anketimize katılanların % 22.7'si ise cami imamına nikah yaptırdığını ifade etmişlerdir. Bu da oran olarak az gibi gözükse

de bölgede İmam Hatip sayının azlığı dikkate alındığında azımsanmayacak bir Alevî toplumu İmam Hatiplerden din hizmeti almakta olduğunu göstergesidir.

	Değer	p
Ki Kare	4,504	,922

Dinî nikah yapan kişi ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. ($p > 0,05$)

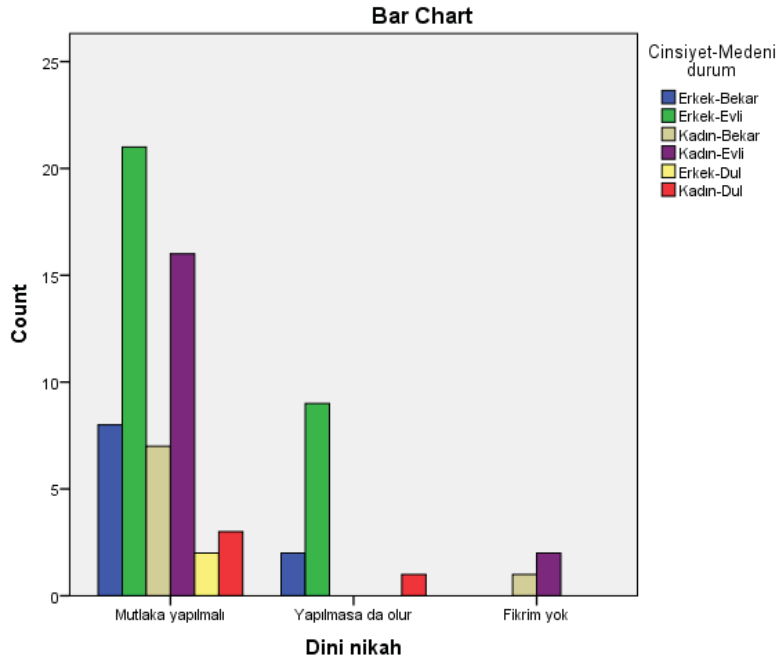
Tablo 13: Ankete Katılanların Dinî Nikah Hakkındaki Düşüncelerine Göre Dağılımı

		Cinsiyet-Medeni durum						Topla m
		Erkek- Bekar	Erkek- Evli	Kadın- Bekar	Kadın- Evli	Erkek- Dul	Kadın- Dul	
Dinî nika h	Mutlaka yapılmalı	8	21	7	16	2	3	57
		14,0%	36,8%	12,3%	28,1%	3,5%	5,3%	100,0 %
		80,0%	70,0%	87,5%	88,9%	100,0 %	75,0%	79,2%
	Yapılmas a da olur	2	9	0	0	0	1	12
		16,7%	75,0%	0,0%	0,0%	0,0%	8,3%	100,0 %
		20,0%	30,0%	0,0%	0,0%	0,0%	25,0%	16,7%
	Fikrim yok	0	0	1	2	0	0	3
		0,0%	0,0%	33,3%	66,7%	0,0%	0,0%	100,0 %
		0,0%	0,0%	12,5%	11,1%	0,0%	0,0%	4,2%
Toplam	10	30	8	18	2	4	72	
	13,9%	41,7%	11,1%	25,0%	2,8%	5,6%	100,0 %	
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
	%	%	%	%	%	%	%	

Anketimize katılanlardan %79.2'si dinî nikah mutlaka yapılmalıdır, % 16.7'si yapılmazsa da olur, % 4.2'si ise fikrim yok demiştir. Dinî nikah

mutlaka yapılmalı diyenlerin oranının yüksek olmalı dinî hassasiyeti göstermektedir. Dinî nikah yapılmasa da olur diyenlerin resmî nikahı yeterli görmelerinden kaynaklanmaktadır.

	Değer	p
Ki Kare	14,156	,166

Ki kare tablosunda görüldüğü gibi dinî nikah hakkındaki görüşler kişinin cinsiyetine göre farklılık göstermemektedir. ($p > 0,05$)

Tablo 14: Ankete Katılanların İlk Çocuklarına İsim Verirken Neye Dikkat Ettiklerine Göre Dağılımı

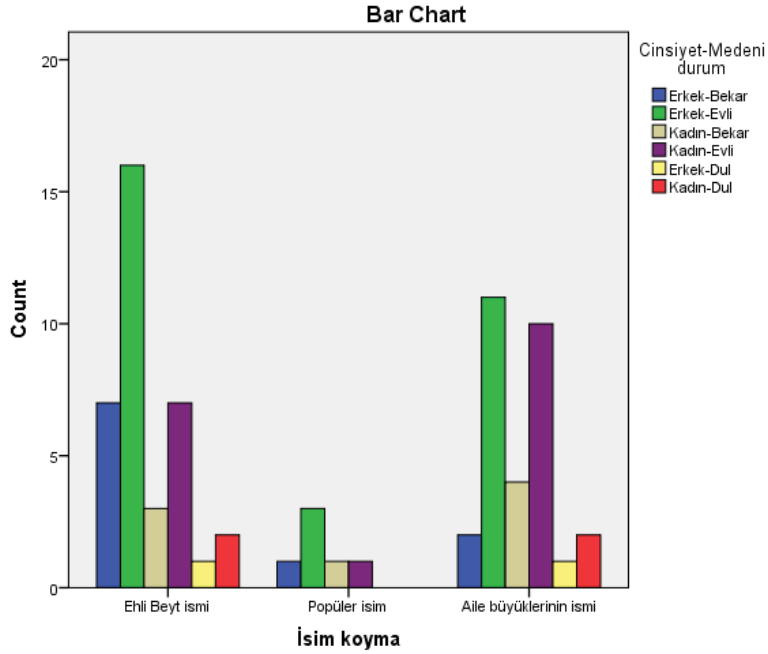
			Cinsiyet-Medeni durum						Topla m
			Erkek- Bekar	Erkek- Evli	Kadın- Bekar	Kadın- Evli	Erkek- Dul	Kadın- Dul	
İsim koyma	Ehl-i ismi	Beyt	7	16	3	7	1	2	36
			19,4%	44,4%	8,3%	19,4%	2,8%	5,6%	100,0 %
			70,0%	53,3%	37,5%	38,9%	50,0%	50,0%	50,0%
	Popüler isim		1	3	1	1	0	0	6
			16,7%	50,0%	16,7%	16,7%	0,0%	0,0%	100,0 %
			10,0%	10,0%	12,5%	5,6%	0,0%	0,0%	8,3%
	Aile büyüklerini n ismi		2	11	4	10	1	2	30
			6,7%	36,7%	13,3%	33,3%	3,3%	6,7%	100,0 %
			20,0%	36,7%	50,0%	55,6%	50,0%	50,0%	41,7%
Toplam			10	30	8	18	2	4	72
			13,9%	41,7%	11,1%	25,0%	2,8%	5,6%	100,0 %
			100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
			%	%	%	%	%	%	%

Anketimize katılanların çocuklarına isim vermede % 50,0'ı Ehl-i

Beyt isimlerini, % 41,7'si aile büyüklerinin, % 8,3'ü popüler isim koymayı

tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu bize yöre insanının çocuklarına isim koyarken inanç etkisinin % 90'ı dan fazla olduğunu göstermektedir. Ehl-i Beyt ve aile büyüklerinin isimlerinin daha fazla tercih edilmesi kişilerin temelde İslam dinî ile bağının hep var olduğunu göstermektedir

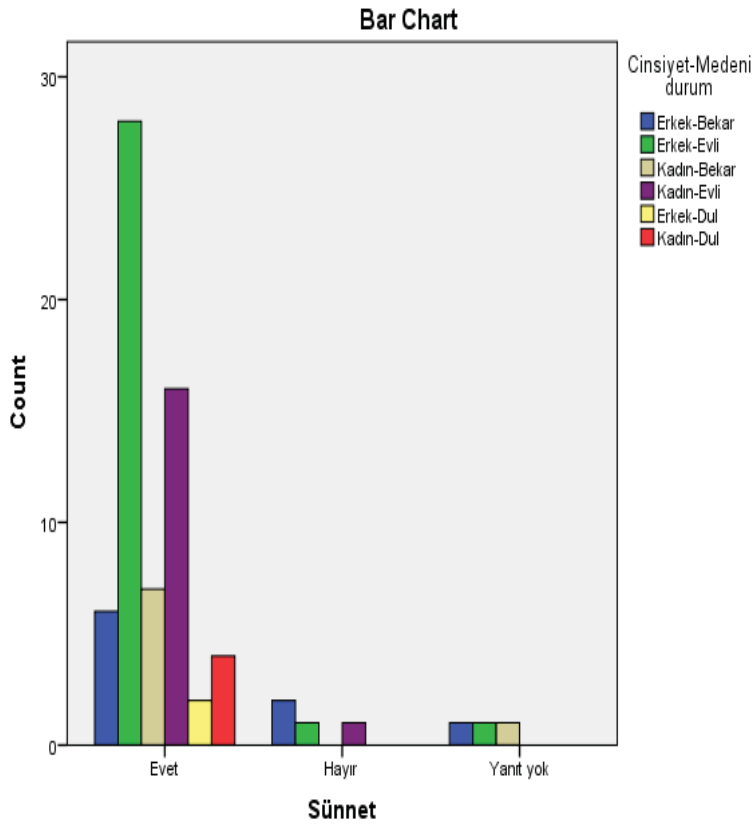
	Değer	p
Ki Kare	4,901	,898

İlk çocuğa isim konarken dikkat edilen hususlar ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki yoktur. ($p > 0,05$)

Anketimize katılanların çocukları sünnet ettirme sorumuza % 90,0'ı evet, % 5,7'si hayır, % 4,3'ü yanıt vermemiştir. Yörede çocukları sünnet ettirme oranının yüzde doksan olması sünnet geleneğinin çok yaygın olduğunu göstermektedir.

	Değer	p
Ki Kare	9,363	,498

Çocuğu sünnet ettirme durumu ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

($p > 0,05$)

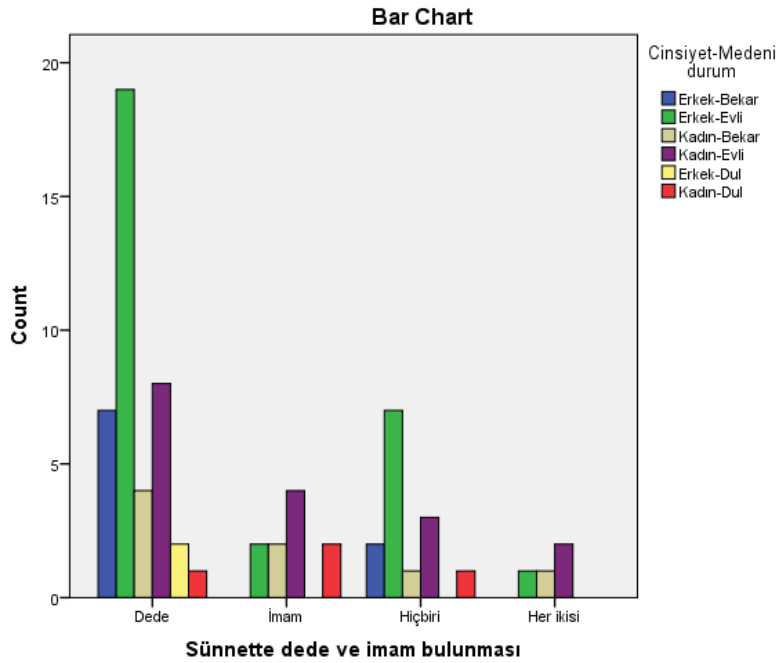
Tablo 16: Ankete Katılanların Çocuklarının Sünnetinde Dede-İmam Bulunma Durumlarına Göre Dağılımı

		Cinsiyet-Medeni durum						
		Erkek- Bekar	Erkek- Evli	Kadın- Bekar	Kadın- Evli	Erkek- Dul	Kadın- Dul	
Sünnette dedeve imam bulunması	Dede	7	19	4	8	2	1	41
		17,1%	46,3%	9,8%	19,5%	4,9%	2,4%	100,0%
		77,8%	65,5%	50,0%	47,1%	100,0%	25,0%	59,4%
	İmam	0	2	2	4	0	2	10
		0,0%	20,0%	20,0%	40,0%	0,0%	20,0%	100,0%
		0,0%	6,9%	25,0%	23,5%	0,0%	50,0%	14,5%
	Hiçbiri	2	7	1	3	0	1	14
		14,3%	50,0%	7,1%	21,4%	0,0%	7,1%	100,0%
		22,2%	24,1%	12,5%	17,6%	0,0%	25,0%	20,3%
	Her ikisi	0	1	1	2	0	0	4
		0,0%	25,0%	25,0%	50,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		0,0%	3,4%	12,5%	11,8%	0,0%	0,0%	5,8%
Toplam		9	29	8	17	2	4	69
		13,0%	42,0%	11,6%	24,6%	2,9%	5,8%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Anketimize katılanlara sünnetinizde dede veya imam kim bulundu dediğimizde, % 59,4'ü dede, % 14,5'i imam, % 5,8'i her ikisi hem dede hem

imam, % 20,3'ü hiç biri bulunmadı demişlerdir. Çocuk sünnet edilirken hiç biri bulunmadı ifadesi kanaatimizce hastanede sünnet yapılırken bazen dede veya imam çağrılmayıp sadece ailenin olmasından kaynaklanmaktadır

	Değer	p
Ki Kare	14,182	,512

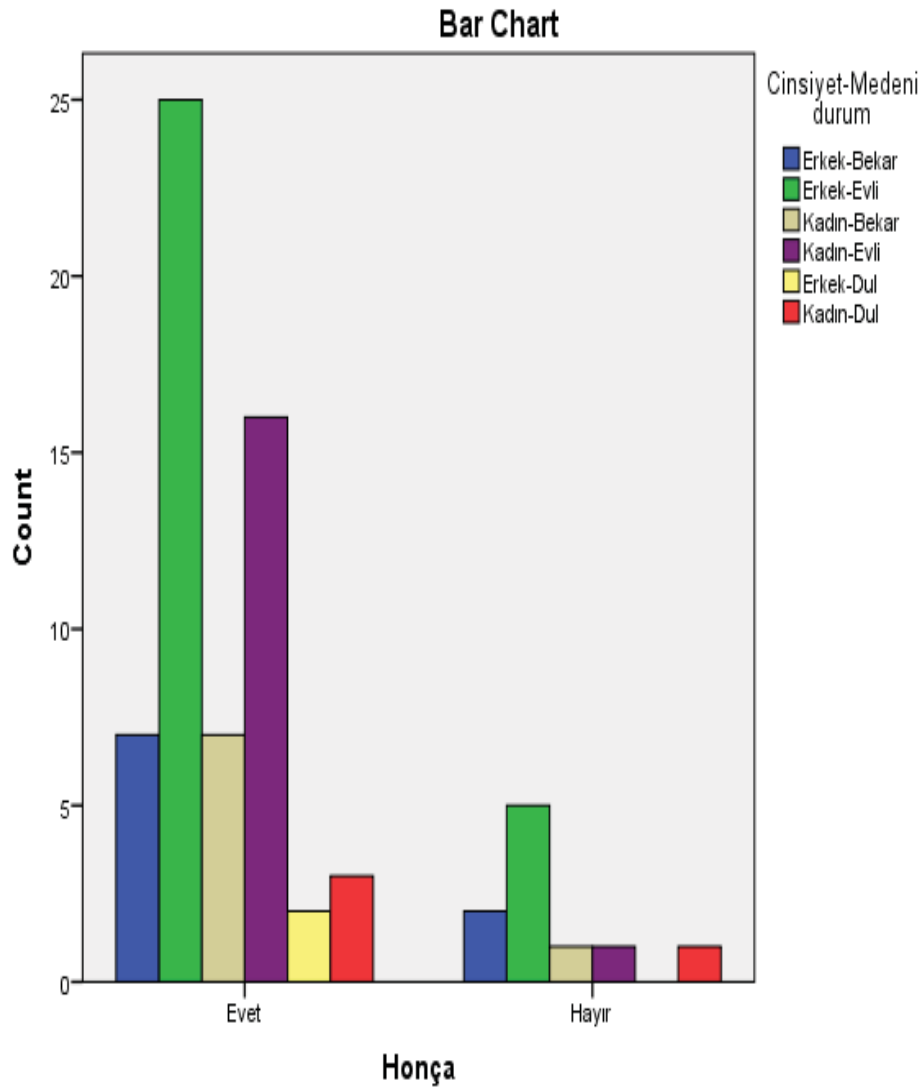
Çocuğun sünnetinde dede ve imam bulunması ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki yoktur. ($p > 0,05$)

Tablo 17: Ankete Katılanların Çocuklarının Sünnetinde Honça Duayla Açılma Durumlarına Göre Dağılımı

	Cinsiyet-Medeni durum						Toplam
	Erkek- Bekar	Erkek- Evli	Kadın- Bekar	Kadın- Evli	Erkek- Dul	Kadın- Dul	
Honça Evet	7	25	7	16	2	3	60
	11,7%	41,7%	11,7%	26,7%	3,3%	5,0%	100,0%
	77,8%	83,3%	87,5%	94,1%	100,0%	75,0%	85,7%
Hayır	2	5	1	1	0	1	10
	20,0%	50,0%	10,0%	10,0%	0,0%	10,0%	100,0%
	22,2%	16,7%	12,5%	5,9%	0,0%	25,0%	14,3%
Toplam	9	30	8	17	2	4	70
	12,9%	42,9%	11,4%	24,3%	2,9%	5,7%	100,0%
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Anketimize katılanların % 85.7'si honça indirme âdetini yaptıklarını, % 14.7'si ise bu geleneği yapmadığını ifade etmiştir. Kanaatimizce honça indirme âdetinin yapılmaması yörede bazı ailelerin sünneti hastanede yaparak başka bir geleneksel uygulama yapmadıklarını tespit ettik. Bunun nedeni ise ekonomik ve bazı ailelerin çok materyalist (ileri sosyalist) olduğu tespitimize dayanmaktadır.

	Değer	p
Ki Kare	2,311	,805

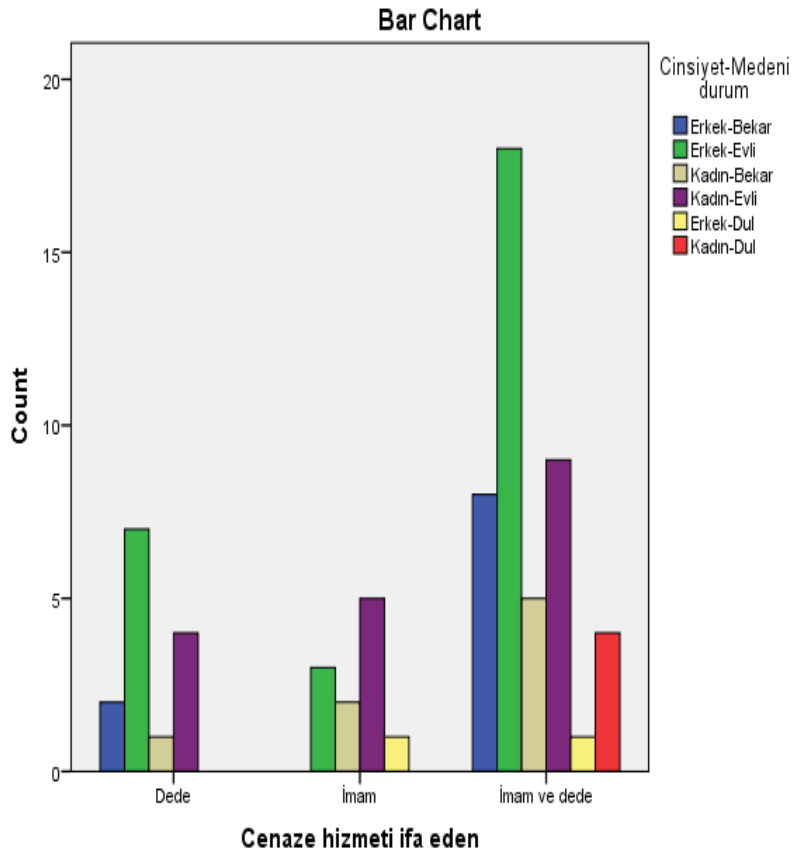
Sünnetin honça dua ile açılma durumu ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olmadığı belirlenmiştir. ($p > 0,05$)

Tablo 18: Ankete Katılanların Cenaze Hizmetlerini Kimin Yaptığına Göre Dağılımı

	Cinsiyet-Medeni durum						Toplam	
	Erkek- Bekar	Erkek- Evli	Kadın- Bekar	Kadın- Evli	Erkek- Dul	Kadın- Dul		
Cenaze Dede hizmeti ifa eden		2	7	1	4	0	0	14
		14,3%	50,0%	7,1%	28,6%	0,0%	0,0%	100,0%
		20,0%	25,0%	12,5%	22,2%	0,0%	0,0%	20,0%
	İmam	0	3	2	5	1	0	11
		0,0%	27,3%	18,2%	45,5%	9,1%	0,0%	100,0%
		0,0%	10,7%	25,0%	27,8%	50,0%	0,0%	15,7%
	İmam ve dede	8	18	5	9	1	4	45
		17,8%	40,0%	11,1%	20,0%	2,2%	8,9%	100,0%
		80,0%	64,3%	62,5%	50,0%	50,0%	100,0%	64,3%
Toplam	10	28	8	18	2	4	70	
	14,3%	40,0%	11,4%	25,7%	2,9%	5,7%	100,0%	
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	

Cenaze hizmetlerinin ifa edilmesinde, (Tablo-18) ankete katılanlar % 20'si dede, % 15.7'si imam ve % 64.3'ü hem dede hem imamdan hizmet aldıklarını beyan etmişlerdir. Bu da cenaze merasimlerinde din hizmeti sunumunda dersim halkı çoğunlukla dede ve imam ayrımı yapmamaktadır.

	Değer	p
Ki Kare	9,884	,451

Cinsiyet ile cenaze hizmeti ifa eden kişi arasında anlamlı bir ilişki yoktur. ($p > 0,05$)

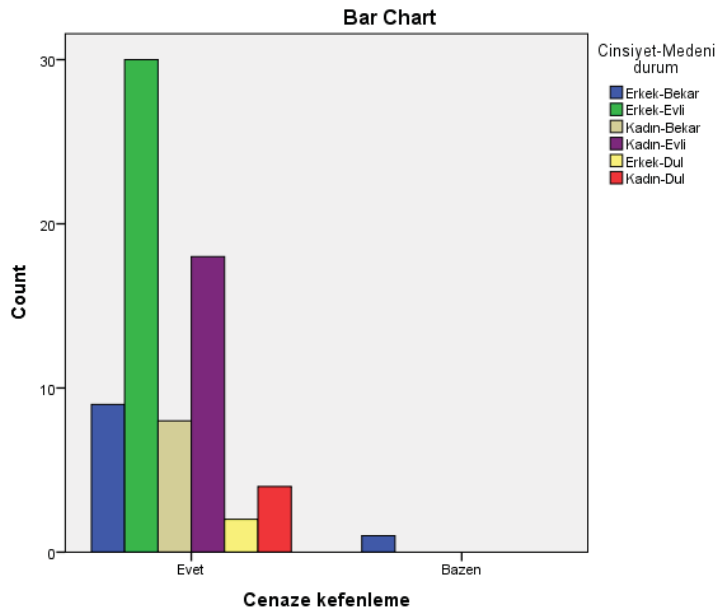
Tablo 19: Ankete Katılanların Cenazelerini Kefenleme Durumlarına Göre Dağılımı

		Cinsiyet-Medeni durum						Topla m
		Erkek		Kadın				
		- Bekar	Erkek -Evli	- Bekar	Kadın -Evli	Erkek -Dul	Kadın -Dul	
Cenaze kefenle me	Evet	9	30	8	18	2	4	71
		12,7	42,3	11,3	25,4	2,8%	5,6%	100,0
		%	%	%	%			%
		90,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	98,6
		%	%	%	%	%	%	%
	Baze n	1	0	0	0	0	0	1
		100,0	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0
		%						%
		10,0	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,4%
		%						
Toplam		10	30	8	18	2	4	72
		13,9	41,7	11,1	25,0	2,8%	5,6%	100,0
		%	%	%	%			%
		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
		%	%	%	%	%	%	%

Tunceli’de alanda yaptığımız ankete katılanların % 98.6’sı cenazelerini kefenlediklerini ifade etmişler, % 1.4’ü ise bazen kefenlediklerini

söylemişlerdir. Avrupa da ikamet edip cenazesini Dersim’e defin için getiren bazı aileler cenazeye takım elbise giydirmekte ve öylece defin yapmaktadırlar. Ankete katılanların bazen kefenleriz demelerinin sebebi yurtdışından gelen ve elbise ile defin edilen akrabalar için söylendiği kanaatindeyiz.

	Değer	p
Ki Kare	6,287	,279

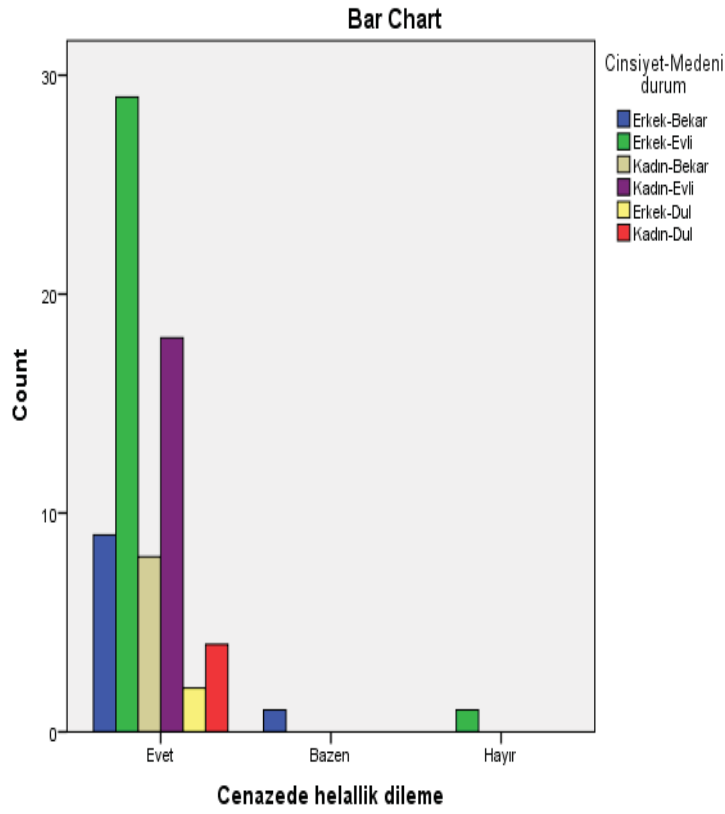
Cinsiyet ile cenaze kefenleme durumu arasında anlamlı bir ilişki yoktur. ($p > 0,05$)

Tablo 20: Ankete Katılanların Cenazelerde Cenaze İçin Helallik Dileme Göre Dağılımı

		Cinsiyet-Medeni durum							
		Erkek		Kadın					
		- Bekar	Erkek -Evli	- Bekar	Kadın -Evli	Erkek -Dul	Kadın -Dul		
Cenaze de helallik dileme	Evet	9	29	8	18	2	4	70	
		12,9	41,4	11,4	25,7	2,9%	5,7%	100,0	
		%	%	%	%			%	
		90,0	96,7	100,0	100,0	100,0	100,0	97,2	
		%	%	%	%	%	%	%	
		Bazen	1	0	0	0	0	0	1
			100,0	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0
			%						%
		10,0	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,4%	
		%							
		Hayır	0	1	0	0	0	0	1
	0,0%		100,0	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0	
%	%						%		
	0,0%	3,3%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,4%		
	Toplam		10	30	8	18	2	4	72
		13,9	41,7	11,1	25,0	2,8%	5,6%	100,0	
		%	%	%	%			%	
		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
		%	%	%	%	%	%	%	

Anketimize katılanların % 97.2'si cenazede helallik dilediklerini, % 1.4'ü bazen , % 1.4'ü hayır diyerek cevap vermişlerdir. Bu da cenazelerde mutlaka helallik dileme geleneğinin çok güçlü olduğunu göstermektedir.

	Değer	p
Ki Kare	7,680	,660

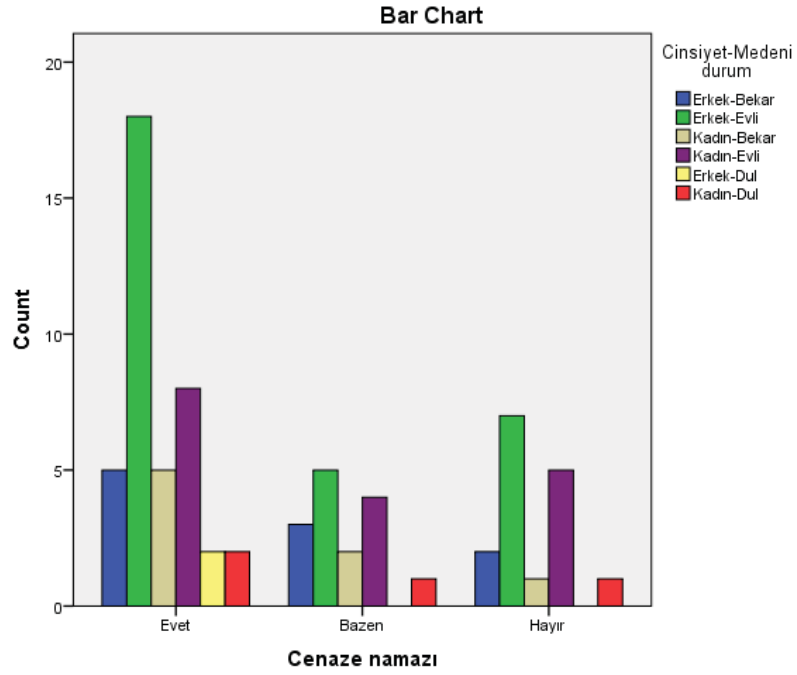
Cinsiyet ile cenaze için helallik dileme durumu arasında anlamlı bir ilişki yoktur. ($p > 0,05$)

Tablo 21: Ankete Katılanların Cenazelerde Cenaze Namazı Kılınması Durumuna Göre Dağılımı

	Cinsiyet-Medeni durum						Topla m
	Erkek		Kadın				
	- Bekar	Erkek -Evli	- Bekar	Kadın -Evli	Erkek -Dul	Kadın -Dul	
Cenaz e nama zı	Evet	5 12,5% 50,0%	18 45,0% 60,0%	5 12,5% 62,5%	8 20,0% 47,1%	2 5,0% 100,0%	40 100,0% 56,3%
	Baze	3 20,0% 30,0%	5 33,3% 16,7%	2 13,3% 25,0%	4 26,7% 23,5%	0 0,0% 0,0%	1 6,7% 25,0%
	n						15 100,0% 21,1%
	Hayı	2 12,5% 20,0%	7 43,8% 23,3%	1 6,3% 12,5%	5 31,3% 29,4%	0 0,0% 0,0%	1 6,3% 25,0%
	r						16 100,0% 22,5%
	Toplam	10 14,1% 100,0% %	30 42,3% 100,0% %	8 11,3% 100,0% %	17 23,9% 100,0% %	2 2,8% 100,0% %	4 5,6% 100,0% %
							71 100,0% 100,0% %

Anketimize katılanlardan % 56.3'ünün cenaze namazı kıldığını, % 21.1'in bazen kıldığını, % 22. 5'in hayır demiş olması; cenaze namazı kılınışını ve dualarını bilmeme nedeni ile namaza katılmadıkları kanaatindeyiz. Cenaze namazının kılınması konusunda fikrim yok diyenler ile namazı kılmayanların oranın birbirine yakın olması bu kanaatimizi kuvvetlendirmektedir.

	Değer	p
Ki Kare	3,584	,964

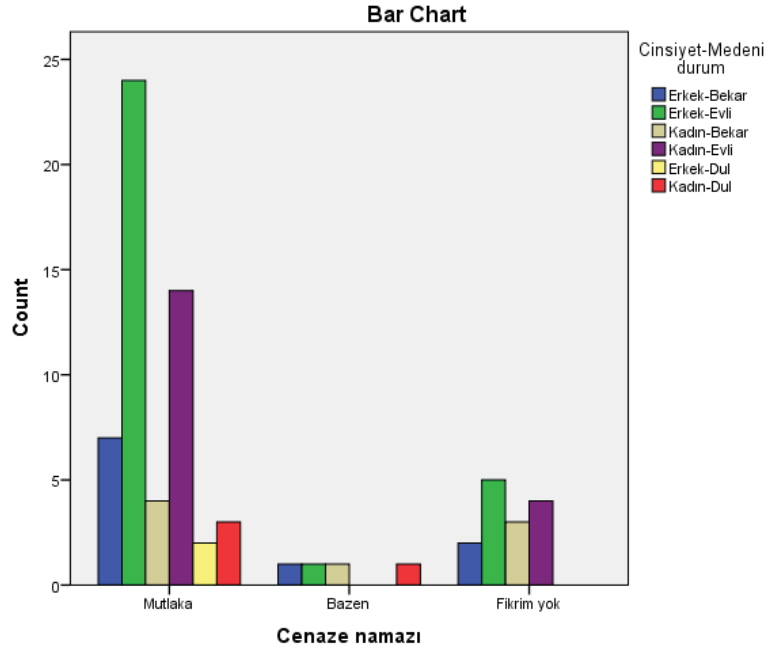
Cinsiyet ile cenaze namazı kılma durumu arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Tablo 22: Ankete Katılanların Cenaze Namazı Hakkındaki Görüşlerine Göre Dağılımı

Cenaze namazı	Cinsiyet-Medeni durum						Topla m
	Erkek- Bekar	Erkek- Evli	Kadın- Bekar	Kadın- Evli	Erkek- Dul	Kadın- Dul	
Mutlaka kılınmal 1	7	24	4	14	2	3	54
	13,0%	44,4%	7,4%	25,9%	3,7%	5,6%	100,0 %
	70,0%	80,0%	50,0%	77,8%	100,0 %	75,0%	75,0%
Bazen	1	1	1	0	0	1	4
	25,0%	25,0%	25,0%	0,0%	0,0%	25,0%	100,0 %
	10,0%	3,3%	12,5%	0,0%	0,0%	25,0%	5,6%
Fikrim yok	2	5	3	4	0	0	14
	14,3%	35,7%	21,4%	28,6%	0,0%	0,0%	100,0 %
	20,0%	16,7%	37,5%	22,2%	0,0%	0,0%	19,4%
Toplam	10	30	8	18	2	4	72
	13,9%	41,7%	11,1%	25,0%	2,8%	5,6%	100,0 %
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	%	%	%	%	%	%	%

Anketimize katılanların % 75'i cenaze namazı mutlaka kılınmalıdır, % 5.6'sı bazen ve % 19.4'ü ise fikrim yok demiştir. Bu da bize cenaze namazı hakkında çok fazla bilgi eksikliği olduğunu göstermektedir.

	Değer	p
Ki Kare	8,835	,548

Cenaze namazı kılma hakkındaki görüşler cinsiyete göre farklılık göstermemektedir. ($p > 0,05$)

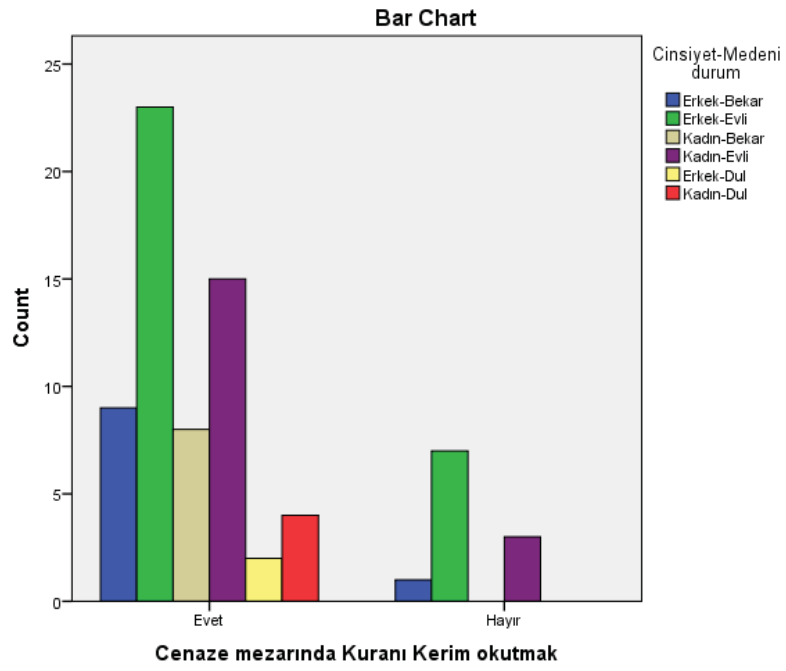
Tablo 23: Ankete Katılanların Cenaze Mezara Konulduğunda Kur'an-ı Kerim Okuma Durumlarına Göre Dağılımı

		Cinsiyet-Medeni durum						Topla m
		Erkek		Kadın				
		- Bekar	Erkek -Evli	- Bekar	Kadın -Evli	Erkek -Dul	Kadın -Dul	
Cenaze mezarın da Kurani Kerim okutma k	Evet	9	23	8	15	2	4	61
		14,8	37,7	13,1	24,6	3,3%	6,6%	100,0
		%	%	%	%			%
		90,0	76,7	100,0	83,3	100,0	100,0	84,7
	Hayır	%	%	%	%	%	%	%
		1	7	0	3	0	0	11
		9,1%	63,6	0,0%	27,3	0,0%	0,0%	100,0
		%	%	%	%			%
		10,0	23,3	0,0%	16,7	0,0%	0,0%	15,3
		%	%	%	%			%
Toplam		10	30	8	18	2	4	72
		13,9	41,7	11,1	25,0	2,8%	5,6%	100,0
		%	%	%	%			%
		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
		%	%	%	%	%	%	%

Anketimize katılanların % 84.7'si cenaze mezara konulduğunda Kur'an-ı Kerim okuduklarını beyan etmiştir. Anketimize katılanlardan % 15.3'ü ise hayır demişlerdir. Bu da cenazelerde çoğunlukla Kur'an-ı Kerim'in okunduğunu göstermektedir. Hayır diyenlerin ise kendilerinin okumadığını

beyan ettikleri kanaatindeyiz çünkü üç yıl boyunca Dersim’de katıldığımız her cenazede mutlaka Kur’an-ı Kerim’ den kısa da olsa bir sure okunduğuna tanık olduk.

	Değer	p
Ki Kare	4,271	,511

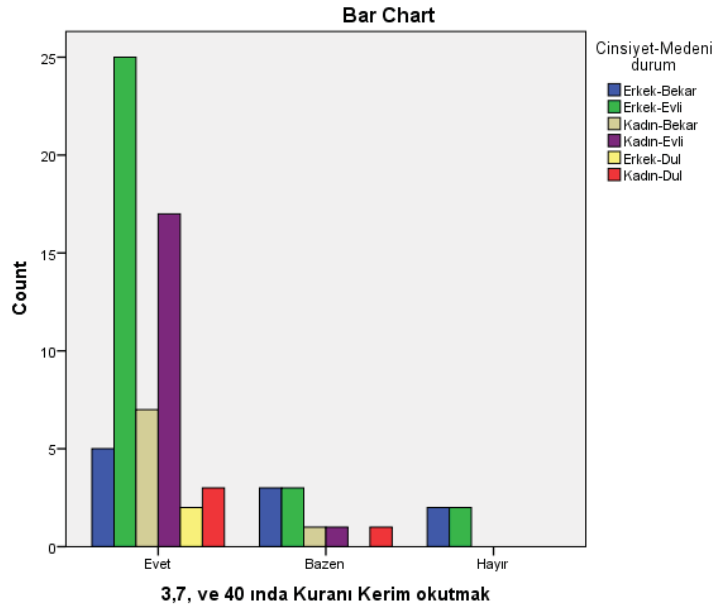
Cenaze mezara konulduğunda Kuranı Kerim okuma durumu cinsiyete göre farklılık göstermemektedir. ($p > 0,05$)

Tablo 24: Ankete Katılanların Cenazelerinde 3,7 ve 40’ında Kur’an-ı Kerim Okutma Durumlarına Göre Dağılımı

	Cinsiyet-Medeni durum						Topla m
	Erkek - Bekar	Erkek -Evli	Kadın - Bekar	Kadın -Evli	Erkek -Dul	Kadın -Dul	
3,7,40’ Evet ında Kurani Kerim okutm ak	5 8,5% 50,0 %	25 42,4 % 83,3 %	7 11,9 % 87,5 %	17 28,8 % 94,4 %	2 3,4% 100,0 %	3 5,1% 75,0 %	59 100,0 % 81,9%
Baze n	3 33,3 % 30,0 %	3 33,3 % 10,0 %	1 11,1 % 12,5 %	1 11,1 % 5,6% %	0 0,0% 0,0% %	1 11,1 % 25,0 %	9 100,0 % 12,5%
Hayı r	2 50,0 % 20,0 %	2 50,0 % 6,7% %	0 0,0% 0,0% %	0 0,0% 0,0% %	0 0,0% 0,0% %	0 0,0% 0,0% %	4 100,0 % 5,6%
Toplam	10 13,9 % 100,0 %	30 41,7 % 100,0 %	8 11,1 % 100,0 %	18 25,0 % 100,0 %	2 2,8% 100,0 %	4 5,6% 100,0 %	72 100,0 % 100,0 %

Anketimize katılanların % 81.9'u cenazenin üçünde, yedisinde ve kırkında Kur'an-ı Kerim okuttuklarını, % 12.5'i bazen okuttuklarını beyan etmişlerdir. (Tablo-24) Küçük bir oran olan % 5.6'sı ise okutmadıklarını ifade etmişlerdir. Cenazelerin belli günlerinde Kur'an-ı Kerim okuma yüzdesinin % 95'i olması Dersim'de Kutsal Kitap olarak Kur'an-ı Kerime duyulan saygının önemini göstermektedir.

	Değer	p
Ki Kare	11,373 ^a	,329

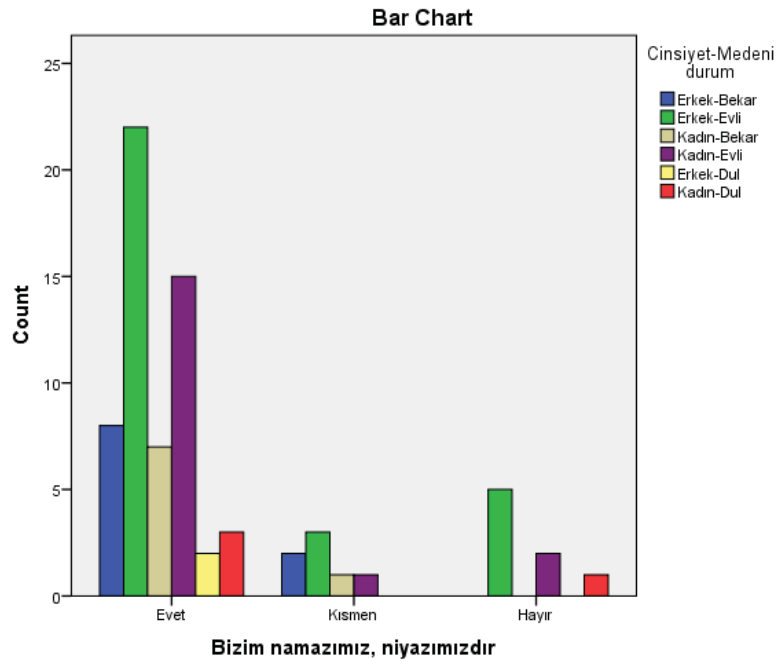
Cenazenin 3,7, ve 40'ında Kuranı Kerim okuma durumu cinsiyete göre farklılık göstermemektedir. ($p > 0,05$)

Tablo 25: Ankete Katılanların ‘Bizim Namazımız Niyazımızdır’ İnanç Görüşlerine Göre Dağılımı

		Cinsiyet-Medeni durum						
		Erke k- Beka r	Erke k- Evli	Kadı n- Beka r	Kadı n- Evli	Erkek -Dul	Kadı n- Dul	
Bizim namazımız, niyazımızdır	Evet	8	22	7	15	2	3	57
		14,0	38,6	12,3	26,3	3,5%	5,3%	100,0
		%	%	%	%			%
		80,0	73,3	87,5	83,3	100,0	75,0	79,2
		%	%	%	%	%	%	%
	Kısmen	2	3	1	1	0	0	7
		28,6	42,9	14,3	14,3	0,0%	0,0%	100,0
		%	%	%	%			%
		20,0	10,0	12,5	5,6%	0,0%	0,0%	9,7%
		%	%	%				
	Hayır	0	5	0	2	0	1	8
		0,0%	62,5	0,0%	25,0	0,0%	12,5	100,0
		%		%		%	%	
0,0%		16,7	0,0%	11,1	0,0%	25,0	11,1	
	%	%	%	%	%	%	%	
Toplam		10	30	8	18	2	4	72
		13,9	41,7	11,1	25,0	2,8%	5,6%	100,0
		%	%	%	%			%

Ankete katılanların % 79,2'si namaz bizim niyazımızdır demiştir. % 9,7'si kısmen demiştir. %11,1'i ise bu görüşe katılmamıştır. Bu da yörede Alevî geleneğinde namaz kılmanın çok az olduğu fakat niyaz (dua) gibi her fiilin namaz ve ibâdet amaçlı algılandığı anlaşılmaktadır.

	Değer	p
Ki Kare	6,165	,801

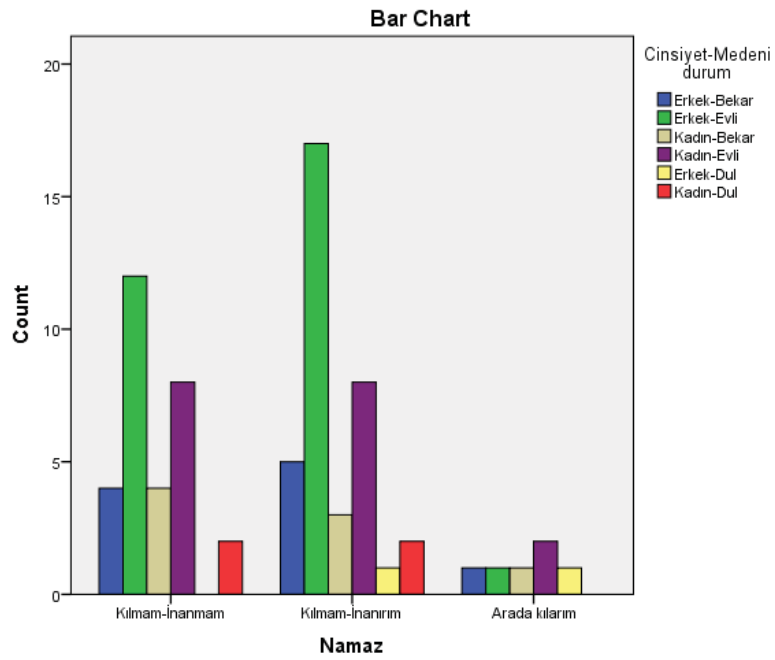
“Bizim namazımız, niyazımızdır” inancına katılma durumu cinsiyete göre farklılık göstermemektedir. ($p > 0,05$)

Tablo 26: Ankete Katılanların Namaz Kılma Tutumlarına Göre Dağılımı

		Cinsiyet-Medeni durum						Topla m
		Erkek - Bekar	Erkek -Evli	Kadın - Bekar	Kadın -Evli	Erkek -Dul	Kadın -Dul	
Namaz Kılma m- İnanma m		4	12	4	8	0	2	30
		13,3	40,0	13,3	26,7	0,0%	6,7%	100,0
		%	%	%	%			%
		40,0	40,0	50,0	44,4	0,0%	50,0	41,7
		%	%	%	%		%	%
	Kılma m- İnanır m	5	17	3	8	1	2	36
		13,9	47,2	8,3%	22,2	2,8%	5,6%	100,0
		%	%		%			%
		50,0	56,7	37,5	44,4	50,0	50,0	50,0
		%	%	%	%	%	%	%
Arada kılarım		1	1	1	2	1	0	6
		16,7	16,7	16,7	33,3	16,7	0,0%	100,0
		%	%	%	%	%		%
		10,0	3,3%	12,5	11,1	50,0	0,0%	8,3%
		%		%	%	%		
Toplam		10	30	8	18	2	4	72
		13,9	41,7	11,1	25,0	2,8%	5,6%	100,0
		%	%	%	%			%
		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
		%	%	%	%	%	%	%

Anketimize katılanların % 41,7'si namaz kılmam ve inanmam demiştir.% 50,0'ı namaz kılmam fakat namaza inanırım demiştir. % 8,3'ü ise arada namaz kılarım demiştir. Bu da yörede Alevîler arasında Cuma ve bayram namazlarına yüzde on gibi bir katılımın olduğudur. Namaza inanırım diyenlerin oranının yüzde elli olması geleneksel Alevî ailelerde inanç tutumunun daha güçlü olduğu kanaatindeyiz.

	Değer	p
Ki Kare	7,488	,679

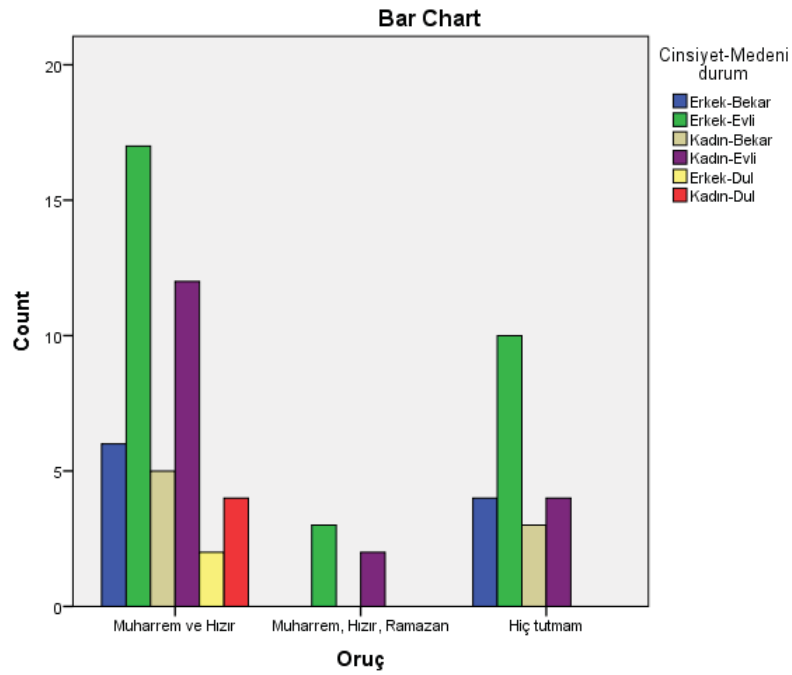
Namaz kılmaya ilişkin tutumlar cinsiyete göre farklılık göstermemektedir. ($p > 0,05$)

Tablo 27: Ankete Katılanların Oruç Tutuma Durumlarına Göre Dağılımı

	Cinsiyet-Medeni durum						Topla m
	Erkek - Bekar	Erkek -Evli	Kadın - Bekar	Kadın -Evli	Erkek -Dul	Kadın -Dul	
Oruç Muharrem ve Hızır	6 13,0 %	17 37,0 %	5 10,9 %	12 26,1 %	2 4,3% 100,0 %	4 8,7% 100,0 %	46 100,0 %
Muharrem, Hızır, Ramazan	0 0,0% 0,0%	3 60,0 % 10,0 %	0 0,0% 0,0%	2 40,0 % 11,1 %	0 0,0% 0,0%	0 0,0% 0,0%	5 100,0 % 6,9%
Hiç tutmam	4 19,0 % 40,0 %	10 47,6 % 33,3 %	3 14,3 % 37,5 %	4 19,0 % 22,2 %	0 0,0% 0,0%	0 0,0% 0,0%	21 100,0 % 29,2 %
Toplam	10 13,9 % 100,0 %	30 41,7 % 100,0 %	8 11,1 % 100,0 %	18 25,0 % 100,0 %	2 2,8% 100,0 %	4 5,6% 100,0 %	72 100,0 % 100,0 %

Anketimize katılanların % 63,9'u muharrem ve Hızır orucu tuttuğunu ifade etmiştir. % 6,9'u ise muharrem, Hızır ve Ramazan orucu tuttuğunu beyan etmiştir. % 29,2'si ise oruç tutmam demiştir. Bu da yörede yüzde otuz gibi oruç tutmama durumunun bize göre sosyalist bir hayat tarzından kaynaklandığını düşünmekteyiz.

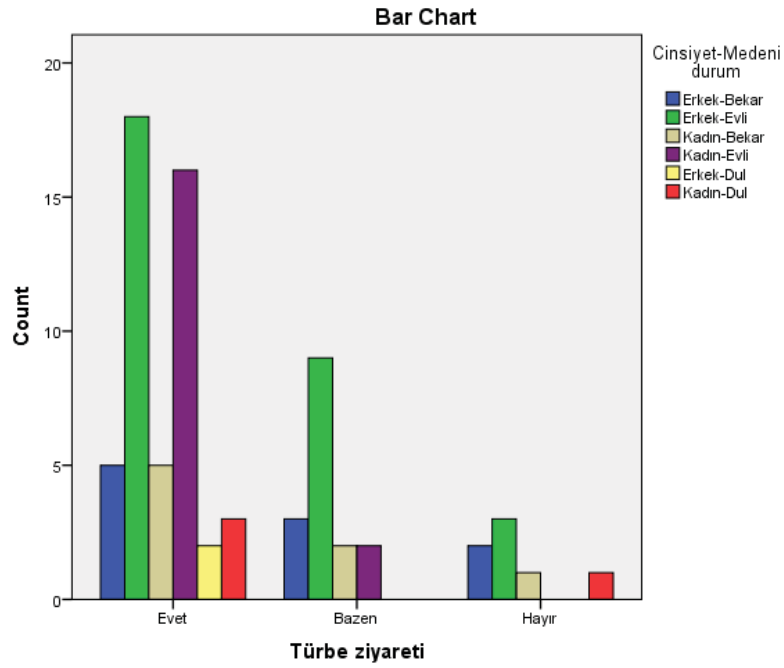
	Değer	p
Ki Kare	6,856	,739

Oruç tutmaya ilişkin tutumlar cinsiyete göre farklılık göstermemektedir. ($p > 0,05$)

Anketimize katılanların % 68,1'i türbeleri ibâdet amaçlı ziyaret ettiğini söylemiştir. % 22,2'si türbeleri ibâdet amaçlı bazen ziyaret ettiğini ifade etmiştir. % 9,7'si ise ziyaret etmediğini söylemiştir. Türbe ve belli mekanları ibâdet amaçlı ziyaret geleneğinin yüzde doksanın üzerinde olması yörede Alevî toplumundaki ziyaret fenomeninin ve ibâdet anlayışının en açık göstergesidir.

	Değer	p
Ki Kare	9,785	,460

Türbe ve özel mekanları ibâdet amaçlı ziyaret etme durumu ile cinsiyet arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. ($p > 0,05$)

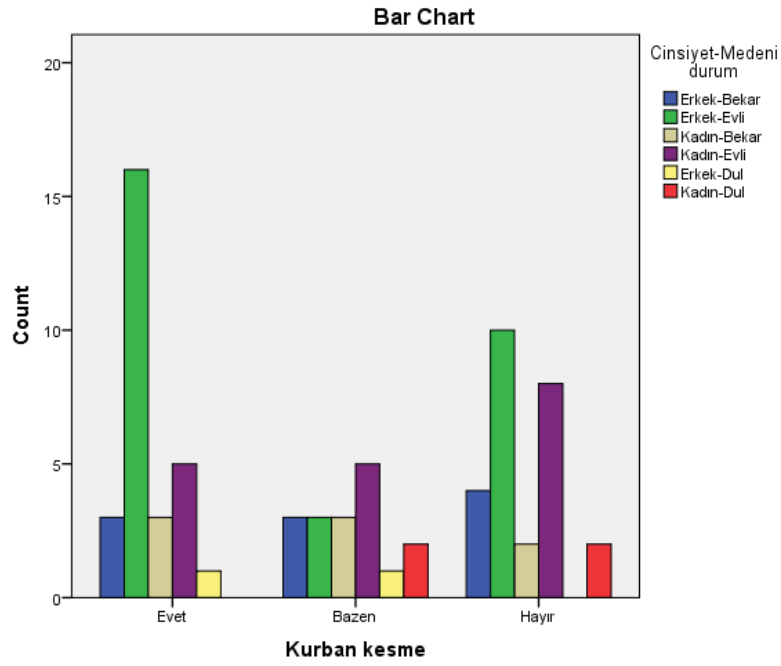
Tablo 29: Ankete katılanların Kurban Kesmelerine Göre Dağılımı

		Cinsiyet-Medeni durum						
		Erkek		Kadın		Erkek	Kadın	
		- Bekar	Erkek -Evli	- Bekar	Kadın -Evli	-Dul	-Dul	
Kurban kesme	Evet	3	16	3	5	1	0	28
		10,7%	57,1%	10,7%	17,9%	3,6%	0,0%	100,0%
		30,0%	55,2%	37,5%	27,8%	50,0%	0,0%	39,4%
	Bazen	3	3	3	5	1	2	17
		17,6%	17,6%	17,6%	29,4%	5,9%	11,8%	100,0%
		30,0%	10,3%	37,5%	27,8%	50,0%	50,0%	23,9%
	Hayır	4	10	2	8	0	2	26
		15,4%	38,5%	7,7%	30,8%	0,0%	7,7%	100,0%
		40,0%	34,5%	25,0%	44,4%	0,0%	50,0%	36,6%
Toplam		10	29	8	18	2	4	71
		14,1%	40,8%	11,3%	25,4%	2,8%	5,6%	100,0%
		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		%	%	%	%	%	%	%

Anketimize katılanların % 39,4'ü türbelerde kurban kestiğini ifade

etmiştir. % 23,9'u ise bazen türbelerde kurban kestiğini beyan etmiştir. % 36,6'sı ise hayır demişlerdir. Hayır denmesinin temel nedeni kanaatimizce ekonomik ve bir kısmı için sosyalist düşünce sahiplerinin varlığıdır. Fakat Alevî geleneğinde yüksek oran da türbelerde ibâdet amaçlı kurban kesme âdetinin çok yaygın olduğunu görülmektedir.

	Değer	p
Ki Kare	10,719	,380

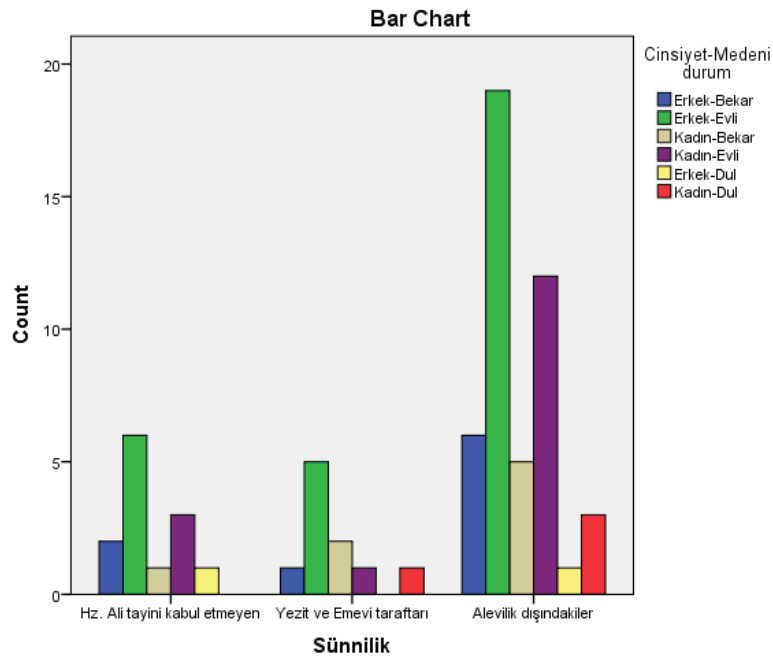
Kurban kesme ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki yoktur. ($p > 0,05$)

Tablo 30: Ankete Katılanların Sünnilik Hakkındaki Düşüncelerine Göre Dağılımı

		Cinsiyet-Medeni durum						Topla m
		Erke k- Beka r	Erke k- Evli	Kadı n- Beka r	Kadı n- Evli	Erke k- Dul	Kadı n- Dul	
Sünnil ik nedir	Hz.Ali'ni	2	6	1	3	1	0	13
	n	15,4	46,2	7,7%	23,1	7,7%	0,0%	100,0
	halife	%	%		%			%
	tayini	22,2	20,0	12,5	18,8	50,0	0,0%	18,8%
	kabul	%	%	%	%	%		
	etmeyen							
	Yezit,	1	5	2	1	0	1	10
	Emevi	10,0	50,0	20,0	10,0	0,0%	10,0	100,0
	tarafı	%	%	%	%		%	%
		11,1	16,7	25,0	6,3%	0,0%	25,0	14,5%
		%	%	%			%	
	Alevîlik	6	19	5	12	1	3	46
	dışındakil	13,0	41,3	10,9	26,1	2,2%	6,5%	100,0
	er	%	%	%	%			%
		66,7	63,3	62,5	75,0	50,0	75,0	66,7%
		%	%	%	%	%	%	
Toplam		9	30	8	16	2	4	69
		13,0	43,5	11,6	23,2	2,9%	5,8%	100,0
		%	%	%	%			%

Anketimize katılanların % 18,8'i sünniliği Hz. Ali'yi halife tayininde kabul etmeyenler olarak anlamaktadır. % 14, 5'i ise Yezit ve Emevi taraftarı olarak ifade etmiştir. % 6,7'si gibi büyük çoğunluk ise sünniliği alevîler dışında kalan tüm Müslüman gruplar olarak beyan etmiştir.

	Değer	p
Ki Kare	4,517	,921

Sünnilik hakkındaki görüşler cinsiyete göre farklılaşmamaktadır. ($p > 0,05$)

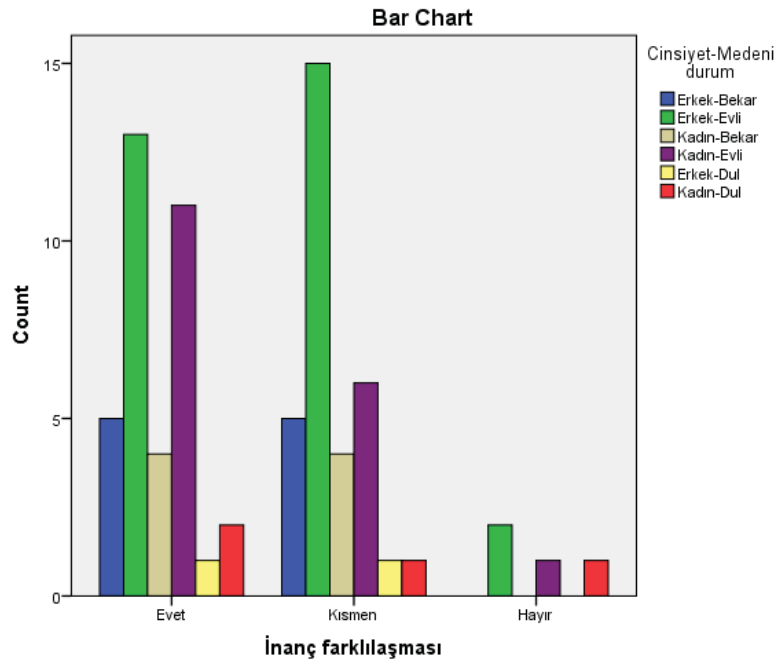
Tablo 31: Ankete Katılanların Sünnilik ve Alevîlik Arasında İnanç Farklılaşmasına İnananların Durumuna Göre Dağılımı

		Cinsiyet-Medeni durum						
		Erke k- Beka r	Erke k- Evli	Kadı n- Beka r	Kadı n- Evli	Erke k- Dul	Kadı n- Dul	
İnanç farklılaşması	Evet	5	13	4	11	1	2	36
		13,9	36,1	11,1	30,6			100,0
		%	%	%	%	2,8%	5,6%	%
		50,0	43,3	50,0	61,1	50,0	50,0	50,0
		%	%	%	%	%	%	%
	Kısmen	5	15	4	6	1	1	32
		15,6	46,9	12,5	18,8			100,0
		%	%	%	%	3,1%	3,1%	%
		50,0	50,0	50,0	33,3	50,0	25,0	44,4
		%	%	%	%	%	%	%
	Hayır	0	2	0	1	0	1	4
		0,0%	50,0 %	0,0%	25,0 %	0,0%	25,0 %	100,0 %
0,0%		6,7%	0,0%	5,6%	0,0%	25,0 %	5,6%	
Toplam		10	30	8	18	2	4	72
		13,9	41,7	11,1	25,0			100,0
		%	%	%	%	2,8%	5,6%	%

Anketimize katılanların % 50,0'ı Alevîlik ile Sünnilik arasında

inanç farklılaşması var demıştır. % 44,4'ü ise kısmen inanç farkı var demıştır. % 5,6'sı gibi küçük bir grup ise inanç farkı yok denmiştir. Bu durum üzerine de çok çalışılması gereken bir meseledir.

	Değer	p
Ki Kare	5,799	,832

Sünnilik ve Alevîlik arasındaki inanç farklılaşmasına ilişkin görüşler cinsiyete göre farklılaşmamaktadır. ($p > 0,05$)

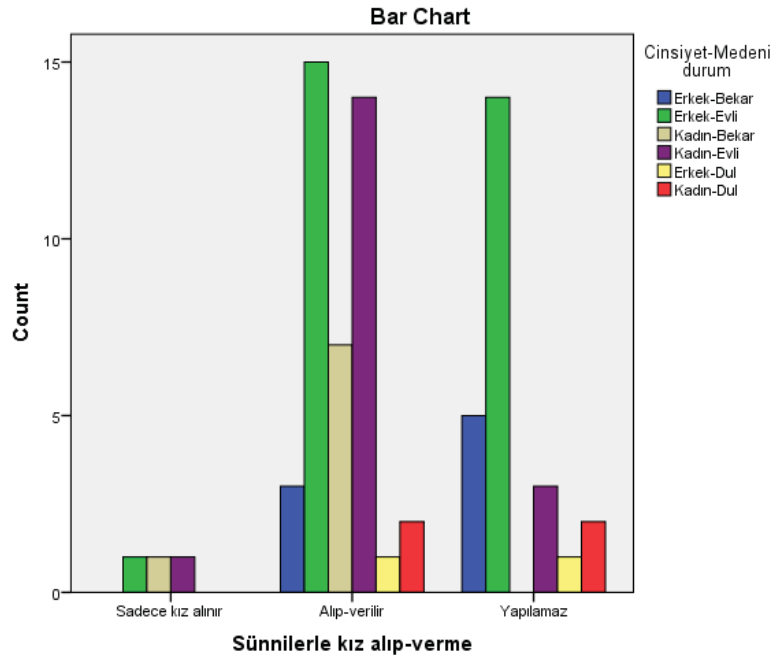
Tablo 32: Ankete Katılanların Sünnilerle Kız Alıp-Verme Düşüncelerine Göre Dağılımı

	Cinsiyet-Medeni durum						Topla m
	Erke k- Beka r	Erke k- Evli	Kadı n- Beka r	Kadı n- Evli	Erke k-Dul	Kadı n-Dul	
Sünnile Sadece rle kız kız alıp- alınır verme	0 0,0%	1 33,3 %	1 33,3 %	1 33,3 %	0 0,0%	0 0,0%	3 100,0 %
	0,0%	3,3%	12,5 %	5,6%	0,0%	0,0%	4,3%
	3 7,1%	15 35,7 %	7 16,7 %	14 33,3 %	1 2,4%	2 4,8%	42 100,0 %
Alıp- verilir	37,5 %	50,0 %	87,5 %	77,8 %	50,0 %	50,0 %	60,0 %
	5 20,0 %	14 56,0 %	0 0,0%	3 12,0 %	1 4,0%	2 8,0%	25 100,0 %
	62,5 %	46,7 %	0,0%	16,7 %	50,0 %	50,0 %	35,7 %
Yapıla maz	8 11,4 %	30 42,9 %	8 11,4 %	18 25,7 %	2 2,9%	4 5,7%	70 100,0 %
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %
Toplam	8 11,4 %	30 42,9 %	8 11,4 %	18 25,7 %	2 2,9%	4 5,7%	70 100,0 %

Anketimize katılanların % 4,3'ü gibi küçük bir kesim sadece kız alınır

demıştır. % 60,0'ı ise kız alınıp verilir diyerek bugün artık ayrım yapılmadığını ifade etmişlerdir. Aynı zaman da % 35,7'si gibi bir grup ise kız alıp vermeye karşıdır bu da yörede bu konuda belli bir direncin olduğunu göstermektedir.

	Değer	p
Ki Kare	12,866	,231

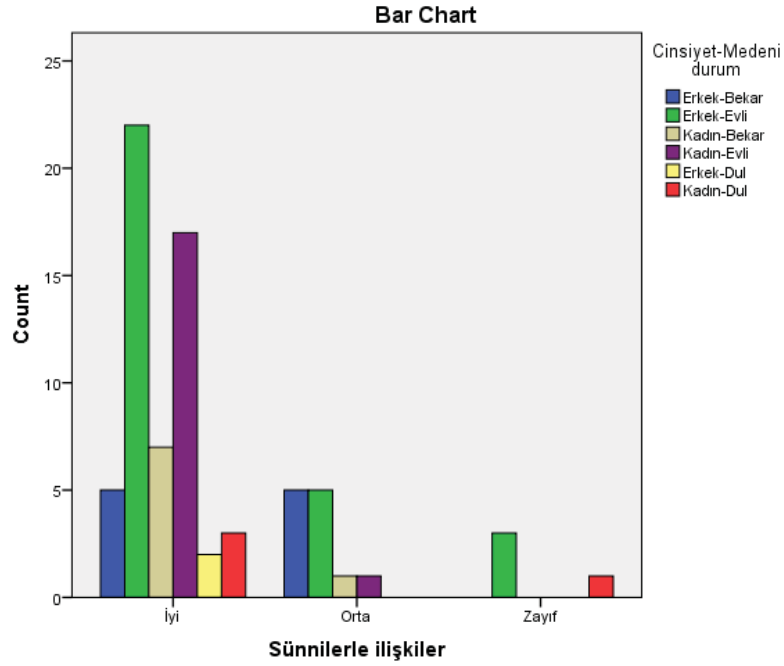
Sünnilerle kız alıp verme konusuna ilişkin görüşler cinsiyete göre farklılaşmamaktadır. ($p > 0,05$)

Tablo 33: Ankete Katılanların Çevrelerindeki Sünnilerle İlişkilerine Göre Dağılımı

	Cinsiyet-Medeni durum						Topla m
	Erkek		Kadın				
	- Bekar	Erkek -Evli	- Bekar	Kadın -Evli	Erkek -Dul	Kadın -Dul	
Sünniler İyi le ilişkiler	5	22	7	17	2	3	56
	8,9%	39,3 %	12,5 %	30,4 %	3,6%	5,4%	100,0 %
	50,0 %	73,3 %	87,5 %	94,4 %	100,0 %	75,0 %	77,8 %
Ort a	5	5	1	1	0	0	12
	41,7 %	41,7 %	8,3%	8,3%	0,0%	0,0%	100,0 %
	50,0 %	16,7 %	12,5 %	5,6%	0,0%	0,0%	16,7 %
Zay ıf	0	3	0	0	0	1	4
	0,0%	75,0 %	0,0%	0,0%	0,0%	25,0 %	100,0 %
	0,0%	10,0 %	0,0%	0,0%	0,0%	25,0 %	5,6%
Toplam	10	30	8	18	2	4	72
	13,9 %	41,7 %	11,1 %	25,0 %	2,8%	5,6%	100,0 %
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Ankete katılanların çevrelerinde ki Sünni kişiler ile ilgili % 77,8'i ilişkilerinin iyi olduğunu, % 16,7'si ilişkilerinin orta olduğunu, % 5,6'sı ise ilişkilerinin zayıf olduğunu beyan etmiştir. Bu da genelde Alevî Toplumunun yöredeki Sünniler ile barışık olduğunu ifade etmektedir.

	Değer	p
Ki Kare	16,923	,076

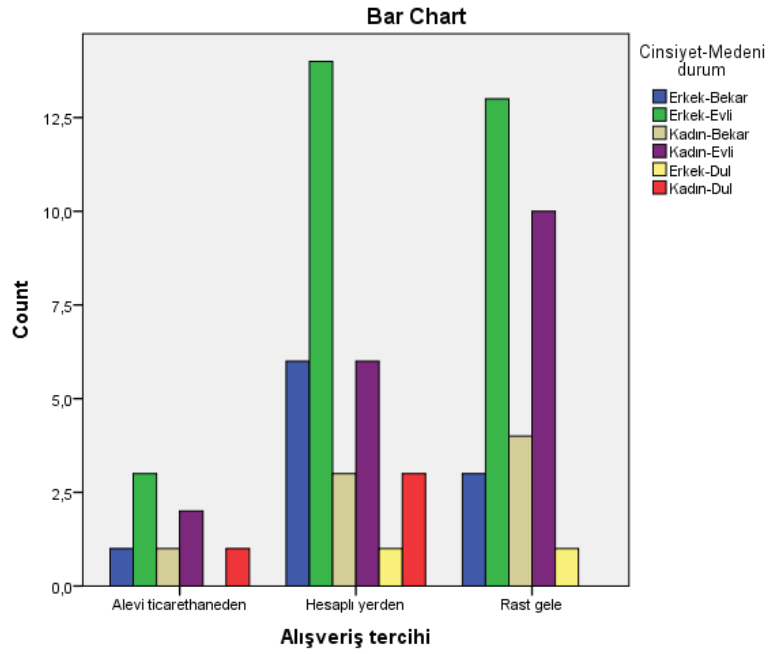
Sünnilerle olan ilişkiler cinsiyete göre farklılık göstermemektedir. ($p > 0,05$)

Tablo 34: Ankete Katılanların Alış-Veriş İhtiyaçlarını Tercih Durumlarına Göre Dağılımı

	Cinsiyet-Medeni durum						Topl am
	Erke k- Beka r	Erke k- Evli	Kadı n- Beka r	Kadı n- Evli	Erke k- Dul	Kadı n- Dul	
Alışve Alevî riş ticarethane tercihi den	1	3	1	2	0	1	8
	12,5	37,5	12,5	25,0	0,0%	12,5	100,0
	%	%	%	%		%	%
	10,0	10,0	12,5	11,1	0,0%	25,0	11,1
	%	%	%	%		%	%
	6	14	3	6	1	3	33
	18,2	42,4	9,1%	18,2	3,0%	9,1%	100,0
	%	%		%			%
	60,0	46,7	37,5	33,3	50,0	75,0	45,8
	%	%	%	%	%	%	%
	3	13	4	10	1	0	31
	9,7%	41,9	12,9	32,3	3,2%	0,0%	100,0
	%	%	%	%			%
Rast gele	30,0	43,3	50,0	55,6	50,0	0,0%	43,1
	%	%	%	%	%		%
Toplam	10	30	8	18	2	4	72
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	%	%	%	%	%	%	%

Anketimize katılanların % 11,1'i Alışverişlerini Alevî bir esnaftan yaparım demiştir. % 45,8'i ise alışveriş yaparken hesaplı yerden yaparım demiştir. % 43,1'i ise alış-verişi rastgele yaparım demiştir.

	Değer	p
Ki Kare	5,786	,833

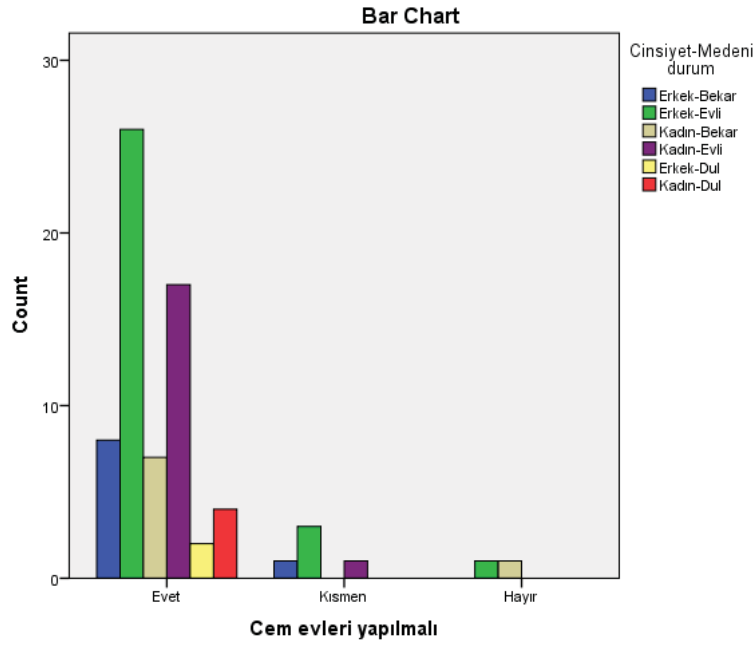
Alışveriş ihtiyaçlarını karşılama şekli cinsiyete göre farklılık göstermemektedir. ($p > 0,05$)

Tablo 35: Ankete Katılanların ‘Türkiye’de Alevîlerin İbâdetlerini İcra Edecekleri Cem Evleri Yapılmalıdır’ Düşüncesine Göre Dağılımı

		Cinsiyet-Medeni durum						
		Erkek		Kadın				
		- Bekar	Erkek -Evli	- Bekar	Kadın -Evli	Erkek -Dul	Kadın -Dul	
Cem evleri yapılmalı	Evet	8	26	7	17	2	4	64
		12,5	40,6	10,9	26,6	3,1%	6,3%	100,0
		%	%	%	%			%
		88,9	86,7	87,5	94,4	100,0	100,0	90,1
			%	%	%	%	%	
	Kısmen	1	3	0	1	0	0	5
		20,0	60,0	0,0%	20,0	0,0%	0,0%	100,0
		%	%		%			%
		11,1	10,0	0,0%	5,6%	0,0%	0,0%	7,0%
		%	%					
	Hayır	0	1	1	0	0	0	2
		0,0%	50,0	50,0	0,0%	0,0%	0,0%	100,0
		%	%				%	
	0,0%	3,3%	12,5	0,0%	0,0%	0,0%	2,8%	
			%					
Toplam	9	30	8	18	2	4	71	
	12,7	42,3	11,3	25,4	2,8%	5,6%	100,0	
	%	%	%	%			%	
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	
	%	%	%	%	%	%	%	

Ankete katılanların %90,1'i Alevîlerin ibâdet etmesi için Cem evleri yapılmalı demişlerdir. %7'si Cem evlerinin yapılmasını kısmen isterim demiştir. %2,8'i gibi küçük grup ise Cem evi yapılmasını istememiştir.

	Değer	p
Ki Kare	5,397	,863

“Türkiye’de Alevîlerin ibâdetlerini icra edecekleri cem evleri yapılmalıdır”

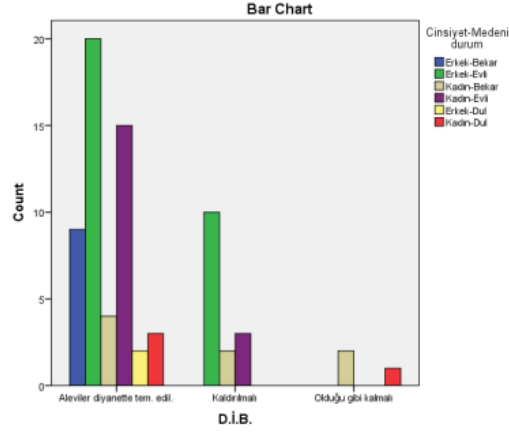
fıkrine ilişkin görüşler ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki yoktur. ($p > 0,05$)

Tablo 36: Ankete Katılanların Diyanet İşleri Başkanlığı Hakkındaki Düşüncelerine Göre Dağılımı

Ankete katılanların %74,6'sı Alevîlerin Diyanet İşleri Başkanlığı'nda temsil edilmesini istemektedir. %21,1'i ise Diyanet İşleri Başkanlığının kaldırılmasını istemiştir. %4,2'si gibi bir kesim Diyanet İşleri Başkanlığı'nın aynen kalmasını istemiştir.

	Cinsiyet-Medeni durum						Topla m
	Erkek Bekar	Erkek -Evli	Kadın - Bekar	Kadın -Evli	Erkek -Dul	Kadın -Dul	
D.İ. Alevîler	9	20	4	15	2	3	53
B. diyanette	17,0	37,7	7,5%	28,3	3,8%	5,7%	100,0
temsil	%	%		%			%
Edilmeli	100,0	66,7	50,0	83,3	100,0	75,0	74,6
	%	%	%	%	%	%	
Kaldırılm	0	10	2	3	0	0	15
alı	0,0%	33,3	25,0	16,7	0,0%	0,0%	21,1
		%	%	%			%
Olduğu	0	0	2	0	0	1	3
gibi	0,0%	0,0%	25,0	0,0%	0,0%	25,0	4,2%
kalmalı			%			%	
Toplam	9	30	8	18	2	4	71
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	%	%	%	%	%	%	%

	Değer	p
Ki Kare	22,297	,014

Diyanet İşleri Başkanlığı'na ilişkin görüşler ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. ($p < 0,05$)

- Erkek-bekar katılımcıların tamamı “Alevîler de Diyanette temsil edilmelidir” yanıtını vermiştir.
- Erkek-evli katılımcıların %66,7'si “Alevîler de Diyanette temsil edilmelidir” yanıtını verirken %33,3 ü kaldırılması gerektiğini düşünmektedir.
- Kadın-bekar katılımcıların %50'si “Alevîler de Diyanette temsil edilmelidir” yanıtını verirken, %25'i olduğu gibi kalmalı yanıtını vermiştir. %25'i kaldırılması gerektiğini düşünmektedir.
- Kadın-evli katılımcıların %83,3'ü “Alevîler de Diyanette temsil edilmelidir” yanıtını verirken %16,7'si ü kaldırılması gerektiğini

düşünmektedir.

- Erkek-dul katılımcıların tamamı “Alevîler de Diyanette temsil edilmelidir” yanıtını vermiştir.

-Kadın-dul katılımcıların %75’i “Alevîler de Diyanette temsil edilmelidir” yanıtını verirken, %25’i olduğu gibi kalmalı yanıtını vermiştir.

EK-VI CEM İBADETİ (Töreni)

Dersim’de bugün yapılmayan fakat eski geleneklerde Musâhiplik cemi yapıldığı bilinmektedir. Musâhiplik cemine Musâhiplik ikrarı da denmektedir. Genel kuralları ile Musâhiplik ceminin yapılışı:

Cemde oniki hizmet yapan kişiler ve görevlileri:

Mürşid, Pîr, Dede; Cemi yöneten kişi.

Rehber; cem de on iki hizmetten sorumlu kişidir.

Zâkir; saz ile düvazımam, deyiş, mersiye okuyan kişi.

Gözcü; cem de düzen ve intizamı sağlayan gözlemci kişi.

Çerağçı; günümüzde ışıkcı da denilen mum yakma ile görevli kişi.

Peyk; haberci de denilen tüm halkı ceme ve oturma düzenine çağıran kişi.

Niyazcı; sofracı, lokmacı ve kurbancı denilen kişi cem de dağıtılacak yiyeceklerin düzenli ve eşit dağıtımından sorumlu.

Pervane; cem meydanı ve semahla ilgilendiği için semah ve meydan sorumlusu olan kişi.

Ferraş; cem yapılacak yerin simgesel temizliğinden sorumlu olan ve süpürgeci denilen kişi.

İznikçi; temizlik ihtiyaç maddelerini bulunduran ve tedarik eden kişi. Saka; cem de su dağıtmakla görevli kişi.

Kapıcı; cem de dışarıdan ve içeriden gidenleri kontrol eden izinsiz giriş ve çıkışa izin vermeyen kapı görevlisi kişidir.

Birbirleriyle Musâhip olmak isteyenlerin öncelikle anne ve babalarının da razılığını aldıktan sonra, Rehber’e başvurmaları gerekir. Rehber, bu kişileri komşularının ve cemaatin (komşuların) ayrı ayrı rızalığını almaya gönderir. Herkesin rızalığı alındıktan sonra belirlenen bir perşembe akşamı Musâhiplik Cemi başlar. Başta Dede, onun yanında başka bir Dede ve onun alt yanında Rehber olmak üzere, on iki hizmet sahipleri ve cemaat yerlerini alırlar. Daha sonra Rehber ayağa kalkar, musâhip olacak canların belini bağlar, Dede’ye niyaz ederler.

Cem yapılan yere, oradaki topluma ve cem ibâdetinin kutsallığına dayanarak meydanda secdeye kapanır, avuç içleri yukarıya gelecek Tablode kendi eline niyaz edilir. Sonra mürşide gider onun ve ardından mürebbinin (yol gösterici öğretici) eline niyaz edilir. Cemaate doğru da “cümlemenizin niyazı” der, niyaz olup ve cemaatteki

yerini alırlar. Pîr, Cem’de bulunan bilgili ve yaşlı kişiler başta olmak üzere tüm cemaate bu kişilerin musâhip olmalarına engel bir halleri olup olmadığını “Bilen bir istekli var mıdır?” diye sorarak şöyle sürdürür;

“Sevgili canlar! adlı can, ... adlı can ile Hak-Muhammed-Ali kavlince musâhip kavline girmek istiyorlar. Siz bu kişileri tanıyor musunuz? Bunlar Hak yoluna ikrar verebilir mi? Hak için tanıklık edinîz...” Cemaat tanıklık ettikten sonra Dede: “Bu canlardan razı mısınız?” diye sorar. Cemaat de rızalık verdikten sonra Rehber, musâhip olacakların boyunlarına tûlbent takıp diz üstü çökmelerini sağlar ve der ki: “Bakınız evlatlarım! Sizin arzu ettiğiniz musâhiplik kavli, büyük kapıdır. Bu musâhiplik kavli önce Ali ile Muhammed’dan kalmıştır. Bunun kadrini bilmeli.

Şimdi, birbirinize candan bağlı mısınız? Birbirinizi seviyor musunuz? Bu ikrardan, bu imandan dönmeyesiniz. Senin kanın benim kanım. Senin cismin benim cismim, kavline giriyorsunuz. Canı candan, kanı kandan, teni tenden, malı maldan

ayırmayacaksınız. Ayıracak olursanız lanet olsun mu? Hazret-i Ali'nin Zülfikar'ına uğraya mısınız? Yüzünüz kara olsun mu? (Dede bu cümleyi üç kez tekrarlar).”

Musâhipler “Eyvallah” diye cevap verirler. Ondan sonra On iki İmamların adlarını anıp: “ “...İkrarınız kadim ola, yüzünüz ak ola. İşiniz sağlam ola. Hak-Muhammed-Ali yardımcınız, gözcünüz, bekçiniz ola. Bu ahidden, bu peymandan (sözden) dönmeyesiniz. Birbirinize muhabbetiniz daim ola. Hak yoluna inancınız daim ola. Pîrinizin, rehberinizin yoluna canınız feda ola. Yol kardeşlerinize riayetiniz çok ola. Başınız devletli ola. Ağzınız tatlı kala. Haramdan, zinadan, yalandan, kinden, kibirden, kahkahadan beri olasınız. Sağlıklı, mutlu olasınız. Malınız arta, Hakk’a yaraya. Üçler, beşler, kırklar, yediler, erenler, evliyalar, aşıklar, sadıklar, ayıklar, uyanıklar, Nesimi, Hatayi Sultan, Kızıl Deli, pîrim Hünkâr Hacı Bektaş Veli bu ahide de bu demanda ber-karar eyleye. Gerçeğin demine hü mümine ya Ali...”

Ahmet Uğurlu dedenin (pîr makamında bir dededir) anlatımıyla Musâhiplik şöyle yapılır. “Musâhipler eşleri ile beraber yıllık abdestlerini alırlar. Komşuları ile helalleşir. Borçları varsa öderler. Kırgınlıklar varsa giderilir. Musâhip olacak canlar belde kemerbest, ayakları yalın, başlar örtülü olarak Mürşid huzuruna çıkılır. Bir seccade üstüne diz üstü otururlar. Mürşit, elinize, belinize, dilinize sahip olacağınıza, birbirinizin eşlerini ahiret bacısı olarak göreceğinize, ikrar olsun mu? Musâhipler, olsun der. Avuç içlerine secdeye inerek niyaz olunur. Mürşit sorar. Vatan borcu hak mıdır? Haktır diye niyaz edilir. Rehber, Pîr, Mürşit hakkı hak mıdır? Niyaz edilir haktır. Matem orucu, Hızır orucu hak mıdır? Niyaz ederler. Cuma gecesi ibâdeti hak mıdır? Niyaz ederler. Ata hakkı hak mıdır? Niyaz ederler. Kur’an-ı azımüşan hak mıdır? Niyaz ederler. Yedi farz, üç sünnet hak mıdır? Niyaz ederler. Dört kapı, kırk makam, yetmiş iki hakikat hak mıdır? Niyaz ederler. Haktır diye. Mürşid Hak’dan şaşmayasınız, Hak yardımcınız olsun. Musâhipler secdeye inerek tekrar niyaz ederler.

Mürşit: Ey sofular, gittiğiniz yol, Muhammed Ali'nin yoludur. Durduğunuz Mansur darı. Göresiniz hak didarı. Cennet nasip ola. Çene talip, dil mürşit, ne gördünüz, ne fark ettiniz. Musâhipler, Allah Eyvallah. Mürşit, Allah Eyvallah kapısı nedir?. Musâhipler, ikrar iman. Mürşit, ikrar imana kadim olsanız. Seni sana teslim ettik. Sen sana şimdiden sonra sahip ol. Vicdanının emrinden çıkma. Nefsi şeytana uyma. Tekrar, İkrarlarınız ve dualarımız kabul ola.

Musâhipler yine başlar örtülü, eller kemerbestle bağlı, yalınayak post üzerine yan yanyana, bacı kardeş olarak uzanırlar. Mürşit erkanla üçer defa Allah, Muhammed, ya Ali, diye sofuların sırtına erkan sürerek şu duayı okur: Bismişah... Hal erenler halidir. Yol erenler yoludur, gafil olmayın gaziler, inen üstad elidir. Üstadı Ali, izni Halife.. Düstur ya Şahimerdan Ali, ya Erkan... diye bacıların eline sürülerek yine şu dua okunur: Elif Allah, mim Muhammed, cim Cebrail, gökten indi nur, ya Fatma Ana bu bacıları yu (yıka). Allah, Muhammed, ya Ali. Bismişah. Yunmuşlar pak ola,

müminler abad ola, münafıklar berbat ola. Altından geçenin, suyundan içenin sorgu sualini sormayasın ya Rabbi...Böylece görülen Musâhipler tarikat abdestlerini tamamlamış ve tertemiz kul olurlar.”

İki can böylece musâhip kardeşi olmuş olur. Musâhiplere bütün görev ve yükümlülükleri telkin edildikten sonra “eline – diline – beline” sahip olmaları ihtar edilir. Aksi taktirde o topluluk içerisinde yaşayamayacakları söylenir. Bu kurallara uymanın bir sonucu olarak; bir Alevî toplumunda (köyünde) hırsızlık, zina, işsizlik, haksızlık, saygısızlık ve benzeri toplumun suç saydığı kötü davranışlar en alt düzeydedir. Eğer olursa, çağırılıp kendisinin cemaat huzurunda ant içtiği yani ikrar verdiği anlatılır ve kendisinden “Fahr-i Alem’in, Şah-ı Velayet’in, bu yolun pîri Hünkar Hacı Bektaş Veli’nin razı ve hoşnut olmayacağı...” ona güzelce anlatılır, ıslaha sevk edilir.

Bu uygulamadan sonra Musâhiplik Cemi başlar. Normal cemde var olan tüm erkan uygulanır, On iki hizmet yerini alır, sazlar, semahlar, irşatlar (aydınlatma) yapılır, düvazimam okunur, salavat

okunur, tevhidi ve miraclama okunur, semah yapılır, secdeye gidilip dua edilir ve lokmalar dağıtılır.’’

Cem başlamadan önce dargın olanlar varsa barıştırılır. Nefsi için ailesini boşayanlar, yalancı şahitlik yapanlar, nefsine hakim olamayanlar, hırsızlık yapanlar, haram kazanç sağlayanlar, komşusuna zarar verenler ve oruç tutmayanlar ceme alınmaz. Böylece cem halkı zararlı her şeyden arınmış olur. Mürşid Tahrim suresi sekizinci ayeti okur: “Ya eyyühellezine amenü tubu ilellahi tevbeten nasuha’’ Ey inananlar yaptığınız suçlardan bir daha yapmamak şartıyla tövbe edinîz. Verin Muhammed Mustafa’ya salâvat...

Allahümme salli alâ Seyyidina Muhammed’in ve alâ Evladı seyyidina Muhammed. Salli alâ Muhammed, salli alâ Ali. Mürşid tövbe duasına devam eder.

Gece gündüz hata etmektir işimiz,
Tövbe günahlarımıza estağfurullah.
Muhammed Ali’ye bağlıdır başımız,
Tövbe günahlarımıza estağfurullah.

Hasan Hüseyin sır içinde sır ise,

İmam Zeynel nur içinde nur ise,
 Özümüzde kibir benlik var ise,
 Tövbe günahlarımıza estağfurullah.

Muhammed Bakır'ın izinden çıkma,
 Yükün Cafer'den tut gayriye bakma,
 Hatıra değip gönüller yıkma,
 Tövbe günahlarımıza estağfurullah.

Benim sevdiceğim Musa-i Kâzım,
 İmam Rıza'ya bağlıdır özüm,
 Eksiklik noksanlık hep kusur bizim,
 Tövbe günahlarımıza estağfurullah.

Muhammed Tâki ile varalım şaha,
 Ali Nâki emeğimizi vermeye zaya,
 Ettiğimiz kem işlere bed huya,
 Tövbe günahlarımıza estağfurullah.

Hasan Askeri'nin gülleri bite,
 Mehdi gönlümüzün gamını ata,
 Ettiğimiz yalan gova gıybete,

Tövbe günahlarımıza estağfurullah.

Şah Hatayi'm eder Bağdat Basra,
Kaldık zamaneye böyle asra,
Yâ Ali cömertsin kalma kusura,
Tövbe günahlarımıza estağfurullah.

Tövbeden sonra mürşit nasihat yapar: “Yalan söyleme, haram yeme, şehvet perest olma, zina etme, kin kibir tutma, gıybet etme.. Dünya'ya ibretle bak, faziletli söyle, yalancı şahitlik yapma, vatanına, milletine ihanet etme.. Yolundan azma, olduğun gibi görün, iyiliklerin Allah'tan geldiğine, şer işlerin kendi nefsinden doğacağına inan.. Eline, beline, diline, aşına, eşine, işine sahip ol... Allah'ı her yerde hazır ve nazır bil... Bu ikrarından, yolundan, ayrılırsan, ruzu mahşerde Hz. Peygamber'in şefaatinde mahrum kalasın.. Hazır cemaat ve melekler şahit olsun.. Allah.. Allah.. Allah... diye ispatı yapılır.

Cem süpürgecisi kalkar, cem meydanına üç defa, Allah, Muhammed, Ali, diyerek süpürgeyi sürer ve şu duayı okur:

“Bismişah... Üç bacı idik, gürühu naci idik
Kırkların ceminde süpürgeci idik. Süpürgeyi
süpürdü Selman, kör olsun Mervan, zuhura gelsin
Mehdi Zaman Allah Eyvallah nefes Pîrimin...”

Mürşid hemen şu duayı okur:

“Hizmetler kabul ola, muratlar hasıl ola,
hizmet sahiplerinin hizmetleri hürmetine,
cümlemizin hizmetlerini ulu Tanrı kabul buyura...
Hü gerçeğın demine...”

Cemin sonuna kadar her secdede bu dualar
tekrarlanır. Mürşit veya Zâkir Cem’e başlama
hizmet deyişleri okur:

Tarikat babında ön iki hizmet
Fark edip bunları bilmeli imiş.
Birinci Pazvant’tır mümine sünnet
İkinci İznikçi olmalı imiş.
Üçüncü Zâkir ola zikrede
Söyledikçe Hak kalamı virdede
Ehli irfan sohbetini sır ede
Bir zaman bu hizmete ermeli imiş
Dördüncü hizmetçi seyyidi Farraş
Geçe Hakk’a vere ser ile baş

Beşinci pak ola, Selman'a yoldaş
 Pak edip kalbini silmeli imiş.
 Altıncı sofracı kulundur Kamber
 Yedinci çırağcı Cabir-i Ensar
 Sekizinci sakiyi İmam Hüseyin ab-ı Kevser
 Şeraben tahuru kanmalı imiş.
 Dokuzuncu İbrahim tekbir kurbanı
 Bize miras kaldı Gürüh-u Naci
 Cem evine arzu etse gelse bir bacı
 Ona haklı nasihatlar kılmalı imiş.
 Onuncu Peyik' tir Mikail gibi
 Onbirinci gözcü İsrafil gibi
 Sultanlar katında dur gayın gibi
 Mansur gibi darda kalmalı imiş.
 Onikinci hizmetçi sema'a layık
 Sureti Hak ile ola mutabık
 Bunu bilmeyen türab-ı aşık
 Bir üstat elinden tutmalı imiş.
 İkinci Düvazımam:
 Hak'tan bize name geldi
 Pîrim sana beyan olsun.

Şah'tan bize name geldi
 Halife' ye haber olsun.
 Şah kulu'na eder nazar
 Dört kalıp'tan adem düzer
 Zeval gelmiş cem'i bozar
 Gözcü sana haber olsun.
 Zâkir'in zikri saz ile
 Kur'an okur avaz ile
 Mümin müslim niyaz ile
 Peyik sana haber olsun.
 Mümini çektiler meydana
 Münkiri sürdüler zindana
 Hizmet verildi Selman'a
 Süpürgeciye haber olsun.
 Mümin yolun yakın ister
 Münkirlerden sakın ister
 Delil yanmaz yağın ister
 Delilciye haber olsun.
 Bu yola gider hacılar
 Mümin, Müslim bacılar

Cem kilidi kapıcılar
 Kapıcıya haber olsun.
 Gel gidelim hakikata
 Kulak verelim tarikata
 Sofu girdi itikata
 Tezekkere haber olsun.
 Bu yola gider haslar hası
 Müminler giyer Hakikat libası
 Doldur ver engür tası
 Sakilere haber olsun.
 Şah Hatayi'm varı geldi
 Müminlerin kârı geldi
 Hak'tan bize bergüzar geldi
 İznikçiye haber olsun.

Üçüncü Düvazımam:
 Kimden kaldı bu Pîrlik
 Canda kalmadı bir ilik.
 Bu dem' de bu sürekte
 Aman ne hoş sürek, bu sürek

Biri Muhammed biri Ali
 Kadim kıldı bu yolu
 Kırkların Ceminde
 Kasaplık etti Veli.
 Gözcülük İsrail' den, peyiklik Mikail' den
 Tevhid kudretten indi
 Geleceğe yol kaldı.
 Şol alemi halk eden
 Şol alemi halk eden
 Delile yağ eriden
 Çırağı'nın hizmeti
 Cebbar-ı Ensar eden
 Cebrail'den bu varlık
 Hem ululuk, hem ihtiyarlık
 Muhammed'den yol kaldı.
 Kırklara tezekkarlık
 Kırk'larda bir elmadır
 Kudretten gelmedir
 Sakacının hizmeti
 İmam Hüseyin'den kalmadır.
 İmamlar şehit oldu
 Geleceğe yol kaldı

Ol nacağı çalmağa
 Saki ile Selman geldi.
 Mülk'e Süleyman geldi
 Pehedelik etmeye
 Devleti Hızır geldi.
 Şah Hatayi'm der faiz
 Cem bu yola tufayız
 Bizden delil isterseniz
 Delilimiz Şah İsmail.
 Cem'e katılan tüm cemaat secdeye iner. Mürşit sesli
 olarak şu duayı yapar:

“Bismişah.. Allah, Allah...Vakitler hayır
 ola. Hayırlar feth ola. Şerler def ola. Münkirler mat
 ola. Münafıklar berbat ola...

Müminler şâd ola, meydan abad ola. Sırlar
 mestur ola. Gönüller mesrur ola. Hanedanı fukara
 mamur ola. Er Hak Muhammed Ali yardımcımız,
 gözcümüz, bekçimiz ola... On iki İmamlar, on dört
 masumu pak, on yedi kemerbest Efendilerimiz
 katarından, didarından ayırmaya. Pîrimiz, üstadımız
 Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli, Balım Sultan, Gözcü

Karaca Ahmet Efendilerimiz yardımcımız ve desteğimiz ola...

Üçlerin, beşlerin, kırkların, yedilerin ve ricalül-gayb erenlerin ve kutbül-aktab efendilerimizin hayır Himmet-i alileri ve sefa nazarları üzerimizde hazır ve nazır ola...

Allah münkir, münafık şerrinden ve salüs mekrinden emin ve hıfzı himaye eyleye. İki cihanda korktuğumuzdan emin, umduğumuza nail eyleye. Dertlerimize derman, gönüllerimize şifa, borçlarımıza edalar ihsan eyleye. Zümre- i Naci' den, Gürüh-u salihinden eyleye. Allah erenler devlet ve milletimizin, kahraman ordumuzun kılıcını keskin, sözünü üstün eyleye. Gökten hayırlı rahmetler, yerden hayırlı bereketler ihsan eyleye. Namerde muhtaç eylemeye, cümlemizi dermansız dertlerden, felaketlerden esirgeye. Geçmişlerimize rahmet eyleye. Dualarımızı dergahı izzetinde kabul eyleye. Dil bizden, nefes Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli' den ola.

Münkir Yezit'e lanet, mümine rahmet. Gülbeng-i Muhammed Ali pîr keremi evliya, gerçek

erenler demine Hü...(Her üç düvazimamdan sonra secde yapılır. Bu dua (Gülbeng) her secdenin sonunda mürşit tarafından cem bitimine kadar okunur.)”

Mürşid, Dede veya Zâkir düvazimam okumaya devam eder:

Evvela başdan Muhammed’e salâvat
(toplucu salâvat getirilir, Allahümme salli alâ
Seyyidina Muhammed’in ve alâ Evladı seyyidina
Muhammed. Salli alâ Muhammed, salli alâ Ali.

Gönül kalk varalım Hüseyin’e doğru
Ecel gelip peyvaneler doğmadan
Gönül kalk varalım Hüseyin’e doğru.
Hasan’la Hüseyin Ali’nin oğlu
Şehitlik yoluna giderler doğru
Şah İmam Zeynel’ den içtiğim dolu
Gönül kalk varalım Hüseyin’e doğru.
İmam Bakır’ dan aldık keremi
Cafer-i Sadık’la sürelim demi
Kazım Musa, Rıza kaldır gönülden gamı
Gönül gel varalım Hüseyin’e doğru
Tâki’den Nâki’den ola hidayet

Hasanü'l- Asker'den umak şefa
 Muhammed Mehdi'yi bekleriz gayet
 Gönül gel varalım Hüseyin'e doğru.
 Şah Hatayi'm der ki gel pîrim aman
 Hatemi can seferde ol Sahibi Zaman
 Gönül kalk varalım Hüseyin'e doğru.

İkinci düvazımam:

Dinle nasihatın mevali canlar
 Onun için okurum lanet Yezid'e.
 Muhammed Ali'yi sevmedi onlar
 Onun için okurum lanet Yezid'e.
 Yezit İmam Hasan'ın üstün basandır
 Ali ol Yezit' in defterini kazandır
 Yezit İmam Hüseyin başın kesendir
 Onun için okurum lanet Yezid'e.
 Bilin neylediler şu fakirlere
 İmam Zeynel kesmemişdi şükrünü
 Kirişinen boğdular İmam Bakır'ı
 Onun için okurum lanet Yezid'e.
 İmam Cafer Erkanını yürüttü
 Onu Ehl-i Beyt' ten gayri kim tuttu

Musa'yı Kazım'a kurşun akıttı
 Onun için okurum lanet Yezid'e.
 Ankara'yı kuyu önüne getirdi
 İmam Rıza var hey Yezit git dedi
 Tâki, Nâki ah ederek ağladı
 Onun için okurum lanet Yezid'e.
 Hasan'ül Askeri'nin soydu donların
 Yere akıttılar güzel kanların
 Mehdi hayfın ala On iki İmamların
 Onun için okurum lanet Yezid'e.
 Kul Himmet Üstadım görün noluptur
 Ey erenler vakit tamam oluptur
 İnşallah münafiğin devri dönüptür
 Onun için okurum lanet Yezid'e.

Üçüncü düvazımam:

Kudret kandilinde parlayıp duran
 Muhammed Ali'nin nurudur vallah.
 Zuhur edip küffar askerin kıran
 Elinde Zülfıkar Ali'dir billah.
 Elinde Zülfıkar altında düldül
 Önünde Kamberi dilleri bülbül

Hazreti Fatma cennette bir gül
 Ona sırrım dedi Hak Habibullah.
 Zuhur etti İmam Hasan Hüseyin
 Onların nurundan ziyalandı din
 Kırk pare bölündü Zeynel Abidin
 Tutarız yasını hasbeten billah.
 Muhammed Bakır'la Cafer'i Sadık
 Şahım Musa Kazım hem Rıza dedik
 Tarikat evinde cismimiz yuduk
 Hak dedi müminin kalbi Beytullah.
 Tâki, Nâki İmamların civanı
 Hasan'ül Askeri cismin sultanı
 Elinde hücceti Mehdi devranı
 Vakıt tamam olunca gönderir Allah.
 Virani'yim niyazım var üstada
 Elinde Zülfikar hem ehli gaza
 Bin bir dondan baş gösterdi Mürteza
 Biz bir bildik dedik Allah Eyvallah.

Cem'e katılanlar ikinci secdeye gider. Mürşit
 dua eder.

“Bismişah.. Allah, Allah...Vakitler hayır ola. Hayırlar feth ola. şerler def ola. Münkirler mat ola. Münafıklar berbat ola...

Müminler şâd ola, meydan abad ola. Sırlar mestur ola. Gönüller mesrur ola. Hanedanı fukara mamur ola. Er Hak Muhammed Ali yardımcımız, gözcümüz, bekçimiz ola... On iki İmamlar, on dört masumu pak, on yedi kemerbest Efendilerimiz katarından, didarından ayırmaya. Pîrimiz, üstadımız Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli, Balım Sultan, Gözcü Karaca Ahmet Efendilerimiz yardımcımız ve desteğimiz ola...

Üçlerin, beşlerin, kırkların, yedilerin ve ricalül-gayb erenlerin ve kutbü'l-aktab efendilerimizin hayır Himmet-i alileri ve sefa nazarları üzerimizde hazır ve nazır ola...

Allah münkir, münafık şerrinden ve salüs mekrinden emin ve hıfzı himaye eyleye. İki cihanda korktuğumuzdan emin, umduğumuza nail eyleye. Dertlerimize derman, gönüllerimize şifa, borçlarımıza edalar ihsan eyleye. Zümre- i Naci' den, Gürüh-u salihinden eyleye. Allah erenler devlet

ve milletimizin, kahraman ordumuzun kılıcını keskin, sözünü üstün eyleye. Gökten hayırlı rahmetler, yerden hayırlı bereketler ihsan eyleye. Namerde muhtaç eylemeye, cümlemizi dermansız dertlerden, felaketlerden esirgeye. Geçmişlerimize rahmet eyleye. Dualarımızı dergahı izzetinde kabul eyleye. Dil bizden, nefes Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli’ den ola.

Münkir Yezit’e lanet, mümine rahmet. Gülbeng-i Muhammed Ali pîr keremi evliya, gerçek erenler demine Hü...’’

Ağlama dertliyim diye ey derviş
 Dertli mi olur ki Ali’yi seven.
 İsteyince yürür bir gün elbet iş
 Dertli mi olur ki Ali’yi seven.
 Muhammed Ali’dir Ali Muhammed
 Hasan’la Hüseyin çektiler mihnet
 Eyleme Ali’den gayrıya minnet
 Dertli mi olur ki Ali’yi seven.
 İmam Zeynel Abidin Bakır göründü
 İmam Caferi Sadık hale büründü

Ali için yüz üstüne süründü
 Dertli mi olur ki Ali'yi seven.
 İmam Musa Rıza Şah'ı Horasan
 İmam Tâki Nâki dertlere derman
 Yine bizden bize ol Şah-ı devran
 Dertli mi olur ki Ali'yi seven.
 Hasan Ali Asker'i Mehdi'yi Zaman
 Cümle erenlere etmişem cevlan
 Bezmi Baba budur her derde derman
 Dertli mi olur ki Ali'yi seven.

İkinci düvazımam:

Günah ettim Şahı'm darına durdum
 Allah bir Muhammed Ali aşkına.
 Kırklar eşiğine yüzümü sürdüm
 Allah bir Muhammed Ali aşkına.
 Hasan Rıza'ya ben ricaya vardım
 İmam Hüseyin seyfini buldum
 Şahı'm Zeynel Abidin sen eyle yardım
 Allah bir Muhammed Ali aşkına.
 İmam Bakır'ın yüzü nuruna
 İmam Cafer' in vardım darına

Kalmış günahımız küllî varına
 Allah bir Muhammed Ali aşkına.
 İmam Musa'yı Kazım'a görünen nurlar
 Aliyül Rıza'ya naklolan sırlar
 Kalmayın günahıma erenler pîrler
 Allah bir Muhammed Ali aşkına.
 Muhammed Taki'nin yolu aşkına
 Aliyül Nâki'nin hali aşkına
 Bağışla günahımızı Veli aşkına
 Allah bir Muhammed Ali aşkına.
 Hasan'ül Askeri nuru hakkı için
 Muhammed Mehdi'nin sırrı hakkı için
 Erenler semahı devri hakkı için
 Allah bir Muhammed Ali aşkına.
 Mürşidi bilelim yara varalım
 Kul Hüseyin'le dar'a duralım
 Şerleri def edelim hayra varalım
 Allah bir Muhammed Ali aşkına.

Üçüncü düvazimam:

Abdal Musa Sultan gazaba geldi
 Feth eden Umuru yaradan medet.

Cihan harap oldu insan az kaldı
 Yine ferman senin elaman medet.
 Evvelden severiz Ali'nin soyun
 Bize yardım eyle Hasan Hüseyin
 Zindanda verdin Zeynel' in payın
 Hakkını zindanda var eden medet.
 Yetiş aman Cafer al eline bizi
 Her dem arzu eder isteriz sizi
 Zülfikar atı tuttu denizi
 Necef deryasını var eden medet.
 Mürşidim Kazım Rıza'ya varalım
 Derdimize derman ondan girelim
 Tâki Nâki Askerine erelim
 Mehdi'yi mağarada sır eden medet.
 Hüseyin Gazi Sultan belli bir cansın
 Ricam kabul eyle müşkülüm kansın
 Hüseyin ovanın gözcüsü sensin
 Ayırma koyunu sürüden medet.
 İmdat sende kaldı ya urum eri
 Gaip erenleri Horasan pîri
 Muallakta tuttu bab-ı Hayber'i
 Cenkte Muhammed'e car eden medet.

Kul Hüseyin der ki gönle değmeyin
 Giden yüklerinizi alıp yığmayın
 Sırlarınızı gönlünüzde saklayın
 Müminin kalbinde yer eden medet.

Cem'e katılanlar üçüncü secdeye gider.
 Mürşid veya Dede kim cemi yönetiyor ise dua eder:
 "Bismişah.. Allah, Allah...Vakitler hayır ola.
 Hayırlar feth ola. Şerler def ola. Münkirler mat ola.
 Münafıklar berbat ola...

Müminler şâd ola, meydan abad ola. Sırlar
 mestur ola. Gönüller mesrur ola. Hanedanı fukara
 mamur ola. Er Hak Muhammed Ali yardımcımız,
 gözcümüz, bekçimiz ola... On iki İmamlar, on dört
 masumu pak, on yedi kemerbest Efendilerimiz
 katarından, didarından ayırmaya. Pîrimiz, üstadımız
 Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli, Balım Sultan, Gözcü
 Karaca Ahmet Efendilerimiz yardımcımız ve
 desteğimiz ola...

Üçlerin, beşlerin, kırkların, yedilerin ve
 ricalü'l-gayb erenlerin ve kutbü'l-aktab
 efendilerimizin hayır himmet-i alileri ve sefa
 nazarları üzerimizde hazır ve nazır ola...

Allah münkir, münafık şerrinden ve salüs mekrinden emin ve hıfzı himaye eyleye. İki cihanda korktuğumuzdan emin, umduğumuza nail eyleye. Dertlerimize derman, gönüllerimize şifa, borçlarımıza edalar ihsan eyleye. Zümre- i naci’ den, gürüh-u salihinden eyleye. Allah erenler devlet ve milletimizin, kahraman ordumuzun kılıcını keskin, sözünü üstün eyleye. Gökten hayırlı rahmetler, yerden hayırlı bereketler ihsan eyleye. Namerde muhtaç eylemeye, cümlemizi dermansız dertlerden, felaketlerden esirgeye. Geçmişlerimize rahmet eyleye. Dualarımızı dergahı izzetinde kabul eyleye. Dil bizden, nefes Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli’ den ola.

Münkir Yezit’e lanet, mümine rahmet. Gülbeng-i Muhammed Ali pîr keremi evliya, gerçek erenler demine Hü...”

Zâkir veya Dede düvazımam okur:

Muhammed Ali’nin izine düşdüm

Pîr’in eşiğine vardım sabahtan.

Kudret kandilleri yanıyor görüm

Eğilip yüzümü sürdüm sabahtan.
 Düldül ile Kamber gevher satıyor
 Fatma Ana muhabbete gönül katıyor
 Dost bağının bülbülleri ötüyor
 Dilleri seda verir sabahtan.
 Çağırırım Hacı Bektaş Pîrime
 Aldı sancağını geçti uruma
 Ağlarken bir melaïke indi zarına
 Halim hatırım sordu sabahtan.
 İmam Hasan bahçesinde gül hazan eder
 Şah Hüseyin bülbül gibi zar eder
 İmam Zeynel sevdiğine çok nazar eder
 Böyle bir katarı uyduk sabahtan.
 İmam Bakır üstadımdır pîrimdir
 İmam Cafer sevdiğimdir nurumdur
 Kazım Musa Rıza'nın dili şirindir
 Hak Muhammed dedik durduk sabahtan.
 Tâki, Nâki bir ders vermiş okurum
 Asker olmuş dost bağında şakırım
 Üstadım Ali'dir metah dokurum
 İndirdim tezgahı kurdum sabahtan.
 Kul Himmet çağırırım Mehdi dedeme

Oniki İmamlara Bari Hüdama
 Havva Anaya Hazret-i Adem'e
 Yetmiş iki dili verir sabahtan.

İkinci düvazımam:

Allah medet ya Muhammed ya Ali
 Mürvet dergahından mahrum eyleme.
 Pîrim Hünkar Hacı Bektaşî Veli
 Bizi dergahından mahrum eyleme.
 Adem Safiyullah Atam hakkı için
 Muhammed Mustafa hatem hakkı için
 Eyyüba sürdüğüm sitem hakkı için
 Mürvet dergahından mahrum eyleme.
 İmam Hasan aşkına çekelim zarı
 Şah İmam Hüseyin'dir dinîmizin serveri
 Âlemin severisin cihanın sultanı
 Mürvet dergahından mahrum eyleme.
 İmam Zeynel canına çok çekti ceza
 Muhammed Bakır'dır Sırrı Mürteza
 İmam Cafer Kazım Musa-i Rıza
 Bizi dergahından mahrum eyleme.
 Kul Himmet Üstadım hey gani kadir

Tâki, Nâki Askeri rehnümadır
 Muhammed Mehdi'ye niyazım budur
 Mürvet dergahından mahrum eyleme.

Üçüncü düvazımam:
 Muhammed Ali'yi candan sevenler
 Yorulup yollarda kalmaz inşallah.
 İmam Hasan'dan imdat umanlar
 İmam Hüseyin'den mahrum kalmaz inşallah.
 İmam Zeynel ile bir dolu içtim
 İmam Bakır'la kaynayıp çoşdum
 Günahım çok diye İmam Cafer'e düştüm
 Daha sayrısına salmaz inşallah.
 Musa'yı Kazım'dan gelir erenler
 Seri başı Hak yoluna verenler
 İmam Rıza'ya ağı verenler
 Divanda şefaata bulmaz inşallah.
 Tâki'nin Nâki'nin geldi defteri
 Çalınmadı şah oğlunun teberi
 Seversen Askeri Sahibi Zamanı
 Gonca güllerimiz solmaz inşallah.
 Hatayi'm bu kelam sana da yeter

Mehdi gelir şevki âleme tutar
 Bizim varacağımız ulu bir katar
 Haklı kula sitem sürmez inşallah.

Cem’e katılanlar dördüncü secdeye gider.
 Mürşit dua eder:
 “Bismişah.. Allah, Allah...Vakitler hayır ola.
 Hayırlar feth ola. Şerler def ola. Münkirler mat ola.
 Münafıklar berbat ola...

Müminler şâd ola, meydan abad ola. Sırlar
 mestur ola. Gönüller mesrur ola. Hanedanı fukara
 mamur ola. Er Hak, Muhammed, Ali yardımcımız,
 gözcümüz, bekçimiz ola... On iki İmamlar, on dört
 masumu pak, on yedi kemerbest Efendilerimiz
 katarından, didarından ayırmaya. Pîrimiz, üstadımız
 Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli, Balım Sultan, Gözcü
 Karaca Ahmet Efendilerimiz yardımcımız ve
 desteğimiz ola...

Üçlerin, beşlerin, kırkların, yedilerin ve
 ricalü’l-gayb erenlerin ve kutbü’l-aktab
 efendilerimizin hayır himmet-i alileri ve sefa
 nazarları üzerimizde hazır ve nazır ola...

Allah münkir, münafık şerrinden ve salüs mekrinden emin ve hıfzı himaye eyleye. İki cihanda korktuğumuzdan emin, umduğumuza nail eyleye. Dertlerimize derman, gönüllerimize şifa, borçlarımıza edalar ihsan eyleye. Zümre- i Naci’ den, Gürüh-u salihinden eyleye. Allah erenler devlet ve milletimizin, kahraman ordumuzun kılıcını keskin, sözünü üstün eyleye. Gökten hayırlı rahmetler, yerden hayırlı bereketler ihsan eyleye. Namerde muhtaç eylemeye, cümlemizi dermansız dertlerden, felaketlerden esirgeye. Geçmişlerimize rahmet eyleye. Dualarımızı dergahı izzetinde kabul eyleye. Dil bizden, nefes Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli’ den ola.

Münkir Yezit’e lanet, mümine rahmet. Gülbeng-i Muhammed, Ali pîr keremi evliya, gerçek erenler demine Hü...”

Bu bölüm Tevhid bölümüdür. Zâkir veya Dede okumaya devam eder:

Şah’a giden ben bir bezirgan gördüm
Naşileri katarına almıyor.

Medet mürvet dedim darına durdum
 Yalvaranın günahına kalmıyor.
 Bizde yalvarak ki katara ala
 Korkulu hallerde hem yoldaş ola
 Yükünün pahası vasfa gelmiyor.
 Değme sarraf kıymetini bilmiyor
 Yükünü tutmuştur yükü damgalı
 Ona haramiler kalamaz kari
 Bezirgancı başı Muhammed Ali
 Pak han ister viraneye konmuyor.
 Yükünü tutmuştur hep safi nurdan
 Sedası geliyor kendisi sırdan
 Her nereye varsan pazarım ondan
 Peşin almış veresiye vermiyor.
 Nice kulları var tay durur yüke
 Yükünü tutmuştur hep yeni zikke
 Müşteri arar ki metain sata
 Değme sarraf kıymetini bilmiyor.
 Şah Hatayi'm dahil ol bezirgana
 Birincisi değer canın bin kana
 Vakit ola ki o katara uyana
 O da her kuluna nasip olmuyor.

İkinci düvazımam:

Ey habibim sen var iken

Ya ben kime yalvarayım.

Adın Gani Settar iken

Ya ben kime yalvarayım.

İki peyik gelir senden

Sorgu sual sorar benden

Ağzım dilim lal olandan

Ya ben kime yalvarayım.

Gökte bulut oynıyandan

Başta beyin kaynıyandan

Senden imdat olmıyandan

Ya ben kime yalvarayım.

Al buradan kalk diyenden

Al defter bak diyenden

Hayır ihsan yok diyenden

Ya ben kime yalvarayım.

Şah Hatayi'm benim canım

Yaş yerine aktı kanım

Efendim sensin sultanım

Ya ben kime yalvarayım.

Üçüncü düvazımam:

Gel benim derdime bir derman eyle

Âlemin derdine derman olan Şah.

Hükmün üzerine bir ferman eyle

Âlemin hükmüne ferman olan Şah.

Bir adın Haydar'dır birisi Ali

Hak sana demişim cömertsin Veli

Dünyanın ahirisin sensin evveli

Müminler kalbimde mihman olan Şah.

Selvergahım uludur arşın yücesi

Düldül eyesidir Kamberin hocası

Server Muhammed'in Miraç gecesi

Yedinci kat gökte aslan olan Şah.

Musa'nın asasını ejdera eden

İsa gibi ölüyü hem diri kılan

Peygamber aşkına Zülfikar çalan

Bunca kafirleri iman eden Şah.

Üstadım Kul Himmet meydanda merdim

Hangi yana baksam Ali'yi gördüm

Her gün, her sabahtan ezberim virdim

Müminler dilinde tesbih olan Şah.

Cem'e katılanlar beşinci secdeye gider. Dede dua eder:

“Bismişah.. Allah, Allah...Vakitler hayır ola. Hayırlar feth ola. Şerler def ola. Münkirler mat ola. Münafıklar berbat ola...

Müminler şâd ola, meydan abad ola. Sırlar mestur ola. Gönüller mesrur ola. Hanedanı fukara mamur ola. Er Hak, Muhammed, Ali yardımcımız, gözcümüz, bekçimiz ola... On iki İmamlar, on dört masumu pak, on yedi kemerbest Efendilerimiz katarından, didarından ayırmaya. Pîrimiz, üstadımız Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli, Balım Sultan, Gözcü Karaca Ahmet Efendilerimiz yardımcımız ve desteğimiz ola...

Üçlerin, beşlerin, kırkların, yedilerin ve ricalü'l-gayb erenlerin ve kutbü'l-aktab efendilerimizin hayır Himmet-i alileri ve sefa nazarları üzerimizde hazır ve nazır ola...

Allah münkir, münafik şerrinden ve salüs mekrinden emin ve hıfzı himaye eyleye. İki cihanda korktuğumuzdan emin, umduğumuza nail eyleye. Dertlerimize derman, gönüllerimize şifa,

borçlarımıza edalar ihsan eyleye. Zümre- i naci' den,
 Gürüh-u salihinden eyleye. Allah erenler devlet ve
 milletimizin, kahraman ordumuzun kılıcını keskin,
 sözünü üstün eyleye. Gökten hayırlı rahmetler,
 yerden hayırlı bereketler ihsan eyleye. Namerde
 muhtaç eylemeye, cümlemizi dermansız dertlerden,
 felaketlerden esirgeye. Geçmişlerimize rahmet
 eyleye. Dualarımızı dergahı izzetinde kabul eyleye.
 Dil bizden, nefes Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli' den
 ola.

Münkir Yezit'e lanet, mümine rahmet.
 Gülbeng-i Muhammed, Ali pîr keremi evliya,
 gerçek erenler demine Hü..."

Evvel baştan Muhammed'e salavat
 Bizim din gibi de bir din bulunur mu?
 Eyüp şükreyledi lütfuna erdi
 Arı' dan gayrıda bal bulunur mu?
 Ahmet arş üstünde cevlan eyledi
 Hakkın cemalini seyran eyledi
 Böyle mübarek bir gün bulunur mu?
 Bizim için emretti muharrem ayı
 Turalım yolumuza olalım gayrı

Mümin olanlara bir aydır sayı
 Aşır ay gibi ay bulunur mu?
 Yedi tamu sekiz cennet kapısı
 Toplanır gelir müminlerin hepsi
 Korkusunu çektiğim sırat köprüsü
 Oradan geçmeye yer bulunur mu?
 Yarın orada ulu divan kurulur
 Sağından solundan defterler verilir
 Hak sahibi hakkım diye sorulur
 Oradan kaçmaya yol bulunur mu?
 Din İslam kapısı tahtımız yüce
 Burada gani olan orada olur hece
 Muhammed dünyaya geldiği gece
 Böyle bir mübarek gün bulunur mu?
 Şah Hatayi'm der ki şahım da bile
 Burada amel etti orada gele
 Müminler cennette hep güle güle
 Orada münafığa yer bulunur mu?

İkinci düvazımam:

Benim pîrim Şah-ı Merdan Ali'dir
 Aşıklar canından yetenden medet.

Şehâdet parmağıyla Hayber' in kapısını
 Koparıp asümana atandan medet.
 Cincimeden haber Gerger'den soran
 Yedi yıl ömrünü umman salan
 Beşikte ejdera üstüne inen
 Ağdevin bendinî çalandan medet.
 Onlar imiş zahir batın bildiren
 Bilmeyenler haber sorar bilirden
 Yetmiş defa öldürüp de diriltten
 Nuseyrinin elinden tutandan medet.
 Can Hatayi'm nur çeşmesin kandıran
 Bir güzel bakışla pîri yandıran
 Üç yüz yıldan sonra nergis sındıran
 Nergizi Selman'a sunandan medet.

Üçüncü düvazımam:
 Yattım gafletle uyudum
 Yetiş pîrim Hızır yetiş.
 Soru sordu cevap verdim
 Yetiş pîrim Hızır yetiş.
 Elif' den Be'ye hecem var
 Gündüzden beyaz gecem var

Hızır derler bir hocam var
 Yetiş pîrim Hızır yetiş.
 Atı var üveyk donlu
 Kendi yemek yemez canlı
 Eyeri şöretli şanlı
 Yetiş pîrim Hızır yetiş.
 Terkide heybesi dolu
 Nere gitse onun yolu
 Allah bir, Muhammed, Ali
 Yetiş pîrim Hızır yetiş.
 Depip atın doldurmadın
 Beni yuyup kaldırmadın
 Kim olduğun bildirmedi
 Yetiş pîrim Hızır yetiş.
 Depip atın doldursana
 Beni yuyup kaldırsana
 Kim olduğun bildirsene
 Yetiş pîrim Hızır yetiş.
 Kul Mahmud'um eremedim
 Yollarında ölemedim
 Kim olduğun bilemedim
 Yetiş Sultan Hızır yetiş.

Cem'e katılanlar altıncı secdeye gider.
Mürşit dua eder:

“Bismişah.. Allah, Allah...Vakitler hayır
ola. Hayırlar feth ola. Şerler def ola. Münkirler mat
ola. Münafıklar berbat ola...

Müminler şâd ola, meydan abad ola. Sırlar
mestur ola. Gönüller mesrur ola. Hanedanı fukara
mamur ola. Er Hak, Muhammed, Ali yardımcımız,
gözcümüz, bekçimiz ola... On iki İmamlar, on dört
masumu pak, on yedi kemerbest Efendilerimiz
katarından, didarından ayırmaya. Pîrimiz, üstadımız
Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli, Balım Sultan, Gözcü
Karaca Ahmet Efendilerimiz yardımcımız ve
desteğimiz ola...

Üçlerin, beşlerin, kırkların, yedilerin ve
ricalü'l-gayb erenlerin ve kutbü'l-aktab
efendilerimizin hayır himmet-i alileri ve sefa
nazarları üzerimizde hazır ve nazır ola...

Allah münkir, münafık şerrinden ve salüs
mekrinden emin ve hıfzı himaye eyleye. İki cihanda
korktuğumuzdan emin, umduğumuza nail eyleye.

Dertlerimize derman, gönüllerimize şifa,
 borçlarımıza edalar ihsan eyleye. Zümre- i naci' den,
 Gürüh-u salihinden eyleye. Allah, erenler devlet ve
 milletimizin, kahraman ordumuzun kılıcını keskin,
 sözünü üstün eyleye. Gökten hayırlı rahmetler,
 yerden hayırlı bereketler ihsan eyleye. Namerde
 muhtaç eylemeye, cümlemizi dermansız dertlerden,
 felaketlerden esirgeye. Geçmişlerimize rahmet
 eyleye. Dualarımızı dergahı izzetinde kabul eyleye.
 Dil bizden, nefes Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli' den
 ola.

Münkir Yezit'e lanet, mümine rahmet.
 Gülbeng-i Muhammed, Ali pîr keremi evliya,
 gerçek erenler demine Hü..."

Muhammed'in bahçesinde
 Selvi çınarım Ali'dir.
 Ta ezelden vücudumda
 Canda damarım Ali'dir.
 Eserim seher yeliyle
 İmam Hasan'ın diliyle
 Şah Hüseyin'in yoluyla

Belde kemerim Ali'dir.
 Zeyneli zindana tıkan
 Şah Bakır'a kiriş takan
 Gül olup itfanda kokan
 İmam-ı Cafer Ali'dir.
 Ah Yezit kalmasın size
 Kazım'a ettiniz ceza
 Horasan' da Musa Rıza
 Sırda penahım Ali'dir.
 Tâki'dir aynını açan
 Nâki'dir müşküller seçen
 Askeri ile meyi içen
 Saki pınarım Ali'dir.
 Bu işler böyle olacak
 Alem nur ile dolacak
 Mehdi dedem var gelecek
 Dilde dileğim Ali'dir.
 Kul Hüseyin Hakk'a yalvar
 Sevdiceğim Ali selver
 Nur almış âlemde parlar
 Şemsi kamerim Ali'dir.

İkinci düvazımam:

Serime bir sevda geldi

Muhammed Ali'den beri

Yandı vücudum kül oldu

Ta Kaalu Beli' den beri.

Ali Fatıma Kamber'i

Arka tuttuk biz onları

Sevdik On iki İmamları

Severiz soyundan beri.

Hasan Hüseyin'i sevdim

İkrarım onlara verdim

Kafirlerin putun kırdım

Halil-i Rahman' dan beri.

İmam Zeynel' in yolları

Açılmış gonca gülleri

Bakır imamlar serveri

Elestü bezminden beri

Muhammed dünyaya geldi

Şol alem nur ile doldu

Hocam İmam Cafer oldu

Okurum Kur'an'dan beri.

Musahibim Musa-i Kazım

Rıza'ya bağılıdır özüm
 Kolumda şahinim Kazım
 Beslerim zamandan beri.
 Tâki'den el etek tuttum
 Nâki'nin nutkuna yettim
 Askeri'den meyi içtim
 Serim hoş zamandan beri.
 Pınardan bende boşandım
 İndim türaba döşendim
 Mehdi'den kılıç kuşandım
 Çalarım zamandan beri.
 Kul Hüseyin Hakk'a yalvar
 Sevdiceğim Ali server
 Bizi sorarlarsa erler
 Gelirim divandan beri.

Üçüncü tevhid okunur:
 Evvel kırkların ceminde
 Lâ ilâhe İllâllah.
 Erenlerin meydanında
 Hu Lâ ilâhe İllâllah.
 El çaldılar dest-i kefe

Dediler ki cana sefa
 Yetiş Muhammed Mustafa
 Lâ ilâhe İllâllah.
 İmam Hasan meydanında
 Şah Hüseyin irfanında
 İmam Zeynel zindanında
 Lâ ilâhe İllâllah.
 İmam Bakır Sultanı
 İmam Cafer erkanı
 Yetiş şimdi Kerem kanı
 Lâ ilâhe İllâllah.
 Musa-i Kazım'dan şakır
 Daim işim Hakk'a şükür
 İmam Rıza bunu okur
 Lâ ilâhe İllâllah.
 Tâki, Nâki renginden
 Hasan Ali Asker'i enginden
 Mehdi Resul' ün cenginden
 Hu Lâ ilâhe İllâllah.
 Kalmadı imamlar derdi
 Aşk muhabbetten verdi
 Budur Derviş Veli'nin virdi

Lâ ilâhe İllâllah.

Cem'e katılanlar yedinci secdeye gider.
Dede dua eder:

“Bismişah.. Allah, Allah...Vakitler hayır
ola. Hayırlar feth ola. Şerler def ola. Münkirler mat
ola. Münafıklar berbat ola...

Müminler şâd ola, meydan abad ola. Sırlar
mestur ola. Gönüller mesrur ola. Hanedanı fukara
mamur ola. Er Hak Muhammed Ali yardımcımız,
gözcümüz, bekçimiz ola... On iki İmamlar, on dört
masumu pak, on yedi kemerbest Efendilerimiz
katarından, didarından ayırmaya. Pîrimiz, üstadımız
Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli, Balım Sultan, Gözcü
Karaca Ahmet Efendilerimiz yardımcımız ve
desteğimiz ola...

Üçlerin, beşlerin, kırkların, yedilerin ve
ricalü'l-gayb erenlerin ve kutbü'l-aktab
efendilerimizin hayır himmet-i alileri ve sefa
nazarları üzerimizde hazır ve nazır ola...

Allah münkir, münafık şerrinden ve salüs
mekrinden emin ve hıfzı himaye eyleye. İki cihanda

korktuğumuzdan emin, umduğumuza nail eyleye.
 Dertlerimize derman, gönüllerimize şifa,
 borçlarımıza edalar ihsan eyleye. Zümre- i naci' den,
 Gürüh-u salihinden eyleye. Allah erenler devlet ve
 milletimizin, kahraman ordumuzun kılıcını keskin,
 sözünü üstün eyleye. Gökten hayırlı rahmetler,
 yerden hayırlı bereketler ihsan eyleye. Namerde
 muhtaç eylemeye, cümlemizi dermansız dertlerden,
 felaketlerden esirgeye. Geçmişlerimize rahmet
 eyleye. Dualarımızı dergahı izzetinde kabul eyleye.
 Dil bizden, nefes Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli' den
 ola.

Münkir Yezit'e lanet, mümine rahmet.
 Gülbeng-i Muhammed Ali pîr keremi evliya, gerçek
 erenler demine Hü..."

Hak Muhammet pîrim Ali

Mürvete geldim mürvete.

Sultan Hacı Bektaş-ı Veli

Mürvete geldim mürvete.

İllâllah İllâllah İllâllah şah İllâllah.

Ali mürşit güzel şah Eyvallah şah Eyvallah.

Ali'dir mürvetli şahım
 İmamlardır secdegahım
 Yerden gökten çok günahım
 Mürvete geldim mürvete.
 İllâllah İllâllah İllâllah şah İllâllah.
 Ali mürşit güzel şah Eyvallah şah Eyvallah.
 Fatma Ana'yı ararım
 Kalmadı sabrım kararım
 Hata ettim günahkarım
 Mürvete geldim mürvete.
 İllâllah İllâllah İllâllah şah İllâllah.
 Ali mürşit güzel şah Eyvallah şah Eyvallah.
 Hasan şehitlerin başı
 Şah Hüseyin'in kardeşi
 Sel sel olmuş gözüm yaşı
 Mürvete geldim mürvete.
 İllâllah İllâllah İllâllah şah İllâllah.
 Ali mürşit güzel şah Eyvallah şah Eyvallah.
 İmam Zeynel İmam Bakır
 Cafer kudret ilmin okur
 Bunlar evvel bunlar ahir
 Mürvete geldim mürvete.

İllâllah İllâllah İllâllah şah İllâllah.

Ali mürşit güzel şah Eyvallah şah Eyvallah.

Musa-i Kazım'dan şakır

Daim işim Hakk'a şükür

İmam Rıza bunu okur

Mürvete geldim mürvete.

İllâllah İllâllah İllâllah şah İllâllah.

Ali mürşit güzel şah Eyvallah şah Eyvallah.

Kul Himmet Üstadım aman

Yetiş Mehdi sahip zaman

Devah eyle On iki İmam

Mürvete geldim mürvete.

İllâllah İllâllah İllâllah şah İllâllah.

Ali mürşit güzel şah Eyvallah şah Eyvallah.

İkinci Tevhidleme:

Sil sarayın ey sofı gelir sultan konmaya

Sen seni bil ey mümin cismin cehennemde yanmaya

Ey vilayetler madeni settarım sırrım Ali

Cümlenin umudu sensin Hünkar Hacı Bektaş Veli.

İllâllah İllâllah İllâllah Şah İllâllah

Ali mürşid güzel şah eyvallah Şah eyvallah.

Öyle bir güzel sevdim ki meyil vermem dünyaya
 Ey vilayetler madeni settarım sırrım Ali
 Cümlelerin umudu sensin Hünkar Hacı Bektaş Veli.
 İllâllah İllâllah İllâllah Şah İllâllah.
 Ali mürşid güzel şah eyvallah Şah eyvallah.
 Aldı dizinin üstüne öptü İmam Hasan'ın ağzını
 Şah Hüseyin coşa geldi öptürdü bağazını
 Ey vilayetler madeni settarım sırrım Ali
 Cümlelerin umudu sensin Hünkar Hacı Bektaş Veli.
 İllâllah İllâllah İllâllah Şah İllâllah.
 Ali mürşid güzel şah eyvallah Şah eyvallah.
 Sevdığım İmam Zeynel hakkı için kabul kıl niyazımı
 İmam-ı Bakır'a kul olan inayetine erince
 Hikmetin dağlar eritip hub cemalin görünce
 Gaziler mürvet çağırır İmam Cafer'in yoluna
 Ey vilayetler madeni settarım sırrım Ali
 Cümlelerin umudu sensin Hünkar Hacı Bektaş Veli.
 İllâllah İllâllah İllâllah Şah İllâllah.
 Ali mürşid güzel şah eyvallah Şah eyvallah.
 Musa-i Kazım bizim için katlandı bu cezaya
 Mümin olan razı olsun Hak'tan gelen cefaya
 Ey vilayetler madeni settarım sırrım Ali

Cümlenin umudu sensin Hünkar Hacı Bektaş Veli.

İllâllah İllâllah İllâllah Şah İllâllah.

Ali mürşid güzel şah eyvallah Şah eyvallah.

Tâki Nâki değil midir müminlerin aynası

Hasan-ül Askeri değil midir müminlerin Kabesi

Münafıklar inansın diye durdurdu muallak taşını

Ey vilayetler madeni settarım sırrım Ali

Cümlenin umudu sensin Hünkar Hacı Bektaş Veli.

İllâllah İllâllah İllâllah Şah İllâllah.

Ali mürşid güzel şah eyvallah Şah eyvallah.

Yaratıcısın yaratıcı asla yoktur gümanım

Mehdi'ye güman edenlerin hergiz yoktur imanı

Sen sana göndermedin mi Kul Veli'nin fermanın

Ey vilayetler madeni settarım sırrım Ali

Cümlenin umudu sensin Hünkar Hacı Bektaş Veli.

İllâllah İllâllah İllâllah Şah İllâllah.

Ali mürşid güzel şah eyvallah Şah eyvallah.

Üçüncü Tevhidleme:

Diz çöküp zikredelim canı dilden İllâllah

Yedi ceddin yargılamış okuyunca İllâllah

İllâllah İllâllah İllâllah Şah İllâllah.

Ali mürşid güzel Şah eyvallah Şah eyvallah
 Burda yanar imiş odlar, orada olur heybetler
 Cehennem kapısın kilitler okuyunca İllâllah
 İllâllah İllâllah İllâllah Şah İllâllah.

Ali mürşid güzel şah eyvallah Şah eyvallah
 Dört kitabı okumuşum ayet ayet harf harf
 Cümlesinden gürbüz erdin okuyunca İllâllah
 İllâllah İllâllah İllâllah Şah İllâllah.

Ali mürşid güzel şah eyvallah Şah eyvallah
 Baş yastığa koyunca şeytan gelir imanın kastına
 Şeytan ona bela kılamaz okuyunca İllâllah
 İllâllah İllâllah İllâllah Şah İllâllah.

Ali mürşid güzel şah eyvallah Şah eyvallah
 Şah Hatay' im hepsine indik Şah'ın tapusuna
 Sekiz cennet kapısına yazmışlar İllâllah
 İllâllah İllâllah İllâllah Şah İllâllah.

Ali mürşid güzel Şah eyvallah Şah eyvallah.

Cem'e katılanlar sekizinci secdeye gider.
 Mürşit veya dede dua eder:

“Bismişah.. Allah, Allah...Vakitler hayır ola. Hayırlar feth ola. Şerler def ola. Münkirler mat ola. Münafıklar berbat ola...

Müminler şâd ola, meydan abad ola. Sırlar mestur ola. Gönüller mesrur ola. Hanedanı fukara mamur ola. Er Hak Muhammed Ali yardımcımız, gözcümüz, bekçimiz ola... On iki İmamlar, on dört masumu pak, on yedi kemerbest Efendilerimiz katarından, didarından ayırmaya. Pîrimiz, üstadımız Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli, Balım Sultan, Gözcü Karaca Ahmet Efendilerimiz yardımcımız ve desteğimiz ola...

Üçlerin, beşlerin, kırkların, yedilerin ve ricalü'l-gayb erenlerin ve kutbü'l-aktab efendilerimizin hayır Himmet-i alileri ve sefa nazarları üzerimizde hazır ve nazır ola...

Allah münkir, münaфіk şerrinden ve salüs mekrinden emin ve hıfzı himaye eyleye. İki cihanda korktuğumuzdan emin, umduğumuza nail eyleye. Dertlerimize derman, gönüllerimize şifa, borçlarımıza edalar ihsan eyleye. Zümre- i naci' den, Gürüh-u salihinden eyleye. Allah erenler devlet ve

milletimizin, kahraman ordumuzun kılıcını keskin,
 sözünü üstün eyleye. Gökten hayırlı rahmetler,
 yerden hayırlı bereketler ihsan eyleye. Namerde
 muhtaç eylemeye, cümlemizi dermansız dertlerden,
 felaketlerden esirgeye. Geçmişlerimize rahmet
 eyleye. Dualarımızı dergahı izzetinde kabul eyleye.
 Dil bizden, nefes Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli' den
 ola.

Münkir Yezit'e lanet, mümine rahmet.
 Gülbeng-i Muhammed, Ali pîr keremi evliya,
 gerçek erenler demine Hü..."

Günü günü arzumanın Kerbela varalım imam
 Hüseyin aşkına

Senden gayrı yok elimde sermayem verelim imam
 Hüseyin aşkına

İllâllah İllâllah İllâllah Şah İllâllah.

Ali mürşid güzel Şah eyvallah Şah eyvallah

Ne hoş öter şu seherin bülbülleri mani söyler
 hakikatin kulları

Taze açılmış has bahçenin gülleri verelim imam
 Hüseyin aşkına

İllâllah İllâllah İllâllah Şah İllâllah.

Ali mürşid güzel Şah eyvallah Şah eyvallah
 Rehber sen talibini yola getir tamam eyle eksik
 yerlerin yetir

Rıza lokmasını meydana getir yiyelim imam
 Hüseyin aşkına

İllâllah İllâllah İllâllah Şah İllâllah.

Ali mürşid güzel Şah eyvallah Şah eyvallah
 Kapıyı tepti kırkların birisi mest oldu cümle varısı
 Sarıkaya güzel Şah'ın korusu kanalım imam
 Hüseyin aşkına

İllâllah İllâllah İllâllah Şah İllâllah.

Ali mürşid güzel Şah eyvallah Şah eyvallah
 Kapının önünden akıyor arklar kurulmuş semahlar
 dönüyor çarklar

Hani bir üzümü kırk bölen kırklar bölelim imam
 Hüseyin aşkına

İllâllah İllâllah İllâllah Şah İllâllah.

Ali mürşid güzel Şah eyvallah Şah eyvallah
 Şah Hatayi'm bu yola beli deyin çağrışalım
 Muhammed Ali deyin

Cümleniz de bir ikrara hü deyin duralım imam
 Hüseyin aşkına

İllâllah İllâllah İllâllah Şah İllâllah.

Ali mürşid güzel Şah eyvallah Şah eyvallah.

İkinci düvazımam:

Akılıımı başımdan alan

Mustafa'dır Mürteza'dır.

Serimi sevdaya salan

Mustafa'dır Mürteza'dır.

Elif tacı başlarında

Mim duası kaşlarında

Cümle ayet peşlerinde

Mustafa'dır Mürteza'dır.

Ayı ayağına indiren

Günü kuşluğa döndüren

Miraç'da müşkül kandıran

Mustafa'dır Mürteza'dır.

Hatice Fatma Muhammed Ali

Fatma'dır Ali'nin yâri

Hasan Hüseyin'in nuru

Mustafa'dır Mürteza'dır.

Sefil mihmanın cem başı

Ümmet ümmet cümlelerin başı

Kızıl Deli Hacı Bektaş-ı
 Mustafa'dır Mürteza'dır.
 İmam Zeynel' in dedesi
 İmam Bakır'ın sedası
 İmam Cafer'in hocası
 Mustafa'dır Mürteza'dır.
 İmam Musa-i Kazım Rıza
 Tâki, Nâki imdat bize
 Askeri ile asker dize
 Mustafa'dır Mürteza'dır.
 Şah Hatayı'm Mehdi şahdır
 Yerde gökte padişaktır
 Bundan evvel isim yoktur
 Mustafa'dır Mürteza'dır.

Üçüncü düvazımam:
 Hey erenler yatmış iken
 Ben pîrim Ali'yi gördüm.
 Eğildim secde eyledim
 Ben pîrim Ali'yi gördüm.
 Düldülü gördüm yanında
 Otlar cennetin bağında

Musa ile Tur dağında
 Ben pîrim Ali'yi gördüm.
 Gülü vardır deste deste
 Destesini gönderim dosta
 Aslan donlu miraç üzre
 Ben Şahım Ali'yi gördüm.
 Gülü var şakka şakka
 Şakkasını gönderdim dosta
 Ejdarhayı iki şakka
 Ben pîrim Ali'yi gördüm.
 Dağ başında baran aşkın
 Hatayı'm arzular dostun
 Cümle erenlerden üstün
 Ben pîrim Ali'yi gördüm.

Cem'e katılanlar dokuzuncu secdeye gider.

Mürşit dua eder:

“Bismişah.. Allah, Allah...Vakitler hayır
 ola. Hayırlar feth ola. Şerler def ola. Münkirler mat
 ola. Münafıklar berbat ola...

Müminler şâd ola, meydan abad ola. Sırlar
 mestur ola. Gönüller mesrur ola. Hanedanı fukara

mamur ola. Er Hak, Muhammed, Ali yardımcımız, gözcümüz, bekçimiz ola... On iki İmamlar, on dört masumu pak, on yedi kemerbest Efendilerimiz katarından, didarından ayırmaya. Pîrimiz, üstadımız Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli, Balım Sultan, Gözcü Karaca Ahmet Efendilerimiz yardımcımız ve desteğimiz ola...

Üçlerin, beşlerin, kırkların, yedilerin ve ricalü'l-gayb erenlerin ve kutbü'l-aktab efendilerimizin hayır Himmet-i alileri ve sefa nazarları üzerimizde hazır ve nazır ola...

Allah münkir, münafık şerrinden ve salüs mekrinden emin ve hıfzı himaye eyleye. İki cihanda korktuğumuzdan emin, umduğumuza nail eyleye. Dertlerimize derman, gönüllerimize şifa, borçlarımıza edalar ihsan eyleye. Zümre- i naci' den, Gürüh-u salihinden eyleye. Allah, erenler devlet ve milletimizin, kahraman ordumuzun kılıcını keskin, sözünü üstün eyleye. Gökten hayırlı rahmetler, yerden hayırlı bereketler ihsan eyleye. Namerde muhtaç eylemeye, cümlemizi dermansız dertlerden, felaketlerden esirgeye. Geçmişlerimize rahmet

eyleye. Dualarımızı dergahı izzetinde kabul eyleye.
Dil bizden, nefes Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli' den
ola.

Münkir Yezit'e lanet, mümine rahmet.
Gülbeng-i Muhammed, Ali pîr keremi evliya,
gerçek erenler demine Hü..."

Miraclama okunur. (Hz. Muhammed sav' in miraca
çıkışı anlatılır.):

Geldi Cebrail okudu Hak Muhammet Mustafa
Hak seni miraca okur davete kadir Hüda
Evvel emanetim budur pîr rehber tutasın
Pîr rehber tutup tariki müstakime yetesin
Muhammed şugula vardı yoktur senden bir arzum
dedi
Şimdi senden el tutayım Hak Muhammed Mustafa
Muhammed'in belin bağladı orada Ahir Cebrail
İki gönül bir olup yürüdüler degaha
Vardı dergah kapısına gördü bir aslan yatar
Haykırıp hamle kıldı başa koptu bir tufan
Buyurdu sırrı kainat korkma Habibim dedi
Hatemi aslana ver ki aslan ister nişanı

Muhammed hatemi verdi aslan orada oldu sakın
 Vardı Hakk'ı devah etti evvel bunu söyledi
 Ne yavuz şirin var imiş çok cevher eyledi bize
 Gördü bir biçare derviş hemen yutmak diledi
 Gel benim sırrı devletlim sana tabi ümmetim
 Doksan bin kelim danıştı orada dostu dostuna
 Tevhidi armağan verdi yeryüzünde sofuya
 Eğilip secde kıldı eşiği kiblegaha
 Cümlesine rahmet olsun onda buyurdu Kibriya
 Dönüp evine gelirken yol uğrattı kırklara
 Vardı kırklar makamına oturup oldu sakın
 Secdeye koydu yüzünü Hakk'a turab etti özünü
 Hasan'la Hüseyin'e Cebrail getirdi üzümü
 Selman orada hazır idi şeydullahın diledi
 Bir üzüm tanesi koydular Selman'ın keşkül rahına
 Kudretten bir el geldi ezdi engür eyledi
 Hatemi ol elde gördü uğradı müşkülata
 Canım size kimler derler şahım bize kırklar derler
 Cümleden ulu yolunuz elde küllü varınız
 Selman şeydullaha gitti ondan eksik biriniz
 Muhammed esredi çoştı tacı başından düştü
 O şerbetten biri içti cümlesi oldu mest-ü hayran

Mümin müslim üryan büryan yürüdüler semaha.

Burada Semah ekibi ve Cem de semah yapmak
 isteyenler semah için kalkar cem meydanına gelir.
 Muhammed kırklar ile bile kalktı semah eyledi
 Muhabbet galip oldu erkan yolunu buldu
 Hatıralar oldu sefa Muhammed'i indirdiler
 Muhammed dönüp evine gitti Ali Hakk'ı devah etti
 Hatemi önüne koydu sadaksın Mürteza dedi
 Evveli sensin ahiri sensin ey vilayetler medarı
 Cümlesi sana bağıymış ya Şah'ı evliya dedi
 Şah Hatayı'm vakıf oldum bu sırrın ötesine
 Hak sözünü inandıramayız özü çürük ervaha
 Verelim Muhammed ya Mustafa'ya salavat
 Allahüme sallı ala seyyidina Muhammed ve ala Ehli
 Beyti salavat.

Cem'e katılanlar Onuncu secdeye gider.
 Mürşit dua eder.

“Bismişah.. Allah, Allah...Vakitler hayır
 ola. Hayırlar feth ola. Şerler def ola. Münkirler mat
 ola. Münafıklar berbat ola...

Müminler şâd ola, meydan abad ola. Sırlar mestur ola. Gönüller mesrur ola. Hanedanı fukara mamur ola. Er Hak, Muhammed, Ali yardımcımız, gözcümüz, bekçimiz ola... On iki İmamlar, on dört masumu pak, on yedi kemerbest Efendilerimiz katarından, didarından ayırmaya. Pîrimiz, üstadımız Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli, Balım Sultan, Gözcü Karaca Ahmet Efendilerimiz yardımcımız ve desteğimiz ola...

Üçlerin, beşlerin, kırkların, yedilerin ve ricalü'l-gayb erenlerin ve kutbü'l-aktab efendilerimizin hayır himmet-i alileri ve sefa nazarları üzerimizde hazır ve nazır ola...

Allah münkir, münafık şerrinden ve salüs mekrinden emin ve hıfzı himaye eyleye. İki cihanda korktuğumuzdan emin, umduğumuza nail eyleye. Dertlerimize derman, gönüllerimize şifa, borçlarımıza edalar ihsan eyleye. Zümre- i naci' den, Gürüh-u salihinden eyleye. Allah erenler devlet ve milletimizin, kahraman ordumuzun kılıcını keskin, sözünü üstün eyleye. Gökten hayırlı rahmetler, yerden hayırlı bereketler ihsan eyleye. Namerde

muhtaç eylemeye, cümlemizi dermansız dertlerden,
felaketlerden esirgeye. Geçmişlerimize rahmet
eyleye. Dualarımızı dergahı izzetinde kabul eyleye.
Dil bizden, nefes Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli' den
ola.

Münkir Yezit'e lanet, mümine rahmet.
Gülbeng-i Muhammed, Ali pîr keremi evliya,
gerçek erenler demine Hü..."

Burada ismi azam duası okunur:

Bismişah...

Gel gönül okuyalım ismi azam duasını

Okudu ki lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikar.

Yakın ol ki bilesin kalbin evin silesin

Okudu ki lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikar.

La gaza illa gaza el-Mürteza bil iktida

Yusuf'u zindana saldın Yakup'u kıldırdın zar

Hem yine sen idin zindan içinde Yusuf'a yar

Yer ile gök bunda buldu karar

Okudu ki lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikar.

Tacı dürdük geldi Ali besdine

Ali'm Zülfikar'ı aldı gitti küffar üstüne

Hem yine yazılmıştır Zülfikar'ın üstüne
 Okudu ki lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikar.
 Hamza Kaf Dağ'ında on sekiz yıl cenk eyledi tamam
 Kırardı kafiri bir mağarada vermezdi aman
 Günü virdi bu duayı okurdu hemen
 Okudu ki lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikar.
 Süleyman'ın parmağında hatem yüzük mührü
 Emrine muti idi insi, cinni, dev, peri
 Ali bindi düldül doğradı yüz bin kafiri
 Okudu ki lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikar.
 Bu dünya baki değildir bu fanidir fani
 Eyübe verdiler mihnetinen cevri cefa
 Eyüp de bu duayı okudu buldu derdine şifa
 Okudu ki lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikar.
 Şu münafiglar bu duanın manasına ermedi
 Mansur'u dara çektiler dediğinden dönmedi
 Halil de bu duayı okudu nâr içinde yanmadı
 Okudu ki lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikar.
 Bu duayı okursa her kim zerrece kalmaz kalbinde
 kin
 Bununla bütün olur iman ile din
 Yer gök bununla buldu karar

Okudu ki lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikar.

Nice Süleyman'lar geldi de geçti

Nice peygamberler kondu da göçtü

Caferi Tayyar bu duayı okudu havaya uçtu

Okudu ki lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikar.

Ali rast geldi girdi devin bağına

Soyundu çıktı hurma dağına

Bir hurma çöpü ile kasteyleti devin parmağına

Okudu ki lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikar.

Muhammed hatemin aldı çekildi Miraç'a

Hatemin aslanın ağzına verdi

Şah Hatayı'm günü virdi bu duayı okurdu

Okudu ki lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikar.

Cem'e katılanlar onbirinci secdeye gider.

Mürşit veya dede dua eder:

“Bismişah.. Allah, Allah...Vakitler hayır
ola. Hayırlar feth ola. Şerler def ola. Münkirler mat
ola. Münafıklar berbat ola...

Müminler şâd ola, meydan abad ola. Sırlar
mestur ola. Gönüller mesrur ola. Hanedanı fukara
mamur ola. Er Hak, Muhammed, Ali yardımcımız,
gözcümüz, bekçimiz ola... On iki İmamlar, on dört

masumu pak, on yedi kemerbest Efendilerimiz katarından, didarından ayırmaya. Pîrimiz, üstadımız Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli, Balım Sultan, Gözcü Karaca Ahmet Efendilerimiz yardımcımız ve desteğimiz ola...

Üçlerin, beşlerin, kırkların, yedilerin ve ricalü'l-gayb erenlerin ve kutbü'l-aktab efendilerimizin hayır himmet-i alileri ve sefa nazarları üzerimizde hazır ve nazır ola...

Allah münkir, münafık şerrinden ve salüs mekrinden emin ve hıfzı himaye eyleye. İki cihanda korktuğumuzdan emin, umduğumuza nail eyleye. Dertlerimize derman, gönüllerimize şifa, borçlarımıza edalar ihsan eyleye. Zümre- i naci' den, Gürüh-u salihinden eyleye. Allah, erenler devlet ve milletimizin, kahraman ordumuzun kılıcını keskin, sözünü üstün eyleye. Gökten hayırlı rahmetler, yerden hayırlı bereketler ihsan eyleye. Namerde muhtaç eylemeye, cümlemizi dermansız dertlerden, felaketlerden esirgeye. Geçmişlerimize rahmet eyleye. Dualarımızı dergahı izzetinde kabul eyleye.

Dil bizden, nefes Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli' den
ola.

Münkir Yezit'e lanet, mümine rahmet.
Gülbeng-i Muhammed, Ali pîr keremi evliya,
gerçek erenler demine Hü..."

Burada saki suyu duası okunur.

Bismişah....

Erenler Şamil'e pervane geldim

Baş açık yalın ayak ben divana durdum

Şehri şehre kıldım ol tez iktidarım

Derem derem bir yudum su ver

Kerbela'da mervanlar elinde şehit olan imamlar
aşkına

Saki İmam Hüseyin cennet mekan İmam Hüseyin.

On iki İmamlardır Hakk'ın sevgili yarı

Onlar birleşmiştir Haalik-ı perver digarı

Susuz şehit ettiler Ali evladı ol hanedanı

Derem derem bir yudum su ver Kerbela'da

Mervanlar elinde şehit olan imamlar aşkına

Saki İmam Hüseyin cennet mekan İmam Hüseyin.

Onlar çok çektiler mihnetinen belayı

Onlara nasip eyle bu kevser sülaleyi
 Susuz şehit ettiler Ali evladı ol hanedanı
 Derem derem bir yudum su ver
 Kerbela'da mervanlar elinde şehit olan imamlar
 aşkına
 Saki İmam Hüseyin cennet mekan İmam Hüseyin.
 Şah Muhammed Şah Ali'dir şahımız
 Şah Hüseyin'e kurban olsun canımız
 Erenler dergahı bizim dergahımız
 Derem derem bir yudum su ver
 Kerbela'da mervanlar elinde şehit olan imamlar
 aşkına
 Saki İmam Hüseyin cennet mekan İmam Hüseyin.
 Şah Hatayı'm yana yana yürek dönmüş biryana
 Lanet okuyalım Yezit oğlu bin mervana
 Bir yudum su vermedi Ali evladı o hanedana
 Derem derem bir yudum su ver
 Kerbela'da mervanlar elinde şehit olan imamlar
 aşkına
 Saki İmam Hüseyin cennet mekan İmam Hüseyin.
 Burada Kerbela İlahîsi başlar.

Bismişah...

Yarın matem ayı gelir

Ah Hüseyn'im vah Hüseyn'im.

Senin derdin bağrım deler

Ah Hüseyn'im vah Hüseyn'im.

Kerbela'da şehit olan Şahı Merdan Şah Hüseyn'im.

Bizimle gelenler gelsin

Serini verenler versin

Hüseyn'le şehit olsun

Ah Hüseyn'im vah Hüseyn'im.

Kerbela'da şehit olan Şahı Merdan Şah Hüseyn'im.

Kerbela'nın yazıları

Şehit düştü gazileri

Fadime Ana'nın kuzuları

Ah Hüseyn'im vah Hüseyn'im.

Kerbela'da şehit olan Şahı Merdan Şah Hüseyn'im.

Kerbela'nın öñü yazı

Yüreğinden çıkmaz sızı

Yezidler mi kırdı sizi

Ah Hüseyn'im vah Hüseyn'im.

Kerbela'da şehit olan Şahı Merdan Şah Hüseyn'im.

Esti deli poyraz esti

Kafir Mervan sizi bastı
 Hüseyin'in başın kesti
 Ah Hüseyin'im vah Hüseyin'im.
 Kerbela'da şehit olan Şahı Merdan Şah Hüseyin' im.
 Kerbela'nın önü düzdür
 Geceler bana gündüzdür
 Şah Kerbela'da yalnızdır
 Ah Hüseyin'im vah Hüseyin'im.
 Kerbela'da şehit olan Şahı Merdan Şah Hüseyin' im.
 Gökte yıldız paralandı
 Şehriban Ana karalandı
 İmam Hüseyin yaralandı
 Ah Hüseyin'im vah Hüseyin'im.
 Kerbela'da şehit olan Şahı Merdan Şah Hüseyin' im.
 İmam Hüseyin attan düştü
 Atı Medine'ye kaçtı
 Kafir Yezit kanın içti
 Ah Hüseyin'im vah Hüseyin'im.
 Kerbela'da şehit olan Şahı Merdan Şah Hüseyin' im.
 Bir su verin masum cana
 Yezit içti kana kana
 Fatma Ana yana yana

Ah Hüseyin'im vah Hüseyin'im.
 Kerbela'da şehit olan Şahı Merdan Şah Hüseyin' im.
 Kerbela'da biter yonca
 Boyu uzun beli ince
 Şah Hatayı'm kararınca
 Ah Hüseyin'im vah Hüseyin'im.
 Kerbela'da şehit olan Şahı Merdan Şah Hüseyin' im.

Cem'e katılanlar on ikinci secdeye gider.
 Mürşit dua eder:

“Bismişah.. Allah, Allah...Vakitler hayır
 ola. Hayırlar feth ola. Şerler def ola. Münkirler mat
 ola. Münafıklar berbat ola...

Müminler şâd ola, meydan abad ola. Sırlar
 mestur ola. Gönüller mesrur ola. Hanedanı fukara
 mamur ola. Er Hak, Muhammed, Ali yardımcımız,
 gözcümüz, bekçimiz ola... On iki İmamlar, on dört
 masumu pak, on yedi kemerbest Efendilerimiz
 katarından, didarından ayırmaya. Pîrimiz, üstadımız
 Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli, Balım Sultan, Gözcü
 Karaca Ahmet Efendilerimiz yardımcımız ve
 desteğimiz ola...

Üçlerin, beşlerin, kırkların, yedilerin ve ricalü'l-gayb erenlerin ve kutbü'l-aktab efendilerimizin hayır himmet-i alileri ve sefa nazarları üzerimizde hazır ve nazır ola...

Allah münkir, münafık şerrinden ve salüs mekrinden emin ve hıfzı himaye eyleye. İki cihanda korktuğumuzdan emin, umduğumuza nail eyleye. Dertlerimize derman, gönüllerimize şifa, borçlarımıza edalar ihsan eyleye. Zümre- i naci' den, Gürüh-u salihinden eyleye. Allah, erenler devlet ve milletimizin, kahraman ordumuzun kılıcını keskin, sözünü üstün eyleye. Gökten hayırlı rahmetler, yerden hayırlı bereketler ihsan eyleye. Namerde muhtaç eylemeye, cümlemizi dermansız dertlerden, felaketlerden esirgeye. Geçmişlerimize rahmet eyleye. Dualarımızı dergahı izzetinde kabul eyleye. Dil bizden, nefes Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli' den ola.

Münkir Yezit'e lanet, mümine rahmet. Gülbeng-i Muhammed, Ali pîr keremi evliya, gerçek erenler demine Hü...

Burada semahlar iki defa daha eda edilir. Dede veya

Zâkir Turnalar semahı okur:

Devredip gezersin dar-ı fenayı

Bağdat diyarına vardın mı turnam.

Medine şehrinde Fatma Ana'yı

Makamı andadır gördün mü turnam.

Biz de deli dedik bizden Ulu'ya

İman aldık ikrar verdik Veli'ye

Necef deryasında İmam Ali'ye

Bu deryaya yüzler sürdün mü turnam.

Medayin şehrinde Selman'a varıp

Bağdat'ta Kazım'ın kabrini görüp

Baş eğip hem eşiğine yüz sürüp

İkrar'a bende olup durdum mu turnam.

Hür şehit de Kerbela'da çürümez

Hak'tan izin yoktur kalkıp yürümez

İmam Hüseyin'in kanı kurumaz

Şehitler serdarını gördün mü turnam.

Hazreti Eyyüb'ün nikabın kaldır

Tende iki kurt var neye maildir

Biri ipek sarar birisi baldır

Bunların sırrına erdin mi turnam.

Behlül evcik yapar idi zeminde
 Makamını gördü uçmak evinde
 Tilsımı da erenlerin cem'inde
 Kırkların darına durdun mu turnam.
 Veysel Karani gezer idi Yemen' de
 Serin verdi On iki imam yolunda
 İmam Mehdi hangi vakt-ü zamanda
 Nasıl zuhur eder sordun mu turnam.
 Kul Hüseyin der ki Hakk'a varalım
 Varup dergahına yüzler sürelim
 Sen de O sultanı gördün mü turnam.

Semah yörelere göre değişmekle beraber genellikle cemlerde Turnalar Semahı yapılır. Her semah üç deyişle tamamlanmış olur. Son olarak Pîr, Mürşit veya Dede cemi kim idare ediyorsa bir Gülbeng okur.

“Bismişah... Allah Allah gidene, durana, kaygusuz, gıybetsiz evine varana, on iki imamların ismini ziredip niyaz eden canlarını, Hak erenler muradını vere. Hü gerçeğin demine ..”

Cem'e katılanlar Mürşidi'e, Pîr'e, Dede'ye ve rehberine niyaz eder. Böylece cem sona ermiş olur.

Bk. <http://www.cemvakfi.org.tr>, 25.06.2015; Şah Hüseyin Şahin, Şah İsmail Hatayi Divanı ve Diğer Hatayi Şiirleri, Pîr Sultan Abdal Kùltür Vakfı Yayını, İstanbul, 2011

EK-VII FOTOĞRAFLAR

Tunceli cem evi önünde kılınan cenaze namazı
(Hüseyin Yıldırım arşivi, 03/05/2014)

Tunceli cem evinde cenaze namazına
bayanlarında katılımı (Dede Kadir Bulut arşivi,
2012)

Bahçede yapılan sünnete dua Hüseyin Yıldız dede'nin arşivinden(2014)

Sünnette başka bir dua karesi (2014)

Tunceli koç başlı mezar, Danık, a.g.e.

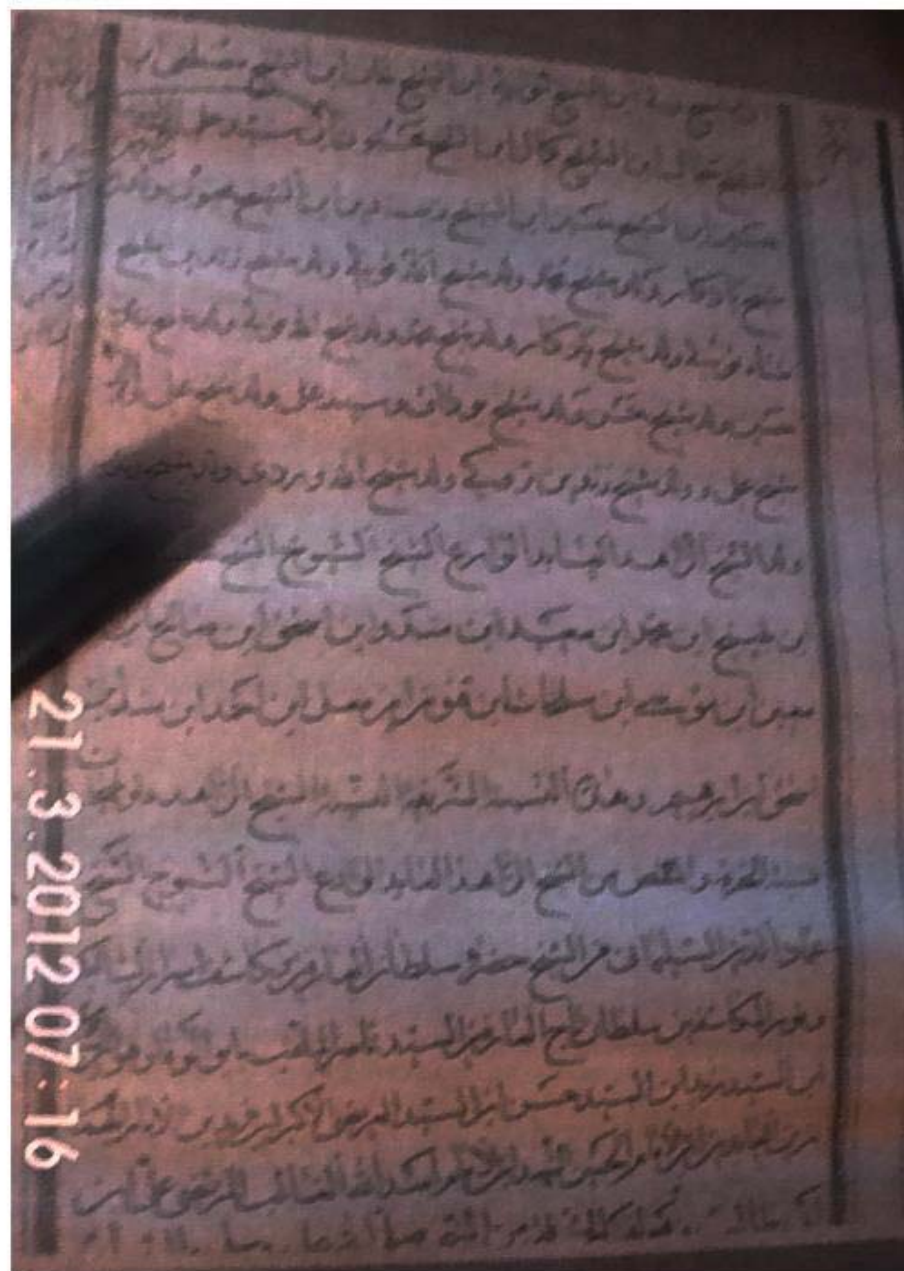

Tunceli'de bir mezarlık, Danık, a.g.e.

EK-VIII PİL VENK AŞİRET ŞECERESİ

Arapça Metin

ليس من جهة قيل ولا قيل بل من جهة اليمين واليسار والعلو والسفل
 من اللوح واللوحة ليس من الكبرياء والكبرياء ليس من لوح المحفوظ
 واللوحة المحفوظ ليس من رتب العالمين هذه الحروف الشريفة العالمة
 المشاهدة والذين الشيخ عماد الدين املك الشيخ دول بلجيان وكل وكالة
 الاخوان من السديد في حفظ حقهم ورفع الادب عنهم وبحسب الادب
 فهم وفقه الله تعالى لما يحب ويكره من ثواب على من فقد ثاب
 على يد الشيخ املك والتمهات ما امر بالمعروف ونهى عن المنكر فيصبح
 للمسلمين ويؤيد الله تعالى ورسوله عليه السلام فانه من حق
 من كرمه وارضاه وكرامته على من وفاد ثاب على يد من كرمه فقد
 اكتمل والواجب على الشيخ دول بلجيان وفقه الله تعالى الى الخوف من
 الله تعالى وفيه صلى الله عليه وسلم الكرم من الجبار ويحفظ خواصه عز وجل
 ويرضى الرب عنه ويمنه الضلوع الحسن باوقاتها في اللسان والتهامه في
 بين الخلق مع الملكة ودينه ودين الله عز وجل الله عز وجل
 التوفيق وكل الشيخ عماد الدين الشيخ دول بلجيان على جماعة الاكرام
 وبارك عليهم في امر الله تعالى ورسوله وياخذ منهم ما فرض الله تعالى
 من الزكوة والعمر والصدقة والمظنة والاضحية من القليل والكثير

21.3.2012 07:16

و يخصص من اهل بيته و صنفه على الفناء و الساكن و آيات التبيد
و على كل من يحتاج اليه من القدر و هو كلى و لا يسه على موضع
الحوادث انما امر بالمعروف و النهي عن المنكر و جماعة الاكراد الذين
كلهم من شيوخ دول و اقطان و طبعوا على امر و مصلحتهم و غيرنا خير
نفس و ينفع المسلمين و المسلمين و المؤمنين و المؤمنات و صلى الله
على سيدنا محمد و آله و صحبه و سلم و شيخنا المذكور علاه مسوقا
ان كبر و كبره و كل من كبر و كبره و كبره فواجب الله عليه ثواب
الجنة و انما الله تعالى الذي يعلم به جماعة الاكراد في الف ليلة
سبعمائة و يعلم به او يعلمه على خط الله علاه اسلا و كبر
عليه و كبره و كبره و كبره و كبره و كبره و كبره و كبره و كبره
بلا و كبره و كبره و كبره و كبره و كبره و كبره و كبره و كبره
عبد بن قدام حسن قدام
و هذه المذكور لاه ملك حر من الابوان و المشري من عبد الرحمن النقيب
حليفان يا مؤمن رحمهم الله و كل من يعرف هذه الشبهة من قبل
و بعد و ما عمن انهم لم يزلوا في يوم القيامة و الحمد لله و حمد
عليه بذلك ابراهيم بن محمد عليه بذلك الشيخ يوسف الدمشقي
في هذا الاثر

21190717

عمر والراجحين وهذا الجاعل عندنا من حضرت سلطان تاج العاكر
مدرس الشريعة الوكيل حضرت شيخ الكبر المعظم شيخ عماد الدين
ويشيع عماد الدين فدا نفسه ولو بليلتيان من غير كونه فدا نفسه
الكلام والمعرف واخذ الشيخ المذكور وعرف للفقهاء والمعلماء
وكون له التبعية الذميمة من جهة والبيان هو في الطريف
الفقرات يخرج فمن بدليكم بداسي فاما الله على الذين يتدبرون
فصلبنا الله والمسلمين والشارح جميعين وصلى الله على محمد وآله
منهم التواو مطاوع الاصل
كتاب الحروف الشيخ محمد بن
الاعرابي

من بعدت هذه الورقة بعد الشرح
المذكور وهو سند الفقه ما بين
وما بين مطايع هذا التواو
الاصل من غير زيادة ونقص في رتبة
مختار وانا الفقير الشيخ السيد محمد بن
الدرر

21.3.2012 07

Hazihi'l-mezkûr emlahu melik huzr mune'el-ehvân ve'l-müsterî min abdîrrahman es-sâli
halifete ibni'l-mamûn rehmetullahi ve külli men yuğayyiru hazihi'n-nisbeti: perîet'i inen kadi ve
badi ve melun ibn melun ila yevmi'l-kiyâmet'i ve hamdu lillâhi vahiduhu jehannun aleyhi muslime
ibrahim mekki şehide aleyhi şeyh Yusuf dimişki

(DSCI 0022) ve şehide aleyhi tizalik şeyh hasan ve ihtarate eş-şeyh emaduddîn emek meş şeyh dîk
belincan ennehu la yuğayyiru kavli vela şey'un hazihi's şarti ekune beyri ve heyneâ ila yevmi'l-kiyâmeti
melun ibn melun men yuğayyiru hazihi'l-izni elleri ezendu işşeyhi temmet bihamdillâhi ve huşu't-
tevfiki

Ve yestahricu'n-nakîb ahere külli sebatin derâhimem dirhemî ferdin ve yusarrife nâkibuhu lîfutarai
ve'l-mesâkinî ve'bnessebilî ve yalemu minha feyabudu ala bahtî allahumme e'lahu ve sallahu ala
seyyidina muhammedin ve alihi vesellem

Bismillahirrayhanirrahim

Hazihi vashyye alâ cemeât'i-ekrâdi ennehu la yuhâlfune keleme ve men hâlefe fekad ata ve men asa
dehalen nar femevâhum cehennemî ve bisel-masir. Hazihi adeduhum.

Evvelu cemeât'u melik

Essani cemeât'u avudlân

Salisu cemeât'u zirki

Rabiu cemeât'u bâsâkân

Hamis cemeât'u busekâb

Sadis cemeât'u tirikan

cemeât'u canikân

cemeât'u mişkinîyân

cemeât'u eşakûkî

cemeât'u şinvân

cemeât'u pişmâdî

cemeât'u ozmanân

cemeât'u mânânân

cemeât'u a'rabî kâsitân

cemeât'u eşkân

cemeât'u kîkân

cemeât'u kômürrişân badu merhmân

cemeât'u kuhnetînkî

cemeât'u bulatîbînkî

cemeât'u kırîzkân

cemeât'u şâdiyân

cemeât'u hoşbilân

cemeât'u şeyhmelân

cemeât'u aşakkînân

cemeât'u bozyân

cemeât'u çelikân

cemeât'u bühnân

cemeât'u çovîrfneti

cemeât'u burân

cemeât'u derîmeârî

cemeât'u naksuvânî

cemeât'u gürübînyân

cemeât'u kazân

cemeât'u ketmenân

cemeât'u müşkîhiyân

cemeât'u şukûkî dimişki

cemeât'u beraberveyân

cemeât'u bândân

Bu belge zikredilen tarih olan 1186'da adına uygun olarak herhangi bir atama, eklenme, kaldırma
ve değiştirme olmaksızın kesin hâlinde saklanmıştır. Ben fakir yekâ Seyyid Muhammed
Takiyuddin.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN
ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müdürlüğü

Öz Geçmiş

Balıkesir-Dursunbey ilçesi Gökçe Pınar köyünde 01.11.1963 tarihinde doğdum. İlk okulu köyümde okudum. Orta ve liseyi Bursa’da okudum. 1987 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldum.

Diyanet İşleri Başkanlığı’na 1988 de intisab ettim. 1988-1990 yıllarında Balıkesir-Kepsut vaizliği görevinde bulundum. Doksanlı yıllarda Almanya da bulundum. Daha sonra sırasıyla Kars-Arpaçay, Karaman-Ermenek, Bilecik-Söğüt, Bilecik-Bozüyük ve Tunceli’de müftülük yaptım. Halen Diyanet İşleri Başkanlığı’nda başkanlık vaizi olarak görev yapmaktayım.

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde ‘‘Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam’da Yasak Yiyecek ve İçecekler’’ konulu yüksek lisans tezi ile yüksek lisansımı tamamladım.

Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Prof. Dr. Mustafa Sami Baybal hocamın himayesinde doktora çalışmamı tamamladım.

Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fak. A1-Blok 42090 Meram Yeni Yol /Meram
/KONYA

Tel: 0 332 201 00 60 Faks: 0 332 201 00 65 Web: www.konya.edu.tr E-posta: sosbil@konya.edu.tr